

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМ. В.М.КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІНФОРМАТИКИ І ПРАВА НАПРН УКРАЇНИ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ФЕМІДА»
ЦЕНТР ПРАВОВОЇ ОСВІТИ І НАУКИ

П'ЯТНАДЦЯТІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ В
КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
(До 185-річчя НПУ імені М.П. Драгоманова)

*Матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції
1-2 квітня 2020 року*

КИЇВ
ВИД-ВО НПУ імені М.П. ДРАГОМАНОВА
2020

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМ. В.М.КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІНФОРМАТИКИ І ПРАВА НАПРН УКРАЇНИ
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ФЕМІДА»
ЦЕНТР ПРАВОВОЇ ОСВІТИ І НАУКИ

П'ЯТНАДЦЯТІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ В
КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ
(До 185-річчя НПУ імені М.П. Драгоманова)

*Матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції
1-2 квітня 2020 року*

КИЇВ
ВИД-ВО НПУ імені М.П. ДРАГОМАНОВА
2020

Редакційна колегія:

Андрущенко В.П. ректор НПУ імені М.П. Драгоманова, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (співголова Редакційної колегії);

Шемшученко Ю.С. директор Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, академік НАН України, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (співголова Редакційної колегії);

Андрусишин Б.І. декан факультету політології та права НПУ імені М.П. Драгоманова, академік УАН, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (заступник голови Редакційної колегії);

Скрипнюк О.В. заступник директора Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України (заступник голови Редакційної колегії);

Пилипчук В.Г. директор НДІ інформатики і права НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України (заступник голови Редакційної колегії);

Бучма О.В. професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат філософських наук, доцент (вчений секретар);

Пархоменко Н.М. вчений секретар Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Бабкіна О.В. завідувач кафедри політичних наук НПУ імені М.П. Драгоманова, доктор політичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;

Вернидуб Р.М. проректор з навчально-методичної роботи НПУ імені М.П. Драгоманова, доктор філософських наук, професор, заслужений працівник освіти України;

Карнаух А.А. заступник декана факультету політології та права НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат політичних наук, доцент;

Лавриненко В.Г. проректор з міжнародних зв'язків НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор;

Макарова О.В. заступник декана факультету політології та права ПНУ імені М.П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент;

Огірко Р.С. завідувач кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М.П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент;

Онїщенко Н.М. завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

Стеценко В.Ю. завідувач кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін НПУ імені М.П. Драгоманова, доктор юридичних наук, професор;

Торбін Г.М. проректор з наукової роботи НПУ імені М.П. Драгоманова, доктор фізико-математичних наук, професор.

П'ЯТНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ. Правове забезпечення розвитку освіти і науки в контексті євроінтеграції України. До 185-річчя НПУ імені М.П. Драгоманова; матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції, 1-2 квітня 2020 року/ред. кол.: В.П. Андрущенко, Б.І. Андрусишин, Ю.С. Шемшученко та ін. – Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. - 194 с.

У збірнику вміщені матеріали, в яких розглядаються актуальні проблеми наукових досліджень викладачів, докторантів, аспірантів, студентів закладів освіти та наукових установ України та зарубіжжя, які працюють в галузі юридичних, політичних наук тощо.

Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020
Редакційна колегія, 2020
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2020
Автори статей, 2020

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ

В.П. Андрущенко
ректор НПУ імені М.П. Драгоманова
академік НАПН України
член-кореспондент НАН України
доктор філософських наук, професор
заслужений діяч науки і техніки України
(м. Київ)

Шановні друзі, щиро вітаю вас зі знаковою подією в освітянсько-науковому просторі — щорічною Міжнародною науковою онлайн-конференцією «ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ»!

Вже вкотре підкреслю, що за час свого буття «Юридичні читання» утвердилися як унікальні наукові, освітні, методологічні, організаційні і виховні заходи в яких з кожним роком бере активну участь все більше як досвідчених, провідних юристів - вчених і практиків, політиків і політологів, істориків і філософів, педагогів, кращих представників професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти України та зарубіжжя, так і тих хто зробив чи робить лише свої перші кроки на ниві освіти і науки — аспірантів і студентів.

Цьогорічні «П'ЯТНАДЦЯТІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ. Правове забезпечення розвитку освіти і науки в контексті євроінтеграції України (До 185-річчя НПУ імені М.П. Драгоманова)» присвячені вкрай актуальній і важливій темі, яка пов'язана з буттям і участю сучасної української держави, яка обрала європейський курс свого розвитку у світових суспільно-політичних процесах. А саме стан науки і освіти постає як умова і засіб входження України у когорту розвинених держав світу. І від якісного правового забезпечення науки і освіти уже сьогодні багато в чому залежить місце країни і народу в міжнародному співтоваристві. Ще більш вагомо ця залежність виявиться в майбутньому. Уже в найближчому майбутньому, світ постане перед проблемою нового стратифікаційного поділу. Першість і авторитет у ньому будуть мати інтелектуально потужні країни і народи. Інші мають змиритись зі статусом людського і природо-ресурсного приладку, тобто поставником дешевої сировини і дешевої робочої сили.

Відтак, необхідно визнати, що правове забезпечення розвитку науки і освіти мають бути найголовнішими пріоритетами державної політики. На жаль, належного розуміння і підтримки як з боку владних структур, так і з боку громадянського суспільства цей висновок не має.

Однак зазначу, що з цією метою в Україні вже розпочалась і триває реформа освіти, яка вже дала певні позитивні результати: формування нормативно-правового поля освіти; перехід до ступеневої підготовки фахівців за новими напрямками; впровадження ефективної системи контролю якості навчального процесу шляхом ліцензування, атестації та акредитації; узгодження своїх освітніх пріоритетів в європейському просторі; визнання нашої освіти якісно рівноцінною й такою, яка відповідає вимогам світового співтовариства.

Проте, разом з позитивами є й низка суперечностей, подолання яких можливе шляхом модернізації освіти шляхом її правового забезпечення у відповідності з вимогами XXI століття, нашими національними інтересами, перспективами українського державотворення. Подолати весь комплекс старих суперечностей нам, на жаль, ще не вдалося. Адже, реформа освіти (так само і науки) — це розгалужена, довготривала й

копітка робота, позитивні зрушення в якій межують як зі старими недоліками, так і з новими помилками, обумовленими поспішністю ретивих реформаторів, некомпетентних окремих керівників чи економічними негараздами. Отже, потрібно думати й виправляти, не поверненням до «старих кумирів», а переконливо і натхненно «вливаючи нове вино у нові міхи», залучаючи учнів і студентів до нових ідеалів.

Правове забезпечення розвитку освіти і науки — одне з найбільш актуальних завдань функціонування, розвитку та реформування цих галузей в трансформаційний період. І це зрозуміло. Який закон — така й практика. Добрі закони спонукають до легітимної практики. Відсутність останніх або їх недостатність -- відверто підштовхують людей до неправових, а нерідко і злочинних дій та вчинків. Шкідливість останнього очевидна. Особливо в освітянській та науковій сферах, де навіть найменша похибка, може обернутись великим соціальним злом.

У якості ідеологічної домінанти державотворення сьогодні постає українська національна ідея. Провідною, у повній мірі, вона має утвердитися і в системі освіти та науки. Саме тому, правове забезпечення розвитку освіти та науки має розгортатись на безпосередньому підґрунті української національної ідеї, зінтегрованої з загальноцивілізаційними духовними орієнтаціями, фундаментальними цінностями. Нинішній закон має спрямовувати освіту і науку в широкому миротворчому розумінні перспективи розвитку цивілізації. Всім своїм змістом освіта має утверджувати просту й зрозумілу істину: без миру на землі людство не має майбутнього; війна — це смерть цивілізації. У цьому сенсі миротворчо-спрямовуюча норма ідеології освітянського закону поєднується з його загальною орієнтацією на виховання засобами освіти фундаментальних цінностей — добра і краси, істини й справедливості, співчуття і милосердя, тобто, зі звеличенням людяності та людини і, водночас, на забезпечення її виживання в контексті розв'язання глобальних проблем сучасної цивілізації — екологічної, енергетичної, продовольчої, демографічної, інформаційної тощо.

Характерно, що наше виживання в світі глобальних проблем і суперечностей може бути здійсненим лише при умові, якщо ми збережемо свою національну і культурну ідентичність. А запорукою цього виживання і збереження повинен бути саме закон, державотворча, націозахисна і відтворююча функція якого має розглядатись як альфа і омега сучасного освітянського законотворення. Українські мова і культура, література і мистецтво, історія й інші предмети націо- і державотворення мають бути передбачені законодавчим чином як пріоритетні в національній системі освіти та науки такою мірою, яка б не припускала різночитання, політичного лукавства.

Знаковості нинішній онлайн-конференції надає ще й той факт, що вона організована до 185 – річчя Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова — провідного педагогічного університету України. А "Юридичні читання" були започатковані й успішно відбуваються на базі одного з провідних підрозділів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова — факультеті політології та права, який створюючи та визначаючи правові основи українського освітнього простору, утверджуючи у суспільстві ідеали справедливості, духовності, гуманності, свободи і рівності як виразників у своїй єдності та цілісності Духу права і Букви закону сприяє поверненню України до Європейської родини.

Наголошу, що на цьому шляху вже є видимий здобуток і Університету загалом, а саме — висока якість освітніх послуг, яка забезпечується злагодженою співпрацею викладачів і студентів, академічним авторитетом професора й високою довірою студентства. Дійсний університет розпочинається з науки. Звісно, висока якість освіти забезпечується, насамперед, рівнем наукових досліджень, які ведуться в Університеті. Водночас наука розпочинається з освіти, зі студентської лави, з першого курсу. А світовий досвід засвідчує просту істину — там, де Учитель в широкому розумінні цього слова за своїм статусом, заробітною платнею і соціальним забезпеченням піднесений до найбільш поважних і відповідальних посадових осіб держави, там створюється, постійно

відтворюється висока моральність, повага до людей, держави і закону. Там домінують професійно-відповідальна атмосфера, порядність і соціальний комфорт. Там здійснюються реформи, зростає добробут, зміцнюється безпека і зростає міжнародний престиж. Там людина — і це, головне, — почуває себе людиною, а свої вистраждані віру, надію і любов щедро віддає дітям.

Зважаючи на те, що нинішня онлайн-конференція відбувається у непростих умовах (збільшення кількості хворих на COVID-19, погіршення епідеміологічної ситуації), найперше і найголовніше для кожного з Вас бажаю міцного здоров'я. Зичу всім успіхів, натхнення, творчої наснаги в професійній діяльності. Сподіваюсь, що науково-практичні та теоретико-методологічні доробки онлайн-конференції будуть посильним внеском у створення фундаменту для належного правового забезпечення розвитку освіти і науки в контексті євроінтеграції та створення нового суспільства в Україні, основу якого складатимуть демократія і права людини, толерантність і солідарність, верховенство права і справедливість.

В.Г. Пилипчук
директор НДІ інформатики і права НАПрН
України, доктор юридичних наук, професор
член-кореспондент НАПрН України
заслужений діяч науки і техніки України
(м. Київ)

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗБУДОВИ АДМІНІСТРАТИВНО - ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ТА ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ

Вирішення питань сталого розвитку суспільства і держави видається неможливим без врахування відповідних історичних та етнонаціональних особливостей і традицій. Зазначене повною мірою відноситься й до питань адміністративно-територіального устрою.

З погляду історії адміністративно-територіальний устрій на українських землях протягом останніх століть визначався залежно від входження цих земель тих чи інших державних утворень (Російської імперії, Австро-угорської імперії, Речі Посполитої тощо). Водночас, протягом ХХ століття відбувалися такі основні трансформації адміністративно-територіального устрою на українських землях:

– до 1917 року до складу Російської імперії на теренах України входили 9 губерній: Київська, Харківська, Чернігівська, Полтавська, Волинська, Подільська, Катеринославська, Херсонська, Таврійська. *Губернії поділялися на повіти, а повіти – на волості;*

– у 1918-1922 рр. територія УРСР поділялася на **землі**, які мали такі традиційні назви: *Київ з околицями; Древянська земля (центр – м. Коростень); Болоховська земля (Житомир); Азовська земля (Маріуполь); Половецька земля (Бахмут); Волинь (Луцьк); Погір'я (Рівне); Поросся (Біла Церква); Побужжя (Умань); Поділля (Кам'янець); Брацлавицина (Вінниця); Подністров'я (Могильов); Помор'я (Миколаїв); Одеса з околицями; Низ (Запоріжжя); Січ (Катеринослав); Нове Запоріжжя (Херсон); Донеччина (Слов'янськ); Сіверщина (Стародуб); Чернігівщина; Переяславщина (Прилуки); Посім'я (Конотоп); Посулля (Ромни); Полтавщина; Самара (Кременчук); Слобожанщина (Суми); Харків з околицями.* У свою чергу землі поділялися на волості, а волості – на громади;

– у 1922-1930 рр. після створення СРСР в УРСР було створено 9 округів (по аналогії з губерніями у складі Російської імперії), які поділялися на *волості та села;*

– у 1930 р. територія УРСР була поділена на адміністративні *області* та *райони*. У 1939 р. цей адміністративний поділ був запроваджений на Західноукраїнських землях, що раніше входили до складу Австро-угорської імперії, Румунії і Польщі та увійшли до складу УРСР;

– після другої світової війни на теренах України було запроваджено такий адміністративно-територіальний поділ: *області, райони, міста, райони у містах, селища, села*.

Зазначений адміністративно-територіальний устрій залишається чинним і в сучасних умовах та був законодавчо визначений з набуттям Україною незалежності. Також варто звернути увагу, що вказані *назви земель* й донині використовуються на побутовому рівні у спілкуванні громадян України, а також у низці наукових і прикладних досліджень в галузі історії, психології, соціології тощо.

По мірі становлення і розвитку суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави – України в суспільстві почало виникати питання щодо подальшого розвитку і реформування адміністративно-територіального устрою.

Загалом, термін *«адміністративно-територіальна реформа»* означає здійснення комплексу заходів, спрямованих на оптимізацію територіальної основи діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Історико-правовий аналіз дає змогу виокремити такі основні причини адміністративно-територіальної реформи в Україні:

– чинний адміністративно-територіальний устрій формувалася за радянських часів (у 30-ті роки ХХ століття) на основі принципу централізму та потреби забезпечення управління командно-плановою економікою країни;

– наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття в Україні створено ринкову економіку, яка почала активно інтегруватися у світовий економічний простір. У результаті почали виникати конфліктні суспільні відносини в умовах існування централізованої системи державного управління та впровадження сучасної ринкової економіки.

Наочно це виявилось на рівні місцевого самоврядування, позбавленого необхідних повноважень, ресурсів та відповідальності перед територіальними громадами. Такий стан став призводити до нерівного розвитку громад, виникнення депресивних територій, зниження ефективності надання адміністративних послуг та інших проблем.

Як приклад, аналіз статистичних даних свідчить, що у 2011 р. у порівнянні з 1991 роком *чисельність сільського населення* зменшилася майже на **2,5 млн.** чоловік, а *кількість сільських населених пунктів* – на **348** од. Водночас, кількість сільських рад збільшилася на **1067** од. Із **12 тисяч** територіальних громад в Україні на той час більше половини мали чисельність населення близько 3 тис. осіб, 4800 – менше однієї тисячі осіб, 1230 громад – менше 500 осіб. При цьому, 5,5 тис. територіальних громад на 70% датувалися із державного бюджету, а близько 500 громад – на 90%.

Водночас, відбувалося старіння населення, руйнувалася сільська медицина та інфраструктура, а процеси урбанізації фактично призводили до занепаду сільських територій.

За цих умов спроби реформування адміністративно-територіального устрою умовно можна поділити на такі *основні етапи*:

1) у 1996 р. Конституція України юридично оформила модель місцевого самоврядування;

2) у 1997 р. прийнято Закон України «Про місцеве самоврядування», а також ратифіковано Європейську хартію місцевого самоврядування;

3) у 1998-2000 рр. було зроблено першу спробу здійснення адміністративно-територіальної реформи, яка залишилася не реалізованою;

4) у 2001-2003 рр. опрацьовувався проект нової редакції Закону України «Про місцеве самоврядування», який також не було прийнято;

5) у 2005-2007 рр. здійснено нову спробу проведення адміністративно-територіальної реформи, яка також не була завершена;

6) у 2011 було підготовлено «Концепцію реформування місцевого самоврядування і територіальної організації влади в Україні», а протягом 2012-2013 рр. в рамках діяльності Конституційної асамблеї напрацьовано пропозиції щодо конституційно-правових засад реформування місцевого самоврядування, які також не були впроваджені у практику.

Лише у 2015 р. розпочалося здійснення комплексу заходів, пов'язаних з формуванням територіальних громад і децентралізацією влади.

До **основних причин**, що завадили успішному проведенню адміністративно-територіальної реформи у вказані історичні періоди слід віднести:

1) відсутність стратегічного бачення реформ та консенсусу політичних еліт, їх орієнтація на адміністративний поділ території, а не на потреби громад;

2) проблеми фінансового та іншого ресурсного забезпечення, потреба бюджетної та податкової реформи;

3) відсутність єдиних підходів щодо надання адміністративних, медичних, освітніх, культурних та інших послуг;

4) проблема розширення функцій, повноважень та відповідальності органів місцевого самоврядування;

5) проблеми розвитку інфраструктури на місцях (транспорт, зв'язок, дороги, торгівля тощо);

б) потреба здійснення конституційної реформи.

Аналіз напрацьованих наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття документальних матеріалів (стратегій, концепцій, програм, законопроектів тощо) з питань адміністративно-територіальної реформи дає змогу виокремити низку її основних положень.

Мета реформування – гармонізація компетенції та відповідальності місцевого самоврядування і держави, висока якість публічних та інших послуг, розвиток інституту територіальних громад, розкриття творчого потенціалу самоврядування громадян України.

Умови проведення реформ:

1) наявність довгострокової стратегії розвитку країни;

2) широке громадське, наукове і політико-правове обговорення мети, завдань і напрямів реформування (кожен громадянин має зрозуміти зміст і модель нової адміністративно-територіальної системи управління і надання послуг);

3) визначення етапів реформування, системи заходів на кожному із етапів, необхідного фінансового, кадрового та іншого ресурсного забезпечення.

Система адміністративно-територіального устрою має включати:

– регіональний рівень (АРК, області, м.м. Київ та Севастополь);

– субрегіональний (районний) рівень;

– базовий рівень (об'єднані територіальні громади).

Основні завдання реформування місцевого самоврядування (децентралізації):

1) запровадження принципу: сильне громадянське суспільство та комфортна для громадянина держава;

2) децентралізація влади, підвищення якості державних та муніципальних послуг;

3) перегляд податкового та бюджетного законодавства;

4) визнання територіальної громади первинним рівнем самоврядування з передачею відповідної компетенції, ресурсів та відповідальності;

5) передача органам місцевого самоврядування більшості повноважень та відповідальності з питань життєдіяльності людини та місцевих громад;

б) запровадження принципу рівномірного розвитку територій;

7) визначення спеціалізації регіонів, перехід до програмно-проектного планування та фінансування;

- 8) реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування;
- 9) забезпечення принципу екстериторіальності системи органів суду та охорони правопорядку.

Слід зауважити, що вказані завдання залишаються вкрай актуальними та потребують реалізації в сучасних умовах.

Водночас, як свідчить аналіз, *представники органів державної влади не повною мірою усвідомлюють зазначене, що може призвести до певних негативних наслідків, у тому числі виникнення загроз національній безпеці.*

Наприклад, у серпні 2019 р. Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України було затверджено *«Методичні рекомендації щодо критеріїв формування адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня»*. В їх основу було покладено такі основні критерії:

- компактність та нерозривність території *одиниці адміністративно-територіального устрою субрегіонального (районного) рівня (ОСР)*;
- чисельність постійного населення ОСР, як правило, не менше **150 тис. осіб**;
- чисельність населення *адміністративного центру ОСР* не менше **50 тис. осіб**;
- *зона доступності* до адміністративного центру ОСР по автомобільним дорогам з твердим покриттям, як правило, не більше **60 км**.

При цьому, у вказаних методичних рекомендаціях питання розвитку інфраструктури, надання адміністративних, медичних, освітніх, культурних та інших послуг взагалі не розглядалися.

Як наслідок, оприлюднення у червні 2020 р. Кабінетом Міністрів України розроблених на основі вказаної методики пропозицій щодо *скорочення 490 районів та утворення 129 адміністративно-територіальних одиниць субрегіонального (районного) рівня* вже викликало негативну реакцію в різних регіонах країни.

Тобто, при остаточному вирішенні питань територіального устрою має бути враховано увесь комплекс завдань, які потребують вирішення в інтересах побудови *комфортної для громадян держави.*

Розгляд проблем адміністративно-територіальної реформи підсумуємо такими основними **висновками і пропозиціями**:

1. Увесь комплекс заходів з питань адміністративно-територіальної реформи і децентралізації влади має бути спрямований на забезпечення реалізації *базового принципу* щодо *побудови комфортної для громадянина держави*. Лише за цих умов, як свідчить аналіз, варто сподіватися на подолання системних проблем і помилок та досягти позитивних результатів для людини, суспільства і держави.

2. Актуальною залишається проблема *внесення необхідних змін і доповнень до Конституції України* з питань територіального устрою та розвитку системи державного управління. Вказане завдання є одним із базових та першочергових. При цьому, як видається, має бути збережений конституційно закріплений перелік регіонів України, а поділ областей на адміністративно-територіальні одиниці субрегіонального (районного) рівня має бути остаточно визначений після широкого публічного обговорення за умови збереження і розвитку інфраструктури, закладів освіти, охорони здоров'я, культури тощо.

3. Комплексне вирішення проблем адміністративно-територіальної реформи також потребує належного *законодавчого супроводження*, зокрема:

- завершення розроблення і прийняття законопроекту про засади адміністративно-територіального устрою України, який має замінити Положення про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою Української РСР, затвердженого Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 12 березня 1981 року № 1654- X, і в якому визначити: вимоги та критерії, яким мають відповідати адміністративно-територіальні одиниці всіх рівнів; правові підстави та механізми утворення та ліквідації адміністративно-територіальних одиниць; встановлення та зміни їх меж;

– впровадження системи належного нагляду і контролю над органами місцевого самоврядування в питаннях законності їхньої діяльності шляхом прийняття законів України «Про префектів», «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації та розмежування повноважень органів місцевого самоврядування», «Про внесення змін до Закону України «Про місцеві державні адміністрації» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації та розмежування повноважень органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади», нової редакції Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», прийняття законопроекту «Про муніципальну варту»; законопроекту про передачу землі сільськогосподарського призначення поза межами населених пунктів у комунальну власність об'єднаних територіальних громад та повну реалізацію положень Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» тощо;

– напрацювання та прийняття проекту Закону «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо фінансового забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування» після утворення нових районів щодо фінансового забезпечення повноважень органів місцевого самоврядування, а також законопроекту щодо впорядкування діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

*Н.М. Оніщенко
доктор юридичних наук, професор
заслужений юрист України
академік НАПрН України
завідувачка відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України
(м. Київ)*

ОБІЗНАНІСТЬ З ПРАВОМ, ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ-ЮРИСТІВ

Проблеми правового виховання, правового всеобучу, а сьогодні – і проблеми обізнаності в праві набувають свого сучасного «звучання» та потребують на своє окреслення та вивчення.

Ці завдання – відповідного освоєння правової реальності потребують відповідних змін у освітніх процесах, програмах, «тактиці» і «стратегії» виконання. Нові виклики, запропоновані нам у зв'язку з пандемією COVID -19- проблемою планетарного масштабу, потребували певних дієвих форм реагування на ситуацію в цілому, в тому числі щодо навчальних процесів в ЗВО. Зокрема, відповідність та «легальність» лекцій он-лайн, семінарів, захистів курсових та дипломних робіт.

Саме життя поставило виклики, на які необхідно було дати адекватні і своєчасні відповіді, які мали і мають двоєдине спрямування: щодо пересічної людини; щодо майбутніх фахівців з юридичною освітою.

Як свідчать численні соціологічні виміри, проведені сучасними вченими, рівень правової поінформованості громадян, представників владних структур далеко не відповідає потребам правового розвитку суспільства і не забезпечує високоефективного використання особистістю правових засобів для задоволення різноманітних приватних і публічних інтересів. Незнання власних прав, засобів, і механізмів їх здійснення, способів захисту є причиною пошуку людиною неправових засобів реалізації своїх інтересів, що,

як правило, суперечать закону. Звідси випливає, як зазначають вчені, завдання до корінного поліпшення роботи з підвищенням правової поінформованості особистості. Цим цілям відповідає налагоджена система правового виховання і правового всеобучу.

З розвитком європейських інтеграційних процесів, їх поширення на всі сфери суспільного життя, появою нових складніших інтеграційних систем, пов'язаних як із поглибленням інтеграції, так і з розширенням самого інтеграційного об'єднання, активізувалися спроби теоретичного і практичного пошуку нових освітніх програм. Зміни, що відбуваються в Україні, у світі, сучасна соціокультурна ситуація вимагає від суспільства певної мобільності й адекватної відповіді на сучасні вимоги до освіти.

Пріоритетними завданнями освіти має стати створення таких умов розвитку суспільства, які забезпечили б у майбутньому його готовність жити й успішно діяти у світі гуманістичних цінностей. У педагогічному аспекті це означає, що основним результатом освітнього процесу повинна стати не система знань, умінь і навичок сама по собі, а готовність до сучасних інтелектуальних, соціально правових, комунікативних, інформаційних практик, до сприйняття права, його настанов та приписів. Правове виховання являє собою процес засвоєння знань про формування держави, права, його функціональну здатність, виховання у громадян поваги до закону, прав людини, до небайдужого ставлення щодо дотримання правових приписів.

Правова освіта - це необхідний елемент правової культури, умова правової вихованості особи.

Правовий всеобуч може розглядатися як системам виховних і навчальних дій, спрямованих на створення умов для формування: поваги до права; власних уявлень і настанов, заснованих на сучасних правових цінностях суспільства; концепцій, достатніх для захисту прав, свобод і законних інтересів особи і правомірної реалізації її громадянської позиції.

Ці загальні цілі правового навчання конкретизуються і реалізуються засобами цілеспрямованого формування в освітньому процесі: здатність до дій у складних ситуаціях, здібностей до аналізу соціальних і правових норм щодо конкретних умов їх реалізації й аналізу власного місця і позицій щодо ситуації; комунікативних здібностей; систематичних знань у сфері права, що забезпечують актуалізацію зазначених здібностей і таких, що складають основу соціальних навичок; конкретних умінь і навичок дій у соціальній сфері.

У такий спосіб правовий всеобуч слід розглядати як умову формування індивідуальних здібностей і навичок соціального функціонування. Це передбачає створення особливих навчальних курсів, побудованих у формі соціальної практики, що включають правові знання.

Правовий всеобуч залежно від програми розвитку, профілю, певних можливостей освітнього закладу чи того, хто здійснює процес, може будуватися в такий спосіб: систематичний курс; модульний курс разом з іншими соціально-гуманітарними курсами чи інтегрованим курсом; частина інтегрованого курсу. Найбільш ефективним можна вважати використання різних «форматів» побудови курсу на кожному етапі засвоєння правової дійсності. Якщо йдеться про так званий побутовий рівень правового навчання (тобто робота із широким загалом) перевагу, на нашу думку, слід надавати діяльнісній формі. При цьому є припустимим звуження навчально-інформаційного блоку при збереженні правового практикуму, який забезпечить формування особистого відчуття до ситуацій правової сфери.

Запропонована методика всеобучу надасть можливість:

- набути базові навички, необхідні для того, щоб успішно діяти в реальних правовідносинах і ситуаціях;
- одержати реальні правові знання, в тому числі про правову систему в Україні, а також про норми міжнародного права.

Правоосвітня робота – це конкретні заходи, спрямовані на здійснення суб'єктом правового впливу, певних дій, заснованих на розроблених програмах реалізації правового виховання в суспільстві.

Правоосвітня процес - це сукупність заходів, що здійснюються з метою досягнення оптимального можливого результату відповідності виховного впливу суб'єкта правової освіти на суспільство, спрямованих на формування правосвідомості і високої правової культури, поєднаних з використанням спеціальних правових засобів і право освітніх механізмів.

Актуальність вивчення категорії «обізнаність у праві» пов'язана, з одного боку, з ускладненням суспільних відносин, трансформаційними змінами у праводержавотворенні, з іншого – з підвищенням загальнокультурного та правокультурного рівня представників соціуму.

Однією з важливих проблем, прикметою й характеристикою нашого сьогодення стає необхідність вивчення такого феномену, як обізнаність у праві.

Безумовно, непересічного значення відігравали та відіграють такі відомі явища правової дійсності, як правове виховання та правовий всеобуч. Утім, сьогодні цілеспрямовано, для широкого загалу та у визначених масштабах (унаслідок відомих усім причин) така робота проводиться недостатньо інтенсивно. Тому, з урахуванням вимог часу, мабуть, не всім прошаркам суспільства (ураховуючи, наприклад, певні вікові особливості) слід чекати поки тебе будуть «правовиховувати», а робити певні кроки в цьому напрямі самостійно.

Отже, на разі й на часі аналіз явища «правова обізнаність» у контексті не тільки, а, можливо, не стільки правовиховного потенціалу, скільки саме правової обізнаності як самореалізації в освоєнні правового інформативного поля. Не слід доводити зайвий раз, що якість нашого життя, так чи інакше, залежить від якості законодавства. Кожного дня представники і юридичної доктрини, і юридичної практики «ламають списи» в боротьбі за «законодавчу досконалість». Зрозуміло, втім, що яким би не був рівень (хай буде найвищим) прийнятої норми, «оволодіння» нею, можливість користуватися, розуміючи всю палітру наданих та гарантованих прав і свобод, залежить безпосередньо від такого явища, як обізнаність у праві. Спробуємо проаналізувати цю правову категорію, що, на жаль, ще не стала предметом ретельної уваги та вивчення науковців.

Спочатку, як і годиться, словниковий аналіз. «Обізнаний – який знається на чому-небудь, добре ознайомлений з чимось». І далі – «обізнаватися – вивчати що-небудь, знайомитися з чимось»¹. Отже, як бачимо, співіснують дві складові або два елементи сутності цього поняття: по-перше, слід бути добре ознайомленим з певним явищем (предметом, поняттям тощо); по-друге, що впливає з першого – вивчати що-небудь.

Отже, структурна «обізнаність у праві» полягає в можливості ретельно ознайомитися, вивчити правові норми та, відповідно, оволодіти тими знаннями в необхідному обсязі й на необхідному (для захисту прав, свобод і законних інтересів) рівні. Почнемо з першого кроку, а саме, з ознайомлення з правовим матеріалом. Вивчення норм права передбачає багато різних складових, аспектів доктрини та практики як правотворчості, так і правореалізації. Безумовно, таке вивчення передбачає як інструментальні, так і сутнісні складові.

Таким чином, обізнаність із праві – це засвоєння людиною різнобічних правових знань з метою їх використання в усіх сферах життєдіяльності задля найбільш повної реалізації прав, свобод і законних інтересів. Цей процес окреслений такими завданнями: 1) формування та розвиток правових знань особи у сфері державного управління; 2) виховання поваги до права як соціальної цінності та до принципів правозаконності; 3) вироблення потреб і навичок активного захисту своїх прав, свобод та законних інтересів у встановленому законом порядку. Реалізація вищезазначених цілей та завдань дозволить сформуванню належного рівня обізнаності у праві.

Успішними умовами формування цього процесу слід вважати: – створення та діяльність громадських організацій (можливо на базі великих юридичних центрів), що приймають участь у різних правових і соціальних проектах; – проведення семінарів, що забезпечують профільне розширення та поглиблення уяви про право як особливого соціального інституту, феномен правової культури, її принципів, особливостей регулювання різних форм суспільних відносин, особливо в політичній та економічній сферах, для широкого загалу.

Таким чином для здобувачів вищої юридичної освіти першочерговим елементом виховання є створення необхідних умов для отримання широкого кола навичок і умінь в контексті обізнаності з правом.

Б. І. Андрусишин
декан факультету політології та права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова
доктор історичних наук, професор
заслужений діяч науки і техніки України
(м. Київ)

ПРАВНИЧО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ОСВІТИ І НАУКИ ДРАГОМАНІВЦІВ

Академічні традиції підготовки фахівців політико-правничого профілю ведуть свій відлік від часу створення університету Св. Володимира (1834 р.). Серед предметів, які вивчали вихованці Педагогічного інституту і були необхідні для майбутньої вчительської професії, серед яких логіка і психологія, дослідна психологія, моральне богослов'я, теорія красномовства, історія філософських систем, викладалися методики окремих предметів, в тому числі і методика законодавства [1].

Як самостійний факультет у складі Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова цей підрозділ виокремився у 1992 р. В наші дні він функціонує як Факультет політології та права.

На теперішній час факультет є потужною науково-освітньою структурою, роботу якої забезпечують 4 кафедри (теорії та історії держави і права, правознавства та галузевих юридичних дисциплін, політичних наук, публічного управління та міжнародних відносин). Крім того, в освітньому процесі беруть участь підрозділи: центр правової освіти і науки, криміналістична лабораторія, центр політичного аналізу і прогнозування, кабінет інноваційних технологій соціально-гуманітарної освіти, навчально-методична лабораторія «Зала судових засідань». У січні 2020 року з метою інтеграції науки і освіти, координації та здійснення міжгалузевих досліджень щодо захисту прав і безпеки людини в умовах розбудови інформаційного суспільства та євроінтеграції України в НПУ імені М.П. Драгоманова спільно з Науково-дослідним інститутом інформатики і права Національної академії правових наук України, створено Навчально-науковий центр прав і безпеки людини в інформаційному суспільстві, що дасть можливість розробити і впровадити у навчальний процес нові спеціалізації для підготовки магістрів права з теоретико-правових основ інформаційного суспільства та суспільства знань, захисту прав і безпеки людини в інформаційному суспільстві.

Факультет очолює доктор історичних наук, професор, академік Української академії історичних наук, АНВШ України, Української академії політичних наук, заслужений діяч науки і техніки України Б.І. Андрусишин.

Навчальний процес на факультеті забезпечує 58 науково-педагогічних працівників, серед яких 15 професорів, докторів наук, 33 доценти, кандидати наук. До освітнього процесу залучаються співробітники НАН України, НАПрН України, відомі юристи, політичні та державні діячі-практики.

На факультеті працюють програми академічної мобільності у рамках яких студенти стажуються або навчаються у закордонних навчальних та наукових центрах, маючи одночасно можливість вдосконалити та застосувати свої знання з англійської мови.

Підготовка фахівців здійснюється за **освітніми ступенями бакалавр, магістр, аспірант, докторант за спеціальностями: 081 Право** (забезпечення прав і свобод дитини; правове забезпечення основних прав громадян; адвокатура та адвокатська діяльність; інноваційні методики викладання права; актуальні проблеми захисту прав і безпеки людини в інноваційному суспільстві; правосуддя у справах неповнолітніх; **052 Політологія** (випускова кафедра політичних наук здійснює підготовку фахівців на всіх освітніх кваліфікаційних рівнях політична експертиза та консультування; політичний менеджмент та маркетинг; теорія політики; управління соціально-політичними процесами; забезпечує виконання двох освітньо-наукових програм , готує докторів філософії в галузі політичних наук), **281 Публічне управління та адміністрування**. Факультет забезпечує високу якість навчання.

Викладачі факультету ведуть плідну наукову роботу, орієнтовану на оптимізацію професійної спрямованості викладання фахових дисциплін. На факультеті функціонують відомі **науково-педагогічні школи**, які очолюють доктор історичних наук, професор **Богдан Андрусишин**, доктори політичних наук, професори **Ольга Бабкіна**, **Іван Варзар**, доктор юридичних наук, професор **Валентина Стеценко**, ряд інших науковців та педагогів факультету.

Спільно з Інститутом держави і права імені В. М. Корецького НАН України з 2004 р. започатковано цикл щорічних **міжнародних наукових конференцій «Юридичні читання»**. Це унікальні науково-методологічні, організаційні і виховні заходи у європейському суспільно-правовому просторі, в яких беруть участь провідні юристи – вчені і практики, політики і політологи, кращі представники професорсько-викладацького складу закладів вищої освіти України та близького і далекого зарубіжжя, а також кращі студенти факультету політології та права.

У рамках угоди про співпрацю між факультетом політології та права НПУ імені М. П. Драгоманова та Інститутом законодавства Верховної Ради України магістри спеціальності 081 «Право» слухають курс «Законотворча діяльність» в Українській **школі законотворчості Інституту законодавства Верховної Ради України** за результатами якого отримують сертифікати встановленого зразка.

Факультет політології та права постійно зміцнює **наукові міжнародні зв'язки** з вченими та викладачами закладів освіти Білорусії, Грузії, Італії, Німеччини, Литви, Палестини, Польщі, Чехії, Румунії, Туреччини, Словацької Республіки, Фінляндії та ін. За останній рік факультет політології та права зміцнив наукові міжнародні зв'язки з вченими та викладачами закладів освіти Польщі (Інститут політології Опольського університету, Краківський університет), Німеччини (Університет прикладних наук, технологій, бізнесу та дизайну м. Вісмар), Словацької Республіки (Університет Донабіус), Фінляндії (Західно-Фінляндський коледж м. Гуйтіннен) та ін. Декан факультету проф. Б. І. Андрусишин у

жовтні 2018 року разом із делегацією НПУ імені М.П.Драгоманова на чолі з ректором В. П. Андрущенком відвідав Університет Палацького у місті Оломоуц (Чехія).

На факультеті виходять **наукові видання**: Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22. «Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін» та Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18. «Право».

Факультет активно співпрацює з профільними громадськими об'єднаннями – Клубом майбутніх адвокатів, Спілкою юристів України, Асоціацією адвокатів України, тощо. У 2014 р. факультет був визнаний **найбільш надійним партнером Асоціації адвокатів України**, за що був нагороджений кубком переможця. З метою створення належних умов для набуття студентами необхідного обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні, надання безоплатної правової допомоги особам, а також отримання студентами старших курсів юридичних спеціальностей практичних навичок юриста, створено **юридичну клініку «Центр правової допомоги» НПУ імені М.П. Драгоманова** (наказ ректора НПУ імені М. П. Драгоманова від 21 вересня 2006 року).

За ініціативи юридичної клініки «Центр правничої допомоги» НПУ імені М. П. Драгоманова у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова здійснює діяльність **Школа кар'єрного росту майбутніх адвокатів**, організатором якої є Клуб майбутніх адвокатів Асоціації адвокатів України.

Максимально наближають студента до його майбутньої професійної діяльності **виробничі практики**. Зміст і характер діяльності студентів під час цих практик відрізняється більшою різноманітністю і самостійністю. Під керівництвом досвідчених викладачів кафедр факультету студенти мають змогу пройти первинну апробацію своїх здібностей та майстерності.

Базами фахових практик для студентів спеціальності «Право» є тривалий час були і є Приймальня Президента України, Офіс Президента України, Головне територіальне управління юстиції у м. Києві, Територіальне управління державної судової адміністрації, Департамент з управління персоналом Адміністрації Президента України, юридичний відділ НПУ імені М. П. Драгоманова та інші. З метою сприяння набуття студентами фахових навичок під час навчальної фахової практики, факультет уклав **договір на проведення практики** студентів факультету політології та права Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова із Юридичною компанією «INPRAXI LAW FIRM», Асоціацією адвокатів України, Координаційною радою молодих юристів та іншими.

Студенти спеціальності «Політологія» **проходять фахову практику у** Верховній Раді України, Міністерстві освіти і науки України, Міністерстві тимчасово окупованих територій, Київській міській раді, органах місцевого самоврядування різних регіонів України, аналітичному центрі «Політика», телевізійному каналі «Рада», молодіжній організації ВО «Батьківщина», Інституті публічної політики та консалтингу «ІНПОЛІТ», ГО «Центр дослідження безпекового середовища «Прометей», Українському інституті національної пам'яті, ГО «Аналітична група Левіафан», ВГО «Український клуб», ПП «Актив Груп», ТОВ «Інформаційне агентство «Слово і Діло», ВО «Громадська Ліга Україна-НАТО», ТОВ «Слово громади», рекламній мережі «Royaladvertising». Загальна структурна класифікація наведених вище баз практики є такою: органи державної влади, органи місцевого самоврядування, аналітичні центри, PR фонди, електронні та друковані засоби масової інформації та рекламні (менеджерські, маркетингові) центри та фонди.

Одним із важливих напрямків професійної підготовки магістрів за спеціальністю **«Публічне управління та адміністрування»** є проведення виробничої управлінської та

переддипломної практик що проводяться з відривом від навчання протягом шести тижнів кожна. **Базами практики є:** Міністерство освіти і науки України, Київська міська рада, Національна академія державного управління при Президентові України, Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, кафедра політології і публічного управління та адміністрування та кафедра соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики та ін.

На факультеті створена та функціонує **система студентського самоврядування**, яка охоплює навчально-виховний, науковий, культурно-масовий, інформаційний, спортивний сектори та сектор захисту прав студентів. Студентський парламент факультету очолює студентка 3 курсу спеціальності 081 «Право» Марина Юхимович. Плідна співпраця студентського самоврядування та професорсько-викладацького складу факультету є гарантом активного розвитку та вдосконалення освітньої системи університету в цілому.

Наукове життя факультету наповнене участю студентів у різноманітних конкурсах, олімпіадах, міжнародних та всеукраїнських конференціях, круглих столах, семінарах, виставках тощо.

Студенти факультету є активними учасниками спортивних та мистецьких програм, шанують здоровий спосіб життя, є неодноразовими переможцями спортивних змагань з міні-футболу, спортивного орієнтування, шахів, настільного тенісу, боротьби на поясах тощо. Щорічно у спортивному комплексі НПУ імені М.П. Драгоманова відбувається **турнір з міні-футболу «Кубок декана»** серед команд факультету політології та права.

Випускники факультету політології та права займають престижні посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, судах, є відомими адвокатами, нотаріусами, керівниками юридичних служб у комерційних структурах, юристами у юридичних компаніях, аналітиками у експертних організаціях, медіа, бізнесі; політологами, консультантами у партіях та інших суспільних об'єднаннях, політичними оглядачами, аналітиками, експертами з суспільно-політичних питань, головами виборчих штабів тощо.

Наші вихованці складають значну частину професорсько-викладацького складу факультету.

Ми завжди радо чекаємо на тих, хто хоче в майбутньому долучитися до формування правової і політичної свідомості та культури населення, молоді та громади загалом, стати активним учасником побудови правової, демократичної, соціальної держави та громадянського суспільства в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Половко І.В. Правове регулювання вищої педагогічної освіти в Київській та Чернігівській губерніях (перша половина ХІХ ст.) // Економіка і право. – 2009. – Випуск 7. – С. 156.

2. Правничо-політологічні виміри освіти /авт. кол.: Б.І. Андрусишин / авт.кол.: Б.І. Андрусишин (кер.авт.кол.) [та ін.]; за заг.ред. Б.І. Андрусишина. – Київ: вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – 270 с.- С.31.

В.П. Горбатенко
доктор політичних наук, професор
провідний науковий співробітник
відділу правових проблем політології
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України
(м. Київ)

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОГНОЗУВАННЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ЯВИЩ І ПРОЦЕСІВ

Політико-правова сфера відзначається глибиною й силою впливу на людське існування, оскільки саме в цій сфері ухвалюються важливі рішення щодо проблем суспільного розвитку. Відтак, прогнозуючи політико-правове життя суспільства, розвиток політико-правових інститутів, процесів, механізмів, ми відкриваємо загальну картину майбутнього. Реалізації вищезазначеного покликана сприяти міжгалузеві інформаційно-аналітичні здобутки, що включають до свого арсеналу й політико-правове прогнозування як один із важливих напрямів.

Науково-обґрунтовані соціальні прогнози та проекти, тісно пов'язані з передбаченням розвитку політичних подій, кваліфікують як *«політичне прогнозування»*, що передбачає здійснення спеціальних наукових досліджень політичних процесів, явищ, подій, завдяки яким з одних уже відомих даних про минуле і сьогодення одержують інші дані – уявлення про можливі стани політичних об'єктів, стосовно яких здійснюють прогноз. Політичне прогнозування є одним із найважливіших напрямів випереджального пізнання дійсності з метою попередження небажаних результатів політичної ситуації в країні чи світі й забезпечення прискореного розвитку суспільства в бажаному напрямі. До проблематики політичного прогнозування належать як глобальні питання, що охоплюють великі регіони й людство загалом, так і локальні, але не менш складні, проблеми в різноманітних сферах людської діяльності, таких як соціальне проектування, розробка політичних сценаріїв, визначення взаємозв'язків і взаємодії влади і громадянського суспільства.

Процес одержання наукової інформації про майбутній стан державно-правових процесів і явищ отримав у науці назву *«юридичне (правове) прогнозування»*. Цей напрям орієнтований на систематичне дослідження перспектив розвитку законодавства і правової системи загалом, конкретних юридичних галузей та інститутів, правової поведінки суб'єктів державотворчої діяльності. Цей різновид прогнозування значною мірою збагачує юридичну науку, оскільки він дозволяє не лише впливати на характер функціонування нормативно-правової бази та діяльності правових інститутів, а й розвивати процес планування та організації наукових досліджень у різних галузях юриспруденції. У окремих галузях юриспруденції правове передбачення особливо актуальне. Передусім ідеться про кримінологічне прогнозування – процес отримання, оброблення й аналізу інформації з метою визначення майбутнього стану злочинності або ймовірності вчинення конкретного злочину. Без прогнозу неможливе планування боротьби зі злочинністю. Прогностичні дослідження у сфері злочинності передбачають виявлення на перспективу показників злочинності (рівня, структури, характеру, динаміки), ймовірності змін у злочинності в цілому та її окремих категоріях, соціальних чинників впливу на злочинність та ін. Опанування проблематики майбутнього також важливе для розвитку міжнародного права та міжнародних відносин. Йдеться про необхідність подолання міжцивілізаційного протистояння, локальних конфліктів, міжнародного тероризму, піратства; заборону використання і розповсюдження ядерної і хімічної зброї; збереження довкілля, забезпечення сталого розвитку; вироблення

міжнародної стратегії протидії гібридним та інформаційним війнам; моделювання і підвищення ефективності застосування міжнародних договорів та ін.

У своєму поєднанні означені напрями утворюють **«політико-правове прогнозування»**, зорієнтоване на альтернативне виявлення перспектив розвитку конкретних соціальних процесів, пов'язаних із життєдіяльністю суспільства у складних, трансформаційних умовах. Відповідно політико-правове прогнозування слід віднести до інтегративних напрямів розвитку знання, оскільки воно охоплює соціально значущі проблеми, які заздалегідь неможливо розвести по окремих департаментах науки. Обґрунтовані політико-правові прогнози неможливі без урахування перспектив економічного, екологічного, демографічного розвитку, науково-технічних новацій, культурно-ціннісних трансформацій, міжнародних відносин та ін.

Політико-правове прогнозування є одним із способів моделювання, оскільки виробляє модель, дає уявлення про майбутній образ державного органу, законодавчого акта. Воно покликане охарактеризувати соціальні чинники, що зумовлюють розвиток державно-правових явищ і соціальні наслідки, які вони можуть викликати. Політико-правова практика не повинна відставати від життя, чутливо вловлюючи всі нові тенденції, що народжуються в суспільстві, і знаходячи для них адекватне й перспективне відображення в нормативно-правових актах та їх реалізації. Утім робити це слід виважено, оскільки невиправдане випередження може обернутися відривом від реальності й невідворотними помилками.

Суб'єктами політико-правового прогнозування можуть виступати структурні підрозділи в органах влади та інших організаціях, діяльність яких має здійснюватись на науковій основі із залученням відповідних фахівців; науковці в академічних інститутах та університетах, що мають відповідну підготовку; консалтингові фірми й окремі консультанти політичних партій та лідерів. Перелік напрямів політико-правового прогнозування може бути настільки широким, наскільки всеосяжними є політика і право разом з їх явищами, процесами, інститутами, механізмами, співвідношеннями, проявами та ін. До об'єктів практичного застосування політико-правового прогнозування можна віднести: визначення ключових параметрів політико-правової модернізації; розвиток політико-правової системи та її інститутів; реформування адміністративно-управлінської сфери; пізнання механізмів виникнення, ескалації і запобігання конфліктів; політико-правове забезпечення ефективності законотворчого процесу; передбачення і забезпечення результатів виборчих кампаній; підготовка політико-правових рішень й аналіз їхніх можливих наслідків; формування правової політики на соціально обумовленій, демократичній основі.

Визначення ключових параметрів політико-правової модернізації. Застосування теорії модернізації у політико-правовому прогнозуванні та її екстраполяція на українську реальність вимагають переходу від фронтальної критики «тоталітарного минулого» та абстрактних закликів щодо ринкових перетворень і ліберально-демократичних цінностей до спроб піддати глибокому теоретичному аналізу об'єкт перетворень – державу й суспільство. При цьому однією з ключових характеристик мислення, зверненого в майбутнє, має стати орієнтація не тільки на бажане, а й на доступне для досягнення майбутнє.

В умовах перехідного розвитку, коли політико-правові процеси надто суперечливі, непередбачувані, перенапружені взаємовиключними чинниками, процес політико-правового прогнозування надзвичайно ускладнюється. Із цих підстав використання у країнах перехідного типу, до яких належить і Україна, лише методів, властивих для прогнозування політики і права в розвинених країнах, є невиправданим, оскільки найчастіше результат прогнозування не збігається з реальним розвитком подій. Йдеться про швидкі, непередбачувані появу та зникнення дійових осіб на політичній арені, про латентні форми прояву влади та ін. Властивий для перехідних країн стиль державного управління, що спирається не на правові норми, а на особисті рішення урядовців, часто

унеможливило б достовірний прогноз. Коли суспільство перебуває у стані аномії та ціннісної невизначеності, переважна більшість населення не уявляє, чого воно хоче. Звідси – ослаблення соціального замовлення, що негативно впливає на прогнозованість ситуації.

Погляд на Україну крізь призму теорії модернізації потребує визначення стану, в якому перебуває її суспільство не лише в даній ситуації, а й у загальноцивілізаційній – на межі тисячоліть. Ця ситуація може бути визначена як перебування України в «силовому полі» модернізації і постмодернізації, що актуалізує важливість поєднання обох підходів. Саме до цього спонукає своєрідність сучасного модернізаційного процесу в Україні, який потребує включення, поряд зі стихійними, цілеспрямованих механізмів політико-правового розвитку відповідно до умов вільної конкуренції. Звідси, стратегія оновлення України повинна мати випереджальні орієнтири, враховувати нинішні та майбутні реалії.

З погляду прогнозування основних параметрів удосконалення держави й суспільства політико-правова модернізація є реалізацією правової політики, орієнтованою на такі напрями:

1) визнання прав людини найвищою цінністю, формування основ соціальної, правової державності й громадянського суспільства; усвідомлення гуманістичної ролі політики і права завдяки втіленню демократичних принципів – сталості та передбачуваності, легітимності й демократичності, моральності та справедливості, гласності, поєднання інтересів особи й держави, відповідності міжнародним стандартам;

2) підвищення ефективності державного управління, раціоналізація системи бюрократії; вдосконалення політико-правової системи через конституційні та інші правові норми; політико-правове забезпечення демократизації суспільного життя, здійснюваних реформ, стабільності й правопорядку в країні;

3) адекватне усвідомлення основних параметрів, призначення і можливостей політики і права відповідно до умов перехідного періоду, що характеризується нестабільністю, мінливістю і суперечливістю; пошуки мирних шляхів розв'язання різноманітних проблем і конфліктів суспільного розвитку.

Розвиток політико-правової системи та її інститутів. Характеристики політико-правової системи як цілості неможливо звести до суми властивостей її елементів. За своєю природою вона ієрархічна, кожен її елемент є також системою, а сама вона – лише один із компонентів більш широкої системи. У зв'язку з цим можна вести мову не тільки про прогнозування певних подій, а й про виявлення характеру розвитку політико-правових процесів. Наскільки різноманітним є політичне життя суспільства, настільки різноманітні й політичні процеси. І кожний із них є об'єктом прогнозування. Відповідно, суб'єкт прогнозування (колективний чи індивідуальний) повинен знати більше, бачити далі, бути проникливим, поміркованим у своїх діях і мислити системно.

Прогнозування розвитку політико-правових систем набуло поширення у зв'язку з переходом кількох десятків країн світу від авторитаризму до демократії. Перехідний характер політико-правових систем потребує особливої уваги до з'ясування поведінки правлячих еліт, політико-правових цінностей, ідеалів, технологій здійснення влади, особливостей розвитку парламентаризму та ін.

Прогнозуючи розвиток політико-правової системи в конкретній країні, слід спиратися на комплекс основних чинників, які впливають на цей процес. До таких чинників можна віднести: вплив зовнішнього міжнародного середовища; державотворчий і націєутворчий процеси; стан соціально-економічного розвитку країни; ступінь соціальної диференціації суспільства; домінуючі в суспільстві соціокультурні й політико-правові цінності та орієнтації; співвідношення між централізацією і децентралізацією; рівень демократичної інституціоналізації.

Реформування адміністративно-управлінської сфери. Прогностичні дослідження адміністративно-управлінської сфери мають давню історію, однак лише в останні десятиліття у зв'язку з масштабним процесом демократизації засвідчують

інтенсивні пошуки нових моделей адміністративно-державного управління. Необхідність реформування суспільної сфери зумовлюють: криза держави всезагального блага; нестійкість економічного й соціального розвитку; інтернаціоналізація та глобалізація процесів розвитку; збільшення інформаційних потоків і технологій; падіння довіри населення до держави і бюрократії; перехід до постматеріальних цінностей у культурі й способі життя.

Одночасні адміністративні реформи в багатьох країнах з різним рівнем соціально-економічного розвитку пов'язані зі зміною динаміки суспільного розвитку. На сучасному етапі вони набувають перманентного характеру, стають невід'ємним елементом державного управління. Спроби реформування адміністративно-управлінської структури засвідчують поширення ринкових механізмів на державне управління, намагання перейти від адміністративної до ефективної держави.

Останнім часом відчутно змінилося ставлення практиків-адміністративістів до потенціалу науки, можливостей залучення її досягнень у реформаторський процес. Відповідні дослідження стимулюють Організація економічного співробітництва і розвитку, Міжнародний валютний фонд, Всесвітній банк та інші. Більше стало вимогливості до фінансового менеджменту в адміністративній сфері, спрямованого на економію державних ресурсів, підвищення ефективності діяльності державних органів та організацій. Це передбачає перехід до оцінювання діяльності державних службовців за результатами, а не за активністю чи кількістю дій, а також зміну відносин між державними службовцями і громадянами – розвиток системи послуг для населення, повагу до людини як клієнта в ринкових відносинах. У систему державного управління активно запроваджують принцип конкуренції, більш досконалі механізми підзвітності й контролю за діяльністю державних службовців. Все це зумовлює перебудову механізму прийняття управлінських рішень, підвищує динамічність управлінських структур і функцій. Пов'язані з цим реалії – встановлення чітких меж між суспільним і приватним секторами, між політикою й управлінням; запобігання надмірному обмеженню адміністративної свободи; забезпечення координації діяльності державних і недержавних структур; осучаснення критеріїв вимірювання ефективності функціонування органів виконавчої влади; окреслення кола обов'язків і відповідальності державних службовців.

Пізнання механізмів виникнення, ескалації та запобігання конфліктів.

Прогнозування конфліктів передбачає: 1) всебічне дослідження і осмислення їх можливих культурних, історичних, соціально-економічних і політичних передумов; 2) відстежування чинників небезпеки ще в зародковій або латентній стадії їх протікання. Такими чинниками можуть бути: активізація національних рухів (груп), налаштованих на безкомпромисне вирішення своїх об'єктивно назрілих проблем або суб'єктивно визначених інтересів; виникнення корпоративної інформаційної експансії з жорсткими звинуваченнями на адресу політичних опонентів, пошуками «образу ворога», вимогами запровадження надзвичайних заходів, в т. ч. обмеження свободи тощо; спонтанна міграція населення, поява біженців; формування «внутрішнього пролетаріату», показниками якого є абсентеїзм, соціальна апатія, протестне голосування та ін.

Запобігання конфліктів засобом прогнозування передбачає аналіз різноманітної інформації, що всебічно характеризує об'єкт. Результативність і достовірність прогнозу залежить від її обсягів, правдивості. Основні джерела інформації про конфлікти: періодична преса, статистичні дані, політичні огляди, політичні заяви, результати анкетних опитувань, моніторинги громадської думки, матеріали наукових форумів та ін. Для прогнозування конфлікту необхідно проаналізувати сигнали конфлікту, які виявляються в ступені напруження та дискомфорту в колективі (групі), частоту їхньої появи; потенціали їхньої конфліктогенності та вірогідності стимулювання ними конфлікту; виявити проблеми і суперечності, що зумовили появу конфлікту; з'ясувати, чи назріла конфліктна ситуація і в якому напрямі вона може розвиватися; уточнити склад

учасників розгортання конфлікту та їхню готовність до його подальшого провокування й поглиблення.

Важливу роль при прогнозуванні конфліктів відіграє аналіз контексту, на тлі якого може розгорітись конфлікт. Йдеться про соціальне тло (розподіл соціальних сил, суспільних потреб; соціально-психологічні настрої різних верств населення); економічне тло (природні та людські ресурси, розвиток основних фондів і капіталовкладень, життєвий рівень населення, зовнішня торгівля, фінанси, стан економіки та її галузей); організаційне тло (рівень функціонування організацій, що можуть визначально вплинути на характер конфлікту); науково-технічне (науковий потенціал, інформаційне забезпечення).

Розв'язання конфліктів, своєчасне їх прогнозування та професійне врегулювання потребує ефективних міждисциплінарних методик аналізу та експертизи конфліктних ситуацій. Основні їхні аспекти: оцінка схильності особистості або соціальної групи до ескалації чи продуктивного вирішення конфлікту; задіяння партнерських відносин, діалогічного потенціалу групи та психологічної готовності сторін до співробітництва і пошуку альтернатив; визначення психологічного змісту, гостроти й перебігу конфлікту, явних і прихованих особливостей учасників (культури, стереотипів поведінки, схильності до ініціатив учасників конфлікту).

Політико-правове забезпечення ефективності законотворчого процесу. Одним з пріоритетних напрямів у здійсненні політико-правового прогнозування є законотворчий процес. На чільному місці в ньому перебуває створення Основного закону держави. Специфіка конституцій, законодавчих та інших нормативних актів полягає в тому, що вони розраховані на довготривалу неодноразову дію, тому повинні бути втіленням прогнозу. Це означає, що вона має відповідати основним вимогам актуальних і можливих закономірностей, в ній необхідно враховувати соціальні наслідки, які вона може спричинити.

Прогноз законодавства має відповідати таким вимогам: розрахунок позитивних і негативних наслідків вирішення проблеми по кожному з можливих варіантів втілення конкретної норми; урахування негативних чинників, які можуть виникнути внаслідок зміни існуючого правового регулювання; залучення незалежних експертів для об'єктивної оцінки ефективності рішення, що пропонується авторами прогнозу; вивчення громадської думки з питань, що зачіпають життєво важливі інтереси громадян; перевірка законодавчого рішення на криміногенність, корупціогенність, а також на повноту регулювання з метою недопущення пробілів у законі.

Передбачення і забезпечення результатів виборчих кампаній. Одним із ефективних прогнозних засобів у виборчому процесі є екзит-пол – різновид оперативного попереднього соціологічного дослідження для з'ясування, за кого з кандидатів проголосував виборець. Екзит-пол проводять безпосередньо в день голосування біля виборчих дільниць з метою забезпечити чесність підрахунку голосів. Правильно проведене опитування, як правило, є досить точним та слугує орієнтиром для перевірки діяльності виборчих комісій. Це винятково демократична процедура, що забезпечує реальний моніторинг, оперативну й чітку відповідь про характер і результати виборів.

Практика прогнозного забезпечення виборчого процесу засвідчує, що в дослідженні політико-правової свідомості населення і прогнозуванні можливих варіантів поведінки громадян на виборах доцільно користуватися методом експертного оцінювання. У пізнанні електоральної поведінки громадян більш ефективно використання методу екстраполяції. З метою цілеспрямованого впливу на виборців активно використовують результати соціологічних опитувань. При цьому, як показує практика, в умовах домінування комерційних чи провладних соціологічних служб і відсутності свободи преси можливі свідомі спотворення або й масштабна фальсифікація їхніх результатів.

Основою ефективності виборчої кампанії є її правильна організація та управління нею. Для цього створюють команду професіоналів (начальник штабу, прес-секретар, політологи, юристи, журналісти, виконавці різних рівнів). Технологічна схема

супроводження виборчої кампанії передбачає: оцінку співвідношення сил кандидатів, орієнтації виборців та рівня їхньої можливої участі. Важливе значення має правильна побудова агітаційної роботи. Так, на її першій стадії увагу зосереджують на популяризації кандидата з метою зробити його впізнаваним для виборців і збудити до нього інтерес. Потім зосереджуються на формуванні образу кандидата, висвітленні основних положень його політичної платформи. Одночасно здійснюють заходи, спрямовані на нейтралізацію його суперників.

В інформаційно-аналітичному супроводі виборчої кампанії багато значать аналітичні дослідження прогностного характеру: 1) попередні дослідження, які допомагають кандидатові прийняти рішення про участь у виборах або відмовитись від неї; 2) моніторингові дослідження – відстеження соціально-політичних орієнтацій виборців і змін їхнього ставлення до кандидатів; 3) спеціальні дослідження – виявлення специфічних питань, які виникають у ході виборчої кампанії (релігійна належність, сімейний стан, науковий потенціал кандидатів), а також впливу на неї нових чинників; 4) підсумкові дослідження, за допомогою яких виявляють мотиви голосування, ефективність пропагандистських засобів, розстановка політичних сил та інша інформація, важлива для діяльності переможця на виборах та учасників майбутніх виборів.

Підготовка політико-правових рішень та аналіз їхніх можливих наслідків.

Останнім часом у практиці прогнозування розвинених західних країн використовують засоби інтелектуальної підтримки рішень, що ґрунтуються на застосуванні експертних систем. У політико-правовій діяльності все більше уваги надають підготовці рішень на основі аналізу проблемних ситуацій. Особливу увагу при цьому відводять дослідженням учасників певних подій, що передбачає з'ясування групових взаємозв'язків, специфічних інтересів, сильних і слабких місць у позиціях, ресурсів політико-правової діяльності, співвідношення політичних сил, мотивації і цілей діяльності. З'ясування цих питань суттєво впливає на якість підготовки політико-правових рішень.

Для політико-правового прогнозування, пов'язаного з прийняттям державних рішень, важливе не тільки визначення того, як буде розвиватися певний процес, а й те, якими будуть його результати, з тим, щоб вчасно вплинути на ситуацію, розвиток подій, застосувавши ефективні механізми і процедури. В цьому контексті важливу роль відіграють знання з організаційної діяльності, які допомагають забезпечити необхідну кадрову роботу. У процесі прийняття політико-правових рішень особливу роль відіграє інформаційно-аналітична база: оцінка рівня інформованості учасників тих чи інших подій про проблемну ситуацію, врахування його при оцінюванні їхнього впливу на прийняття можливого рішення; відстеження і попередження небажаних дій з боку учасників політичних подій, спрямованих на блокування рішення; врахування вимог опозиційних сил при прийнятті й реалізації політико-правового рішення; експертна оцінка проблемної ситуації і вибір альтернатив щодо рішення, яке приймається.

Формування правової політики на соціально обумовленій демократичній основі. У процесі прогнозування правової політики слід звертати увагу на такі принципи як наукова обґрунтованість, стійкість і передбачуваність, легітимність, демократичний характер, гуманність, моральність, справедливість, гласність, поєднання інтересів особистості і держави, пріоритетність прав людини, відповідність міжнародним стандартам. До основних пріоритетів розвитку правової політики як ефективного засобу відображення тенденцій майбутнього суспільства належать: формування правової держави, громадянського суспільства, вдосконалення політико-правової системи; виявлення потреб суспільства у відповідних конституційних принципах, інститутах і нормах, можливостей їх практичного забезпечення, а також соціальних наслідків, які вони зумовлюють; удосконалення законодавства і практики його застосування; створення надійної правової бази здійснюваних реформ; визначення перспективної політико-правової проблематики, міжгалузевих зв'язків; боротьба зі злочинністю, вироблення

антикорупційних заходів; подолання політичної індиферентності й правового нігілізму, виховання законослухняної особистості.

Н.М. Пархоменко
вчений секретар Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України
доктор юридичних наук, професор
заслужений юрист України
(м. Київ)

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ОСВІТУ У ЗВ'ЯЗКУ З РЕФОРМОЮ ПОРЯДКУ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Згідно Статті 53 Конституції України кожен має право на освіту. Держава забезпечує розвиток вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання. Держава забезпечує доступність і безоплатність вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах. Таким чином, виходячи із змісту поняття "доступність", яке вживається у положеннях Основного Закону України, відповідних законах про освіту, інших нормативно-правових актах, Конституційний Суд України вважає, що доступність освіти за конституційно-правовим смислом необхідно розуміти так, що нікому не може бути відмовлено у праві на освіту, і держава має створити можливості реалізувати це право.

З метою створення механізмів забезпечення реалізації цього права було прийнято низку нормативно-правових актів. У сфері вищої освіти – це закони України "Про освіту", "Про вищу освіту", постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 "Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)" (далі – Постанова, Порядок), інші нормативно-правові актам.

При цьому необхідно зазначити, що саме прийняття цієї Постанови кардинально змінило сутність та зміст підготовки в Україні здобувачів ступеня кандидата і доктора наук. Уведення цих змін відбувалось в контексті імплементації європейських принципів і стандартів вищої освіти у законодавство України. Зокрема, починаючи з підписання у 1999 році Болонської декларації розпочався процес зближення і гармонізації систем вищої освіти країн Європи з метою створення єдиного європейського простору вищої освіти. Україна підписала цю декларацію у 2005 році.

Щодо європейського досвіду в цій сфері слід зазначити, що у переважній більшості країн найвищим вченим ступенем є ступінь доктора філософії або доктора наук як рівнозначних. Зокрема, у Франції, Італії, Австралії, Великій Британії, Канаді, Новій Зеландії, США – це доктор наук з відповідної спеціальності. Це так звана унітарна модель. Крім неї існує дворівнева модель, коли на першому рівні присвоюється ступінь доктора наук, а на другому необхідно пройти габілітацію і стати доктором габілітованим (Німеччина, Польща). Не вдаючись до аналізу формальних ознак цих ступенів необхідно зазначити, що у будь-якому випадку для здобуття ступеня доктора наук у цих країнах необхідно здобути певну кількість кредитів та підготувати відповідного рівня кваліфікаційну роботу і захистити її.

Щодо українського реформаційного досвіду, то аналіз зазначених нормативних змін та майже чотирьохрічна практика їх реалізації свідчить про існування як позитивних, так і проблемних питань, пов'язаних із підготовкою наукових кадрів вищої кваліфікації.

Наразі зупинимося на основних найдискусійніших моментах.

1. Першочергово слід зазначити, що після тривалих дискусій в Україні вирішено було зупинитися на дворівневій моделі підготовки наукових кадрів: доктор філософії у певній сфері та доктор наук також у певній галузі науки. При цьому варто наголосити, що змінилася не лише назва «кандидат наук» на «доктор філософії», а і сутність процесу здобуття наукового ступеня на третьому (освітньо-науковому) рівні.

Новелою в цьому випадку стало введення освітньої складової і на цьому рівні навчання. Йдеться про обов'язкове оволодіння здобувачем наукового ступеню незалежно від форми навчання: очна чи заочна, знань з відповідних начальних дисциплін у обсязі не менше ніж 30 кредитів ЄКТС, що дорівнює 900 навчальних годин.

Реалізація зазначеного положення передбачає проведення лекційних та практичних занять, поточного та підсумкового контролю. У переважній більшості закладів вищої освіти, наукових установ останнім часом до аспірантури на певну спеціальність вступає невелика кількість здобувачів: від 1 до 5. Відповідно зазвичай лекційні та практичні заняття відбуваються з 1-2 аспірантами. А якщо ці аспіранти ще і різних форм навчання: денної та заочної? У зв'язку з цим виникає питання про раціональність та ефективність таких занять. Чи дійсно відбувається приріст знань? Чи забезпечуються формальні нормативні вимоги? Загальновідомо, що дисертаційна робота готується в межах певної спеціальності та спеціалізації. До прикладу, з трудового права. І якщо здобувач оволодіває знаннями з цієї спеціалізації - то це безумовно виправдовує запровадження освітньої складової. Але ж навчальними планами та програмами передбачено навчальні дисципліни з майже всіх галузей права.

1. Окремо щодо рівних так званих «кредитних» зобов'язань аспірантів денної та заочної форм навчання. Традиційним для вітчизняної системи вищої освіти було і залишилось навчання двох форм: очне або денне і заочне. В цьому контексті для заочного навчання, з огляду на об'єктивні обставини, а саме: поєднання навчання і роботи, навчальними планами було передбачено меншу кількість навантаження, зосередження на базових галузевих навчальних дисциплінах. Окрім того, для заочників було передбачено більший термін навчання. Проблематичним в данному випадку є можливість відвідування занять аспірантами, які поєднують навчання із виробництвом в такій значній кількості, в тому числі щей з огляду на те, що дехто з них проживають в інших містах.

2. Щодо підготовки докторських дисертацій також є певні проблеми у правовому регулюванні цього процесу.

Зокрема йдеться про осіб, які здійснюють підготовку дисертаційної роботи поза докторантурою. У п.2 Порядку визначено, що підготовка здобувачів ступеня доктора наук здійснюється шляхом самостійної підготовки їх наукових досягнень до захисту. У продовження цього, у п. 37 зазначено: перебування у докторантурі не є обов'язковою умовою для подання наукових досягнень до спеціалізованої вченої ради та подальшого публічного захисту для здобуття доктора наук. При цьому, до цих пір не визначено правових механізмів реалізації цього права. Зокрема, не зрозумілим залишається таке: хто розглядає та затверджує тему дисертаційної роботи; чи обов'язкове призначення наукового консультанта та хто його призначає; чи здійснюється попередня експертиза теми або тексту роботи; хто аналізує зміст монографічного дослідження та рекомендує його до друку; чи є обов'язковою рекомендація роботи до захисту і таке інше.

За чинного Порядку здобувач звертається прямо у спеціалізовану вчену раду, яка має рухати це питання далі. Але, згідно наданих спецраді повноважень вона не затверджує та, не рекомендує до друку або захисту дисертаційну роботу. Таким чином в цьому питанні існує правовий вакуум, який потребує визначеності.

Відкритим залишається питання підготовки докторської дисертації лише за (очно) денною формою навчання. Іншими словами, щоб вступити до докторантури необхідно звільнитися з основного місця роботи і забрати трудову книжку. Але якщо з об'єктивних причин здобувач не може звільнитися, тоді яким чином формалізувати стосунки з науковою установою чи закладом вищої освіти?

1. Не врегульованим також залишається визначення долі аспіранта та докторанта після завершення аспірантури чи докторантури у тому випадку, якщо він завершив підготовку дисертації після завершення перебування в аспірантурі та докторантурі. Чи можливе подання дисертації до захисту, чи потрібно знову вступати на навчання? Чи про захист взагалі можна забути?

Таким чином виникає багато запитань, які потребують відповіді шляхом удосконалення чинного законодавства України, в т. ч. внесення змін до існуючого «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)».

*О.В. Бабкіна
доктор політичних наук, професор
завідувач кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПОЛІТИКА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС: ВИКЛИКИ ТА ЗАВДАННЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ

Поширення неконфронтаційної концепції політики як соціального процесу, подолання пануючого в суспільстві ставлення до неї як до безкомпромісної боротьби значною мірою залежить від потенціалу та можливостей системи політичної освіти в країні. Розвиток науки та освіти в сучасному світі повинен випереджати політичні рішення, прогнозувати тенденції суспільно-політичного життя та формувати основи для антропоцентричного розуміння політичних відносин, інститутів, процесів. Водночас і наука та освіта сьогодні також потребують раціональної політики – демократичної та стабільної за своєю динамікою, діалогічної та людиновимірної за своїм ціннісним наповненням. Моральні основи політики та освітні орієнтири політичної науки пов'язанні між собою та потребують глибокого осмислення.

Політична освіта, зокрема, засновується на новітній концепції демократичної політики, що утверджується сучасними політологами, соціально-політичними філософами, соціологами, правознавцями та поширюється в сучасному суспільно-політичному житті прогресивними силами. Така політика та її впровадження ґрунтується на якісних теоретико-методологічних дослідженнях, серед ключових напрямів яких вітчизняні вчені називають: загальні закономірності й національні особливості суспільно-політичного розвитку; механізми і структури функціонування політичних інститутів та процесів; проблеми та основи державотворення; моделі та перспективи соціально-правової держави; становлення громадянського суспільства та практики його взаємодії з владою; утвердження гуманістичних цінностей свободи, гідності, відповідальності у політиці тощо [3].

У таких напрацюваннях актуалізовані складні політико-філософські дискусії про масштаби, спрямованість та стабільність політики. Спрямованість політики часто

залежить від якості об'єкта ціннісної орієнтації (суспільства, держави, політичного режиму, політичних інститутів тощо). Водночас не менш важливими для обраного напрямку політики є власне потреби та інтереси суб'єктів, їхні політичні цінності, орієнтири, пріоритети діяльності. Відтак стабільність чи коливання політики залежать від стійкості встановленої системи політичних цінностей, зокрема взаємозв'язку політичних цілей і засобів їх реалізації. Ця діалектика нерідко зумовлює відомі парадокси та труднощі демократичного розвитку, коли політичні суб'єкти виправдовують неналежні засоби високими цілями, а відтак і підривають довіру навіть до об'єктивних за своєю природою політичних цінностей, серед яких життєво важливі для політичної системи (суверенітет, демократична влада, консолідованість, баланс інтересів тощо).

Новітня політична історія свідчить, що моральні основи, загальнолюдські орієнтири визначальні для політики. Це людяність і прагнення до загального блага, панування розуму, доброї волі, безкорисливості, здатність до розвитку, мирного співжиття, взаємна підтримка та повага до спільних норм і правил тощо. Без ґрунтовних ціннісних основ, наукових обґрунтувань та освітнього потенціалу політика приречена, не знаходить належних виправдань, а відтак і втрачає визнання. При чому динаміка режимів Центральної та Східної Європи слугує тут яскравим прикладом, коли одночасно та паралельно за відносно схожих вихідних даних розвиваються відмінні за своїм ціннісним підґрунтям моделі політики. Радянські практики для багатьох суспільств ще досі збереглися (а часом і загрозливо деформувалися), як і відповідні правові й моральні норми, з їхньою корпоративною спрямованістю на угоду певним груповим інтересам, коли моральним вважалося те, що не суперечить таким інтересам.

Чимало вітчизняних науковців акцентували увагу на такі небезпечні тенденції ще наприкінці ХХ ст., серед них і багато освітян. Тому спільними зусиллями все активніше утверджується розуміння політики як сфери людського співжиття, в якій проявляються відмінності інтересів соціальних груп, класів, націй тощо, однак ці інтереси не лише стикаються і протиставляються, але й погоджуються. Важливо наголосити, що політика у процесі суспільної діяльності формується саме внаслідок необхідності узгоджувати, підпорядковувати приватні, групові інтереси загальнішому інтересу – спільному, орієнтованому на консолідовану демократію. Вкотре актуально звучать застереження В. Денисенка про діалектику раціонального та ірраціонального у політиці, а також дворівневе осмислення ціннісних основ політичного буття – можливість реалізації особистості та громади [1]. За усього різноманіття індивідуальних і групових інтересів існують також орієнтири, в яких зацікавленні всі члени суспільства (дотримання певного порядку, збереження безпеки, встановлення правил взаємодії, прийнятне і можливе за конкретних умов розв'язання соціальних суперечностей).

Нова філософія політики формується з розуміння як множинності сучасного світу, так і способів збереження цілісності суспільства. Політика осмислюється у взаємозв'язку інституалізованих і неінституалізованих дій суб'єктів, у ширшому її тлумаченні як соціального процесу, відносин між різними суб'єктами, що репрезентують власні інтереси. Сучасна політична теорія поступово відмовляється від окреслення політики виключно як сфери владних впливів, діяльності та організації публічної влади. Адже розвиток морально-політичного потенціалу суспільства значною мірою обумовлює характер влади, політичних режимів, консенсус, громадянський мир. Цей розвиток поступово руйнує домінуючі трактування політики як сукупності настанов та цілей, що визначаються інтересами лише правлячих еліт, партій, держав, якими вони керуються у внутрішніх і міжнародних справах, а також відповідної практичної діяльності по здійсненню напрацьованого курсу й досягненню встановлених цілей. Натомість центральною ланкою парадигми демократичної політики для майбутньої цивілізації є людина, рівною мірою наділена свободою та відповідальністю. Важливе місце відводять цій проблематиці й представники нового покоління політологів в Україні [див. напр. 2]. Антропоцентричний вимір політичних процесів спрямований на розвиток

інтелектуалізації суспільства, як головного напрямку розвою нації, гарантування державної незалежності, недоторканості кордонів та суверенітету.

Можливості демократичної, стабільної політики сьогодні визначаються також участю мас у політиці. Цей феномен влучно описав Х. Ортега-і-Гассет: «те, що раніше сприймалось як кількість, тепер постає перед нами як якість; вона стає загальною соціальною ознакою людини без індивідуальності, яка нічим не відрізняється від інших» [4, с. 197]. Вирішальними у політичній поведінці мас часто є не раціональні та усвідомлені позиції, а швидкозмінні настрої, продиктовані як динамізмом суспільно-політичного життя, так і широкими контекстами економічних, соціальних, культурних потреб сучасної людини, можливостями їх задоволення. Отже, варто вивчати і передбачати переростання таких настроїв у політичні дії, зокрема їхній характер, зміст, спрямованість, масштабність і можливі політичні наслідки.

Сучасні процеси глобалізації та інформатизації політики, трансформації політичних режимів, демократизації політичних інститутів зумовлюють визнання щонайменше таких трьох визначальних основ неконфронтаційної концепції політики: 1) політична стабільність означає співіснування та співпрацю різних за інтересами соціальних груп; 2) політика є як наукою високих досягнень та прагматичних розрахунків, так і мистецтвом мирного співжиття, коли найвищим результатом вважається перемога усіх; 3) повага до багатоманітності, захист громадянського суспільства виключають можливість насильства у політиці, як і інші прояви слабкості недемократичних режимів. Це складні та багатокомпонентні положення, що комплексно розвиваються та утверджуються в суспільстві, зокрема й зусиллями освітніх інституцій.

Сучасна держава та інші політичні інститути, які покликані підтримувати систему соціально-гуманітарної освіти, через цей механізм спроможні формувати демократичні напрямки суспільного розвитку, захистити права й свободи людини та, у найширшому розумінні, – зберігати динаміку еволюційного ритму системи, безперервності буття соціуму. Цивілізоване суспільство визнає єдність і відмінність, взаємну детермінованість і відносну самостійність, тому моральні норми та соціальні цінності складають визначальні орієнтири його життя. Усвідомлення сучасною людиною своїх політичних інтересів пов'язане з її моральним вибором, відтак і органічний зв'язок політики та моралі беззаперечний, як і чинник політичної соціалізації через продуману та організовану систему інститутів. Сучасна політична освіта орієнтує на готовність до компромісу, врахування інтересів меншості, гарантування її прав, розв'язання протиріч шляхом узгодження позицій, діалогічне суперництво. Соціальні та поведінкові науки у вищій школі загалом актуалізують процеси самосвідомості суспільства, осмислення відповідальності за політичний вибір, спільного подолання негативних тенденцій соціального розвитку. Утвердження гуманістичних цінностей свободи, справедливості, рівності, честі та інших передбачають усебічний та системний розвиток політичної освіти, політичної науки, загалом випереджаючого просвітництва, що здатні повернути суспільству втрачений інтерес до проблематики спільного сьогодення та майбутнього.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Денисенко В. М. Проблеми раціоналізму та ірраціоналізму в політичних теоріях Нового часу європейської історії. Львів : ПАІС, 1997. 274 с.
2. Козьма В. В. Особистість і політика: між традицією та модернізацією: монографія. Київ: Видавництво «Альфа-ПК», 2019. 328 с.
3. Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Т. 2. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. Досліджень ім. І. Ф. Кураса; редкол.: чл.-кор. НАН України О. Рафальський (голова), д-р політ. наук М. Кармазіна, д-р іст. наук О. Майборода; від. рек. І упоряд. О. Майборода. Київ: Парлам. вид-во, 2016. 704 с.

4. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс. *Психология масс* / сост., ред. Д. Я. Райгородский. Самара: Изд-во СГУ, 1998. 592 с.

В.І. Сергійчук
завідувач кафедри історії світового українства
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
доктор історичних наук, професор
(м. Київ)

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІДРАХУНКУ ВТРАТ ВІД ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ 1932 – 1933 РОКІВ

Масове вбивство українського селянства в 1932 – 1933 роках, яке Верховна Рада України 2006 року визнала геноцидом, потягнуло за собою відкриття кримінальної справи проти організаторів цього злочину. Спеціальна слідча група, яка була створена в зв'язку з цим у Службі Безпеки України, мала вивчити величезну кількість документальних і усних свідчень про зумисний характер цього злочину і водночас відповісти на питання щодо кількості втрат від Голодомору-геноциду. З цього приводу слідчий доручив провести відповідну наукову експертизу Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, оскільки спеціальної державної інституції, яка вивчала б проблеми Голодомору-геноциду 1932 – 1933 років, в Україні тоді ще не існувало.

Підготовлений науковим співробітником сектору тривалості життя і здоров'я населення Омеляном Рудницьким висновок судової науково-демографічної експертизи Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України від 30 листопада 2009 року визначав втрати УСРР внаслідок злочину геноциду в 3.941 тисячу осіб, непрямі (дефіцит народжень) - у 1.122 тисячі, сукупні демографічні – в 5.063 тисячі, а з врахуванням кумулятивних втрат – 10.063 тисячі осіб [10; С. 98].

Слідчий і суддя розуміли, що кількість втрат на геноцидний характер голодомору 1932 – 1933 років не впливає, тому ніяких зауважень з цього приводу не висловили. Тим паче, що виконавці комплексної судової історико-правової експертизи зазначили: «Ключовим для кваліфікації злочинної поведінки злочином геноциду є не кількість вбитих людей, а намір знищити певну групу як таку через повне або часткове знищення її членів. Кількість жертв не є юридичною ознакою геноциду, а лише однією з обставин злочину» [12; С. 323].

А генерал-лейтенант Служби Безпеки України Микола Герасименко додавав, що «судова науково-демографічна експертиза про втрати населення України, внаслідок геноциду, ґрунтувалася лише на матеріалах кримінальної справи та не відображає повну картину сукупних та кумулятивних демографічних втрат. Ця робота потребує свого подальшого дослідження» [12; С. 8].

Таким чином, проблема підрахунку втрат від Голодомору-геноциду 1932 – 1933 років не знімалася з порядку денного, але відтепер необхідно було вивчити всі матеріали, аби на їхній базі надати для слідства конкретні цифри. Проте науковці Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України чомусь вирішили, що відтепер саме вони мають диктувати правила визначення кількості жертв Голодомору-геноциду 1932 – 1933 років в Україні, замість детального вивчення всіх первинних архівних документів спільно з істориками.

Насамперед у їхньому середовищі готується проект звернення до голови оргкомітету з відкриття Монументу Голодомору у Вашингтоні Михайла Савківа-молодшого з рекомендацією не вживати на урочистій церемонії виразу «від 7 до 10 мільйонів», а послуговуватися висновком Андре Граціозі, Тімоті Снайдера та Станіслава Кульчицького щодо втрат у 3,5 мільйона осіб. Цей проект відвозиться за океан, де його підписують керівники українських наукових інституцій Північної Америки.

Паралельно з цим українсько-американська група істориків і демографів друкує дві статті в «Українському історичному журналі», в яких викладає своє бачення розрахунку кількості втрат через демографічний інструментарій [13; С. 84 - 112; 14; С. 76 – 116].

Обидві публікації звертають на себе увагу передусім тим, що в них рамки Голодомору розширені включно з 1934 роком. Виявляється, що ця новація фігурує в експертному висновку вже згаданого О. Рудницького, де він в ініціативному порядку подає від себе дані про смертність у першій половині 1934 року, оцінюючи їх як втрати від «голоду 1932 – 1934 років». Тобто, включивши 138 тисяч смертей нібито від голоду 1934 року, О. Рудницький самовільно змінив свої ж фактичні показники власне геноцидних 1932 – 1933 років [10; С. 98].

Пояснення О. Рудницького щодо включення 1934 до голодних років через «аліментарну дистрофію та її ускладнення» [12; С. 333] не є переконливими, оскільки одержані в ході Другої світової поранення й хвороби, що за такою ж аналогією спричинили смерть багатьом її учасникам, скажімо, в 1946 – 1950 роках, не стали підставою для розширення часових рамок цієї війни до вказаних дат.

Крім того, доручення О. Рудницькому від слідчого стосовно включення до втрат Голодомору-геноциду 1932 – 1933 років смертей 1934 року також не було – у відповідному листі до Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України, зокрема, на вирішення експертизи було поставлено наступні питання:

- « - якою є загальна кількість жертв серед населення УСРР, скільки всього загиблих людей (прямі демографічні втрати) під час Голодомору в Україні в 1932 – 1933 роках?
- Які непрямі демографічні втрати внаслідок Голодомору в Україні в 1932 – 1933 роках?
- Які демографічні наслідки для України відбулися внаслідок Голодомору в Україні в 1932 – 1933 роках?» [12; С. 328].

З якої рації О. Рудницький зробив по-своєму, важко сказати. Хоч і статистика показує рівень смертності в 1934 році набагато нижчим, ніж у 1930 – 1931 роках, тобто напередодні цього злочину проти української нації. Інша справа, що окремі демографи хочуть запровадити новий порядок оцінки історичних подій, коли показники під час кризових явищ порівнюють не з даними періоду стабільного розвитку, а в роки після їх закінчення.

Зрештою, й сам О. Рудницький, погоджуючись на статус експерта в даній кримінальній справі з відповідними процесуальними обов'язками, зазначав у необхідній у таких справах письмовій підписці, що «основою для висновку судової науково-демографічної експертизи стали напрацювання експерта в дослідженні демографічних аспектів Голодомору 1932 – 1933 рр. в Україні» [10; С. 97].

Що ж до кількості втрат, то в першій з цих названих статей зазначається: «Упродовж 1932 – 1933 рр. близько 8,7 млн смертей у СРСР було спричинено голодом. Майже 98 % цих втрат припадає на три радянських республіки: Україну (3,9 млн), Росію (3,3 млн) та Казахстан (1,3 млн). Якщо розраховувати відносні втрати, тобто в розрахунку на 1000 населення, Україна посідає друге місце після Казахстану. Втрати від голоду становлять 22 % від загальної чисельності населення Казахстану, 17 % - в Україні, 3 % - у Росії та менше 2 % - в інших республіках колишнього СРСР» [13; С. 87].

Треба зазначити, що згадані автори не дають чіткого роз'яснення: для чого вони використовують для підрахунку жертв Голодомору 1932 – 1933 років дані перепису 1939 року, якщо відомі показники перепису 1937 року, які при уточненні з первинними документами стають базою для реального підрахунку втрат. А потім, перепис 1939 року

сфальсифікований на 1,5 млн осіб, про що відомо з документів. Які правдиві кількісні показники статево-вікових груп у переписі 1937 року ретроспективно можна встановити, якщо дані вікових груп у переписі 1939 року сфальсифіковані?

Доречним тут буде навести думку російського дослідника В. Цапліна, котрий щодо цього перепису висловився гранично чітко: «Для мене безумовно, що найголовнішим у прагненні викривити підсумки природного руху населення і перепису 1939 р. було бажання приховати розміри масового знищення населення в 30-і роки. Загиблі мільйони з статистики зникають. Їх просто не було» [17; С. 181].

А яке відношення до вказаного підрахунку мають події 1937 – 1938 років, якщо вони вже відбивають зовсім інші події. Наприклад, вивезення ув'язнених за межі республіки 1938 року чи міграцію євреїв тоді ж до Біробіджану, як і організований набір робочої сили з сільської місцевості на новобудови за межами України.

Зрештою, виникають запитання і щодо визначення міграційних потоків, якими згадані автори обгрунтовують свої розрахунки втрат від Голодомору-геноциду 1932 – 1933 років у розрізі дев'яти:

1) Вивезення ув'язнених за межі республіки в 1928 – 1938 рр. Інформацію щодо засуджених, переміщених у концтабори й колонії, було отримано з досліджень В. Земскова, В. Нікольського, О. Мазохіна, згідно з якими вона становить 285 тис. осіб у 1929 – 1938 рр.

2) Виселення «куркулів» за межі УСРР у 1930 – 1933 рр. На основі архівних даних встановлено, що чисельність вивезених у цей період сягала -364 тис. осіб.

3) Вимушена міграція за межі республіки в 1929 – 1933 рр. Це найбільший за обсягом міграційний потік селян з УСРР (-576 тис. осіб), оскільки він припадає на роки колективізації та голоду. При його обчисленні автори спиралися на архівну статистику та окремі публікації, які, на жаль, не вказують.

4) Організовані сільськогосподарські переселення в інші республіки впродовж 1927 – 1929 рр. Вони стали продовженням попереднього процесу виїзду українських селян за Урал (Сибір, Далекий Схід). За даними статистики сільськогосподарських переселень це – 80 тис. осіб.

5) Депортація поляків і німців у Казахстан 1936 р. Як свідчать публікації, тоді було вивезено 15 тис. сімей з прикордонних із Польщею територій Вінницької та Київської областей.

6) Еміграція євреїв за межі республіки в 1928 – 1938 рр. Це єдиний із міграційних потоків, обсяги якого було отримано не безпосередньо з архівних джерел чи публікацій, а шляхом розрахунку. Він становить - 57 тис. осіб.

7) Організований набір робочої сили з сільської місцевості на новобудови за межами України в 1935 – 1938 рр. До таких керованих переселень було залучено близько 170 тис. селян Вінницької, Київської, Чернігівської, Одеської та Молдавської АРСР.

8) Переселення селян в Україну з Білорусії та Росії впродовж 1933 – 1934 рр. Після голоду в обезлюднені села Харківщини, Дніпропетровщини, Одещини й Донеччини було переміщено майже 138 тис. селян із Білорусії й регіонів Росії.

9) Виселення куркулів із Середньої Азії в УСРР в 1931 р. Майже 3 тис. сімей «куркулів» із зернових районів Узбекистану було вислано на спецпоселення в радянську Україну [13; С. 97].

Якби ці пропозиції спиралися на бездоганність статистики, на яку посилаються наші демографи й історики, а також науковці з-за океану Олег Воловина і Сергій Плохій, то не виникало б проблеми. Однак, на нашу думку, міграційні процеси 1927 – 1938 років,

які беруть до розгляду шановні автори, досі не реконструйовані, а це не дає можливості зробити правильні висновки, які впливають на загальний підрахунок.

До речі, вказані автори чомусь виключають з переліку міграційних процесів такий важливий напрямок наукових досліджень, як завезення робочої сили з-поза меж УСРР у 1927 – 1938 роках. Про нього – жодного слова, хоч він впливав на зміну кількості населення УСРР уже перед Голодомором-геноцидом 1932 – 1933 років. Особливо це стосувалося півдня і сходу України, де закладаються великі промислові гіганти. Хмари вербувальників розліталися тоді по всіх регіонах Росії й інших радянських республік з метою набрати побільше робочої сили, насамперед для Донбасу, хоч чимало необхідних спеціалістів було і в українських селах. Скажімо, заступник завідуючого відділом Наркомату праці УСРР Полтавченко 1 липня 1927 року не підписав посвідчення про набір вербувальником Луганської біржі праці І. Я. Раконіним 300 мулярів, 200 теслярів і 150 каменоломів у Брянській і Орловській губерніях, зазначивши, що цей контингент можна набрати в Гніванському районі Вінницького округу [8; Ф. 2623. – Оп. 1. – Спр. 3053. – Арк. 86, 87].

Однак це був виняток, оскільки основний потік робочої сили в той же Донбас спрямовувався саме з-поза меж УСРР. Так, Сталінська біржа праці просила 14 липня 1927 року сприяти відрядженню в Калугу К. Полятова для вербування мулярів, оскільки, мовляв, «нами здійснювалося вербування за вищими цінами» [8; Ф. 2623. – Оп. 1. – Спр. 3053.. – Арк. 103].

Уже згаданий Полтавченко 23 липня 1927 року дозволив Луганському патронному заводі набирати 150 теслярів, 5 паркетників по асфальту і 30 мулярів по цеглі в Курській, Орловській і Калузькій губерніях [8; Ф. 2623. – Оп. 1. – Спр. 3053. – Арк. 120].

А 28 липня 1927 року він дозволив представнику Макіївського меткомбінату набирати 100 мулярів і 50 теслярів у Гомельській і Курській губерніях [8; Ф. 2623. – Оп. 1. – Спр. 3053. – Арк. 128].

Ліфшиць, який підписувався за завідувача відділу ринку праці НКП УСРР 24 серпня 1927 року дозволив Й. К. Корчицю вербувати для Горлівської контори «Будвугілля», Краматорського машинобудівного заводу, Єнакіївського металургійного заводу і часово-ярських керамічних підприємств у Курській, Орловській і Тамбовській губерніях 150 мулярів, 200 штукатурів, 50 арматурників, 180 теслярів, 5 покрівельників, 27 малярів, 7 склярів, 10 альфрейників і 21 столярів [8; Ф. 2623. – Оп. 1. – Спр. 3053. – Арк. 114].

Вербувальник Й. С. Шварц мав набрати в Старооскольському повіті Курської губернії 1.000 мулярів, у Новозибківському повіті – 2.000 [8; Ф. 2623. – Оп. 1. – Спр. 3053. – Арк. 130].

20 вересня 1927 року Ліфшиць дав дозвіл представнику Єнакіївського заводу імені Рикова І. Трошину здійснювати набір у Курській і Орловській губерніях 30 мулярів, 60 штукатурів, 4 альфрейників, 45 теслярів і столярів [8; Ф. 2623. – Оп. 1. – Спр. 3053. – Арк. 147].

Подібний підхід до справи забезпечення робочою силою українських новобудов продовжуватиметься й надалі. Так, 16 листопада 1930 року новий план вербування робітників для шахт Донбасу з-поза меж УСРР затверджується в таких цифрах: з Білорусі 1.100 – для тресту «Артемвугілля», Центрально-Чорноземної області – 1.050 для «Донбасантрациту» і 1.600 – для «Сталінвугілля», а із Смоленщини – 1.250 для «Луганськвугілля» [8; Ф. 2623. – Оп. 1. – Спр. 3053. – Спр. 4724. – Арк. 3 – 3 зв.].

А ще ж мали для підприємств Донбасжитлобуду завербувати 4.000 робітників поза межами УСРР [8; Ф. 2623. – Оп. 1. – Спр. 6812. – Арк. 1].

Водночас необхідно визнати, що вплив українського селянства на будівництво був вельми незначним. Воно не усвідомлювало потреби формувати власний національний робітничий клас за рахунок українізації промислових центрів через переїзд до міста й опанування ремеслом, як це вдалося чехам, латишам, литовцям, полякам...

Наше селянство, з діда-прадіда прив'язане до землі, в прагненні володіти нею готове було покинути рідний край і їхати аж на береги Тихого океану на союзні колфонди, але не поспішало оволодівати близьким містом. Наприклад, з тодішнього Бабанського району замість 525 колгоспників у 1931 році погодилося їхати на Дніпробуд тільки 85, з Кам'янець-Подільського – відповідно 335 і 6, Тульчинського – 115 і 0, Чубарівського – 360 і 48, Дзержинського – 388 і 23, Карл-Лібкнехтівський – 89 і 10, Черняхівський – 146 і 0, Любашівський – 75 і 0, Городоцький – 210 і 0, Мархлевський – 31 і 4, Путивльський – 34 і 0, Тиврівський – 196 і 0, Гадяцький – 115 і 0, Ярунський – 80 і 28 [3; Ф. Р-995. – Оп. 16. – Спр. 22. – Арк. 8 – 40].

Відтак владі за цих обставин повністю розв'язувалися руки щодо набору робочої сили насамперед з Росії. В архівних фондах за 1930 рік збереглися службові записки щодо переваги набору робочої сили саме звідти. Зокрема, головний інженер будівництва Дніпрогесу повідомляє з Москви, як йому вдалося домовитися про набір 1000 теслярів з Московської області й одержати дозвіл на залучення робочої сили з Центрально-Чорноземної області [3; Ф. Р-995. – Оп. 16. – Спр. 11. – Арк. 37, 38].

Чому так детально зупиняємося на цих фактах? Та тому, що саме ця робоча сила з родинами як механічний приріст і народжені як природний додалися до кількості населення УСРР після перепису 1926 року, коли зафіксовано 28,9 млн осіб. Відтак станом на 1 січня 1932 року влада оцінювала кількість населення в 32.680 тисяч 700 осіб: в 1927 народилося 1.184,4 тисячі, 1928 – 1.139,3, 1929 – 1.080,0, 1930 – 1.023,0, 1931 - 975,3 тисячі [9; Ф. 1. – Оп. 20. - Спр. 7163. – Арк. 16], до яких додалися мігранти з інших республік СРСР.

Уважно проаналізувавши методику демографічних розрахунків втрат від Голодомору-геноциду 1932 – 1933 років і первинні документи вітчизняних архівів, автор цих рядків з огляду на те, що в кримінальному процесі до уваги має насамперед братися фіксація факту, а не аналітичний висновок експертів (у даному випадку демографів) щодо його існування, запропонував свій підхід до визначення кількості жертв Голодомору-геноциду 1932 – 1933 років на основі аналізу саме первинних матеріалів, які збереглися в Києві та областях, що не потребує визначати головною складовою підрахунку демографічні розрахунки.

Суть його полягає в тому, що коли від уточненої за порайонними результатами цифри кількості населення на січень 1937 року в 27.851 тисячі осіб відняти кількість приросту в 1934 році (88,2 тис. осіб), 1935 (417,2 тис.) і 1936 (533,7 тис.) – усього 1.039,1 тис., то маємо станом на 1 січня 1934 року 26.812 тисяч осіб. А мало бути 33.933.400: до кількості населення станом на 1.1.1932 року в 32.680,700 додаємо народжених у 1932–1933 роках в кількості 1.252,700. Різниця таким чином на 1 січня 1934 року – 7.121,400.

У відповідь на цю пропозицію мої опоненти доручили доктору економічних наук Наталії Левчук виступити на сторінках «Українського історичного журналу», який став для демографів уже свого роду рупором проголошення їхніх концепцій, з таким вердиктом: «Проведений аналіз «нової» концепції підрахунку втрат України від Голодомору, викладеної у статті В. Сергійчука, свідчить про некоректне використання статистичних даних, при якому обчислення «підлаштовуються» під заздалегідь озвучену цифру у 7 млн втрат, а також про серйозні методичні проблеми в розрахунку» [14; С. 192].

Як бачите, мої опоненти вважають, що цифру втрат у 7 мільйонів можна

«підлаштувати». Як це зробити, коли існують документи, створені державними органами влади, які в першу чергу розглядаються дослідниками, важко збагнути? Чому історико-правовий підрахунок на основі первинних документів повинен поступитися місцем демографічним розрахункам, які зовсім не враховують, скажімо, вже згадане завезення робочої сили з-поза меж УСРР у роки першої п'ятирічки?

Більше того, кількість населення УСРР станом на 1 січня 1932 року була озвучена її владою в кількості 32.680,700 осіб, дана цифра була підтверджена і економістом С. Сосновим, котрий підготував в еміграції спеціальну статтю з цього приводу: «Хоч як большевики заперечували наявність голоду на Україні, проте в двох надрукованих офіційних джерелах наведено цифри населення на 1 січня 1932 р. і на 1 січня 1933 р., які, стверджуючи факт загибелі з голоду значної кількості населення, в той же час дозволяють уточнити, скільки загинуло в 1932 р. і скільки в 1933 р.

Перше джерело – «Довідник з основних статистично-економічних відомостей», виданий у 1933 р. За цим довідником на 1.1. 1932 р. на Україні було 32.680.700 душ (цифра цілком збігається з нашими обрахунками населення на цю дату, оскільки при її обчисленні управління справами виходило з того відсотку приросту населення, що й ми, а саме 2,3 відсотка» [16].

А далі С. Сосновий писав: «Ми, за формулою складних відсотків, на 1 січня 1932 року мали 32.680.700 душ, на 1 січня 1933 року повинні були мати 33.406.100 душ, а на 1 січня 1934 року – 34.258.000 душ» [16].

Це демографічні розрахунки незаангажованого українського дослідника, який не «підлаштовувався» під потрібну цифру, але він ствердив дані офіційної статистики станом на 1 січня 1932 року, якими користується і автор цих рядків, а також визначив можливу кількість населення УСРР станом на 1 січня 1934 року, що необхідне для встановлення втрат за 1932 – 1933 роки.

Наша цифра на вказану дату, як бачимо, дещо менша – 33.933.400 осіб, бо за 1932 – 1933 роки народжуваність не зростала на 2,3 відсотка, а різко зменшилася. Як же можна підлаштувати в цій ситуації потрібні цифри?

Коли знайомишся з методикою розрахунків демографів, то складається враження, що це саме вони підлаштовуються під потрібну їм цифру в 3,9 млн втрат. І це проявляється не тільки у використанні сфальсифікованого перепису 1939 року, який не має прямого відношення до підрахунку втрат, а й замовчуванні завезення робочої сили до УСРР в 1932 – 1936 роках, облік якої в переписі 1937 року приховав відповідну кількість померлих з голоду українських селян у 1932 – 1933 роках.

Мабуть цю закономірність першим зрозумів начальник Управління народногосподарського обліку УСРР Олександр Асаткін, бо коли стало відомо про катастрофічне зменшення населення України у 1937 році в порівнянні до початку 1932 року і що за провали планів зростання населення відповідальність перекладуть на статистиків, то він намагався відвести від себе очікуваний удар задалегідь. Тому й Асаткін побачив причини вже тільки в зовнішній міграції. Зокрема, він писав, що «пояснення цьому явищу треба шукати ... у збільшеному пересуванні населення за межі УСРР» [9; Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 7163. – Арк. 17].

Проте це виявилось невідповідним реальним міграційним процесам. Скажімо, з виявлених документів щодо зовнішнього механічного руху Харківської області в 1932 – 1936 картина виглядає ось так:

	1932		1934		1935		1936
	Прибуло	/	Прибуло	/	Прибуло	/	Прибуло
	Вибуло		Вибуло		Вибуло		Вибуло

РСФРР	92485 / 73206	71880 / 57053	75102 / 70715	101727 / 79157
Каз. АСРР	71440 / 417	442 / –	663 / 339	697 / 479
Кир. АСРР	168 / 169	73 / –	183 / 87	136 / 101
БСРР	2705 / 2216	1921 / 1717	2778 / 2685	2720 / 2388
ЗСФРР	2201 / 1805	2087 / 1869	3317 / 2318	3479 / 3328
Азер. СРР	899 / 792	599 / 616	1321 / 855	1381 / 1516
Вірм. СРР	95 / 60	152 / 141	372 / 269	489 / 393
Груз. СРР	1155 / 926	1281 / 1030	1613 / 1191	1609 / 1349
Узб. СРР	443 / 369	435 / 312	582 / 463	639 / 630
Тадж. СРР	75 / 61	97 / 37	176 / 79	146 / 102
Туркм. СРР	189 / 926*	112 / 138	322 / 177	441 / 84

[6; Ф. Р-5231. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 5, 5 зв.; Спр. 10. – Арк. 1, 1 зв.; Спр. 18. – Арк. 7, 7 зв.; Спр. 27. – Арк. 7, 7 зв.].

Великий потік робочої сили з інших радянських республік спрямовувався і в інші промислові регіони УСРР у вказаний період. Особливо багато завозили в 1932 – 1933 роках з Росії й Білорусі, відмовляючи своїм голодним селянам, які прагнули влаштуватися на заводи й фабрики, аби одержати продовольчий пайок. Так, член колегії Наркомпраці Худокормов 8 січня 1932 року доповідав Раднаркому УСРР про те, що для забезпечення промисловості й будівництва робочою силою в 1932 році необхідно мати додатково близько 600 тисяч осіб, у тому числі 130 тисяч для шахт Донбасу. Для останніх з УСРР планувалося завербувати 44 тисячі, а з РСФРР – 64 тисячі [8; Ф. 539. – Оп. 10. – Спр. 73. – Арк. 24].

Потребу в 130 тисячах кваліфікованих робітниках планували покрити за рахунок підготовки господарським способом 70 тисяч, а також шляхом вербування 20 тисяч з районів УСРР і 40 тисяч – з РСФРР [8; Ф. 539. – Оп. 10. – Спр. 73. – Арк. 25].

План вербування по тресту «Сталінвугілля» на березень – травень 1932 року передбачав: 6.575, у тому числі з УСРР – 2.375, ЦЧО – 800, Татарстану – 2.500, БСРР – 900. Було завербовано за березень, квітень і 20 днів травня лише 1.010 чоловік, у тому числі, з УСРР – 479, ЦЧО – 309, Татарстану – 212 і БСРР – 10 [9; Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 5315. – Арк. 16].

Традиція завезення робочої сили з-поза меж УСРР набула особливого розвитку з початком Голодомору. Як засвідчують документи, «наиболее устойчивыми оказались группы вербованных из Западной области и Тат. Республики... По выполнению плана Украина оказалась на последнем месте» [9; Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 5588. – Арк. 5].

З цього приводу 23 січня 1932 року Косіора повідомляли: «Сейчас мы наблюдаем такую картину: старые шахтеры из Белоруссии и Центральной Черноземной области, которые в последние годы засели в деревне, снимаются с «якоря» со всеми своими пожитками, семьями и сватами и едут в Донбасс, и как будто оседают в Донбассе всерьез и надолго» [9; Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 5588. – Арк. 9].

Природно, на це було звернуто увагу і вже 10 квітня 1932 року члени і кандидати в члени політбюро ЦК КП (б) У розглядали доповідну записку щодо необхідності «для пополнения убыли в рабочей силе произвести новую вербовку рабочей силы для Донбасса в количестве 20 тыс. человек. Из них 10 тыс. в пределах Украины, а остальные 10 тыс. в пределах РСФСР, о чем просить ЦК ВКП (б)» [9; Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 5313. – Арк. 84].

Цю тенденцію – вербувати будь що за межами УСРР – підхоплювали і в низах. Так, керівники хімічного заводу імені Петровського, якому в серпні 1932 року не вистачало 2.795 робітників, просили вищі інстанції «отвести иные районы на Украине, обязав

районные организации обеспечить отпуск людей с колхозов, и поставить вопрос перед ЦК ВКПб и Наркомтрудом о выделении районов в РСФСР и Белорусской ССР для организованного набора рабочей силы» [9; Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 5326. – Арк. 8, 9].

Водночас набуло поширення таке явище, як самоплив робочої сили, в тому числі і з-поза меж УСРР, і на інших великих підприємствах. Наприклад, за 8 місяців 1932 року на будівництво «Азовсталі» прибуло самопливом 7.849 робітників і тільки 3.002 було завербовано [9; Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 5599. – Арк. 5].

Вербування робочої сили з-поза меж УСРР стояло на першому місці і в учасників спеціальної наради щодо «упорядочения дела вербовки рабсилы для угольной промышленности Донбасса» при Донецькому обкомі КП (б) У в січні 1933 року, на яку запрошувалися «представители НКТруда СССР и УССР, Главтопа, угольных трестов Донбасса и их уполномоченных по областям, представителей обкома ЦЧО, Белоруссии, Татарии, Киевщины, Винницы...» [9; Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 6237. – Арк. 33].

Ініціативу в цьому плані доручалося проявляти місцевим «смотрящим Москви». Так, 4 серпня 1933 року секретар Дніпропетровського обкому Хазанов просив Кагановича й Косіора «выделить дополнительные лимиты на ввоз квалифицированной и неквалифицированной рабсилы из других областей и республик Союза в количестве до 36.000 человек (желательно из Татарской, Башкирской и Белорусской республик)» [9; Ф. 1. – Оп. 20 – Спр. 6241. – Арк. 31].

А 24 липня 1933 року бюро обкому ухвалило: «Учитывая, что внутриобластные ресурсы рабочей силы не могут покрыть всех потребностей заводов и новостроек в области, просить ЦК ВКПб, ЦК КПбУ и Наркомтяжпром оказать заводам и новостройкам нашей области и в первую очередь заводам Петровского и Дзержинского путем завоза рабсилы из других областей и краев Союза, с тем, чтобы Наркомтруд прикрепил для вербовки Татарию и Башкирию и выделил дополнительные лимиты на квалифицированную и неквалифицированную рабсилу» [2; П-19. – Оп.1. – Спр. 525. – Арк. 49 зв.].

Той же секретар Дніпропетровського обкому партії Хазанов 25 вересня 1933 року, повідомляючи Кагановича й Постишева про те, що на будовах регіону працює до 25 тисяч завербованих колгоспників з Середньої Волги, просив дозволити «на заработанные ими деньги в организованном порядке закупить хлеб в период разрешения свободной торговли хлебом» [9; Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 6243. – Арк. 71].

Через три тижні Дніпропетровський обком просить Кагановича дозволити «выделить дополнительные лимиты на ввоз в область рабочей силы на 36.000 чел., желательно из Татарской, Башкирской и Белорусской республик» [9; Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 6241. – Арк. 33].

А 3 листопада 1933 року бюро розглянуло питання щодо підготовки до прийому заводами області завербованої робочої сили на Середній Волзі. Було висловлено стурбованість, що Дніпрокомбінат не освоїв наряди на вербування в цьому російському регіоні на 12 тисяч робітників, заводи імені Дзержинського і Петровського, трест Дзержинськбуд – по 2 тисячі, трест «Руда», Кривбасбуд – по 4 тисячі. Незадовільно освоювали додаткові фонди в Самарському краї також Нікопольбуд (наряд на 1000 робітників), Криворіжжякоксохімонтаж (1000), Запоріжжякоксохімбуд (2000) [2; П-19. – Оп.1. – Спр. 529. – Арк. 123 зв.].

Це питання, з усього видно, було і на контролі в Кремлі, оскільки 5 липня 1932 року помічник Сталіна Бажанов телеграфував Косіору, щоб «мобилизовать в августе 25.000 чел., в сентябре 29.000 чел. (Татарии, Черноземной, Белоруссии, Украине и в Западной области)» [9; Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 5315. – Арк. 91].

Відтак на місцях у російській глибинці намагалися виконати наряди Москви. Скажімо, секретар обкому Центрально-Чорноземної області Малинов телеграфував

секретарю ЦК КП (б) У Терехову: «Воздействуйте на тресты угля Украины немедленном переводе уполномоченному Главтопа Воронеж денег отправки завербованных рабочих тчк» [9; Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 5315. – Арк. 105].

Ці «підказки» з Росії негайно підштовхували керівників промислових підприємств України до активних дій: так, трест «Сталінвугілля» в грудні 1932 року розіслав 516 вербувальників, з яких по Україні лише 40 [9; Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 5315. – Арк. 120].

Зрозуміло, що це лише окремі документи щодо завезення робочої сили в УСРР у 1932 – 1936 роках. Комплексне вивчення даної проблеми дасть можливість визначити механічний рух в УСРР в кількісному вираженні, що дасть можливість точніше оцінити втрати від Голодомору 1932 – 1933 років, оскільки прибулі до УСРР у вказаному періоді будуть зафіксовані зі своїми родинами як громадяни цієї радянської республіки.

З огляду на те, що Голодомор-геноцид 1932 – 1933 років є свідомим масовим народобивством, основним напрямком дослідження цього кримінального злочину мусить бути історико-правовий на базі офіційних статистичних даних, а демографічні розрахунки можуть слугувати лише допоміжним інструментом для визначення конкретної кількості.

Однак заангажована на цифру втрат у 3,9 млн осіб, названа українсько-американська група відкидає різні пропозиції підрахунку, які можуть допомогти у встановленні реальних втрат. Зокрема, вона не звертає уваги на відповідність прийому до перших класів дітей 8-річного віку, починаючи з 1 вересня 1933 року, з кількістю народжених свого часу у конкретних населених пунктах. Чому, скажімо, вказаних демографів та істориків не насторожив той факт, що 1 вересня 1932 року до перших класів Петриківського району Дніпропетровської області влилося 1737 дітей, а через рік до другого класу перейшло за уточненими даними лише **867**. Така ж тенденція виявилася і щодо другокласників і третьокласників: відповідно 1275 і **695**, 1126 і **693** [2; Ф. П-19. – Оп. 1. – Спр. 483. – Арк. 154].

Якщо вона була такою повсюдно, то принаймні мільйон дітей не дорахувалася українська школа 1 вересня 1933 року тільки в цих трьох початкових класах.

Недобір першокласників давав про себе знати і в наступних роках, що бачимо на конкретних фактах. Так, 1 вересня 1935 року, скажімо, в перші класи початкових (п), неповносередніх (нс) і середніх (с) шкіл Плисківського і Погребищенського районів, що входили тоді до Київської області, прийшло набагато менше дітей, ніж їх народилося 1927 року. Наприклад, за парти Адамівської початкової Плисківського району сіло 34 першаки, а в 1927 у цьому населеному пункті на світ з'явилося 68 дітей, у Андрушівській (нс) ці показники були відповідно 41 і 135, Обозівській (п) - 17 і 57, Паріївській (п) – 18 і 37, Попівській (п) – 14 і 42 [1; Ф. 6129. – Оп. 4. – Спр. 11, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26,30, 31, 32,33, 34, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 47, 48,49, 50, 51, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65; 4; Ф. Р-144. – Оп. 1. – Спр. 1866. – Арк. 1 – 65].

Подібна ситуація склалася і в сусідньому, Погребищенському районі. Скажімо, показники Ординецької (нс) - 30 і 76, Борщагівської (нс) - 29 і 93, Круподеринецької (нс) – 63 і 78, Павлівської (нс)- 66 і 100, Білешківської (нс) – 37 і 106, Гопчицької (нс) – 78 і 108, Старостинецької (нс) - 36 і 106, Люлинецької (п) – 19 і 42, Кулешівській (п) – 11 і 25, Іваньківській (п) – 19 і 25 [1; Ф. 6129. – Оп. 4. – Спр. 11, 15, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25, 26,30, 31, 32,33, 34, 38, 39, 40, 41, 42, 43; 4; Ф. Р-144. – Оп. 1. – Спр. 1882. – Арк. 1 – 48].

Не менш наглядною є картина і щодо наповнення початкових класів Баришівського району Київської області станом на 1 вересня 1940 року (* – неповні дані про народження за відповідний рік). З цієї таблиці, до речі, можна переконатися, що найбільших втрат зазнала саме вікова група 1932 року, тобто народжені перед Голодомором, а відтак найменш зміцнілі перед таким суворим випробуванням [ДАКО: Ф. Р-144. – Оп. 1. – Спр. 2538. – Арк. 1 – 26]:

3

3

3

3

Населенні пункти	Народилося в 1932 році	народжених у 1932 році пішло до 1 класу в 1940 році	народжених у 1931 році пішло до 2 класу в 1940 році	народжених у 1930 році пішло до 3 класу в 1940 році	народжених у 1929 році пішло до 4 класу в 1940 році
Баришівка	46	23	46/35	75/34	85*/35
Бзів	40*	13	52/24	76/29	60/36
Борщів	16	4	24/3	33/14	28/15
Війтовці	108	10	151/56	148/59	60*/78
Власівка	27*	8	32/19	39/33	46/44
Волошинівка	24*	13	41/20	39/38	46/20
Гостролуччя	76	51	107/77	121/73	114/64
Дернівка	38	13	28/23	34/26	42/34
Коржі	20*	5	12/12	23/20	27/20
Корніївка	40	7	53/29	64/52	66/35
Липняки	39	19	-/23	38/32	40/27
Лукаші	26*	27	64/38	84/40	68/38
Лук'янівка	41	10	50/17	55/32	61/31
Мала Стариця	17	7	23/20	27/19	26/11
Морозівка	44	17	49/34	75/44	77/35
Масківці	47	6	47/26	69/28	64/12
Паришків	51	16	63/35	61/29	73/49
Пасічна	20	12	16/15	-/18	-/33
Рудницьке	35	16	39/15	43/17	63/35
Селичівка	58	17	63/35	68/36	65/39
Селище	2*	15	61/40	58/35	54/29
Сизенків	21	12	18/17	32/29	23/14
Скопці	96*	29	118*/72	205/93	187/80

І навіть у такому поліському районі Київщини, як Іванківський, де, здавалося, багатства лісів і річок мали б зарадити масовому Голодомору, школи прийняли в 1940 році також набагато менше першокласників. **А в багатьох селах тут узагалі не набрали перших класів, хоч 8 років перед тим там народилося достатня кількість дітей для їх відкриття. Як і перед тим, що давало можливість мати перші класи в 1937 – 1939 роках** [4; Ф. Р-144. – Оп. 1. – Спр. 2541. – Арк. 1 – 41]:

Школи	Народилося в 1932 році	Пішло до 1 класу в 1940 році	У тому числі 8-річних в	Пішло до 2 класу в 1940 році	Пішло до 3 класу в 1940 році	Пішло до 4 класу в 1940 році	Разом
Білоберезька п	19*	-	-	15	21	17	53

Блідчанська нс	23*тр.	24	15	58	45	53	180
Болотнянська п	14	-	-	16	10	12	32
Воропаївська п	13	-	-	15	30	-	45
Ворошилівська п	-	20	14	19	25	16	77
Доманівська нс	-	11	1	17	23	19	70
Запрудська нс	40*	44	38	29	44	38	155
Зимовицька п	8	11	8	8	-	9	28
Іванківська с	60	46	35	60	55	73	234
Карпилівська п	17	-	-	16	16	6	38
Ковалівська п	14	-	-	17	25	-	42
Коленцівська нс	50	30	13	50	28	26	134
Красилівська рнс	62	19	11	25	33	29	106
Леонівська нс	17*	22	8	16	25	12	75
Любидванська п	6	-	-	12	-	20	32
Макарівська нс	36	31	17	34	57	55	177
Новомакалевицька п	25	10	4	21	14	17	62
Новосокільська нс	37	10	2	10	20	18	58
Обуховицька с	67	40	15	79	74	62	255
Ораненська нс	22	21	9	25	27	38	111
Орджонікідзевська п	9	9	1	9	16	14	48
Оцительська нс	33	10	3	30	35	35	110
Пироговицька нс	27	5	3	18	24	28	75
Потоцька п	17	9	3	12	15	15	51
Приборська нс	43	27	20	37	57	55	176
Руднетальська нс	26	9	4	17	34	17	77
Русаківська нс	38	16	5	29	37	39	121
Русаківська п	-	34	21	29	35	31	123
(дитбудинок)							
Станишівська нс	16*	24	10	60	39	58	181
Старосоколівська п	17	9	5	14	15	20	58
Сукачівська нс	54	56	30	34	35	40	145
Федорівська п	-	-	-	12	13	15	40
Феневицька с	78	40	20	43	70	60	213
Хочівська п	-	-	-	11	17	-	28
Шпилівська нс	48	26	15	33	49	20	128

А як вижили народжені в 1932 році в колишньому Іркліївському районі Полтавської області, який входить тепер до складу Чернобаївського на Черкащині, можна бачити з наступної таблиці, хоч у документах відсутні дані про вік першокласників. **Але знову ж таки найбільших втрат зазнали найменші, якщо врахувати, що народжуваність в українському селі на переломі 1920-х років була приблизно однаковою** [7; Ф. Р-5899. – Оп. 23. – Спр. 1, 2, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 25, 26, 51, 52, 59, 60, 63, 67; 5: Ф. 3938. – Оп. 1. – Спр. 195. - Арк. 69-72].

Школи	Народилося в 1932 році	Пішло до 1 класу в 1940 році	Пішло до 2 класу в 1940 році	Пішло до 3 класу в 1940 році	Пішло до 4 класу в 1940 році
Іркліївська с	29	14	18	35	17
Лихолітська нс	35	21	42	56	43
Павленківська п	8	-	18	-	22
Лящівська нс	70	40	56	81	68
Михайлівська п	4	-	37	-	28
Загородищенська п	11	-	40	-	35
Червоногорська п	22	7	-	17	-
Каврайська п	12	5	-	19	-
Демківська п	24	15	20	26	29
Бузьківська п	30	6	24	35	-
Наміснjanська п	-	5	7	13	-
Кітлівська п	6*	8	23	31	-
Васютинська п	89	25	35	31	37
Васютинська с	-	28	44	44	40
Старосільська п	14	-	22	33	-
Чехівська п	15	-	26	-	31
Червонохижинська п	23	-	23	31	-
Мутиська п	27	13	-	25	-
Мойсінська нс	31	18	27	38	41
Пищиківська нс	14	7	5	22	21
Москаленська нс	69	48	43	55	40
Ревбінська нс	36	16	37	41	45
Староковрайська нс	37	17	25	27	33
Першомайська нс	24	10	21	22	27
Скородиська нс	49	31	57	41	46
Червоносільська нс	32	9	10	32	32
Воронинська нс	27	13	29	32	26
Крутьківська нс	42	25	56	48	50
Самовицька нс	38	28	22	59	32
Митьківська нс	48	25	38	37	35
Мельниківська с	59	35	42	59	71

Отже, картина з наповненням перших класів сільських загальноосвітніх шкіл України після 1933 року складається майже скрізь однаковою – 30 - 40 відсотків дітей, народжених у 1924-1932 роках в УСРР, не сіли за парти. Якщо врахувати, що за 1924 – 1932 роки на світ появилось близько 10 мільйонів осіб (скажімо, 1924 – 1.162,9, 1925 – 1.196,8, 1926 – 1.207,9, 1927 – 1.184,4 тисячі, 1928 – 1.139,3, 1929 – 1.080,0, 1930 – 1.023,0, 1931 - 975,3, 1932 - 782,0 [15; С. 13; 9; Ф. 1. – Оп. 20. - Спр. 7163. – Арк. 16] – цей приріст відбувався головним чином за рахунок села), то цілком вірогідним є втрата у 1932-1933

роках щонайменше 3 мільйонів першокласників і майбутніх школярів початкових класів. Цих жертв Голодомору і тих, хто в 1933 належав до середнього і старшого шкільного віку, то матимемо ще мінімум півмільйона жертв.

Виходячи з того, що втрати тільки дітей дошкільного і шкільного віку становили щонайменше 3,5 мільйона осіб, вважаємо цілком реальним, що мінімум 7 мільйонів населення УСРР стали жертвами Голодомору-геноциду 1932 – 1933 років.

На жаль, наші демографи, цього не беруть до уваги, а вирішили просто диктувати умови підрахунку втрат від Голодомору-геноциду 1932 – 1933 років без детального вивчення первинних документів українських архівів. Зверхність до опонентів призводить до завищеної власної самозначущості й бажання, замість наукової дискусії, просто оголосити опонента невігласом у царині демографії й нав'язувати суспільству вироблену задалегідь потрібну цифру.

Але давайте погодимося, що демографічний аналіз – це щось інше, ніж власне історико-правовий, де, зокрема, в кримінальному процесі, треба спиратися насамперед на документи, давати їм оцінку, як і усним свідченням. Первинні матеріали відіграють тут визначальну роль, а не теоретичні оцінки на основі демографічних розрахунків.

Як, скажімо, можна ігнорувати свідчення іноземних дипломатів, які одержували конфіденційну інформацію від більшовицьких високопосадовців. Очевидно, що не окремі демографи й примкнулі до них історики, а слідство й судовий процес мають дати правову оцінку заявам цих чужинців, котрі й називали цифри втрат від 7 до 10 мільйонів і більше.

Ось чому остаточний висновок повинні зробити історики та правники в рамках кримінального провадження і судового розслідування із залученням у необхідних випадках спеціалістів-демографів. Для цього необхідно, на думку вже згаданого М. Герасименка в його статті «Геноцид – злочин проти людяності, особливості розслідування», провести історико-статистичне і криміналістичне дослідження [18].

Тож залишається сподіватися, що історико-правовий підхід до оцінки втрат української нації під час Голодомору-геноциду 1932 – 1933 років буде належно використаний у розгляді цієї справи, оскільки виконані О. Рудницьким «розрахунки прямих демографічних втрат УСРР» у 1932 – 1933 роках не мають надійної інформаційної складової, а тому неадекватно відображають картину втрат.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державний архів Вінницької області.
2. Державний архів Дніпропетровської області.
3. Державний архів Запорізької області.
4. Державний архів Київської області.
5. Державний архів Полтавської області.
6. Державний архів Харківської області.
7. Державний архів Черкаської області.
8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань України.
10. Вісник Служби Безпеки України. Спеціальний випуск. За матеріалами кримінальної справи про Голодомор-геноцид 1932 – 1933 років в Україні. – К., 2010. – Ч. 57.
11. Воловина О., Плохій С., Левчук Н., Рудницький О., Ковбасюк А., Шевчук П. Регіональні відмінності втрат від голоду 1932 – 1934 рр. в Україні. – Укр. істор. журнал. – 2017. - № 2.

12. Геноцид в Україні 1932 – 1933 рр. За матеріалами кримінальної справи № 475. – К., 2014.
13. Левчук Н., Боряк Т., Воловина О., Рудницький О., Ковбасюк А. Втрати міського й сільського населення України внаслідок Голодомору в 1932 – 1934 рр. // Укр. істор. журнал. – 2015. - № 4.
14. Левчук Н. До питання про «старі» та «нові» підходи до оцінки втрат населення України внаслідок Голодомору 1932 – 1933 рр. // Укр. істор. журнал. – 2018. – № 2.
15. Природний рух людности України в 1929 р. – Харків: Господарство України, 1932.
16. Українські вісті (Новий Ульм). – 1950. – Ч. 11.
17. Цаплин В. Статистика жертв сталінізму // Вопросы истории (Москва). – 1989. - № 4.
18. Часопис. – 2020. - № 2.

Б.І. Гуменюк
доктор історичних наук, професор
завідувач кафедри публічного управління
та міжнародних відносин
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

ПРОБЛЕМА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ НОВИХ ЗАГРОЗ ТА ЗАВДАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Коронавірус COVID-19, який розпочав свій стрімкий рух із Сходу, і вже міцно вкорінився в Європі та впевнено крокує далі по планеті є багатомісним явищем не тільки суто медичного, але і фінансового, економічного, глобально-політичного характеру. Є підстави, на жаль, остерігатись, що цей «багатоголовий дракон із Китаю», змусить суттєво переформувати поточну модель світової економіки, що склалась протягом останніх 30 років по завершенню холодної війни, а відтак сформувати нову політичну, політико-правову парадигму універсального світоустрою. Не хочеться піддаватися зайвим емоціям, тим паче панічного змісту, оскільки навколо будь-якого подібного за масштабами процесу існує завжди багато різноманітних спекуляцій (від конспірологічної змови фармацевтичних монополій до політики анонімних потужних біржових акул, які роздмухують через ЗМІ «розміри катастрофи» і швиденько скуповують за безцінь акції компаній, які постраждали від вірусу), проте незаперечними залишаються факти. І не тільки медичні. Лише за останній тиждень минулого місяця (лютий 2020 р.) в результаті падіння світові фондові ринки втратили близько 5 трильйонів доларів. Тільки на початку поточного року світовий туристичний бізнес постраждав мінімум на 22 млрд. доларів.

Поширення епідемії супроводжується дедалі ширшим застосуванням практики закриття кордонів. Так, після виявлення COVID-19 в Ірані низка сусідніх країн - Вірменія, Афганістан, Пакистан та Туреччина прийняли рішення про закриття кордонів з Ісламською Республікою. «В умовах цих карантинних і обмежувальних заходів, до яких вдалися уряди Китаю та деяких інших країн, складні географічно-розподільчі, виробничо-збутові ланцюги, та вимоги до високої мобільності робочої сили, товарів і ресурсів стали Ахіллесовою п'ятою глобалізації як домінуючого вектору системи міжнародних відносин в останні 30 років. В цілому очікується падіння глобальної економіки в 2020 р. мінімум до 2,5%, що може спровокувати виникнення довготривалої кризи», - зазначають експерти в Інституту стратегічних досліджень «Нова Україна» Святослав Денисенко та Віталій Грамотнев [1].

Отже, як і перед академічним середовищем – політологами, експертами різних галузей науки, так і лідерами національних державоутворень, громадянськими суспільствами постала **нова проблема**, методологічне дослідження якої потребує комплексного, міждисциплінарного підходу, з одного боку, а з іншого, дієвих, оперативних, практичних заходів для того, щоб її подолати, або принаймі мінімізувати її негативні наслідки. Якщо коротко сформулювати суть проблеми, то вона вміщується в запитанні: «Чи вдасться глобалізації, попри всі її суперечності, зберегти свою позитивну, пріоритетну тенденцію в процесі менеджменту універсальним світоустроєм, чи нові загрози завдадуть їй серйозної шкоди, а відтак подарують почуття перемоги в таборі антиглобалістів?».

У науковій спільноті немає однозначного погляду на природу, форми, характер та спрямованість розвитку процесів глобалізації та її регіонального втілення у формі європейської інтеграції. І хоча практично всі аспекти глобалізації є добре дослідженими і ніхто із неупереджених експертів не піддає сумніву її об'єктивність та реальність, визначення «поняття глобалізація» при цьому варіюється в залежності від ідеологічних уподобань та науково-дисциплінарної належності її дослідника.

У науковій літературі склалася одна із традицій тлумачення процесу глобалізації як вестернізації, тобто вимушеного пристосування незахідної частини світу до домінуючої моделі суспільного розвитку. Глобалізація відбувалась переважно таким чином, що закріплювала ієрархічну нерівність різних країн та націй. [2. – С.211]. Вона до початку глобальної фінансової кризи 2008 р. давала відчутні економічні переваги, говорячи у термінології І.Валлерстайна, «центру» світової економічної системи на рахунок їх «периферії». [3. – С.96]. У загальному сенсі можна визначити глобалізацію як складний історичний феномен, який має свої форми та якість у різні епохи. З точки зору, наприклад, філософії історії саме глобалізація забезпечує єдність всесвітньої історії.

Дослідження закономірностей, суперечностей та проміжних результатів глобалізації повинно враховувати різні соціальні інтереси, потреби, мотиви діяльності (боротьба за контроль над ресурсами, захист своїх цінностей та накопичення соціального капіталу, світоглядні форми, які властиві суб'єктам історії).

Трагування міжнародних відносин в контексті охоплення та трансформації їх глобалізаційним трендом було проведено в західній науці на теоретичному та методологічному рівнях у численних монографіях, підручниках та академічних статтях, публікація яких активізувалась після закінчення другої світової війни. Теоретичні праці Р.Арона, Зб.Бжезінського, У.Бека, Х.Була, Г.Бутуля, А.Вендта, К.Волта, А.Волферса, К.Дойча, М.Каплана, Г.Кіссінджера, Р.Кеохейна, Р.Кокса, Г.Моргентау, Дж.Ная, Дж.Раггі, Дж.Розенау, Н.Спайкмана, Р.Снайдена, С.Хоффмана, Е.Хааса, С.Хантінгтона, Т.Шеллінга та інших представників американської та європейської міжнародно-політичної науки добре відомі в західній та пострадянській наукових спільнотах.

Зазначу, що попри певні концептуальні розбіжності праць зазначених науковців їх об'єднує епістемологічна основа у лінійному уявленні про історичний розвиток [епістемологія – термін грецького походження – філософська-методологічна дисципліна, у якій досліджується знання як таке, його будова, структура, функціонування і розвиток]. Зокрема, зазначене уявлення взагалі властиве європейській християнській ментальності. Так само як і висновки про активну цивілізаторську місію головним чином західно-європейців в процесі колонізації «відсталих» народів країн Азії, Африки та Латинської Америки. Зазначена ідеологема стала одним із ключових елементів європейської ідентичності. В свою чергу колонії «імпортували» в метрополії лише європейське уявлення про державну машину, але найчастіше в наївно спрощеному стилі без належних засобів її практичної імплементації.

На початку ХХІ століття процес глобалізації став віддзеркаленням та реалізацією інституційних змін, які призвели до суттєвих позитивних зрушень в економіці розвинутих країн після другої світової війни. Саме тоді були врегульовані чисельні економічні

суперечки та вироблені міжнародно-правові процедури походження позицій. Подальший бум в Південно-Східній Азії, Японії та поширення транспортних комунікацій створили важливі передумови для розширення масштабів глобалізації. Водночас успіх західної політики розширення демократії, який супроводжувався активним зростанням економічних показників, приніс свої результати і привів до радикальних політичних змін у світі та краху так званого табору соціалістичних країн. Відхід від соціалізму та перехід до ринково-орієнтованої економіки у більшості країн світу забезпечили зростання темпів та масштабів глобалізації. Це була її золота доба. Вона супроводжувалась революцією в інформаційних технологіях, поширенням кабельного та супутникового телебачення, збільшенням кількості персональних комп'ютерів, мобільних телефонів, смартфонів тощо, завдяки чому з'явилися можливості миттєвого поширення інформації, зокрема, через глобальну мережу Інтернет. Вже наприкінці 90-х рр. минулого століття глобалізація зробила важким, а в окремих випадках здавалось і не можливим, існування держав, ізольованих одні від одних.

За роки незалежності в Україні сформувалась своя потужна національна школа політологів, в працях яких питання дослідження різних аспектів процесу глобалізації знайшли своє відповідне відображення. Проте і в них феномен глобалізації розглядався з позитивістських позицій, що додають більше до національних інтересів України, яка стала її активним учасником з перших днів своєї незалежності як на глобальному, так і регіональному рівнях.

Основний масив монографій, навчальних посібників і наукових статей у фахових виданнях за роки незалежності створені політологами різних поколінь та наукових шкіл (О.Бабкіна, О.Білорус, Ю.Брусилівська, С.Галака, В.Горбулін, О.Зернецька, Є.Камінський, М.Капитоненко, А.Качинський, О.Коломієць, В.Константинов, І.Кресіна, В.Крушинський, О.Литвиненко, М.Мальський, В.Манжола, О.Майборода, М.Михальченко, М.Оживан, О.Соснін, В.Ткаченко, В.Толстов, Б.Парахонський, Г.Перепелиця, І.Тодоров, І.Хижняк, В.Хлїнін, Л.Чекаленко, С.Шергін та ін.). Зміст цих праць відзначається високим рівнем теоретизування, політологічним дискурсом та оригінальною методикою дослідження. Здебільшого вони присвячені актуальним проблемам політології і світополітичним процесам у контексті суспільної модернізації та зовнішньополітичної стратегії України. Відомі дослідники визнавали необхідність пізнавально-накопичувального етапу міжнародно-політичної думки для того, щоб «поступово вийти на рівень особистого внеску у світову теоретичну думку в галузі політології міжнародних відносин»[4. – С.162].

Отже в умовах нових викликів та загроз перед вітчизняною політологічною наукою і відповідними закордонними центрами постає питання як у випадках глобальних небезпек діяти для того, щоб напрацьована модель економічного розвитку, яка продемонструвала на практиці свої незаперечні позитивні результати, не була зруйнована, а змогла встояти і пристосуватись до нових реалій? Ця проблема ставить завдання не тільки перед академічним середовищем а насамперед перед відповідними державними інститутами, які відповідають як за державну (Національну) безпеку в цілому, так і кожного її громадянина зокрема.

Атака коронавірусу на Європу, сумнозвісні події в Нових Санжарах вимагають від виконавчої влади, зокрема, від зовнішньополітичної служби України негайної концентрації на виконанні таких пріоритетних завдань:

- дипломатичні установи за кордоном повинні ретельно вивчити досвід відповідних служб по профілактиці, реагуванню на загрозу та методи боротьби із вірусом в країнах свого перебування;
- МЗС України узагальнити кращий досвід, виробити відповідні пропозиції, щоб вийти на Уряд (Президента) з метою юридичного унормування методики (регламенту) дій державних служб в подібних випадках;

- Використати цю ситуацію як додатковий аргумент на двосторонньому та багатосторонньому рівнях дипломатії щодо повернення Автономної Республіки Крим до України, яка в результаті її анексії з боку РФ позбулась лікувально-оздоровчої бази, напрацьованої за роки незалежності за кошт українських платників податків і яка б могла слугувати ефективним інструментом для лікування та періоду реабілітації від відповідних вірусних захворювань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Денисенко С., Грамотнев В. / Дзеркало тижня, Випуск №1238, 22-28 лютого 2020 р. / <https://dt.ua/macrolevel/virusniy-udar-po-globalizaciyi-340009.html>
2. Henry Kissinger. Does America Need a Foreign Policy?: Toward a New Diplomacy for the 21st Century. – New-York, 2001. – 352 p.
3. Wallerstine Im. The Modern World-System I. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century, - University of California Press, 2011. – 442 p.
4. Камінський Є.Є. Світ переможців і переможених. Міжнародні відносини і українська перспектива на початку ХХІ століття / Є.Є. Камінський. – К. : Центр вільної преси, 2008. – 326 с.

В.Ю. Стеценко
завідувач кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М.П. Драгоманова
доктор юридичних наук, професор
(м. Київ)

ДЕЯКІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВВЕДЕННЯ КАРАНТИНУ В УКРАЇНІ У З'В'ЯЗКУ ЗІ СПАЛАХОМ COVID-19 У СВІТІ

Почавшись в Китаї, спалах коронавірусної хвороби COVID-19 швидко розповсюдився і в Європі. Станом на 12 березня 2020 року в Європейському регіоні було зареєстровано вже понад 20 000 підтверджених випадків захворювання і майже 1000 смертей [1]. Доктор Tedros Adhanom Ghebreyesus, Генеральний директор ВООЗ, 11 березня 2020 року заявив, що ситуацію з поширенням COVID-19 можна охарактеризувати як пандемію, що пов'язано зі стрімким збільшенням числа випадків захворювання за межами Китаю протягом останніх двох тижнів, яке зачіпає все більше число країн [1]. В цей же час директор Європейського регіонального бюро ВООЗ д-р Hans Henri P. Kluge робить заяву: «Той факт, що ми називаємо цю ситуацію пандемією, свідчить про те, що країнам необхідно нарощувати свої зусилля, намагаючись забезпечити оптимальний баланс між захистом здоров'я населення, запобіганням економічної і соціальної дестабілізації і дотриманням прав людини ... Хоча кожна країна самостійно визначає характер і час введення заходів, спрямованих на профілактику або зниження темпів передачі вірусу, ЄРБ ВООЗ вважає, що заходи соціального дистанціювання та карантинні

заходи потрібно вводити на своєчасній основі і що їх необхідно ретельно дотримуватися. Країни можуть, крім іншого, розглянути можливість введення таких заходів: закриття шкіл і вузів, переклад організацій і підприємств в режим віддаленої роботи (по можливості), зведення до мінімуму використання громадського транспорту в години пік і перенесення необов'язкових поїздок» □1□.

Серед рекомендацій для країн Європейського регіону ВООЗ згадує, що будь-яка країна повинна оцінювати рівень ризику, з яким вона стикається, введені нею заходи і прийнятність цих заходів для суспільства, а також оперативно проводити необхідні заходи в адекватному масштабі з метою припинення або зниження темпів передачі COVID-19 при зведенні до мінімуму економічних, суспільних і соціальних наслідків □1□.

Дотримуючись прикладів деяких країн та на підставі статті 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», Кабінет Міністрів України приймає Постанову від 11 березня 2020 р. № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» відповідно до якої з 12 березня 2020 року на всій території України встановлюється карантин □2□. Прийняття цієї Постанови та введення всеукраїнського карантину викликає низку питань. Наведемо деякі з них.

По-перше, наскільки обгрунтовано та правомірно було введення карантину саме на всій території України? Наскільки адекватна була ця міра боротьби з COVID-19? ВООЗ рекомендувала оперативно проводити необхідні заходи в *адекватному масштабі* з метою припинення або зниження темпів передачі COVID-19 при *зведенні до мінімуму економічних, суспільних і соціальних наслідків та дотриманням прав людини*.

Відповідно до ст. 29 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» карантин встановлюється на період, необхідний для ліквідації епідемії чи спалаху особливо небезпечної інфекційної хвороби □3□. Ст.1 цього ж Закону визначає, що карантин – це адміністративні та медико-санітарні заходи, що застосовуються для запобігання поширенню особливо небезпечних інфекційних хвороб. В той час як особливо небезпечні інфекційні хвороби – це інфекційні хвороби (у тому числі карантинні: чума, холера, жовта гарячка), що характеризуються важкими та (або) стійкими розладами здоров'я у значній кількості хворих, високим рівнем смертності, швидким поширенням цих хвороб серед населення □3□.

Кількість смертей від COVID-19 в Україні станом на 11 березня 2020 року становила 0, а кількість підтверджених випадків – 4 □4□. Тобто, карантин був введений в країні, де фактично були відсутні епідемія чи спалах особливо небезпечної інфекційної хвороби. В той час, як в країні до цього часу вже виникали достатньо серйозні епідемії, але стосовно яких не приймалися масштабні заходи. Наприклад, під час епідемії 2009 року у Львівській області за два місяці захворіло пандемічним грипом близько 250 тисяч мешканців, з них 100 померло □5□. Але ніякого карантину на території Львівської області введено не було. Крім того, карантин був введений на підставі Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», але жодна норма цього Закону не передбачає запровадження карантинних заходів на всієї території України. Даний нормативний акт надає право Кабінету Міністрів України приймати подібні рішення тільки стосовно окремої території, де є в наявності ознаки епідемії чи спалаху особливо небезпечної інфекційної хвороби.

По-друге, наступними змінами та доповненнями до Постанови № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2», Кабінет Міністрів України суттєво обмежив ряд конституційних прав та свобод громадян, в тому числі ст.33 (право на свободу пересування) та ст.39 (право на мирні збори). Встає питання, чи має Кабінет Міністрів України своїми постановами обмежувати основоположні конституційні права і свободи у разі відсутності на території країни правового режиму надзвичайного стану? Чи не вийшов Кабінет Міністрів за рамки своєї компетенції та не перевищав своїх повноважень?

Таким чином, підсумовуючи, треба зазначити, що безумовно є країни, які суттєво постраждали від епідемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, але є країни (наприклад, Швеція, Білорусія), які без карантинних обмежень показують цифри захворюваності та смертності на рівні країн, в яких був введений режим самоізоляції. Це говорить про те, що не треба піддаватися паніці та сліпо слідкувати прикладу інших. Треба спокійно аналізувати ситуацію, що склалася та приймати рішення, адекватні цій ситуації, враховуючи економічні, соціальні наслідки та з дотриманням прав людини. Перед тим, як приймати рішення, потрібно ретельно вивчати його правові підстави та наслідки і, відповідно, діяти завжди в правовому полі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. <http://www.euro.who.int/ru/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/3/who-announces-covid-19-outbreak-a-pandemic>).
2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF>
3. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>
4. https://public.tableau.com/profile/publicviz#!/vizhome/monitor_15841091301660/sheet0
5. http://tvomisto.tv/blogs/nashym_naybilshym_vorogom_naspravdi_ie_ne_koronavirus_a_dva_parazyty_106622.html

Р. С. Огірко
кандидат юридичних наук
професор, завідувач кафедри теорії
та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ЧИ Є КРИЗА СУЧАСНОЇ НЕОЛІБЕРАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ЗАКОНОМІРНОЮ?

Розгляд питання правового забезпечення державної системи освіти і виховання в Україні, саме в контексті Європейської інтеграції цілком обґрунтоване і доцільне. Зміст цієї доповіді пов'язаний із темою нашої конференції прямо (про це буде сказано нижче) і опосередковано. Український народ історично, культурно, духовно-релігійно і ментально від початку був і є складовою європейської спільноти народів і Європейської цивілізації. Тому політичний курс України на інтеграцію з ЄС є правильним і безальтернативним. На такому тлі критичний погляд на сучасну Європейську неоліберальну державність може викликати певний дисонанс, але питання може відпасти само собою, оскільки це критичний погляд на стан неоліберальної державності не тільки там, у Європі, але і осмислення помилок у розбудові неоліберальної держави тут, в Україні; по-друге, - це аналіз з метою позитивної розв'язки проблеми.

Україна довгий час через історичні обставини, агресію сусідів і по власній національній вині перебувала на маргінезі європейської історії, і тому подолання істотного цивілізаційного відставання є необхідним для повноцінного включення її в загальноєвропейський цивілізаційний процес.

Але, це те, що стосується минулого. А ось участь у теперішній європейській політиці має відбуватися, що називається, наживо і неминуче без всяких посилок і скидок на минуле.

Для цього Україні як суб'єкту єдиної Європейської цивілізаційної спільноти перш за все важливо мати ясний погляд, в якому напрямку мав би розвиватися цивілізаційний

поступ Європи, щоб спертись на нього в розробці науково обґрунтованої і політично виваженої програми розв'язки усіх проблем українського державотворення таку програму слід вибудовувати і реалізовувати на основі європейських загально цивілізаційних закономірностей, в тому числі і сучасної неоліберальної метаморфози її державності.

Зовнішні вияви кризи є численними і зачіпають основи самої політичної і правової практики неоліберальної державності. Спробувати розкрити усі аспекти цього процесу у доповіді – марна справа. Але зміст проблеми очевидний – сучасна демократична неоліберальна держава Європейської цивілізації не справляється з розв'язанням назрілих і невідкладних національних і глобальних проблем (а їх перелік чисельний). Позиції науковців і політиків тут розділяються діаметрально-протилежно і лінія розлому проходить саме у оцінці причин глибини і наслідків названих кризових явищ. Одні з них бачать кризу демократичної державності постійним, хронічним процесом, що тільки підтримує імунітет системи. І головний аргумент тут такий: демократичний устрій із-за органічного, властивого йому плюралізму різних політичних і ідеологічних сил та різних методів досягнення їх цілей, властивим є перманентний кризовий стан, який періодично посилюється і спадає. Але демократична держава постійно і успішно долає ці суперечності і їх гармонізує.

Проте це не про нинішню кризу і її наслідки. А ось інші автори (а їх меншість) упевнені, що ця криза є наслідком попередніх принципових хиб цивілізаційного розвитку Європи і має невідворотній характер. По-суті, йдеться або про необхідність глибшої реформи цього типу державності або про його заміну. Але це не наша тема. Наше завдання – лише привернути увагу до проблеми і спробувати проаналізувати її історико-правові витоки і означити характер кризи. Тому, тільки на рівні аналізу наслідків кризи і рефлексії навколо її причин задовільну розв'язку проблеми знайти не вдасться.

Проблема, на наш погляд, вимагає більш поглибленого і головне, -нового історико-правового і методологічних підходів до розкриття формування держави ліберально-демократичної орієнтації і різних її метаморфоз на протязі всього періоду існування.

В економічній науці, політології, соціальній філософії нині вже широко використовуються поняття неоліберальної економіки і неоліберальної політики і суспільства, на позначення значної різниці класичної ліберальної демократії і сучасного неолібералізму. В юридичній же літературі, нажаль, осмислення цих сучасних державно-правових процесів метаморфози ліберально-демократичної державності, в тому числі в Україні, не бачимо. В юридичних енциклопедіях, словниках, в тій же Вікіпедії відсутнє поняття неоліберальної держави, і навіть не вживається сам термін «неоліберальна держава».

Разом з тим, один лише факт, що з часу реалізації першого ліберального проєкту демократичної держави, що був здійснений в ході Англійської буржуазно-демократичної революції за загальною думкою істориків держави і права, правове завершення якого сталося із прийняттям

«Акту про спадкування престолу» 1701 р., пройшло вже більше 300 років, повинен підштовхнути до необхідності і доцільності вивчення і осмислення цього феномену збереження і функціонування ліберальної держави в сучасних, дуже відмінних від ліберально-демократичних умов 1701 р. Крім того, є неоціненний конкретний досвід функціонування держави ліберально-демократичної орієнтації, в найрізноманітніших умовах і в різних країнах, в яких реалізовувалося негативне і позитивне відношення до ідеї свободи вибору людини і суспільства, який потребує узагальнення.

Цей тип держави донедавна був нам відомим під різними визначеннями: буржуазна, демократична, буржуазно-демократична, модерна, національно-демократична, правова, соціальна, а після розвалу СРСР, - держава соціально-демократичної орієнтації (концепція професора Рабіновича П.М.).

Очевидно, в основі цього аналізу лежить відомий формаційний критерій типології держави щодо визначення її природи і тенденцій розвитку. Він більше ніж 150 років тому,

обґрунтував дуже швидко неминучу загибель буржуазної держави. Прогноз справдився, але як раз навпаки, - кривавий експеримент із так званою соціалістичною державою провалився. Зрозуміло, що на основу цього підходу природу і тенденції розвитку сучасної неоліберальної держави пояснити неможливо. І не дивно, оскільки цей історико-філософський методологічний підхід побудований на досягненнях науки середини ХІХ ст. як свідчить сучасна історія держави і права, на рівні методології і практики, повністю вичерпав себе.

Поза формаційним підходом до недавнього часу було загальноприйнятим переконання, що феномен ліберально-демократичної держави є природним результатом спонтанної і розумної поведінки індивідів для реалізації своїх прагнень і інтересів шляхом пристосування до умов існування у суспільстві і навколишньому середовищі. Насправді, як побачимо нижче, цей процес є неприродним і не спонтанним, а є результатом постійних, напружених і затратних зусиль кожної людської особистості у реалізації свого вибору у боротьбі за справедливість і свободу. І тільки після Другої світової війни із-за усвідомлення величезної різниці між природою ліберально-демократичних країн і нігілістичною природою країн – агресорів, як причин перемоги над ними, почалося осмислення особливостей правової природи ліберально-демократичних держав - переможців.

В останні роки в науковій літературі, зокрема, в юридичній утверджуються цивілізаційний підхід дослідження природи і тенденцій розвитку європейської державності, сутність якої розкривається як унікального типу держави саме Європейської цивілізації [1,18]. Це на наш погляд, є об'єктивно необхідною, адекватною оцінкою європейської державності, її світового значення і розв'язці національних і глобальних проблем подальшого розвитку людства. Це робить можливим і аргументованим узагальнений погляд на витоки і формування, а також на природу джерел розвитку цієї держави, незалежно від особливостей тих чи інших демократичних країн.

Цивілізаційний підхід дає можливість побачити весь процес формування суспільного та державного устрою, його принципи, інститути і форми суспільно-державних процесів.

Ця логіка становлення вільної відповідальної і активної людини громадянського типу і її єдності із формуванням ліберально-демократичної державності започаткована відомою Великою Хартією вольностей 1215 р. і була продовжена в Англії в ході більше, ніж 400-го поступового еволюційного процесу боротьби проти станового феодального ладу за справедливість, рівність і свободу вільної людини. І найважливішим тут є той факт, що від початку ця боротьба підкріплювалася обов'язком її інституціоналізації в англійському парламенті - особливому й унікальному на той час органі, який на відміну від Іспанії, Франції і інших країн не мав статусу представницько-станового органу, а від початку представляв саме громадянське суспільство і вільну людину, якою, зрозуміло, в цей час вважав себе кожен барон, лицар, священник, а пізніше, – «джентрі» й інші вільні люди так званого третього стану. Названий вище англійський парламент від початку мав статус представника саме вільної людини і громадянського суспільства [1,19].

Це планомірне і системне перетворення англійського суспільства і державного ладу на основі принципу свободи вибору вільної людини на протязі 486 років у боротьбі проти абсолютної влади короля було закріплено правовим верховенством парламенту, а закон поставлено над королем (державою). Вже пізніше утвердився статус відповідального уряду, а 1689 року був прийнятий «Біль про права» і який остаточно затвердив верховенство парламенту у законодавчій владі і у визначенні фінансової політики. Тобто, фактично в Англії сформувалася конституційна монархія, були закріплені правові основи громадянського суспільства, і власне, правової держави.

Заслугує на підтримку висловлена в літературі позиція, що батьківщиною практичної реалізації ідеї справедливості свободи і рівності, які вже пізніше були усвідомлені осмислені і закріплені в правовій формі в ході демократичної (буржуазної)

революції була Англія. Наступними в реалізації принципів держави ліберально-демократичної орієнтації були США і Франція, які на основі вивчення і осмислення досвіду Англії, перші - в умовах боротьби за незалежність проти англійської корони, а Франція в ході кардинальної революційної зміни монархії на республіку, і реалізували ці ідеї вже на іншій основі.

Ліберальний принцип свободи у своїй логіці орієнтує особу на її прагнення до повної самореалізації. На початку XVII ст. Англійська демократична правова держава у формі конституційної монархії, у якості стратегічного розвитку суспільства вибрала розбудову економічної основи держави під гаслом «Laissez – faire». Очевидно, не випадково серед усіх можливих аспектів суспільного життя пріоритетною виявилася якраз економіка. Саме це визначило напрям суспільних перетворень і, стало економічною основою Англійського королівства і далі всієї Європейської цивілізації.

Як раз Англія дала приклад і запропонувала алгоритм розв'язання назрілих на той час у Європейській цивілізації проблем, а саме, був започаткований доцільний і ефективний в цих умовах історичний прецедент рішення проблеми ліквідації різного аспекту глибокого станового поділу суспільства, нерівності, кріпосницької експлуатації, тривалою, але системною боротьбою за утвердження ідеї вільної людини та громадянського суспільства на принципах рівності та справедливості. Цей алгоритм як принцип розв'язки назрілих проблем діє і в сучасному суспільному і державному устрої до сьогодні.

Так, через цей феномен щоденного реального і доцільного в конкретних умовах вільного вибору практичної реалізації свободи у практичних відносинах формувався новий тип вільної особистості як основи нового суспільного і державного устрою Англії. Отже, на основі цих принципів свободи і рівності і по цьому алгоритму здійснювалася на протязі століть Англійська буржуазно-демократична революція.

Аналіз становлення ліберально-демократичної держави в Англії показує, що її успіхи напряму пов'язані із не тільки реалізацією принципів свободи і рівності але в першу чергу і головним чином залежали від того чи працювала ця свобода вільної людини на розв'язання об'єктивно значимих цілей суспільного і державного розвитку. Наприклад, перші успіхи Англійської буржуазної революції були обумовлені тим, що треба було побороти становий характер феодального суспільства і приниження прямої залежності третього стану. На другому етапі головним стимулом економічної свободи стала реальна можливість реалізувати себе у сфері виробництва, винахідництва, наукового пізнання, географічних відкриттів і колоніальних завоювань. Третій приклад – героїчна і самовіддана боротьба англійців проти німецької гітлерівської агресії. Можна зробити висновок, що ця система рішення проблем працює, коли її двигуном і джерелом є енергія вибору вільною людиною вищої мети свого існування. Названа закономірність дуже значима і ми побачимо її вирішальну роль у випадку метаморфози ліберально-демократичної державності в неоліберальну в Європі у 1970 роки минулого століття.

Напрошується, на перший погляд цілком несподіваний, можна сказати, - навіть парадоксальний, але цілком обґрунтований висновок. В українському правовому дискурсі правова держава розглядається як ідеал держави, досягнення якого слід прагнути усіма правовими, моральними, політичними, соціально-культурними засобами, і найшвидше. І це дійсно так. Формування такого типу держави в лоні Європейської, а пізніше Євроатлантичної цивілізації і (яка, власне, визначила лице і сутність цієї цивілізації) є унікальним проривом в історії держави і права. Але вже перший же досвід побудувати такого типу держави показав що державотворчі проблеми при цьому, як очікувалося, не закінчуються, а навпаки, породжуються новий клас цих проблем.

Отже, розбудова і функціонування правової держави є постійним процесом взаємодії із громадянським суспільством і людиною при тому, що головною дієвою особою і активною ланкою у цій взаємодії виявляється саме вільна і одночасно відповідальна людська особистість - громадянин і їх спільнота – громадянське

суспільство. Саме їх громадянськість, їх ідеали, їх мораль і культурний рівень, їх освіта, їх висоти виховання і здоровий спосіб життя є основою правової держави.

У результаті ефективної соціально-економічної політики з кінця 40-х до початку 70-х років ХХ ст. у Європі і США сформувався потужний 70-80% від кількості населення середній клас. Але при цьому одночасно не сформувалось більш чисельне, потужне і основне, - більш моральне, інтелектуальне і політично активне громадянське суспільство. Навпаки, виник і ідейно визначився і почав активно впливати на державу і суспільство масовий молодіжний, а пізніше і більш широкий суспільний рух, що сформувався на ідеях, ідеалах і цінностях, відмінних від традицій європейської ліберальної демократії. Але, нинішня європейська неоліберальна демократична держава сприйняла цей рух з його ідеологією, і цінностями, його суспільною роллю і впливом, і включила ці сотні тисяч індивідів у своє політичне і правове поле. Тим самим, по-суті, започатковано переродження суспільства і держави ліберально-демократичної орієнтації у державу неоліберальної охлократії. Формується також ніби вільна людська особистість, але не громадянського типу, а іншого, неоліберального типу, де змістом життя є не вибір ідеалу загального добра і відповідальності за нього, а по-суті, заперечення його необхідності і смислу. І відповідно, суспільство є вже не громадянським, а неоліберальним.

Як свідчить політика і правова практика Європейської неоліберальної державності цей процес сьогодні продовжується і посилюється.

Отже із формуванням європейського типу ліберально-демократичної державності вперше в історії держави і права з'явилася реальна можливість розв'язувати суспільні, державні а також глобальні проблеми не тільки силовими методами, як це здійснювалося на протязі тисячоліть. Саме в цьому полягає, на наш погляд, смисл появи держави ліберально-демократичної орієнтації, яка стала світовим трендом, що стало можливим після розпаду СРСР і блоку його сателітів. Нажаль ця держава після Другої світової війни перетворилась у неоліберальну державу, яка допомогла побудувати соціальну державу, але не зуміла створити нове 70-80% від кількості населення громадянське суспільство. Бо не з'явився новий тип вільної людини, як це було у попередні періоди Європейської історії держави і права. Коли урухомлювали суспільство і державу феодалі і духовенство, шляхта і дворянство та козаки в Україні. А в новий час, – підприємці, бізнесмени, моряки першопрохідники, винахідники-науковці, тощо. Нова людина і не могла з'явитись оскільки неоліберальна держава, повністю зосередившись на розбудові суспільства масового споживання і масової культури, не виконала своєї основної функції: не зреагувала на об'єктивну потребу дальшого розвитку громадянського суспільства, і не створила умови для цього, не забезпечила свободи вибору для нового типу вільної людини. І нині продовжується це саме в сучасних неоліберальних державах Європи, Північної Америки, Австралії й ін. Парадоксально, але фактично у цьому суспільстві нема свободи вибору, тобто, неоліберальне суспільство не сприймає альтернативну ідеологію супроти ідеології неолібералізму; нема і суспільно-політичних рухів за оновлення цивілізаційного типу держави ліберальної демократії, які б орієнтувалися на новий тип вільної людини. Там, де егоїстичні індивіди і масове суспільство, по суті, оволоділи неоліберальною державою, яка в цій ситуації не може забезпечити належний правопорядок і верховенство права.

Такий стан суспільства і держави може стати середовищем, як це було і раніше, для формування тоталітаризму нового типу.

Отже, поставлене у цій доповіді питання, чи є закономірною криза сучасної неоліберальної державності, на наш погляд, слід відповісти ствердно. Але цілком очевидно, що потребує відповіді й інше питання, якою мала б бути сучасна ліберально-демократична державність, як цивілізаційний тип, що мало би змінитись у сучасній неоліберальній державі. Очевидно, що це потребує перегляду і переосмислення вже існуючих підходів до природи і поняття держави. В юридичній літературі поки що

проблема по суті не поставлена, продовжується аналіз і узагальнення уже відомих теорій. Більш чутливими до проблеми виявилися соціальні філософи і політологи. Так, автори підручника «Теоретична і практична філософія (Київ, 2017) відверто стверджують: «Досі є не зовсім зрозумілим, що таке держава» [3,463] Відомий український філософ професор А.О. Баумейстер підкреслює, що «Сьогодні ми переживаємо етап, коли наявні концепції держави виявляють свою недостатність і обмеженість. Під звичними формулами і дефініціями підручників приховуються незадоволеність, непевність і навіть розгубленість. Адже модерна концепція держави і права не спирається на міцний фундамент, а постійно перебуває у стані невизначеності» [4,311].

Тут дозволимо собі не погодитися із автором. Оскільки ніякої розгубленості нема. Йде планомірна робота по осмисленню і інтерпретації класичного спадку ліберальної доктрини і некритичного запозичення і використання рекомендацій західних авторитетів, як-будь то не було 400-літньої роботи вдосконалення, критики і сучасної метаморфози ліберально-демократичної державності.

Навпаки, в РФ традиційно систематично поглиблюється наукова розробка негативної оцінки держави ліберально-демократичної орієнтації, і на цьому тлі критичної літератури виділяються глибиною аналізу і аргументації праці професора Л.А. Позднякова, на основі яких можна зробити висновок, що в світі не існує жодної концепції держави і права, яку можна було б визнати цілком задовільною і взяти в якості основи [2].

Л.А. Позднякову не вдалося перебороти московську традицію обожнення царя, а нині – і держави. Він після старанного аналізу усіх найважливіших теорій держави не побачив, або не захотів побачити феномену, держави, ґрунтованої на творчій ролі вільної особистості, яка ефективно доповнює владну державну силу своєю ініціативою у розв'язанні найважливіших проблем суспільного розвитку і не побачив тих перспектив які на цій основі відкриваються і у дальшому розвитку держави і права. Зрештою, в якості перспективи Російської держави автор вибрав автократичну державу, по суті - імперію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сопільник Л.І., Камінський М-Б. І. Історія держави і права зарубіжних країн: навч. посібник / Сопільник Л.І., Камінський М-Б. І. Львів, Видавництво Львівська політехніка, 2012 р. – 500с.

2. Поздняков Э.А. Философия государства и права Москва 1998 р. http://teleconmlaw.ru/young_res/Pozdnjakov.pdf - Дата звернення 19.02.2020

3. Теоретична і практична філософія: навч. посіб: /В.О. Дем'янов, М.І. Бойченко В.В. Приходько та ін., заг. ред. Л.О. Шашкової. -К.: Видав. поліграф. центр Київ.ун., 2017-463 с. /

4. Баумейстер, А. О. Філософія права : навчальний посібник / А. О. Баумейстер.-К. : Видавничо-поліграфічний центр Київ ун., 2010 -311 с.

О. В. Бучма
кандидат філософських наук
доцент, професор кафедри теорії
та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ФІЛОСОФІЇ РЕЛІГІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОГО СВІТУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

За роки незалежності Україна зробила важливі кроки в бік євроінтеграції, долаючи на цьому шляху різноманітні перешкоди та системні намагання супротивників повернути цей рух у зворотньому напрямку. І нині, молода українська держава, яка чітко визначила європейський вектор свого поступу, в XXI столітті опинилася перед новими викликами, що загрожують національній, державній, релігійній безпеці України. І щоб перемогти антиукраїнські ідеологічні конструкти, що спрямовані на знищення української державності як ідеї й історичного та юридичного факту необхідним є створення дієвого правового механізму забезпечення розбудови соціально-правової держави, становлення національної свідомості, відродження ідеї національної духовності, утвердження пріоритету загальнолюдських цінностей в державному управлінні й входженню до нової макроструктури в якості рівно- і повноправного члена європейського і світового співтовариства. Однією із важливих складових цього механізму має бути правове забезпечення розвитку освіти і науки в Україні відповідно до Європейських і передових світових правових стандартів і принципів.

Трансформаційні процеси, які відбувалися і відбуваються в науці з середини ХХ століття по наш час, детермінували бурхливий розвиток міждисциплінарних взаємодій, міжпредметних інтеграцій та виникнення на їх основі нових наукових спрямувань, які мають міжгалузевий характер. Окреслена тенденція актуалізує питання розгляду межових взаємодій та взаємовпливів у предметних полях філософії релігії й філософії права – наук, що й самі з'явилися та сформувалися на основі міжпредметних комунікацій філософії як історичного типу світогляду, форми суспільної свідомості і духовної культури, релігієзнавства як системи наук про релігію, правознавства як системи юридичних наук. При цьому філософія релігії та філософія права стали не лише системотворчими каталізаторами академічного релігієзнавства й юридичної науки, а й створили теоретичну базу цих наук, вищий методологічний рівень пізнання феноменів релігії та права та постали як потужні навчальні дисципліни в освітньому процесі України, яка рухається шляхом євроінтеграції.

Філософія релігії та філософія права є складовими двох важливих галузей суспільно-гуманітарного знання релігієзнавства (яке досліджує релігію як суспільний і особистісний феномени) та правознавства (юридичних наук), що мають спільне наукове коріння і розглядають релігію і право як явища суспільні, які поза суспільством існувати не можуть.

Часи перебування України у складі СРСР (заідеологізовані, тоталітарні/авторитарні) негативно позначалися на стані та розвитку філософії, релігієзнавчої й юридичної наук. Ці науки фактично переважно (поза деякими виключеннями) ігнорували принципи об'єктивності та історизму та керуючись ідеологічно-політичною доцільністю обслуговували тогочасний державний режим. І нині сусідня держава-агресор, це б то Російська Федерація, активно використовує колишні ідеологічні технології, випрацьовані в межах заідеологізованої науки та, відповідно, закріплені тогочасною освітою, у гібридній

війні з Україною, пропагуючи, поширюючи та впроваджуючи ідеї так званого «Русского міра», продовжуючи претендувати не лише на матеріальний простір, а й духовний, релігійний та правовий простір своїх попередниць СРСР та Російської імперії. Але на відміну від колишніх часів, у сучасних релігієзнавчій та юридичній науках в Україні спостерігаються переорієнтація і зміщення акцентів з суспільно-державного виміру зв'язку релігії і права до онтологічного, аксіологічного, гносеологічного, антропологічного і логічного його аналізу. А головною рисою як філософії релігії так і філософії права постає людиномірність.

Отже, на перетині предметних полів цих наук знаходиться людина як універсальна космічнобіосоціальна істота. Тому кінцевою метою філософських рефлексій щодо релігії та права в українській науці стало осмислення і пізнання людини, основними орієнтирами яких (осмислення і пізнання) стали надбання європейської та загальносвітової філософсько-релігієзнавчої та філософсько-правової науки. Отже, не випадково основні напрями аналізу феноменів релігії і права концентруються навколо проблем онтології (онтологія релігії та онтологія права), епістемології (епістемологія релігії та епістемологія права), аксіології (аксіологія релігії та аксіологія права), антропології (антропологія релігії та антропологія права), філософського осмислення інституційних вимірів релігії і права.

Відтак, на руїнах цінностей минулих століть виникає, народжується новий, сучасний світ. Світ модифікованої суспільної свідомості, що пропонує нові парадигми, думки, які характеризуються складністю, випадковістю, відсутністю стабільних основ, непередбачуваністю. Всередині цього процесу на передній план висувуються релігійна і правова її (суспільної свідомості) форми. Природність комунікації цих форм пояснюється природністю й історичністю зв'язку феноменів релігії і права, що осмислюються філософією релігії та філософією права.

В Україні формується нова суспільна (правова, релігійна та ін.) реальність. Її ознакою є звільнення від ідеологічних міфів і догм та творення громадянського суспільства. Точкою дотику релігійної, суспільної, державної і правової реальності є створення можливостей становлення загальнолюдських ціннісних орієнтацій і духовних перспектив шляхом усунення протиріч у духовному житті і подолання морального і правового нігілізму, що неможливо без належного філософського, релігієзнавчого та юридичного наукового супроводу. В цьому контексті слухними є думки академіка Ю. Шемшученко, який у своєму виступі на міжнародній науковій конференції «ТРИНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ «Українська державність: крізь призму часу (до 100 річчя Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр.)» звернув увагу на негатив та позитив у процесі державотворення 1917 -2018 рр., що є важливим матеріалом для відповідних висновків на нинішньому етапі української державності. На його думку, хоча проект Конституції УНР був не в усьому досконалий, але то був значний доробок, що враховував як власний досвід, так і досвід зарубіжних країн (суверенітет, права громадян, організація державної влади, вибори тощо). Але тоді не було відповідного дієвого механізму реалізації Конституції УНР. Проте, нині важливо приділити особливу увагу позитивам тієї конституції. Звертаючись до учасників конференції Ю. Шемшученко відмітив роль і значення висновків і результатів наукових досліджень для належного функціонування держави та її майбутнього. На його думку у минулому розуміли значення науки. Саме тому за ініціативи міністра освіти і мистецтва М. Василенка (який переконав гетьмана П. Скоропадського у необхідності академії наук) у 1918 році було створено Українську академію наук. А нині влада належним чином не турбується про наукове надбання. «Держава без науки – це держава без майбутнього», - наголошує Ю. Шемшученко. [Див.: 1]

Звісно, що є багато позитивних змін у правовому забезпеченні розвитку науки та освіти на шляху європейської інтеграції України. Але разом з тим існує низка проблем, які

створюють перешкоди цьому процесу та загрозово впливають на стан і майбутнє української науки й освіти, в тому числі філософії релігії та філософії права. А саме:

- бюрократичний тиск на науку й освіту, що перешкоджає утвердженню академічної свободи як основоположної підвалини української держави та запоруки її соціально-економічного та політичного підйому;

- так зване удосконалення кваліфікаційних вимог, пов'язаних з оприлюдненням результатів наукових досліджень в науковій періодиці та збірниках, які включені до наукометричних баз Scopus та/або Web of Science Core Collection, що спрямоване на нищення української соціально-гуманітарної науки, а відтак і руйнування української державності.

- невизнання і неврахування при оцінюванні кваліфікації публікацій які видають міжнародні наукові інституції та національні університети з високою репутацією, а також авторитетні наукові товариства й асоціації нарівні з тими, які включені до наукометричних баз Scopus та/або Web of Science Core Collection;

- переведення курсів соціально-гуманітарного циклу (правознавство, політологія, релігієзнавство, соціологія, філософія та ін.) у вищих навчальних закладах України з переліку обов'язкових навчальних дисциплін до переліку за вибором студентів, що негативно позначається на світогляді майбутніх фахівців, адже саме вони (згадані навчальні дисципліни) й лише вони формують світогляд і загальну культуру особи (з її окремими складовими - політичною, правовою, економічною, духовною, інформаційною тощо) й уможливають успішне майбутнє для української держави і суспільства;

- практика окремих держав-членів ЄС прийняття громадян України на навчання і здобуття вищої освіти за спрощеною схемою без ЗНО, як такої, що порушує принцип рівності, адже в Україні претенденти на здобуття вищої освіти проходять зовнішнє незалежне оцінювання. [Див.: 2]

Відтак, незважаючи на позитивні зрушення в українському державотворенні наразі в Україні позірними є кризові процеси у сферах державного управління, соціальної дії права, правового забезпечення належного функціонування і розвитку науки й освіти, релігії тощо. Ці кризові процеси супроводжуються відтворенням старих усталених стереотипів і догм, нетерпимістю, перебільшеною критикою щодо інших поглядів, вірувань, конфесій тощо, відсутністю самокритичності, месіанством (претензією на абсолютну істину) та фактичним сповіданням подвійної, а то й потрійної моралі. Це, в свою чергу, призводить до виникнення/загострення соціальних конфліктів, роз'єднання церкви і суспільства, релігії і національної культури, сприяє суспільній дезінтеграції й гальмуванню євроінтеграції України та поступовому наступу, в відкритих/завуальованих формах ідеології «Русского міра».

Для виходу з такого кризового стану необхідно забезпечити правом створення платформи для суспільного, міжконфесійних та державно- церковних діалогів, які будувалися б на принципах толерантності, взаємоповаги, порозуміння, дотримання свободи совісті та права вибору. А для цього необхідне створення усталеної світоглядної парадигми на засадах толерантності й плюралізму, яка орієнтувала б не на феномен релігійної відмінності, а на формування нової цілісності як поліфонії багатоманітності релігії, в основі якої (цілісності) має стати ціннісна єдність «Людина – Нація – Держава». Власне, в цьому й полягає місія синтезу філософії релігії та філософії права (науки і навчальної дисципліни) як методологічної основи протидії наступу «Русского міра» і сприяння розбудові Українського світу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрусишин Б. І., Бучма О. В. Українська державність крізь призму часу//Юридичний журнал «Право України», № 5. – К., 2018. – С. 279-291.

2. Андрусишин Б. І., Бучма О. В. Імплементация національного законодавства до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом: проблеми та перспективи. // Публічне право. Науково - практичний юридичний журнал. – № 2 (34)/ 2019 – С. 150-162.

ПАНЕЛЬ I

ЗАГАЛЬНОЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКИ І ОСВІТИ ТА ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЇХ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

І. Ф. Корж

доктор юридичних наук

старший науковий співробітник

завідувач науковою лабораторією

НДІ Інформатики і права НАПрН України

(м. Київ)

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ

Ще у 2003 році президент Академії правових наук України, академік НАН України В. Тацій, у своїй статті «Правова наука в Україні : стан та перспективи розвитку», написану до 10-річчя Академії правових наук України [1], зазначав наступне: «Розробка нового законодавства, визначення перспективних напрямків його реформування передбачали не тільки підвищення його наукового рівня, вивчення досвіду правового регулювання інших держав, а й забезпечення системності і координації при прийнятті законодавчих та інших нормативних актів, що покликано забезпечити внутрішню несуперечливість законодавства і таку його найважливішу якісну характеристику, як стабільність. Проте концептуальні напрямки розбудови демократичної, правової держави часто-густо «губилися» на рівні повсякденної й конкретної правової роботи. Давали про себе знати традиції недооцінки ролі юридичної науки, які склалися історично, у становленні і розвитку правової системи держави. Як результат – можливості впливу юристів на хід правової реформи були мінімальними, незважаючи на досить значний науковий потенціал».

Цілком логічно постає питання: А чи в нинішніх умовах, в умовах проведення реформ в Україні, в умовах євроінтеграції, в умовах ведення війни з Росією, вдалося подолати згадані недоліки? З огляду на виняткову відповідальність юридичної науки і практики, хочеться знати, чи вдалося державній владі змінити відношення до правової науки та практики в інтересах будівництва правової, демократичної, соціально орієнтованої державності в Україні?

Характерну оцінку для стану правової науки зокрема та для науки в цілому було надано в доповіді на загальних зборах Відділення історії, філософії та права Національної академії наук України, присвячені 100-річчю НАН України [2]. Так, за оцінками зарубіжних експертів, авторитет української науки в світі знаходиться на рівні нижче середнього і становить 3.7 бала з 10. Переважна більшість вітчизняних експертів (26 з 36) прогнозують погіршення стану науки. Із 137 відповідей вітчизняних експертів на поставлені питання, практично всі зазначили ті чи інші соціально-економічні причини (низький технологічний рівень економіки і запиту з боку виробництва, незацікавленість бізнесу в розвитку науки тощо). Дві третини вказали на критично недостатнє фінансування. Мова йде фактично не просто про катастрофічне недофінансування, а про фінансове знекровлення науки.

Державне фінансування науки в Україні відповідає приблизно бюджету одного солідного західного університету. Державні витрати на одного науковця в Україні в 18 разів менше, ніж в Бразилії, в 34 рази – ніж у Південній Кореї, в 70 разів менше, ніж в США. Не випадково молодь масово залишає і науку, і Україну. Кількість дослідників в

Україні в розрахунку на душу населення стала в три рази нижчою, ніж у середньому по країнах ЄС. Для порівняння: кількість дослідників на один мільйон жителів у США сьогодні становить 4231, в Німеччині – 4363, в Ізраїлі – 8255, в Україні – 1026 [2].

На думку низки експертів, розвиток вітчизняної науки стримує олігархічна система влади і периферійний характер «капіталізму для своїх», побудованого в Україні. Половина серед тих, хто вказав на соціально-політичні бар'єри на шляху розвитку науки, підкреслювали нерозуміння владою її вирішальної ролі у розвитку сучасного суспільства і, як наслідок, негативне ставлення держави до науки і культивування такого ставлення в суспільстві. Серед інституційних перешкод були зазначені насамперед недоліки в організації та управлінні наукою, неготовність наукових установ до роботи в умовах ринку, відсутність адекватних критеріїв оцінки наукової діяльності, низька активність учених щодо зміни ситуації на краще тощо.

Ставлення держави до вітчизняної науки експерти оцінили як вкрай незадовільне – 1,9 бала за 10-бальною шкалою. Так само низько, на рівні 2 балів оцінено і бажання бізнесу фінансово підтримувати науку. Негативно оцінено і ставлення ЗМІ до науки (2,9 бала за 10-бальною шкалою, де «1» означає неадекватне висвітлення стану та ролі вітчизняної науки, а «10» - адекватне висвітлення). На думку експертів, в українському суспільстві немає і достатнього розуміння ролі науки (3,8 бала за 10-бальною шкалою, де «1» означає повне нерозуміння ролі науки, а «10» – повне розуміння ролі науки). Хоча за даними моніторингу громадської думки переважна більшість населення України розуміє визначальну роль науки для розвитку сучасного суспільства [2].

Розвиток української економіки і суспільства в цілому, на думку двох третин населення, неможливі без розвитку вітчизняної науки. Більше того, рівень довіри до вчених України залишається найвищим серед соціальних інститутів суспільства (40%). Він співставний тільки з показниками довіри до волонтерів і церкви (46% і 40%, відповідно). Отже, на відміну від індиферентного ставлення нинішньої влади і бізнесу до вітчизняної науки, в Україні існує суспільний запит на її розвиток.

3 березня 2016 року на загальних зборах Національної академії правових наук України була затверджена Стратегія розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016-2020 роки [3]. Стратегія містить пріоритетні напрями розвитку правової науки та основні завдання розвитку Національної академії правових наук України на найближчі п'ять років у відповідних сферах.

Невід'ємною складовою зазначеної Стратегії є пріоритетні напрями розвитку правової науки на 2016-2020 роки, які містять в собі правові механізми забезпечення насамперед прав та свобод людини. Для прикладу актуальності розвитку саме цього напрямку правової науки можна навести статистичні дані щодо стану судових позовів громадян України проти держави, які знаходяться у Європейському суді з прав людини. Так, Україна перебуває на четвертому місці за кількістю справ, які перебувають на розгляді згаданого Суду, більшість з яких стосується питання не виконання або несвоєчасне виконання рішень українських судів. За зазначені порушення прав протягом десяти років – з 2007 по 2017 – Україна сплатила близько двох мільярдів гривень за рішеннями Європейського суду з прав людини [3].

Нині зазначена ситуація суттєво не змінилася, оскільки тисячі справ, виграних військовими пенсіонерами в судах, залишаються без виконання і відповідних зрушень у їх виконанні поки-що не очікується.

Подібна ситуація склалася із питанням реалізації права громадян щодо їхньої участі в управлінні державними справами, участі у прийнятті державних рішень що стосуються прав і свобод громадян. Так в державі до цього часу не напрацьовані процесуальні норми щодо реалізації такої форми прямого народовладдя, як проведення референдуму на різних рівнях. Алогічною та анахронічною на сьогодні виглядає передбачена статтею 142 Конституції України норма щодо дозвольного

характеру створення органів самоорганізації населення, хоч життя підтвердило той факт, що саме завдяки самоорганізації населення вдалося зупинити агресію на Сході України.

Аналогічна ситуація склалася і з захистом життя і здоров'я людини, оскільки засоби захисту залишаються доступними лише для окремих, суб'єктивно обраних громадян, що створює конституційну нерівність громадян.

На глибоке переконання автора, не сприяють розвитку науки в Україні, а навпаки – її руйнують і є корупційним, положення Наказу МОНУ № 13 від 14.01.2016 р., щодо якого є рішення Окружного адміністративного суду України від 07.09.2016 р. № 826/28313 про визнання такими, що не відповідають правовому акту вищої юридичної сили та нечинними підпункти 3, 4 пункту 1 та підпункти 2, 3 пункту 5 Розділу II Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам, і яке не виконується [4].

ЛІТЕРАТУРА :

1. Тацій В. Правова наука в Україні: стан та перспективи розвитку. *Вісник Академії правових наук України*. Харків.: Право, 2003. № 2-3 (33-34). С. 5-24.

2. Стан і перспективи науки в Україні (за даними соціологічних досліджень). Наукова доповідь Т.О. Петрушиної. URL: <https://i-soc.com.ua/ua/news/stan-i-perspektivi-nauki-v-ukraini-za-danimi-sociologichnih-doslidzhen.-naukova-dopovid-t.o.-petrushinoi>. (дата звернення: 28.02.2020).

3. Україна ввійшла в четвірку країн за кількістю справ у Європейському суді з прав людини. URL: <https://dt.ua/UKRAINE/ukrayina-vviiyshla-v-chetvirku-krayin-za-kilkistyu-sprav-u-yeuropeyskomu-sudi-z-prav-lyudini-267186.html>. (дата звернення: 06.03.2020).

4. Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам : Наказ МОНУ від 14.01.2016 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16>. (дата звернення: 06.03.2020).

Н.М. Опольська
кандидат юридичних наук, доцент
завідувач кафедри права
Вінницького національного аграрного університету
(м. Вінниця)

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ

Сучасна системи освіти повинна готувати людину, здатну не просто пристосовуватись до глобалізації і трансформаційної динаміки, а бути творцем цих перетворень, провадити інноваційну діяльність. Основна увага у освітньому процесі має приділятися питанням подолання консерватизму. Тільки інноваційна освіта може виховати людину, яка живе за сучасними інноваційними законами глобалізації, є всебічно розвиненою, самореалізованою. Суспільству це потрібно більше, ніж освіті чи окремих особистості, бо без творчого розвитку неможливо розбудувати ані основ демократії, ані досягти рівня економічно розвинених країн.

Саме тому сучасна освіта, окрім надання знань, має прищепити молодій людині здатність самостійно засвоювати знання, оволодівати потрібною інформацією та творчо

осмислювати її. Тобто освіта покликана навчити творчо мислити, використовувати знання як у професійній, так і в суспільно-культурній діяльності. Творчо сформована особистість стає активним суб'єктом суспільних відносин.

Стаття 3 Закону України «Про культуру» [1] передбачає створення умов для творчого розвитку особистості, підвищення культурного рівня. Розвиток творчого потенціалу особи закріплено у Законі України «Про освіту» [2], де зазначено, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих здібностей. У статті 11 передбачено, що метою дошкільної освіти є розвиток творчих здібностей, а стаття 12, де передбачено мету повної загальної середньої освіти розвиток творчих здібностей не передбачає. Разом з тим, стаття передбачає творчі вміння як основу усіх компетентностей.

На наш погляд, доцільно у статті 12 Закону України «Про освіту» викласти у наступній редакції «метою повної загальної середньої освіти є всебічний розвиток фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності». Стаття 21 закріплює можливість мистецької освіти, яка здобувається яка може здобуватися в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти.

Право на доступ до початкової мистецької освіти відповідно до здібностей, обдарувань, уподобань та інтересів закріплене в Положенні про мистецьку школу, затвердженого наказом Міністерства культури України 09.08.2018 [3].

Наказом Міністерства культури України від 20 грудня 2017 року № 1433 було затверджено Концепцію сучасної мистецької школи [4]. Положення про мистецьку школу визначає, що це заклад позашкільної спеціалізованої мистецької освіти, зокрема музичної, художньої, хореографічної, хорової, школи мистецтв тощо, що забезпечує надання початкової мистецької освіти. Вона може здобуватися одночасно із здобуттям дошкільної, повної загальної середньої, професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти, а також незалежно від здобуття рівня освіти.

Зважаючи на те, що мистецька освіта не є загальнообов'язковою, а рішення щодо відвідування мистецької школи приймають батьки, ствердження, що таким чином держава забезпечує розвиток творчих здібностей усіх дітей є помилковим. Зважаючи на те, що творчість психологи визначають як неусвідомлену потребу, талановита дитина може не мати усвідомленого бажання розвитку творчих здібностей. І обов'язок стимулювання до виникнення цього бажання покладається саме на систему освіти. Крім того, коли ми говоримо про мистецьку школу, мова йде про професійний розвиток творчих здібностей в результаті чого ймовірно буде реалізована інтегрована творча діяльність, яка спрямована на значні творчі досягнення. Як забезпечується розвиток аматорської творчості?

На наш погляд, саме система повної загальної середньої освіти має бути побудована таким чином, щоб визначити схильності дитини до виду творчості та їх розвитку в межах повної загальної середньої освіти. За таких умов на наш погляд, збільшуються шанси подальшого розвитку творчого потенціалу в межах мистецької школи.

Аналіз Закону України «Про повну загальну середню освіту» [5] крізь призму забезпечення права на свободу творчості свідчить про недосконалість розроблених положень та відсутність гарантування розвитку творчих здібностей.

У прийнятому Законі України «Про повну загальну середню освіту» творчість згадується у статті 15 при характеристиці виховного процесу, який має спрямовуватись на формування культури свободи та самодисципліни, відповідальності за своє життя, сміливості та реалізації творчого потенціалу як невід'ємних складників становлення особистості.

Однак, творчий потенціал формується на основі творчих здібностей, розвиток яких системою повної загальної середньої освіти не забезпечується. В таких умовах

формування творчої особистості ускладнюється і ймовірність появи українського «Мікеланджело» чи «Ілона Маска» є малоімовірною.

Правовою формою заохочення творчої діяльності та спонукання до творчості є призначення грантів Президента України молодим діячам у галузі театрального, музичного, образотворчого мистецтва, а також молодим письменникам і майстрам народного мистецтва для створення і реалізації творчих проектів [6].

Значний ривок науково-технічного прогресу західноєвропейських країн, США, Японії, вдалося зробити завдяки розробці, спеціальних програм, спрямованих на концентрацію інтелектуального потенціалу [7, с. 30-41]. Так, у США талант розглядається як національне надбання, на пошук та підтримку якого постійно здійснюються заходи. В країні добре працює система відбору талановитої молоді в Університети.

Правовою формою заохочення творчої діяльності та спонукання до творчості є ратифікація Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження. Верховна Рада України ухвалила закон «Про ратифікацію конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» №1811-VI від 20.01.2010 року [8], згідно якої наша держава зобов'язалась створювати необхідні для розквіту й вільної взаємодії культур на взаємовигідній основі, заохочувати діалог між культурами для забезпечення ширших і збалансованіших культурних обмінів у всьому світі в інтересах взаємоповаги культур і культури миру, заохочувати повагу до розмаїття форм культурного самовираження й підвищення усвідомлення цінності цього розмаїття на місцевому, національному та міжнародному рівнях.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17> (дата звернення: 19.04.2020)
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 19.04.2020).
3. Про затвердження Положення про мистецьку школу. Наказ міністерства культури України 09.08.2018 № 686.URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1004-18> (дата звернення 18.04.2020 р.)
4. Концепція сучасної мистецької школи. Наказ Міністерства культури України від 20 грудня 2017 року № 1433 URL: <http://mincult.kmu.gov.ua> (дата звернення 18.04.2020 р.)
5. Про повну загальну середню освіту: Закон України від від 16.01.2020 463-IX, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20> (дата звернення: 19.04.2020).
6. Про призначення грантів Президента України молодим діячам у галузі театрального, музичного, образотворчого мистецтва, а також молодим письменникам і майстрам народного мистецтва для створення і реалізації творчих проектів: розпорядження Президента України від 06.06.2019 року № 58/2019-рп URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/58/2019-рп>(дата звернення)
7. Кольчугина М. Международная интеграция в сфере высшего образования. Мировая экономика и международные отношения.2005. № 11.С.55-64.
8. Про ратифікацію конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження. Закон України №1811-VI від 20.01.2010 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/952_008

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ, ЯК ПРИВАТНИЙ ПРОСТІР

Останні зміни законодавства, судової практика, законопроектів, які розробляються, нові дослідження теоретиків проблем сім'ї та дитинства свідчать про актуальність розвитку теоретико-правових аспектів права дитини на сім'ю.

Право на особисте і сімейне життя та їхню таємницю закріплено у ст. 32 Конституції України [1], ст. 301 Цивільного Кодексу України (надалі – ЦК України) [2] та ст. 7 Сімейного Кодексу України (надалі – СК України) [3] та інших законодавчих актах, також дане право гарантується міжнародними актами та закріплено у ст. 12 Загальної декларації прав людини [4], ст. 8 Конвенції про захист прав і основних свобод людини [5], ст. 17 Міжнародного пакту про громадські та політичні права [6] та у ст. 16 Конвенції про права дитини [7] тощо.

Існує величезна кількість літератури, а також історичний досвід і судова практика, що кидає виклик тому, що державі (державам) не слід втручатися в особисте та сімейне життя, у стосунки між батьками та дітьми. Звісно, для деяких категорій осіб, зручно сформулювати виправдання, що першочергове завдання держави охороняти і захищати дітей і дана функція відображається у законодавстві більшості європейських держав, в тому числі і України.

Правовідносини між державою та її громадянами можна згрупувати на два види:

- вертикальний: держава та громадяни, особи чи групи осіб;
- горизонтальний: громадяни та інші особи, групи осіб.

Вертикальний вид правовідносин передбачає законодавчу ініціативу з боку держави, що впливає на відносини як між державою та громадянами, так і між громадянами та іншими особами, чи групами осіб. Будь-яке порушення призводить до застосування юридичних санкцій на порушника.

Горизонтальний вид правовідносин містить проблему, яка полягає у взаємозв'язках між безпосередньо громадянами та/або особами в межах їх угруповань (наприклад, приватний простір – сім'я) або суспільства в цілому.

Визнання таких відносин вимагає певного рівня співпраці сім'ї з державою у вихованні дітей, що в розумній мірі кидає виклик презумпції того, що батьки мають повну владу над своєю дитиною, а державі не дозволяється втручатися у сімейні справи. Юридично, втручання у сімейний простір дозволено в тій мірі, в якій таке втручання не є протизаконним.

Право дитини на сім'ю характеризується особливою соціальною значимістю і важливістю для держави, тому його можна віднести до розряду основних прав, визнання, дотримання і захист якого є обов'язком держави. Це право, як і інші основні права і свободи людини і громадянина визначає значення, зміст і застосування законів, діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування і забезпечується правосуддям.

Дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння (преамбула Конвенції про права дитини). СК України встановлено в якості одного із пріоритетних і самостійних особистих прав кожної дитини, що забезпечує її соціалізацію, право кожного на проживання в сім'ї (ст. 4 СК України).

Одним із завдань сімейного законодавства (ст. 3 СК України) є забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку.

Під вихованням загалом розуміється вплив суспільства на особистість, яка розвивається. У широкому розумінні – це соціалізація, тобто процес формування

інтелекту, фізичних і духовних сил людини. Виховання є цілеспрямованою діяльністю, покликаною сформувати систему якостей особистості, поглядів і переконань відповідно до виховних суспільних ідеалів. Виховання здійснюється через культуру, освіту та навчання у процесі різного виду діяльності та під впливом спадковості та середовища.

На думку О. Пунди, процес виховання не є прямим впливом на вихованця (дитину), а є соціальною взаємодією конкретних людей (в межах такого соціального утворення, як сім'я). Автор стверджує, що має місце право на сімейне виховання, під яким розуміє комплексне право вихователя (батьків, родичів, сім'ї загалом) та особи, яка виховується (дитини або неповнолітньої людини), на виховну взаємодію та навчання, здійснюване шляхом вільного вибору форм, моделей та засобів виховного впливу у межах виховних завдань, сформованих у суспільстві [8, с.316].

Виховання дитини здійснюється не сім'єю, вона не є суб'єктом права, а її окремими членами та членами суспільства, в тому числі і навчальними закладами. При цьому, склад сім'ї, в якій живе і виховується дитина, може бути різним.

Здійснення дитиною права на виховання в сім'ї можливе лише за наявності батьків, або одного з них, або осіб, які їх замінюють, в іншому випадку питання про здійснення права дитини на виховання в сім'ї ставитись не може, так як відсутній суб'єкт з кореспондуючим обов'язком.

Відповідно до положень ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства» [9] та ст. 150 СК України виховання в сім'ї є першоосновою розвитку особистості дитини. На кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. Батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці. Виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних історичних і культурних цінностей українського та інших народів, підготовку дитини до свідомого життя у суспільстві в дусі взаєморозуміння, миру, милосердя, забезпечення рівноправності всіх членів суспільства, злагоди та дружби між народами, етнічними, національними, релігійними групами.

Відповідно до ч. 3 ст. 151 СК України, батьки мають право обирати форми та методи виховання дитини, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства. І які будуть змінюватися залежно від віку дитини. Під методами виховання розуміється сукупність найзагальніших способів вирішення виховних завдань і здійснення виховних взаємовпливів. [8, с. 316].

Здійснення права на виховання дитини можна охарактеризувати як сукупність заходів, які застосовуються батьками під час спілкування з дітьми з метою передання їм своїх знань, життєвого досвіду, переконань, забезпечення нормального психічного та фізичного розвитку дітей та захисту їх інтересів, які супроводжуються виховними формами та методами, що не завдають дитині болю та не принижують її честі та гідності.

В українському законодавстві зміст права на виховання не розкривається через точку зору тих вчених, які вважають, що недоцільно надавати визначення поняттю «право на виховання», так як не можна окреслити його меж, що зумовлено тісним переплетінням правомочностей, які включаються у нього, а також іншими батьківськими правами [10, с. 18].

Звісно, складно надати вичерпний перелік повноважень, які складають зміст права дитини на виховання, так як вони, носять оціночний характер, одне повноваження може виключати інше.

Сімейне виховання означає, що дитина проживає разом зі своїми батьками (особами, які їх замінюють). У свою чергу, спільне проживання означає, що дитина виховується в сім'ї і що саме вона є головним джерелом формування її людських якостей. Коли дитина проживає разом з одним із батьків, то саме він є «основним» вихователем

дитини. Тоді як батько, який проживає окремо від дитини має лише право на участь в його виховання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435–IV//База даних «Законодавство України».
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III // Офіційний вісник України. – 2002. – № 7. – С. 1.
4. Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 року// База даних «Законодавство України».
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
5. Конвенції про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 року. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 // База даних «Законодавство України».
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
6. Міжнародного пакту про громадські та політичні права від 23.03.1976 року. Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII.
7. Конвенції про права дитини від 20.11.1989 року. Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91р.// База даних «Законодавство України».
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
8. Пунда О.О. Поняття та проблеми здійснення особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування людини : монографія / О.О. Пунда. – Хмельницький – К., 2005. – 436 с.
9. Про охорону дитинства // Закон України від 26.04.2001 № 2402-III / Офіційний вісник України. – 2001. – № 22. – С. 4.
10. Ромовська З.В. Права та обов'язки батьків і дітей / З.В. Ромовська. – Львів : Видавниче об'єднання «Вища школа», 1975. – 146 с.

В.Ю. Тартасюк
аспірант кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

ЛЮДИНА ЯК СУБ'ЄКТ І ОБ'ЄКТ ПРАВА

Правова держава є найбільш сприятливим полем реалізації гуманістичного потенціалу права саме тому, що в її центрі стоїть людина – найбільш висока цінність цивілізації. Історія суспільного розвитку засвідчує, що реалізація цього принципу здійснювалась лише частково, за певними елементами. Принцип людиноцентризму у системі права існував, скоріш, як ідеал, а ніж реальність. Між тим, цей принцип має всезагальний характер насамперед тому, що всі люди нуждаються в ньому, прагнуть його досягнення.

Людина у правовій державі є центральним елементом навколо інтересів якого вибудовується вся система правовідносин. Саме тому доречно розглянути людину як суб'єкт і об'єкт права.

Людина є природним суб'єктом права, який відіграє особливу роль у системі суб'єктів права. Індивід як суб'єкт права – це вихідна база та попередня умова для можливості появи не індивідуальних (групових тощо) суб'єктів права. Останні, у свою чергу, виступають самостійними суб'єктами права з власною волею, правами та обов'язками, що є підставою визнати їх такими, що відповідають ознакам сучасного суб'єкта права.

Проблема взаємодії людини та права набуває різноманітних інтерпретацій в залежності від обраних методологічних позицій. Так, згідно правовому позитивізму (або юридичному позитивізму) людина скоріше є об'єктом, ніж суб'єктом права. У позитивістських концепціях на перше місце висуваються інтереси держави як основного суб'єкта та джерела права.

Натомість у природно-правових концепціях роль людини є визначальною у існуванні та реалізації правових норм. Представники природно-правової парадигми вважають людину найвищою цінністю, а її інтереси первинними щодо державних та суспільних.

З цього приводу І. Окунев зазначає, що при визначенні поняття «суб'єкт права» необхідно дотримуватися підходу, що включає в себе положення як природно-правової, так і позитивістської концепції [1, с. 3-4].

На думку О. Костенко, позитивізм породжено неправильним вирішенням «основного питання юриспруденції», яке формулюємо так: що є першоджерелом права – «буква» закону чи його «дух»? Виходячи з цього, «буква» закону відривається від його «духу» й відтак перетворюється на інструмент для зловживань. За допомогою «букви» закону, відлученої від його «духу», позитивістські тлумачачи текст закону, можна маніпулювати ним, як заманеться, й обґрунтувати що завгодно, навіть те, наприклад, що чорне є білим. І все це матиме видимість «буквеної», тобто формальної, законності. Правовий позитивізм, отже, відкриває дорогу до легалізації всездозволеності [2, с. 17]. Юридичний позитивізм у такій інтерпретації не може бути теоретичним підґрунтям для існування правової держави, оскільки людина є виключно об'єктом права.

В свою чергу один з фундаторів юридичного позитивізму Г. Кельзен в працях «Про свободу» та «Комуністична теорія права» зазначав, що хоч дві світові війни, фашизм, нацизм і комунізм зумовили повернення знову до природного права як доктрини релігійно-метафізичної, у якій право трактується як вічне, незмінне, і яке в особі Бога має свого творця, оповісника й суддю, все ж він залишається на позиціях нормативізму та вказує, що теоретики природного права, намагаючись розв'язати проблему абсолютної справедливості, ставлять перед собою завдання, яке не може бути вирішено в принципі. Люди мають психологічну потребу виправдовувати власну поведінку й трактувати її як абсолютно добру та цілком справедливу. Раціональна наука не може розв'язувати цю проблему, оскільки для раціонального пізнання не існує і не може існувати абсолютної справедливості, а отже, означена проблема як така, що не може вирішитися людським пізнанням, має бути вилучена зі сфери пізнання. Категорії абсолютності – це швидше предмет метафізики або теології [3, с. 27].

Людина у правовій державі, як суб'єкт та об'єкт права, має не тільки підкорятися діючим правовим нормам, але й визнавати їх справедливими й раціональними. Таке ставлення до права посилює легітимаційний потенціал діючої влади та забезпечує підтримку громадян у подальшій її розбудові.

Саме тому норми позитивного права мають спиратися на природно-правові уявлення про сутність та призначення законодавства. Зокрема, Дж. Локк писав, що закони природи, виражаючи розумність людської суті, «вимагають миру і безпеки для всього

людства», а кожна людина по закону природи має право вдосконалювати «свою власність, тобто життя, свободу і майно» [4, с. 8].

Вочевидь, Дж. Локк як один з засновників лібералізму утверджував суб'єктність людини у правотворчості, відстоював необхідність захисту прав та свобод громадянина.

Згідно з концепцією правової держави, право як таке має розглядатися у нерозривному зв'язку з правами людини, що становлять невід'ємний компонент права, і не як безпосередній акт державної влади. Права людини є безпосередньо діючим правом і можуть застосовуватися всупереч закону, якщо закон суперечить фундаментальним правам людини: не відображає природно-правові засади; не відповідає загально визнаним міжнародно-правовим принципам і нормам про права людини і громадянина; прийнятий нелегітимним органом державної влади тощо [5, с. 290]. Можна стверджувати, що повноцінне забезпечення прав людини є виявленням суб'єктності останньої у взаємодії з державою та правом як суспільним феноменом.

Нівелювання природних прав людини, перетворення її на об'єкт права з мінімальними гарантіями існування відбулося у тоталітарних країнах, під час чисельних війн та революцій у ХХ сторіччі, що дало поштовх переосмисленню суб'єкт-об'єктних зв'язків у трикутнику громадянин-право-держава.

На наше переконання, правова держава має сприяти відтворенню найбільш раціональних та життєдайних ідей як правового позитивізму, так й природно-правових концепцій, що забезпечуватиме людині як суб'єкту права максимальне поле для волевиявлення та її захист від свавілля як об'єкта правовідносин.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Окунев І.С. Загальнотеоретичні засади правового статусу суб'єкта права: автореф. дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія держави і права; історія держави і права, історія політичних та правових вчень» / І.С. Окунев. – К., 2010. – 20 с.
2. Костенко О. Юридичний позитивізм – ідеологічна основа для зловживань кримінальним законодавством / О. Костенко // Віче. – 2012. – № 5. – С. 16-17.
3. Костицький М. В. Нормативізм як методологія юриспруденції / М. В. Костицький // Філософські та методологічні проблеми права. – 2016. – № 1. – С. 18-30.
4. Локк Дж. Два трактата о правлении / Дж. Локк // Соч.: В 3-х Т. – М. : Мысль, 1988. – Т. 3. – 668 с.
5. Дія права: інтегративний аспект : [монографія] / [кол. авторів ; відп. ред. Н. М. Оніщенко]. – К. : Вид-во «Юридична думка», 2010. – 360 с.

Т.С. Томляк
асистент кафедри права
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)

УКЛАДЕННЯ ПРАВОЧИНІВ ЩОДО МАЙНОВИХ ПРАВ ДИТИНИ ЯК ФОРМА ЗАХИСТУ НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ

Згідно з пунктом 1 статті 3 Конвенції «Про права дитини», схваленої резолюцією 44-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН 44/25 від 20.11.1989 р., ратифікованої Постановою Верховної Ради України від 27.02.1991 р. №789-ХІІ, в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються

питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [1, ст.3].

Стаття 27 Конвенції «Про права дитини» дає кожній дитині право на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку. Батьки або інші особи, які виховують дитину, несуть основну відповідальність за забезпечення в межах своїх здібностей і фінансових можливостей умов життя, необхідних для розвитку дитини [1, ст.27].

Вважаємо, що до визначальних прав дитини належать її майнові права, а також житлові права та право власності на окремо визначене майно. Тому законотворець на національному законодавчому рівні зобов'язаний забезпечити належний захист майнових прав дитини, дотримуючись при цьому принципу найкращих інтересів дитини.

Правові засади охорони дитинства визначено Законом України «Про охорону дитинства», норми якого узгоджуються з положеннями Конвенції «Про права дитини».

Згідно з чч. 1, 2 ст. 1 Закону «Про охорону дитинства» дитина – особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно із законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повноліття раніше. Дитинство – період розвитку людини до досягнення повноліття [2, ст.1].

Статтею 12 Закону України "Про основи соціального захисту бездомних громадян та безпритульних дітей" передбачено, що держава охороняє і захищає права та інтереси дітей під час вчинення правочинів щодо нерухомого майна. Неприпустиме зменшення або обмеження прав та інтересів дітей під час вчинення будь-яких правочинів щодо жилих приміщень. Органи опіки та піклування здійснюють контроль за дотриманням батьками та особами, які їх замінюють, житлових прав і охоронюваних законом інтересів дітей відповідно до закону. Для вчинення будь-яких правочинів щодо нерухомого майна, право власності на яке або право користування яким мають діти, необхідний попередній дозвіл органів опіки та піклування, що надається відповідно до закону. Посадові особи органів опіки та піклування несуть персональну відповідальність за захист прав та інтересів дітей при наданні дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна, яке належить дітям [3, ст.12].

Частиною 3 статті 17 Закону України «Про охорону дитинства» передбачено, що батьки або особи, які їх замінюють, не мають права без дозволу органів опіки і піклування, наданого відповідно до закону, укласти договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та/або державній реєстрації, відмовлятися від належних дитині майнових прав, здійснювати поділ, обмін, відчуження житла, зобов'язуватися від імені дитини порукою, видавати письмові зобов'язання [2, ст.17].

Частиною другою, третьою статті 18 цього ж Закону передбачено, що діти - члени сім'ї наймача або власника жилого приміщення мають право користуватися займаним приміщенням нарівні з власником або наймачем. Органи опіки та піклування зобов'язані здійснювати контроль за додержанням батьками або особами, які їх замінюють, майнових та житлових прав дітей при відчуженні жилих приміщень та купівлі нового житла [2, ст.18].

Батьки малолітньої дитини не мають права без дозволу органу опіки та піклування вчиняти правочини щодо її майнових прав, у тому числі й відмовлятися від майнових прав дитини (п. 3 ч. 2 ст. 177 СК України) [4, ст.177].

Згідно з положеннями частин четвертої та п'ятої статті 177 СК України орган опіки та піклування проводить перевірку заяви про вчинення правочину щодо нерухомого майна дитини та надає відповідний дозвіл, якщо в результаті вчинення правочину буде гарантоване збереження права дитини на житло [4, ст.177].

Отже, відповідно до цих норм закону, а також статей 17, 18 Закону України "Про охорону дитинства", статті 177 СК України обов'язок батьків - дбати про збереження та використання майна дитини в її інтересах [2, ст.17,18], [4, ст.177].

Так, з метою забезпечення найкращих інтересів дитини закон передбачає додаткові механізми здійснення контролю з боку державних органів за належним виконанням батьками своїх обов'язків. Для цього на національному законодавчому рівні встановлені заборони для батьків малолітньої дитини вчиняти певну категорію правочинів щодо майнових прав дитини без попереднього дозволу органу опіки та піклування.

Аналіз наведених правових норм вказує на те, що батьки, а також державні органи, при вирішенні питань, що стосуються прав та обов'язків дітей, в тому числі, і питань їх майна, зобов'язані в першу чергу приділяти увагу якнайкращому забезпеченню інтересів дитини, а також при вирішенні таких питань не допускати порушень таких інтересів.

Відповідно до частини першої ст. 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені ч.ч. 1-3, 5 і 6 ст. 203 цього Кодексу [5, ст.203].

Згідно із ч. 6 ст. 203 ЦК України правочин, що вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх чи непрацездатних дітей [5, ст.203].

Попри наявність низки норм права в національному законодавстві, які регулюють охорону та захист майнових прав дитини, як свідчить судова практика, існують випадки посвідчення нотаріусами договорів щодо відчуження нерухомого майна без відповідного дозволу органу опіки та піклування, що призводить до порушення майнових прав дітей. Таке відчуження батьками майна свідчить про ігнорування останніми вимог закону щодо їхніх обов'язків дбати про використання та збереження майна дитини виключно в її інтересах.

Поряд з цим, існують випадки, коли органи опіки та піклування ставляться формально до охорони майнових прав неповнолітніх дітей. Тому, вважаємо, що для належного захисту майнових прав неповнолітніх дітей та дотримання принципу забезпечення найкращих інтересів дитини органи опіки та піклування зобов'язані здійснювати постійний чіткий контроль за забезпеченням збереження майна і житла неповнолітніх дітей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про права дитини: Генеральна Асамблея ООН; Резолюція 50/155 від 21 грудня 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення 12 квітня 2020 року).

2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 року № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення 13 квітня 2020 року).

3. Про основи соціального захисту бездомних громадян та безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 року № 2623-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text> (дата звернення 14 квітня 2020 року).

4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2947-14> (дата звернення 13 квітня 2020 року).

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 13 квітня 2020 року).

ОСВІТА ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК

Еволюція людства базується на одному з базових філософських законів – боротьби та єдності протилежностей. Сучасний науково-технічний прогрес, який не оминув й інформаційну сферу, як і все у цьому світі, має дві сторони – позитивну та негативну.

За великим рахунком, до позитивних сторін науково-технічного прогресу в інформаційній сфері можна віднести отримання нових можливостей та засобів пізнання як світу у цілому, так і окремих його складових, а також дуже суттєвого спрощення доступу до різнобічної інформації та легкосприймаємих засобів комунікації загального користування та ін.

У той же час, науково-технічний прогрес в інформаційній сфері, з огляду на властивості інформації, «подарував» людству досить велику кількість проблемних питань у сфері організації та здійснення обороту інформації – створення, обробки, поширення, збереження та знищення.

Зупинимося на деяких з них, які напрями відносяться до предмету, який означено у назві даного розгляду.

З давніх часів людство розуміло багатограність властивостей інформації, серед яких виокремлювалася спроможність інформації впливати на людину та якою повною мірою користувалися «культові служителі» (шамани, жреці, проповідники та ін. священослужителі). Мабуть саме вони одними з перших звернули увагу на цю властивість інформації. Але вони свої знання цієї та інших властивостей інформації та, саме головне, засобів і прийомів їх використання, дуже ретельно старалися зберігати у таємниці не лише від пересічної людини, а і від вищої «знаті» (фараонів, царів, князів, імператорів та ін.).

Але з розвитком світу людина все більше пізнавала його «таємниці», у тому числі і властивості інформації, навчалася, у міру доступності та можливостей комунікаційних засобів свого часу, використовувати ці властивості з одночасним пошуком найбільш ефективних прийомів та методів їх використання.

Сучасний науково-технічний прогрес в інформаційній сфері надав такі комунікаційні можливості, за якими ступінь використання властивостей інформації стає практично необмежним, а рівень ефективності їх використання залежить виключно від цілей та завдань, а також програмних, технічних та програмно-технічних можливостей. Крім того, цілком природно, що ефективність використання властивостей інформації також залежить, причому досить суттєвою мірою, від науково-прикладного забезпечення та кваліфікації виконавців цих процесів.

Нині до негативних наслідків сучасного науково-технічного прогресу в інформаційній сфері необхідно віднести:

- здійснення управління людиною, значними прошарками суспільства шляхами маніпулювання їх свідомістю та інформаційного насильства;
- перетворення інформації у потужний засіб зміни світогляду людини і суспільства;
- впровадження засобів та прийомів маніпулювання інформацією та інформаційного насильства як невід'ємних складових системи державного управління на всіх рівнях та аспектах;
- впровадження засобів та прийомів маніпулювання інформацією та інформаційного насильства як невід'ємних складових системи міждержавних відносин;
- інші наслідки.

Слід зауважити, що результати сучасного науково-технічного прогресу у сукупності з властивостями інформації та низкою інших факторів, перетворили інформацію в один із самих потужних видів озброєння – інформаційну зброю, а інформаційний простір - у повномасштабну арену міждержавних та регіональних протиборств.

Наведене дозволяє стверджувати, що інформація апріорі небезпечна. Тобто використання інформації може, свідомо або несвідомо, створити такі обставини, за яких відбудеться погіршення або неможливість функціонування і розвитку таких складних систем як суспільство, держава, міждержавні зв'язки, систем безпеки всіх рівнів (національної, міждержавної, регіональної та колективної).

Трансформація сучасного інформаційного простору, як наслідок науково-технічного прогресу, викликала необхідність реагування людства на нові виклики та загрози, з якими до цього часу не стикалося. І людство вимушено було це прийняти, але необхідно враховувати, що отрута завжди випереджає протиотруту.

На даний час «протиотрута» базується на розробці та впровадженні програмних, технічних, програмно-технічних, правових, організаційних та адміністративних шляхах та засобах, а також на засадах міжнародного співробітництва.

Все це правильно та вірно, але цього не достатньо. Явно бракує якоїсь ланки і це підтверджується реаліями життя.

Багаторічний досвід конструкторської, управлінської (на рівнях великого підприємства та державному рівні), наукової та педагогічної діяльності, а також значний життєвий досвід дозволяють зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Правовий шлях запобігання та усунення інформаційної небезпеки носить регуляторний характер суспільних відносин, які виникають під час поводження з інформацією, її охороною та захистом, у т.ч. програмно-технічним.

2. Організаційні та адміністративні шляхи запобігання та усунення інформаційної небезпеки спрямовані, у першу чергу, на забезпечення встановлених суспільних правовідносин, виникають під час поводження з інформацією, її охороною та захистом, у т.ч. програмно-технічним.

3. Розробка та впровадження програмних, технічних, програмно-технічних засобів та методів запобігання та усунення інформаційної небезпеки спрямовані, у першу чергу, на безпосередній захист інформації під час організації та здійснення обороту інформації засобами інформаційно-комунікаційних та телекомунікаційних мереж, а також створення умов недосягненості інформації у разі несанкціонованості доступу.

4. У підготовці (розробці) та реалізації всіх наведених шляхів запобігання та усунення інформаційної небезпеки приймають участь спеціалісти різних спеціальностей та різноспрямованих знань, але, підкреслимо це, спеціалістів. У той же час, як показують реалії життя, основними носіями інформаційної небезпеки є не професіонали, а звичайні користувачі сучасних засобів електронних комунікацій, які не мають навіть початкових знань правил поводження з інформацією, природи та сутності інформації та її властивостей, сутності процесів, які відбуваються в інформаційному просторі в сучасному світі, а також реальних та потенційних наслідків невідповідного поводження з інформацією на всіх стадіях її життєвого циклу. Також необхідно згадати Конституцію України, а точніше, положення ст. 17: «...забезпечення її інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу».

Саме тому пропонується розширити коло осіб, які призначені забезпечувати інформаційну безпеку України за рахунок залучення широких верств населення шляхом надання їм початкових, базових знань у цій сфері. Починати необхідно з молоді – старшокласників середньої освіти та студентів усіх вищих навчальних закладів. Причому викладання даної дисципліни повинно носити обов'язковий характер, а не факультативний (за вибором студента та ін.). Інформація є основою будь-якої спеціальності/спеціалізації і знання питань інформаційної безпеки не є «сторонніми» для

обраної спеціальності/спеціалізації, а навпаки доповнюють та розширюють спеціальні знання та поглиблюють компетенції за обраною спеціальністю/спеціалізацією.

У подальшому необхідно буде починати знайомити дітей з основами інформаційної безпеки, починаючи з першого класу, як це вже робиться у розвинутих країнах.

Цілком природньо, що реалізація запропонованого не зможе допомогти досягнути 100-відсоткового вирішення питань забезпечення інформаційної безпеки України, але суттєво поліпшити ситуацію у цій сфері – гарантоване.

Також необхідно враховувати ще такий аспект – сучасний час можна сміливо охарактеризувати часом суцільної маніпуляції інформацією, інформаційного насильства, дезінформації, недововленості, омани та ін. Нехтування питаннями інформаційної безпеки для будь-якого суспільства, будь-якої держави буде коштувати значно дорожче, з точки зору наслідків, ніж будь-яка війна в історії людства.

ПАНЕЛЬ II
ІСТОРІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОСВІТУ І НАУКУ В УКРАЇНІ ТА
КРАЇНАХ ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

А.А. Булда
доктор педагогічних наук, професор
кафедри педагогіки та психології
вищої школи
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м.Київ)

МЕТОДИЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІОГРАМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ В
СУЧАСНИХ УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Освітньо-професійна підготовка фахівців ступеня магістр в галузі знань науки про педагогіку вищої школи передбачає засвоєння і розуміння студентами основних положень, принципів організації навчально-виховного процесу, практичне опанування основними домінантами, формами, методами, прийомами організації освітньо-наукового процесу у педагогічному закладі вищої освіти.

Зазначені аспекти реалізуються в процесі методичної та практичної підготовки майбутніх магістрів-педагогів до виконання ролі викладача у вищій школі. Навчальна дисципліна «Методика викладання та проектування освітнього процесу у вищій школі» і має на меті сформувати у студентів систему знань про класичні і сучасні технології вивчення навчальних дисциплін у вищій школі.

Перспективним шляхом організації процесу навчання на основі широкого використання ІКТ у ВНЗ стає поєднання педагогічних технологій: традиційного, дистанційного, електронного, мобільного навчання. Процес, за якого традиційні технології поєднуються з інноваційними технологіями електронного, дистанційного та мобільного навчання, називають «змішаним навчанням». Змішане навчання як інструмент модернізації сучасної освіти на практиці представляється в створенні нових педагогічних методик, що ґрунтовані на інтеграції традиційних підходів організації навчального процесу, де здійснюється передача знань, та технології електронного навчання.

Реалізуючи міжпредметні зв'язки в процесі викладання методики магістри засвоюють основні підходи до розробки науково-методичних матеріалів для планування, організації та проведення навчального процесу, оволодіння головними аспектами інноваційних процесів у вищій школі.

Таким чином «змішане навчання» являє собою цілеспрямований процес взаємодії суб'єктів навчання, в якому поєднані традиційна та дистанційна моделі навчання, відбувається в аудиторії та поза її межами, у синхронному та асинхронному режимах, базується на широкому використанні ІКТ. Завдяки тому, що у вітчизняній системі освіти дистанційне навчання визнане на державному рівні.

У цьому аспекті варто взяти до уваги, що в змішаному навчанні головне правильно та ефективно розподілити на онлайн або оффлайн (в аудиторії) навчальний матеріал для вивчення, виконання практичних занять, контроль та оцінювання навчальних досягнень студентів, систему допомоги з боку викладача тощо. Метою змішаного навчання є об'єднання переваг традиційного та дистанційного навчання із застосуванням можливостей ІКТ, де студенти і викладачі зможуть в зручних для себе обставинах здійснювати процес учіння та навчання; викладач пояснює навчальний матеріал і зупиняється на важких моментах на занятті в аудиторії, інше студенти вивчають самостійно; проводяться як очні, так і онлайн консультації; студенти в аудиторії приділяють більше часу відпрацюванню практичних навичок тощо.

Знайомлячись в курсі методики з основними сучасними дидактичними принципами, законами і закономірностями навчально-виховного процесу у вищій школі магістри аналізують сучасну структуру вищої освіти в Україні, законодавчі та нормативні акти, які регламентують і регулюють освітній процес у вищій школі.

Використовуючи знання з педагогіки та психології вищої школи, освітньої політики, історії педагогіки, філософії освіти студенти засвоюють філософські педагогічні, психологічні та дидактичні основи освітнього процесу у вищій школі, як базові компоненти, які трансформуються в конкретну методику.

Запроваджуючи змішану і дистанційну форми навчання студенти самостійно можуть отримувати нові знання за допомогою електронних ресурсів у зручний для себе час, а на заняттях у спілкуванні з викладачем та одногрупниками практикуватися в нових уміннях; студенти навчаються в зручний для себе час та місці (гнучкість та доступність); дозволяє врівноважити базові та супутні знання студентів за рахунок самостійного вивчення пропонованих викладачем теоретичних матеріалів та виконання додаткових завдань, тобто відбувається процес організації самостійної когнітивної діяльності студентів; різноманітність у виборі форм організації навчання; організація групової навчальної діяльності: спільна робота над проектами, проведення дискусій, семінарів, організованих у вигляді електронних телеконференцій, форумів, відбувається процес розвитку навичок онлайн-спілкування; стимулює вироблення у студентів навичок самоосвіти (формує відповідальне ставлення до навчання, планування часу, обираючи темп засвоєння навчального матеріалу тощо); урахування індивідуальних особливостей студентів у сприйманні та переробці навчального матеріалу; розширює коло студентів (збагачення можливостей заочного навчання й екстернату, залучення іноземних студентів, можливість навчання людей з обмеженими можливостями); використання сучасних програмних і технічних засобів, що робить навчання більш ефективним; використання нових інструментів та методів навчання, побудова нових моделей навчання; дозволяє більш повно використовувати потенціал навчального матеріалу; підзвітність та прозорість результатів навчальної діяльності студентів (всі етапи навчально-пізнавальної діяльності студентів і оцінки їх результатів відображені на електронних носіях і доступні всім учасникам навчального процесу); значно скорочуються витрати на організацію освітнього процесу [1].

Сформованість основних педагогічних понять, уявлень, закономірностей навчального процесу забезпечує успішне набуття предметних умінь та навичок проектування реалізації різних форм навчальних занять, вибирати різні види інноваційних методів та прийомів. Важливим завданням курсу методики для студентів-магістрів є освоєння ними технологій організації самостійної індивідуальної роботи студентів реалізації компонентів дистанційного навчання, оскільки ці тенденції в навчальному процесі вищої школи на сьогодні є надзвичайно актуальними.

Викладання курсу методики має на меті сформувати у студентів уміння оцінювати рівень знань, їх навчальних досягнень, володіння технологією, використання 100бальної системи в процесі запровадження змішаної технології навчання. При цьому слід виділити ряд характерних особливостей змішаного навчання при вивченні методики. Це зміна ролі викладача і студента у навчальному процесі. Викладач в структурі змішаного навчання виконує декілька взаємопов'язаних ролей. Сама основна – роль інструктора для студентів при виборі траєкторії навчання та інструктора при вивченні навчального матеріалу. Організаційна роль передбачає, що викладач залишається ключовою фігурою навчального процесу, але його діяльність пов'язана з виконанням деяких інших функцій: від передачі навчальних матеріалів він переходить до ролі організатора навчального процесу. Організація самостійної когнітивної діяльності студентів.

Основа навчального процесу при змішаному навчанні складає цілеспрямована, інтенсивна і контрольована самостійна робота студента. Він може навчатися в зручному для себе місці, по індивідуальному узгодженому з викладачем розкладу, комплексно

використовуючи спеціальні засоби навчання і узгоджену можливість контакту з викладачем. Таким чином навчання сфокусоване на студенті, якому допомагають навчатися. Змішане навчання стимулює відпрацювання навиків самостійного вивчення матеріалу, сприяє розвитку відповідального відношення до навчання, мотивації, плануванні часу, особистої активності в пошуку інформації та її аналізу; Організація індивідуальної підтримки навчальної діяльності кожного студента викладачем, як на основі використання он-лайн спілкування, за допомогою отримання зворотного зв'язку від викладача до студента, так і за допомогою набуття знань на традиційних аудиторних заняттях; Організація групової навчальної діяльності, включаючи спільну роботу над проектами, проведення дискусій, семінарів, організованих у вигляді телеконференцій, форумів. Гнучкий підхід до навчання. Змішане навчання передбачає гнучкість програми, що дозволяє студенту вибрати цікавий для нього модуль, зручний темп, час і місце для навчання, самостійно контролює об'єм та швидкість вивчення матеріалу. На початковому етапі навчання для студентів характерний різний рівень знань, а змішане навчання дозволяє скоректувати його. Існування дистанційної складової допомагає познайомитися з новим матеріалом ще до аудиторного заняття, попрактикуватися, повторити матеріал після занять. Змішана форма навчання дисципліни ефективно організовує самостійну роботу студентів.

Ключовою характеристикою сучасного змішаного навчально-виховного процесу у вищій школі стає не тільки передача знань, умінь та методик, але і формування морально-етичних якостей, творчих компетентностей, готовності до навчання протягом життя. Компетентнісний підхід передбачає набуття освітою студентоцентричного спрямування, перехід від предметної диференціації до міждисциплінарної інтеграції. Дана модель випускника вищої школи з одного боку охоплює кваліфікацію, що пов'язує його з майбутньою діяльністю з предметами та об'єктами праці, а з іншого- відображає міждисциплінарні вимоги до результатів освітнього процесу.

Відповідно освітньо-професійної програми курс «Методика викладання та проектування освітнього процесу у вищій школі» забезпечує формування таких основних компетентностей: 1 група (загально-професійні) методологічна, навчально-методична, дослідницька, психолого-методична, інформаційна, комунікативна, управлінська і безпекова; 2 група (професійно-посадові) предметна, організаційно-правова, проектно-конструктивна і контрольньо-оцінювальна.

Зміст навчальної дисципліни розподіляється за трьома модулями і на вивчення методики відводиться три кредити ЕКТС в обсязі 90годин. Особливістю методичної підготовки студентів магістрів є те,що їх діяльність оптимально поєднує як теоретично так і практично роботу. Спираючись на міждисциплінарні зв'язки з курсами педагогіки та психології вищої школи освітньої політики, філософії освіти та інших предметів, студенти усвідомлюють, що методика викладання це прикладна дидактика, яка конкретно проектує і реалізує технологію навчання. Тому не випадково зміст першого модуля визначений в такій редакції: «Методика викладання у вищій школі» як структурна складова курсу «Педагогіка вищої школи». І це вже не загальні постулати педагогічної науки, а конкретні категорії, форми, методи навчання стосовно конкретної дисципліни. Так для магістрів історії- це історія України, магістрів іноземної мови- відповідно англійська, німецька, іспанська, для фізиків, математиків, географів відповідно їх профільні дисципліни. Студенти в процесі реалізації змішаного навчання опрацьовують конкретні нормативні документи МОН України, які визначають правову базу організації навчального процесу, методики розробки відповідної документації. На практичних заняттях, при виконанні індивідуальних завдань, майбутні викладачі представляють, захищають свої проекти робочих програм, планів семінарських занять для системи дистанційної освіти, тощо. Так студенти магістри, які будуть викладати педагогічні дисципліни розробляють відповідні індивідуальні зразки тьюторських завдань, наприклад, аналізуючи сутність Болонського процесу студенти вказують на основні напрямки реформування системи вищої освіти в

України, відповідно до вимог Болонської декларації, вказують на позитивні і негативні фактори його реалізації в Україні, обговорюють проблему автономізації університетської освіти.

Другий модуль «Освітні проекти і особливості їх організації і реалізації в освітньому просторі» репрезентує діяльність педагога новатора на розробку і реалізацію у навчальному процесі творчих, нестандартних рішень навчального, виховного, розвивального характеру. Це своєрідний науково-практичний проект розв'язання локальних проблем пов'язаних з навчанням, розвитком пізнавального інтересу, підвищенням ефективності співпраці «Викладач-студент» з позитивним кінцевим результатом. Кожен викладач у вищій школі має свою тему наукового дослідження, яка має експериментальний характер і спрямована на удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців. Концепція цього дослідження передбачає визначення мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження, безпосередню методику дослідження, наукову гіпотезу, ступінь новизни і практичну значущість результатів даного проекту.

Відповідні теми чи проекти, які проводить викладач дослідник є сучасною ознакою професійного зростання педагога. Важливим фактором успішності проектно-наукової діяльності є обмін результатами дослідження на семінарах, конференціях, інших формах наукової комунікації. Готуючи майбутніх педагогів до такого виду діяльності викладачі залучають їх до розв'язання творчих занять, обґрунтування відповідних проектів.

Студенти отримують завдання до тьюторських методик:

- розробити науково-методичне обґрунтування і забезпечення такої форми заняття як лабораторна робота
- охарактеризуйте методи інноваційного навчання (зробіть порівняльну таблицю)
- визначте основні параметри професіограми сучасного викладача;
- педагогічна майстерність і творчість викладача – це талант чи набуті компоненти професійної підготовки.

Одним із важливих освітніх проектів в умовах реалізації змішаного навчання є проект «Тьюторська технологія як засіб реалізації принципу індивідуалізації в освіті», мета якого дослідити та визначити оптимальні умови, які забезпечують постійний розвиток студентів, при здійсненні педагогічної технології тьюторства, адаптованої до умов та можливостей вищої школи. Важливим завданням цього проекту є аналіз психолого-педагогічних досліджень, щодо даної проблеми та ролі тьюторської практики.

Третій модуль «Сучасні технології, методи і методики навчання у вищій школі» вирішує завдання як на теоретичному, а в більшості на практичному рівні, сформулювати у магістрів чітке бачення і реальне уміння стати професіоналом у своїй галузі. Розкриваючи концептуальні основи проектування навчально-професійного процесу у вищій школі, майбутні магістри визначають стратегію, принципи, структуру та етапи реалізації даного проекту. Центральним питанням є питання сутності методів, їх класифікації, сучасні вимоги до методів навчання і методів викладання. Важливим питанням є питання класифікації методів навчання. В процесі самостійної роботи студенти пізнають сутність методів стимулювання і мотивації в навчальному процесі, контролю і самоконтролю в освітній діяльності, методів навчання і викладання. Особливу роль в системі методів навчання у вищій школі є обґрунтування і характеристика методів наукового дослідження. Так в процесі підготовки магістерських робіт студенти пізнають наукову лабораторію, що сприяє їх професійному зростанню. Розкриваючи сутність модульного, проблемного навчання, групових і індивідуальних форм роботи студенти усвідомлюють на скільки широкі можливості розробки методичних технологій.

Методична підготовка студентів магістрів тісно пов'язана з характеристикою основних форм навчання у вищій школі, опанування ними основних принципів, лекційно-семінарської, індивідуальної, самостійної, дистанційної та практичної форм професійного становлення майбутніх педагогів. Визначаючи пріоритетні напрямки організації

методичної підготовки студентів, важливо акцентувати увагу на логічне поєднання як класичних так і сучасних форм організації в університетах. Самостійна індивідуально робота майбутніх фахівців, в умовах дистанційного навчання, науково-дослідницької діяльності забезпечує реалізацію основним елементів, професіограми педагога. Лекційні, семінарські, практичні заняття в поєднанні з інноваційними технологіями забезпечують ефективну підготовку магістрів до педагогічної діяльності. В цьому контексті важливо акцентувати увагу студентів на основи їх практичної підготовки, формування умінь організації контролю за результатами освітньої діяльності, таких як поточна і тематична перевірка, проведення колоквиумів, заліків, іспитів, модульного і тестового контролю.

Методична підготовка майбутніх педагогів пов'язана з опануванням ними такого поняття як «засоби навчання». Характеризуючи зміст сучасних підручників, посібників, друкованих дидактичних матеріалів студенти усвідомлюють важливість даного виду засобу навчання і розуміють необхідність їх поєднання з сучасними електронними засобами. Сучасна комп'ютерна підтримка, створення інтерактивних комплексів навчально-методичного забезпечення дисципліни, використання технологій дистанційного та змішаного навчання потребують методичної підготовки студентів до їх ефективного застосування. В системі методичної підготовки майбутніх педагогів важливого значення набуває розвиток педагогічної творчості і їх професійної майстерності. Відповідна система практичних занять, використання індивідуальних вправ, запровадження тренінгових методик, а потім їх практичне застосування під час педагогічної практики, забезпечує успішне вирішення цього питання.

З метою формування методологічної культури магістрів щодо здійснення педагогічного дослідження та забезпечення поглибленої теоретичної та методичної підготовки магістрів до написання науково-дослідницьких робіт з урахуванням сучасних вимог до рівня і якості наукових досліджень необхідно проводити наукові гуртки, студії, проблемні групи з актуальних проблем педагогічних досліджень. Науково-дослідницька робота є складовою професійної підготовки майбутніх магістрів. Її організація розглядається як сукупність цілеспрямованих процесуальних дій суб'єктів (викладачів, студентів тощо) у навчальний та позанавчальний час згідно з технологіями, які забезпечують реалізацію особистісно орієнтованої моделі взаємодії з метою формування у майбутнього магістра необхідних компетенцій. Управління науково-дослідною роботою студентів включає: технологію власне організації та керівництва діяльності студентів, технологію відбору та структурування змісту (технологію проектування завдань), технологію контролю ефективності її організації та результативності виконання завдань. Проведення засідань, наукових студій, гуртків з актуальних питань педагогічних досліджень спрямовуються на індивідуальні запити магістрів щодо написання магістерської роботи за обраною проблематикою. Така роботи сприяє формуванню у студентів наукового світогляду, методологічної культури; оволодінню методикою проведення наукового дослідження з педагогіки; прищепленню студентам умінь та навичок науково-дослідницької діяльності; розширенню наукової ерудиції майбутнього фахівця-педагога вищої школи; формуванню вмінь працювати з науковими джерелами, інформаційними системами, оформляти та презентувати результати наукових розвідок; розвитку творчих якостей особистості, здатності до інноваційної діяльності.

Таким чином методична складова в системі професійної підготовки магістрів педагогіки є досить важливою і необхідною умовою їх становлення як вчителя, викладача та вихователя. Цей процес досить складний і індивідуальний для кожного студента. Але професійна спрямованість, мотивація, бажання опанувати ази своєї професії, кваліфікована методична підготовка дає підстави розраховувати на позитивний результат, як фахівця високої кваліфікації конкурентно- спроможного працівника.

Отже, визначені нами основні аспекти методичної підготовки магістрів і є основними компонентами професіограми викладача вищої школи - як системи особистісно-ділових

рис, суспільно-політичних, психолого-педагогічних й спеціальних знань, умінь та навичок, необхідних для виконання викладачем його професійних обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коротун О.В. Методологічні основи змішаного навчання в умовах вищої освіти Інформаційні технології в освіті, 2016. № 3 (28) (С.120).
2. Навчально-методичний комплекс фахової підготовки магістрів галузі знань освіта спеціальності 011 науки про освіту (Педагогіка вищої школи) за ред. М.М.Дем'яненко. - К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. – Ч.І.-195 с.
3. Мороз О.Г. Навчальний процес у вищій школі. – Київ, 2001.

Р. О. Воробей
здобувач ступеня вищої освіти магістра
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Утвердження України як суверенної і незалежної держави відповідно до статті 1 Конституції України, значною, якщо не вирішальною, мірою залежить від забезпечення її національної безпеки. Для українського суспільства питання забезпечення національної безпеки стоять особливо актуально, що пояснюється наявністю таких проблем як: гібридна війна Російської Федерації проти України; існування перманентної економічної кризи; порушення прав і свобод людини та громадянина в Україні та за її межами; зростання рівня злочинності та корупції; поширення загрози тероризму, неконтрольованого розповсюдження зброї та наркотиків; загрозливий стан довкілля; значне ускладнення демографічної ситуації тощо.

На сьогодні перед Україною постала реальна перспектива залишитися практично «сам на сам» перед низкою загроз національній безпеці, обумовлених фінансово-економічною кризою, кліматичними змінами, браком енергоресурсів, дефіцитом безпеки і стабільності у регіональному та глобальному вимірах. У сучасному світі актуальність цих викликів і загроз для нашої держави зростає, що вимагає від неї створення ефективних механізмів боротьби та протидії, зокрема, невідкладного реформування інститутів національного сектору безпеки і оборони.

Таким чином, необхідною передумовою належного захисту національних інтересів та протидії зазначеним загрозам є створення та ефективне функціонування системи забезпечення національної безпеки України. У цій системі значна роль належить сектору безпеки і оборони, який складається: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [1].

Для визначення ролі сектору безпеки і оборони у процесі забезпечення національної безпеки важливе значення має з'ясування специфіки органів виконавчої влади у механізмі забезпечення національної безпеки, їх функцій і повноважень, закріплених у чинному законодавстві, а також певних особливостей взаємодії у цій сфері з деякими вищими органами державної влади.

У системі органів виконавчої влади Конституція України [2] розрізняє структурні ланки трьох організаційно-правових рівнів, органи кожного з яких відповідно до чинного законодавства є суб'єктами забезпечення національної безпеки. При цьому рівень найвищого органу в системі органів виконавчої влади уособлює Кабінет Міністрів (уряд); рівень центральних органів виконавчої влади – міністерства, державні комітети, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; рівень місцевих органів виконавчої влади – місцеві державні адміністрації, а також деякі інші територіальні органи міністерств, державних комітетів, центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом (управління, департаменти, відділи) [3].

Для розуміння ролі сектору безпеки і оборони у процесі забезпечення національної безпеки, необхідно проаналізувати функції та повноваження органів виконавчої влади, які входять до складу сектору. Потрібно зазначити, що органи виконавчої влади відрізняються від інших органів за певними критеріями: предметом і сферою діяльності; своїм призначенням і змістом діяльності – організувати реалізацію прийнятих законів; особливістю системи спеціально створених суб'єктів з відповідною компетенцією; специфічними методами своєї діяльності (примус, маніпулювання, переконання, авторитет, традиція) [4, с. 24-26].

Система органів виконавчої влади виявляє себе через функції та повноваження конкретних органів. На думку О. Ф. Фрицького, аналіз повноважень суб'єктів виконавчої влади дозволяє виділити такі основні функції: соціально-політичну, правозастосовну, правоохоронну, координаційну, регулювання, контролю і нагляду [5, с. 500].

У наукових дослідженнях, присвячених функціональній характеристиці органів виконавчої влади, більшість авторів одностайні щодо існування таких функцій органів виконавчої влади як прогнозування, планування, організація, керування, регулювання, координація, облік, контроль [6, с. 110]. На думку В. Б. Авер'янова, органи виконавчої влади повинні більше уваги приділяти здійсненню правозабезпечувальної (пов'язаної із забезпеченням реалізації прав і свобод людини) і правозахисної (пов'язаної із захистом порушених прав) функцій [7, с. 250]. Такий підхід сприятиме радикальній зміні спрямованості функцій органів виконавчої влади, орієнтуючи її насамперед на потреби та інтереси людини, а не на потреби самого державного апарату.

Отже, теоретико-правовий аналіз юридичної літератури свідчить про багатofункціональність органів виконавчої влади та про наявність достатньої можливості відігравати активну роль у забезпеченні національної безпеки у процесі здійснення як самостійної функції забезпечення національної безпеки, так і інших аспектів діяльності, що притаманні для цих органів.

Керівництво у сферах національної безпеки і оборони відповідно до Конституції України здійснює Президент України, який: 1) забезпечує державну незалежність та національну безпеку; 2) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, як Верховний Головнокомандувач видає накази і директиви з питань оборони; 3) очолює Раду національної безпеки і оборони України, вводить у встановленому порядку в дію її рішення; 4) видає укази і розпорядження з питань національної безпеки і оборони, які є обов'язковими до виконання на території України, зокрема указами Президента України затверджуються Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, інші стратегії, доктрини, концепції, якими визначаються актуальні загрози національній безпеці, основні напрями і завдання державної політики у сферах національної безпеки і оборони, розвитку сектору безпеки і оборони [1].

Координацію у сферах національної безпеки і оборони здійснює Рада національної безпеки і оборони України відповідно до статті 107 Конституції України та Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» [8]. В умовах воєнного або надзвичайного стану, в особливий період, а також у разі виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України, Рада національної безпеки і оборони України координує діяльність органів виконавчої влади, розглядає пропозиції щодо застосування відповідно до закону спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів [1].

Таким чином, функціональна роль сектору безпеки і оборони в забезпеченні національної безпеки України здійснюється у правових формах безпекової діяльності, яка спрямована на захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 03.04.2020).
2. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 03.04.2020).
3. Закон України «Про центральні органи виконавчої влади» від 17 берез. 2011 р. № 3166-VII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17> (дата звернення: 03.04.2020).
4. Дахова І. Поняття виконавчої влади та її місце в державному механізмі України (конституційний аспект). *Право України*. 2002. № 12. С. 23-27.
5. Фрицький О. Ф. Виконавча влада в Україні. *Конституційне право України* : підручник / за заг. ред. В. Ф. Погорілка. К. : Наук. думка. 2006. – С. 500.
6. Александрова Н. В. Основні підходи до визначення видів функцій органів виконавчої влади. *Державне управління: проблеми адміністративно-правової теорії та практики* / за ред. В. Б. Авер'янова. К. : Факт, 2003. С. 108-112.
7. Авер'янов В. Б. Виконавча влада в Україні та її правове регулювання. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2-3 (33-34). С. 238-253.
8. Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 05 берез. 2011 р. № 183/98-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 03.04.2020).

Р. В. Губань
доктор юридичних наук, доцент
професор кафедри правознавства та
галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ЛЕГІТИМНІСТЬ ТИМЧАСОВОГО УРЯДУ В СВІТЛІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА

Перша світова війна стала каталізатором падіння династії Романових. Усвідомлення, що так не може тривати прийшло не лише до ліберальної частини суспільства, селян та робітників, військових, але й навіть до членів уряду. Тому

усвідомлюючи, що вони не можуть керувати ситуацією, що склалася члени уряду 27 лютого 1917 р. звернулися до російського імператора з тим, що уряд готовий піти у відставку і готовий поступитися місцем «відповідальному міністерству» на чолі з князем Львовим або Родзянко. Не дочекавшись відповіді від імператора, члени Ради Міністрів розійшлися, і уряд, таким чином, припинив існування. З тим аби владу не взяла на себе Петроградська рада робочих і солдатських депутатів зібралася Рада Старійшин Державної Думи, яка прийняла 2 рішення: 1. Державній Думі не розходитися. 2. Заміна старої влади новою [11, с. 28]. В складі 13 осіб (на чолі з Родзянком) 28 лютого розпочав роботу Тимчасовий комітет Державної Думи, який зробив заяву такого змісту: Тимчасовий комітет членів Державної Думи в тяжких умовах внутрішнього безладу, який спричинили дії старого уряду, вирішив взяти в свої руки відновлення державного і громадського ладу. Усвідомлюючи всю відповідальність прийнятого рішення, комітет висловлює впевненість, що населення і армія допоможуть йому у складній задачі створення нового уряду, який би відповідав прагненням населення і міг користуватися його довірою [1, с. 2]. З огляду на відставку царського уряду, Тимчасовий комітет Державної Думи призначив на всі посади в міністерствах «комісарів» [10, с. 199]. Як зазначає Д. Бондаренко, після того, як Думою 27 лютого було прийняте рішення про виконання царського указу про «перерву занять Державною Думою, зібрання думців втратили законну силу. З огляду на це, – пише він, – легітимність Тимчасового комітету Державної Думи викликає сумніви, враховуючи те, що він не був схвалений на засіданні Думи, а був сформований на приватному засіданні депутатських фракцій [2, с. 23].

Як пише В. І. Старцев, створений як комітет ad hoc у зв'язку з надзвичайними обставинами, він не відповідав ознакам урядової влади, ні за своєю структурою, ні за ефективністю реальної влади [11, с. 54]. Тому на розширеному засіданні Тимчасового комітету Державної Думи 1 березня з представників Тимчасового комітету Державної Думи, Центрального комітету кадетської партії, Бюро прогресивного блоку був сформований перший склад Тимчасового уряду [5, с. 7]. Його очолив князь Львов. Прикметно, що князь Львов був призначений главою урядом імператором. При цьому і в даному випадку залишаються питання у легітимності даного акту. Оскільки, імператор спочатку підписав своє зречення, а вже потім призначення голови уряду. Щоправда, для того, щоб зняти питання легітимності цього уряду на документі про зречення він поставив час 15.05, а на документі про призначення уряду 14.00 [8].

Однак утворення Тимчасового уряду не розрядило ситуацію в столиці. Тому ввечері 1 березня Родзянко від імені Тимчасового Комітету надіслав імператору телеграму в якій стверджував, що якщо не відбудеться зречення Миколи II, то Дума втратить владу і що підписання Миколою II маніфесту про створення «відповідального міністерства» 1 березня вже не заспокоїть народ [10, с. 209]. Він пропонував імператору зрестися від влади на користь сина при регенстві Михайла Олександровича.

2 березня цар наказав скласти проект Маніфесту. В ніч з 2 на 3 березня у вагоні-кабінеті Микола II зрікся влади. Як пояснюють дослідники, Микола II зрікся престолу ще й тому, що «ні у старого уряду, ні у Тимчасовому комітеті не було жодної військової частини, на яку можна було б покласти». Однак в новому варіанті Маніфеста він зрікався не на користь сина, а на користь брата. Одночасно призначивши князя Г. Львова головою Ради Міністрів [11, с. 102]. Щоправда, необхідно сказати, що відповідно до чинного на той час російського законодавства цар не мав права відрікатися від імені свого сина [11, с. 103]. Однак монарх наполіг на своєму. Тим паче, що присутні при зреченні царя на той час не знали про цей нюанс законодавства.

Як ми бачимо з подій, які були описані вище, виникає закономірне запитання: наскільки зречення Миколи II було добровільним. Тут необхідно зазначити, що у своїх щоденниках Микола II записав, що це було його добровільне рішення [6].

Михайло під тиском членів Думи та Тимчасового уряду відмовився посісти трон [10, с. 212]. Він підписав Мвніфест у якому заявив: «Окрилений з усим народом думкою,

що понад усе благо батьківщини нашої, вирішив я лише в тому випадку прийняти верховну владу, якщо такою буде воля великого народу нашого, який і має загальним голосуванням через своїх представників в Установчих зборах встановити систему правління і нові основні закони держави Російської» [11, с. 110]. Крім того він написав: «Прошу всіх громадян держави Російської підкоритися Тимчасовому уряду, який виник в результаті утворення Державною Думою і який має всю повноту влади до того часу як скликані на основі загального, прямого, рівного і таємного голосування Установчі збори своїм рішенням про систему правління висловить волю народу» [11, с. 110].

Проте залишалася проблема офіційного визнання Тимчасового уряду на міжнародній арені. Повільність у визнанні Тимчасового уряду, з точки зору В. С. Васюкова пояснювалася як необхідністю переконатися в міцності нового режиму і можливості реставрації, так і бажанням отримати від нового уряду переконливі запевнення щодо його зовнішнього і внутрішнього політичного курсу [3, с. 40]. І дійсно, англійський посол Дж. Б'юкінен передав Мілюкову, що до визнання його країна хоче отримати гарантію, що новий уряд готовий продовжувати війну до кінця і відновити дисципліну у війську [7, с. 125]. Французький посол М. Палеолог вимагав від Мілюкова, щоб уряд «негайно проголосив про своє рішення продовжувати війну а *outrance* (до кінця) і заявив про свою вірність союзникам. 6 березня Тимчасовий уряд прийняв, а наступного дня опублікував звернення до населення про війну до переможного кінця і вірності угодам із союзниками 7, с. 125]. В цей же час Франція, Італія та Англія де-факто визнають уряд. Очевидно, з метою прискорення визнання де-юре, 8 березня Тимчасовий уряд підтвердив всі фінансові зобов'язання царизму, включно з боргами іноземним банкірам та урядам [7, с. 125]. Однак європейців випередили США, які 9 березня де-юре визнали Тимчасовий уряд [7, с. 126]. Ця обставина, а також тривога союзників, яка була пов'язана з інформацією про загрозу перемоги крайніх елементів, які висловлювалися за припинення війни [3, с. 40], змусили Англію, Францію та Італію 11 березня визнати Тимчасовий уряд де-юре. При цьому навіть під час урочистостей з нагоди визнання союзники говорили про необхідність продовження Росією війни [3, с. 128].

Проте міжнародного визнання було мало, потрібно було, щоб Тимчасовий уряд сприйняло населення країни. Однак трагедією російської ліберальної інтелігенції стало те, що у свідомості населення вона сприймалася як частина механізму самодержавної влади і тому, як вважає О. Мережко, вона була зметена з історичної арени незабаром після загибелі самодержавства, з яким так нестерпно боролася в ім'я високих ідеалів свободи, демократії і законності [9, с. 125]. Більше того, уряд і не приховував, що він не збирається вживати силових заходів для підтримки свого авторитету. У відозві від 26 квітня, в розпал Квітневої кризи, він повідомляв, що "основою державного управління уряд вважає не насильство і примус, а добровільне підкорення вільних громадян створеної ними самими влади", що "шукає опори не у фізичній, а в моральній силі" [4, с. 150]. Однак, як стверджує О. Мережко, в черговий раз в історії Росії перемогло не право і справедливість, а голе і цинічне насилля [9, с. 126].

ЛІТЕРАТУРА:

1. «Извѣстія Петроградскаго Совѣта Рабочихъ Депутатовъ». - 28 февраля 1917, № 1, стр. 2.
2. Бондаренко Д. Я. Взаимоотношение Временного правительства с Украинской Центральной Радой / Д. Я. Бондаренко. – Одеса: НДРВВ ОЮІ НУВС, 2004.- 189 с.
3. Васюков В. С. Внешняя политика Временного правительства / В. С. Васюков . – М.: Главная редакция социально-экономической литературы. – 498 с.
4. Гайда Ф. А. Механизм власти временного правительства (март-апрель 1917 г.) / Ф. А. Гайда // Отечественная история. - 2001. - №2. - С. 141-153.

5. Додонов Б. Ф. Предисловие // Архив новейшей истории России. Серия «Публикации». т. VII. Журналы заседаний Временного правительства: март-октябрь 1917 года. В 4-х томах. Т. 1. март-апрель 1917 года / Отв. ред. тома Б. Ф. Додонов. Сост. Е. Д. Гринько и О. В. Лавинская. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2001.- 448 с.
6. Запис із щоденника 2 березня 1917 р. [Електронний ресурс]– Режим доступу: <http://docs.historyrussia.org/ru/nodes/80243#mode/inspect/page/1/zoom/4>
7. Игнатъев А. В. Внешняя политика Временного правительства / А. В. Игнатъев. – М.: «Наука». – 1974. – 440 с.
8. Иоффе Г. Русский либерал. Премьер-министр Временного правительства - князь Львов [Электронный ресурс]– Режим доступу: <https://www.nkj.ru/archive/articles/5266/>
9. Мережко А. Психологическая школа права Л. И. Петражицкого: истоки, содержание, влияние: [монография] / А. Мережко. – Одесса: Фенікс, 2016. – 524 с.
10. Пушкарева И. М. Февральская буржуазно-демократическая революция 1917 г. в России / И. М. Пушкарева. – М.: Издательство «Наука». -1982.- 320 с.
11. Старцев В. И. Внутренняя политика Временного правительства первого состава / В. И. Старцев. – Ленинград: Наука. - 1980. – 255 с.

Н.О. Деркачова
старший викладач кафедри теорії
та історії держави і права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м.Київ)

РОЗВИТОК ОСВІТИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХVІІІ СТОРІЧЧЯ В ПРАЦЯХ М.Ф. ВЛАДИМИРСЬКОГО-БУДАНОВА

Михайло Флегонтович Владимирський-Буданов – видатний вчений, ординарний професор кафедри історії руського права, археограф, один із засновників Київської історико-юридичної школи, тричі доктор, почесний професор Університету Св. Володимира, члена-кореспондент Російської Академії Наук (з 1903 р.) [1, 22, ф. 707, оп. 172, спр. 10; ф. 708, оп. Совет/1875, спр. 34, арк. 18–23; 2, с. 111–117; 18, с. ХІІІ–ХVІІ].

Син сільського священика, він народився в 1838 р, навчався в Тульській духовній семінарії, потім у Київській духовній академії і, нарешті, в університеті святого Володимира по історико-філологічного факультету. Під впливом загального розумового руху шістдесятих років, що позначилась і на Київському університеті, що знаходився тоді під управлінням попечителя навчального округу М. І. Пирогова та ректора Н. Х. Бунге, М.Ф.Владимирський-Буданов в обраній ним галузі історії та права зацікавився особливо розвитком освітніх установ. Взагалі, М.Ф.Владимирський-Буданов повністю зосередив свої інтереси та зусилля на наукових справах і жодної участі в політичному або адміністративному житті не брав.

Внесок науковця в розвиток юриспруденції та історії права і держави досить вагомий, науковець залишив по собі понад 100 праць.

Одним із напрямів наукового пошуку вченого можна окреслити як дослідження історії правового регулювання освіти в зв'язку із розвитком суспільного ладу [2, с.29]. Тема його докторської дисертації «Держава і народна освіта Росії ХVІІІ в.» (1874 р.) - свідчить про його інтерес не до політичних фактів розвитку освіти в державі, а до розвитку і впливу освіти на державу і суспільство. Написанню дисертації сприяло ставлення держави до народної освіти в Росії з часів Петра Великого. Постійний інтерес вченого викликали проблеми народної освіти, що стали предметом його докторської дисертації та дістали розвиток у більш як 20 працях [2, с.29]. Дослідження цієї

теми відобразилося в таких працях та виданнях Михайла Флегантовича Владимирського-Буданова: «Государство и народное образование в России с XVIII-го», «Земские соборы в Московском государстве», по поводу статьи В. И. Сергеевича в «Сборнике государственных знаний», «Об обязательности народного образования в России». Важливими є праці вченого присвячені і освітнім установам. Серед них вирізняється «История Императорского Университета Св. Владимира» [3,с.467].

Основне завдання М.Ф.Владимирський-Буданов вбачав не в тому, щоб надати повну картину професійної системи освіти, а в тому щоб визначити основи, початок освіти (основи, які відображають наслідки освіти на державу і все суспільство). Так, вчений вважав, що предметом дослідження повинні бути питання пов'язані з з'ясуванням того, який вплив і цілі мала держава щодо освіти, якими шляхами збиралася розповсюджувати освіту серед населення та які органи займалися цими питаннями в різні часи. На думку вченого, історія кожної епохи держави дає різні відповіді на кожні з цих трьох питань- і ці відповіді характерні для самого визначення держави в ту чи іншу епоху.

Так, в своїй працях науковець досліджував: елементарне навчання, ставлення держави 18 сторіччя до старої елементарної системи освіти, нову систему освіти (реформування парафіяльної освіти). Досліджував зв'язки елементарної освіти з релігійним навчанням, визначав форми і сутність освіти, професійну освіту та розповсюдження її. Також значну увагу приділяв і способам розповсюдження освіти в державі і серед суспільства, а саме: відрядження за кордон, проходження служби і навчання у школах.

Зосередившись на юридичних (історико-правових) аспектах проблеми – автор визначав це як «історія права освіти» - він вивчав розвиток законодавства щодо народної освіти в зв'язку з розвитком суспільного ладу [4, с.111].

Таким чином, дослідження освітнього процесу Михайлом Флегантовичем Владимирським-Будановим, має важливе значення для з'ясування питань пов'язаних з освітою 18 сторіччя. Взагалі творчий доробок науковця великий і різноманітний. Він досліджував проблеми виникнення і розвитку держави і права, історію держави освіти в Росії та Україні XVII–XIX ст., історію права. Перспектива дослідження полягає у врахуванні позитивного досвіду на підставі аналізу засад виникнення та розвитку освіти. Таким чином, наукова спадщина М. Ф. Владимирського-Буданова відзначається різноманітністю напрямків досліджень, в тому числі і дослідженням освіти, освітянського процесу того часу та її правового регулювання в різні епохи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Інститут Рукопису Національної Бібліотеки України.
2. Бондарук Т.І. Основоположники кийської історико-юридичної школи М.Ф.Владимирський-Буданов і Ф.І. Леонтович. –К., 1993-29с.
3. Биографический указатель профессоров Киевского университета Св. Владимира. – К., 1884. – 816 с.
4. Шемета Ю.М. М. Ф. Владимирський-Буданов: до історії наукової кар'єри // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Сер.: Історія. – 2002. – Вип. 63-64. – С. 110-112.

Ю.М. Жмур
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М.П. Драгоманова
Т.І. Никитенко
студентка 2 курсу
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

НАСИЛЬСТВО У СІМ'Ї: НОВІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЯНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЩОДО ЧЛЕНІВ СІМ'Ї

Попри світову інтеграцію, у сьогоденному суспільстві досі залишається «болючим мозолем» питання насильства у сім'ї. Згідно зі світовою статистикою, насильство, зокрема вдома, є найбільш поширеним способом утиску прав і свобод особи.

Найчастіше жертвами даного насильства є жінки, діти, а також літні люди, оскільки вони є найменш захищеними верствами населення. Та на мою думку, не варто виключати і чоловіків, оскільки приналежність до будь-якої статі не є гарантією недоторканості від насильства з боку членів сім'ї.

В Українській державі боротьба з домашнім насильством закріплена на законодавчому рівні у низці нормативно-правових актів. Так, у Конституції України, а саме у статті 3, вказано, що «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються у нашій державі найвищою соціальною цінністю» [1].

На теренах нашої держави приділяють велику увагу не лише боротьбі з наслідками насильницьких дій в сім'ях, а і спільними діями громадських організацій та державних органів сприяють попередженню та профілактиці таких дій.

Тому 03.12.2017 Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (далі – Закон). Прийняття даного законодавчого акту було зумовлено тим, що попередній Закон України «Про попередження насильства у сім'ї» від 15.07.2001, що на даний час є вже не чинним, мав значні недоліки.

Відповідно до п.1 ч.1 ст.1 Закону, домашнє насильство – це «діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [2].

У новому ж законі законодавці змогли передбачити та врахувати неточності, удосконалити даний акт, щоб він максимально міг відповідати реаліям сучасного українського соціуму.

Зокрема, хоча навести декілька прикладів нововведень у Законі:

- у ч.1 ст.1 Закону вказано, що «постраждалою дитиною визнається не лише та, яка зазнала домашнього насильства, а й свідок (очевидець) такого насильства»,
- у ч.1 ст.1 Закону під домашнім насильством тепер розуміється «будь-яка дія фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства, та також погрози вчинити такі дії»,

- у ст. 24 Закону до кривдника тепер можуть бути застосовані такі засоби примусу: терміновий заборонний припис, обмежувальний припис, до того ж кривдника можуть взяти на профілактичний облік, проводити з ним роботи органами поліції, направити на проходження програми виправних робіт на строк від трьох місяців до одного року,
- у ч. 9 ст. 26 Закону постраждала особа має право вимагати компенсацію від кривдника,
- у ст. 3 Закону визначає потерпілих як осіб, незалежно від того, чи проживають вони разом з агресорами, чи ні – це мати, батько, наречені, колишнє подружжя, брати, сестри, родичі двоюрідного рівня зв'язку, опікуни тощо [2].

Також, у зв'язку з впровадженням нового закону, було доопрацьовано Кримінальний кодекс України і в результаті додано дві нові статті - ст. 126-1 «Домашнє насильство» та ст. 151-2 «Примушування до шлюбу» [4]. Тому наразі, через підвищення захисту громадян від такого виду насильства як домашнє на рівні держави, притягнення до кримінальної відповідальності порушників, в Україні стало більш зручніше захищати осіб від домашнього насильства та у компетентних органів є можливість використовувати щодо винного більше методів покарання та примусу (кримінальна, адміністративна відповідальність, певні засоби по обмеженню прав в рамках закону).

Суддя Дніпровського районного суду м. Києва Віра Левко 13 листопада 2018 року на Круглому столі Асоціації правників України на тему «Протидія домашньому насильству: практика застосування нового законодавства та існуючі виклики», висловилася, що на нині зміни на законодавчому рівні не змогли повністю вирішити ситуацію із запобіганням виникненню інцидентів домашнього насильства, проте забезпечили права потерпілих осіб після вчинення щодо них протиправних дій на більшому рівні (заборонні чи обмежувальні приписи) [3].

В умовах запровадження норм даного Закону почав поширюватися громадський контроль, що має на своїй меті управління за дотриманням юридичних норм в такій галузі як перешкоджання здійсненню домашнього насильства. Вказаний вище Закон склав і нормативно-правову базу таких дій громадськості. Наприклад, у статті 34 передбачено, що громадський контроль, що має свій вияв у громадських спілках, організаціях, об'єднаннях, розповсюджується на сферу з боротьбою з домашнім насильством.

Значною проблемою у вирішенні питань щодо домашнього насильства є певні стереотипи в житті українців. Зокрема це стосується, того, що досі, у XXI столітті існує багато сімей, де є нормою бійки, адже від покоління до покоління їх впевнювали в тому, що, наприклад, якщо чоловік б'є, то це є проявом любові, виховною мірою. Щоб змінити дану ситуацію, потрібно змінювати думки людини, розвивати її духовно й інтелектуально, щоб суспільство зрозуміло, що насильство – це злочин, який треба викорінювати.

Отже, родина завжди була для людей частиною їх соціального становлення і має великий вплив на формування буття всередині особистості, закладає бачення світу та моральні якості. Це все залежить від психологічного стану сім'ї, тому важливо, щоб у родині панував мир, взаємовідносини між родичами були засновані на повазі одне до одного. Я вірю, що світ зможе розвивати надалі думку, що насильство, зокрема домашнє, – це зло у реальному світі, тому задля того, щоб зберегти в кожному з нас людяність, потрібно почати з сімейних відносин. Українські законодавці та правоохоронні органи з кожним роком впроваджують нові засоби боротьби з даним негативним явищем. І це буде тривати далі, адже наша держава покликана захищати своїх громадян і шукає нові способи охорони осіб. Також я вважаю, що закони виконуватимуться набагато ефективніше, якщо громадяни України будуть більш серйозно відноситися до цього, та в разі виникнення такої ситуації одразу ж звертатися за допомогою. Це допоможе захистити особу та стати прикладом того, що кожна насильницька дія не лишиться непокараною.

Будьте людяними та цінуйте кожне життя!

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України [Електронний ресурс] //Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [Електронний ресурс] //Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2017. – №2229-VIII. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>
3. Протидія домашньому насильству: практика застосування нового законодавства та існуючі виклики: матеріали Круглого столу Асоціації правників України, 13 листопада 2018 р. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://uba.ua/ukr/news/6056/>
4. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 05.04.2001 № 2341-П //Верховна Рада України. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

Ю.М. Жмур
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М.П. Драгоманова
Є. О. Ткаченко
студентка 2 курсу
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

ПОСИЛЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПЛАТНИКІВ АЛІМЕНТІВ

В сучасній Україні гостро постало питання про ухилення батьків від сплати аліментів на утримання дітей. І хоча в Основному законі нашої держави – Конституції України у частині 2 статті 51 закріплений конституційний обов'язок батьків утримувати дітей до їх повноліття, а в Сімейному кодексі України у статтях 198 і 199 передбачено обов'язок батьків утримувати повнолітніх дочку, сина, зокрема, якщо вони продовжують навчання, але, на жаль, кількість боржників аліментів з кожним роком невпинно зростає. Зокрема, за даними аналітичного порталу “Слово і діло” у 2018 році вона сягнула позначки у понад 171 тисячу осіб. Тож наразі надзвичайно актуальним є розроблення ефективних заходів боротьби з неплатниками аліментів. Тому сьогодні ми розглянемо заходи посилення юридичної відповідальності боржників аліментів.

У 2018 році Верховна рада України ухвалила низку змін до законів щодо посилення відповідальності неплатників аліментів. Згідно з ними, виконавець уповноважений застосовувати до батьків-боржників ширший перелік заходів. Зокрема, це тимчасові обмеження певних прав, таких як керування транспортним засобом, виїзду за кордон, права полювання та володіння зброєю, недопуск на державну службу та звільнення з неї осіб, які мають заборгованість по аліментах.

Якщо ці стимули не подіють, а боржник, окрім того, не працює, щоб виплатити аліменти за період, що становить понад півроку, то він буде зобов'язаний відпрацювати до 240 годин суспільно корисних робіт, винагороду за які отримуватиме дитина.

Йдеться про Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання”, який набрав чинності 28 серпня 2018 року. Згідно з даним Законом

частина 1 статті 183-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає, що:

Несплата аліментів на утримання дитини, одного з подружжя, батьків або інших членів сім'ї, що призвела до виникнення заборгованості, сукупний розмір якої перевищує суму відповідних платежів за шість місяців з дня пред'явлення виконавчого документа до примусового виконання, - тягне за собою виконання суспільно корисних робіт на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин [1].

Але що робити, якщо боржник так і не сплатив аліменти після притягнення його до суспільно корисних робіт? У цьому випадку законодавець передбачив захід впливу на недобросовісних батьків. Якщо боржника притягнули до суспільно корисних робіт, але протягом двох місяців після цього він так не і сплатив аліменти, йому ще раз призначають аналогічне покарання, але вже тривалістю до 360 годин.

Та, на жаль, існують випадки, коли й такого впливу недостатньо, аби змусити недобросовісних батьків утримувати своїх нащадків. Адже декого не надто обходить, наприклад, заборона покидати країну, тоді як примусову роботу можна просто ігнорувати, заплативши штраф у значно меншому розмірі, ніж сума заборгованих аліментів.

Натомість в разі ухилення від подібного адміністративного стягнення особі загрожує адміністративний арешт строком до 10 діб. Під ухиленням слід розуміти неприбуття порушником до місця виконання робіт протягом двох днів, відмова виконувати призначену роботу більше двох разів протягом місяця, а також поява на робочому місці в стані алкогольного, наркотичного чи токсичного сп'яніння [5].

Таким чином, ми маємо на увазі адміністративну відповідальність за ухилення від виконання суспільно корисних робіт, а в разі злісного ухилення від відбування даного покарання за несплату аліментів боржник нестиме кримінальну відповідальність за статтею 389 Кримінального кодексу України, яка передбачає, що:

Ухилення засудженого від сплати штрафу або від відбування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатись певною діяльністю, - карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на той самий строк [2]. Крім статті 398 Кримінального кодексу України, кримінальну відповідальність за несплату аліментів визначає й стаття 164 КК України, яка передбачає покарання за злісне ухилення від несплати аліментів. Згідно з санкцією цієї статті, максимальний вид покарання становить обмеження волі на строк до двох років, а за повторне вчинення даного злочину найсуворішим покаранням є обмеження волі на строк від двох до трьох років.

Свого часу криміналізація відповідальності для аліментників викликала певні дискусії з приводу співмірності наслідків правопорушення мірі покарання. Однак слід зауважити, що йдеться не лише про тривале порушення боржником права дитини на матеріальне утримання, але й про систематичне, цілеспрямоване нехтування приписами суду та інших органів державної влади. Норма про позбавлення волі застосовується лише як крайній захід, коли всі інші засоби впливу повністю вичерпано [5].

Необхідність застосування покарання за несплату аліментів, передбачене Кримінальним кодексом України, підтверджує той факт, що на початку 2019 року лише у Київській області було порушено три кримінальні справи проти злісних боржників аліментів, вже не говорячи про ситуацію в усій країні.

Окрім вищезазначених заходів юридичної відповідальності неплатників аліментів, в Україні з лютого 2018 року почав функціонувати Єдиний реєстр боржників. Єдиний реєстр боржників - це систематизована база даних про боржників, що є складовою автоматизованої системи виконавчого провадження та ведеться з метою оприлюднення в режимі реального часу інформації про невиконані майнові зобов'язання боржників та запобігання відчуженню боржниками майна [3].

Єдиний реєстр боржників включає відомості про особу неплатника аліментів, а також про розмір заборгованих коштів. Ці відомості є відкритими і розміщені на

офіційному веб-сайті Міністерства юстиції України. Відомості стосовно боржника виключаються з Реєстру одночасно з винесенням постанови про закінчення виконавчого провадження чи в день встановлення виконавцем факту відсутності заборгованості за виконавчими документами про стягнення періодичних платежів [4].

Згідно зі змінами, що були внесені до Закону України «Про виконавче провадження» за наявності заборгованості зі сплати аліментів, у разі, якщо сукупний розмір заборгованості перевищує суму відповідних платежів за 6 місяців, державний виконавець вносить вмотивовані постанови про тимчасове обмеження боржника: 1) у праві виїзду за межі України; 2) у праві керування транспортними засобами; 3) у праві користування зброєю (вогнепальною мисливською, пневматичною, вихолощеною); 4) у праві полювання.

З ухваленням нового законодавства на користь майже мільйона українських дітей стягнуто близько 7 мільярдів гривень заборгованих аліментів. З них 2,3 млрд діти отримали з початку цього року, що на 700 млн гривень перевищує минулорічний показник. Водночас на Київщині позитивна динаміка за вказаний період склала +57% [5]. Як висновок можемо зазначити, що заходи посилення юридичної відповідальності неплатників аліментів є ефективними та результативними засобами боротьби з недобросовісними боржниками аліментів.

Отже, в ході дослідження ми з'ясували, що наразі в Україні розробляються та застосовуються заходи посилення юридичної відповідальності неплатників аліментів, зокрема цьому сприяють Закони України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення економічних передумов для посилення захисту права дитини на належне утримання» та «Про виконавче провадження», які мають на меті забезпечення належного матеріального утримання дитини та запобігання подальшого розвитку явища заборгованості аліментів. Зважаючи на статистику, ці заходи свідчать про результативність впливу на неплатників аліментів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України від 7 грудня 1984 р. № 8073¹-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – додаток до № 51. – Ст. 1122.

2. Кримінальний кодекс України: закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. - № 25-26. – Ст. 131.

3. Про виконавче провадження : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1404-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 30. – Ст. 542.

4. Міністерство юстиції [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Міністерство юстиції України. – Режим доступу: https://minjust.gov.ua/ddvs/reiestr_borzhnykiv (дата звернення 22.02.2020) – Департамент державної виконавчої служби / Реєстр боржників.

5. Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м.Київ) [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. - Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ). - Режим доступу: <https://kyivobljust.gov.ua/news/direction/oleksiy-shevchenko-rozpoviv-pro-kriminalnu-vidpovidalnist-za-nesplatu-alimentiv> (дата звернення 22.02.2020) - Олексій Шевченко розповів про кримінальну відповідальність за несплату аліментів.

*О.В. Макарова
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М.П. Драгоманова
А.О. Коржук
студентка 3 курсу
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)*

КІБЕРБУЛІНГ

Неможливо уявити сучасний світ і сучасну людину без Інтернету. Він переслідує нас всюди: на роботі, навчанні, вдома. Це унікальний засіб для вивчення чогось нового, для кращого пізнання світу. Також за допомогою мережі Інтернет ми можемо спілкуватись, навіть перебуваючи на далекій відстані одне від одного. Інтернет для користувачів дає багато можливостей, але в той же час може таїти небезпеку. Це насамперед, недостовірні інформація, інтернет-шахрайство, спілкування з психічно хворими або невірніваженими людьми тощо. Однак ми у своїй статті зупинимось на не менш важливій проблемі, яка останнім часом стала досить актуальною. Це кібербулінг, тобто цькування з використанням засобів електронної комунікації. Термін «кібербулінг» походить від англійських слів «cyber», що означає віртуальний та «bully» – образити, залякувати когось. Кібербулінг дослівно означає віртуальне залякування, ображення. Чіткого визначення в законодавстві, що таке кібербулінг ми не маємо. Втім, у Кодексі України про адміністративні правопорушення міститься ст. 173⁴ «Булінг (цькування) учасника освітнього процесу», яка передбачає адміністративне стягнення у вигляді штрафу або виправних робіт за психологічне, фізичне, економічне, сексуальне насильство, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого^[1]. Отже, за законодавством України передбачено адміністративну відповідальність за булінг, тобто цькування, у тому числі, якщо такі дії вчинено з використанням електронних комунікацій, тобто за кібербулінг.

У 2019 році було проведено дослідження Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), відповідно до якого близько третини українських підлітків ставали жертвами цькування в Інтернеті. Це надзвичайно невтішні дані. Адже дитяча психіка є дуже вразливою до зовнішнього впливу і потім повернутися до початкового стану дуже важко. В дитячому середовищі кібербулінг найчастіше застосовують як доповнення до цькування в школі. Дитину спочатку ображають в навчальному закладі, потім, такі дії продовжуються в мережі Інтернет, що, звісно, завдає негативного впливу на несформовану дитячу психіку. Такі діти стають замкнутими, невпевненими в собі, можуть виникати розлади психіки, результатом таких дій не рідко є фізичне нездужання. У дорослому житті такі люди будуть все більше і більше піддаватися цькуванню, адже не зможуть постояти за себе, виникатимуть проблеми у взаєминах, тому що в кожному людині бачитиме булера. Тому дітям просто необхідна допомога у протидії булінгу та кібербулінгу. Завдання дорослих – допомогти дитині протидіяти цькуванню, а якщо таке вже сталося, то разом спробувати впоратися з проблемою, адже навіть одиничний випадок булінгу лишає відбиток на все життя.

Переслідування у віртуальному світі стають серйозною соціальною проблемою. Люди, особливо діти, дедалі більше проводять часу у віртуальній реальності, причому

нерідко через несформовану психіку, втрачають зв'язок з реальним світом, батьками, друзями. Поширеними є прояви заздрості, помсти, неприязні, прагнення справедливості, утвердження влади з обов'язковим підпорядкуванням лідеру, нейтралізації суперника або самоствердження аж до задоволення садистських схильностей. Сформувалася субкультура відстроченого покарання «винуватця» через відео- та фотофіксацію подій, що власне і є залякуванням через соціальні мережі^[2].

Підсумовуючи викладене переходимо до висновку, що кібербулінг є серйозною проблемою сучасного світу. Найбільш вразливими до цього явища є діти. Найчастіше, цькування в мережі Інтернет є продовженням цькування в закладах загальної середньої освіти. Лише державного примусу замало, дітям необхідна допомога дорослих, адже разом легше протистояти цькуванню та відновитись після негативного впливу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР). – 1984. – додаток до № 51, ст.1122.

2. Насильство серед школярів: учасники та їх кримінологічна характеристика [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.visnykjuris.uzhnu.uz.ua/file/No.37/part_3/14.pdf.

С. І. Шитий
кандидат юридичних наук
доцент кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ І ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Конституція України це Основний Закон нашої держави. Такий статус передбачає що всі інші закони в Україні мають ґрунтуватися на Конституції, відповідати її нормам і в жодному разі їй не протирічити. В якомусь сенсі, Конституція України це єдиний закон в державі, бо всі інші закони по своїй суті мають бути спрямовані на реалізацію її положень, їх деталізацію, розширення, уточнення. Таке важливе значення Конституції зумовлює особливі вимоги до процедури її зміни, тлумачення і контролю за її виконанням. У всіх без виключення державах світу функцію конституційного контролю, гарантування дотримання і реалізації норм Конституції закріплено за вищими органами державної влади. Не є винятком і Україна. Відповідно до статті 85 Конституції України вносити зміни до Основного Закону в нашій державі може виключно Верховна Рада України – вищий і єдиний орган законодавчої влади в Україні і робити це вона може лише в рамках процедури передбаченої в самій Конституції і ніяк інакше [1]. Відповідно до статті 102 Основного Закону України Президент України є, крім іншого, гарантом додержання Конституції, тобто він зобов'язаний робити все від нього залежне для виконання норм і положень Конституції України, забезпечення її верховенства і відповідності всіх законів і підзаконних актів нормам Основного Закону нашої держави [1]. Але якщо всі згадані повноваження вищих органів державної влади є лише одними з багатьох, то у судовій гілці влади існує орган усі повноваження якого напряду стосуються питань забезпечення верховенства Конституції України, відповідності їй всіх інших

законів і актів органів державної влади і місцевого самоврядування в Україні, тлумачення її норм. Цей орган – Конституційний Суд України (КСУ).

Відповідно до статті 147 Конституції України КСУ вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Основним Законом випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Основного Закону України. Відповідно до статті 150 Конституції України До повноважень КСУ належить: вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність): законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України; офіційне тлумачення Конституції України. Відповідно до статті 151¹ КСУ вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України [1]. Порядок діяльності КСУ визначено спеціальним нормативним актом – Законом України «Про Конституційний Суд України», обов'язковість ухвалення якого передбачена статтею 153 Основного закону нашої держави [1]. Таким чином цей закон є органічним, тобто його прийняття прямо передбачене нормами Конституції України. Здавалося б цей орган має бути незалежною судовою інституцією, що здійснює конституційну юрисдикцію так як це передбачено нормами Основного Закону і так само як це відбувається у багатьох інших державах світу. Але останні роки ситуація з КСУ є досить неоднозначною. Ефективність його роботи, а головне його політична незалежність ставляться під сумнів. Варто згадати хоча б рішення КСУ про скасування конституційної реформи 2004 року [2]. Або нещодавнє рішення про конституційність розпуску Верховної Ради України [3]. Треба зауважити також, що прийняття останнього згаданого рішення супроводжувалось кадровими змінами у складі Суду напередодні його ухвалення. Так тодішній голова КСУ постановою Суду № 1-пс/2019 від 14 квітня 2019 р. був звільнений з посади і виключений зі складу суддів КСУ відповідно до норм пункту 3 частини 2 статті 149¹ Конституції України. Особливістю цієї ситуації є те що чинним Законом України «Про Конституційний Суд України» не передбачено такого механізму звільнення судді КСУ, тим більше його голови [4]. У комплексі всі ці факти викликають як у фахівців-конституціоналістів, так і у звичайних громадян України побоювання у відсутності реальної незалежності КСУ і його політичній заангажованості.

Не покращують ситуацію і законодавчі ініціативи щодо КСУ які подаються на розгляд Верховної Ради України. Так, наприклад, в українському парламенті було зареєстровано законопроект № 3300 «Про внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України» щодо посилення незалежності та підвищення ефективності функціонування Конституційного Суду України». До законотворчих пропозицій представлених у цьому законопроекті належать: перенесення територіального розміщення КСУ із Києва до Харкова, норми які зобов'язують суддів КСУ усім складом Суду брати одночасну відпустку раз на рік, виключення юридичних осіб з числа суб'єктів подання конституційної скарги. Такі пропозиції у професійних конституціоналістів викликають подив. Яким чином перенесення місця розташування Суду з Києва до Харкова збільшить його політичну незалежність? І це питання особливо актуальне в контексті триваючої збройної агресії з боку злочинного режиму Російської Федерації проти України. Як відомо, місто Харків є одним з об'єктів першочергового військового і політичного інтересу з боку російського агресора і загроза захоплення міста російськими військами досі залишається. А у випадку найгіршого сценарію, якщо КСУ буде перенесено до Харкова, а місто буде захоплено росіянами, єдиний орган конституційної юрисдикції опиниться під контролем вкрай ворожих Україні сил і російські окупанти шляхом залякування і жахливих тортур, у застосуванні яких вони були неодноразово викриті і Україною і представниками ООН і багатьма правозахисними міжнародними організаціями, змусять суддів КСУ приймати небезпечні для України рішення. Такі рішення звичайно будуть незаконні, але, як відомо, законність це останнє, що хвилює

російських загарбників. Інша пропозиція законопроекту № 3300, про обов'язкову щорічну відпустку для всіх суддів КСУ створює ризики вже для забезпечення верховенства Конституції України. Адже представникам зацікавленої політичної сили нескладно прорахувати коли подати антиконституційний законопроект, аби його передання до КСУ припадало на період відпустки всіх суддів і тим самим, в політичних цілях затягнути розгляд. А щодо пропозиції про виключення юридичних осіб з числа суб'єктів подання конституційної скарги, то це по суті звуження прав людини заборона якого прямо передбачена нормами Конституції України.

Все вищезазначене свідчить про передумови до виникнення кризи легітимності КСУ як незалежного органу конституційної юрисдикції, оскільки замість збільшення рівня прозорості у діяльності Суду і процедурі призначення суддів законодавці намагають впроваджувати незрозумілі, небезпечні і неконституційні положення, що може створити не лише загрозу незалежності КСУ, а і національній безпеці України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до Конституції України" від 8 грудня 2004 року № 2222-IV (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України) / Вісник Конституційного Суду України : загальнодерж. період. вид. / Конституційний Суд України. – Київ: Ін Юре, 2010. - 5/2010. - С. 36.
3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів» / Вісник Конституційного Суду України: загальнодерж. період. вид. / Конституційний Суд України. – Київ: Ін Юре, 2019. - 4/2019. - С. 148.
4. Закон України «Про Конституційний Суд України» / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 35, ст.376

ПАНЕЛЬ ІІІ
ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ ТА
НАУКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

О. Я. Воляннюк
кандидат політичних наук, доцент
доцент кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЙСНОСТІ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасна політична освіта та освітні орієнтири загалом спрямовують науково-педагогічні кадри на розвиток традиційних і пошук нових креативних напрямів та форм партнерства зі студентською молоддю. Актуальні суспільно-політичні виклики підвищують роль викладача закладу вищої освіти, від якого також залежить «формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина» (ст. 5) [1]. Водночас сучасні маркетингові підходи до розуміння суспільно-політичних явищ і процесів дозволяють предметніше осмислити практичні шляхи реалізації відповідних завдань, зокрема комплексно вивчати та періодично переглядати наші уявлення про студентську молодь як визначального учасника освітнього процесу, краще розуміти настрої, панівні ідеї, мотиви поведінки у цьому середовищі.

Цільова аудиторія поширення політичних знань у закладах вищої освіти – студентство – є предметом вивчення фахівців у галузях педагогіки, психології, філософії, права та інших наук. Політологічний підхід передбачає як аналіз досить неоднорідних у своїх політичних цінностях і переконаннях молодіжних субкультур, так і тих міфів, ілюзій, усталених стереотипів, які складаються довкола сучасних уявлень про молодь та її роль у політичному житті. До ще складнішого рівня абстрагування зобов'язує професійна діяльність викладача політичних наук, який на основі предметних знань та педагогічних навичок, покликаний грамотно долати бар'єри комунікації з молоддю, творчо вирішувати проблемні ситуації, розвивати професійні та громадянські компетентності.

Сучасні політологічні, соціологічні, маркетингові дослідження дають змогу періодично оновлювати наші уявлення про молодь як частину політичного життя суспільства, а відтак переносити їх у освітній, соціалізуючий контекст, коригувати навчальні програми та започатковувати нові просвітницькі проекти. Зокрема нашу увагу привертають результати роботи експертної дискусії «Молодь, політика та ідентичність: які вони, молоді українці, і чого очікувати від них?» [2], що дозволяють охарактеризувати сучасну молодь України:

- ця соціальна група все менше відрізняється від суспільства загалом, така ж неоднорідна у політичних орієнтаціях;
- схильна до популістських поглядів не менше, ніж найстарші та малоосвічені групи людей (абсолютна більшість довіряють «політикам-вихідцям з народу», переконані, що країні потрібен «сильний лідер» тощо);
- світоглядно залежить від рівня освіти, регіонального походження, соціального статусу, родини (більшою мірою, аніж від вікових пріоритетів);

- прихильна до демократії, достатньо ідеологічно активна, однак поза традиційними ідеологіями, розвиває сучасні течії;
- у загальнонаціональному вимірі оптимістичніша щодо майбутнього, прихильно ставиться до змін (абсолютна більшість вважає розпад СРСР позитивною подією, підтримує вступ до ЄС і НАТО);
- прихильна до позасистемних, протестних лідерів і рухів, необізнана у встановлених процедурах і механізмах політики (абсолютна більшість нічого не знає про молодіжні громадські об'єднання тощо);
- електорально все більше пасивна, але водночас розвиває нові форми громадянської активності;
- проявляє брак досвіду, знань, консолідованості, коли отримує доступ до політичних ресурсів [2].

Вказані дослідниками тенденції є досить умовними та суперечливими, вони можуть уточнюватися, змінюватися з часом, відрізнятися регіонально [4], наближатися до загальноєвропейських контекстів, де в останні роки, з розгортанням енвайронменталізму суттєво помолодшав суспільно-політичний активізм аж до дитячої аудиторії. Спроби змодельовати подальші відповідні тенденції у молодіжному, зокрема студентському середовищі досить обмежені мінливістю сучасного світу загалом, а також відсутністю системних досліджень, які потребують суттєвої державної підтримки в Україні.

Сучасний студент як учасник соціально-політичного життя проявляє себе по-різному. В аудиторіях ЗВО, зважаючи на українські суспільно-політичні реалії, очікувано можна зустріти волонтерів, військових, держслужбовців, громадських активістів, членів молодіжних рад, партійних функціонерів, блогерів, лідерів думок. Серед молодих людей зростає частка абсентеїстів, але водночас зберігають позиції й характерні для цієї вікової групи прихильники радикальних течій. Окремо, осмислюючи актуальні завдання політичної освіти, варто було б наголосити і на різному досвіді політичної соціалізації сучасної української молоді. Зокрема дослідники слушно окреслюють проблеми цілковито відмінних, часто загрозливих практик громадянської та політичної освіти на тимчасово на окупованих територіях [3].

Умовний портрет студентської молоді України поки віддзеркалює актуальні суспільно-політичні реалії та все ще не відображає ефективності системи освіти та політичної соціалізації. Водночас сучасні освітні простори розширюються, дозволяють застосовувати новітні методики, відкрито, інноваційно, конкурентно доносити важливі соціально-політичні сенси і демократичні цінності. Складні паралельні процеси інформатизації, глобалізації, демократизації періодично вносять корективи у партнерські відносини між викладацькими колективами, студентством і ринком роботодавців. Відтак молодь потребує якісної політичної освіти, ґрунтованої на незалежних наукових дослідженнях, дотриманні професійної етики, критичному мисленні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 25.01.2020).
2. Експертна дискусія УКМЦ «Молодь, політика та ідентичність: які вони, молоді українці, і чого очікувати від них?». Фонд «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/molod-politika-ta-identichnist-yaki-voni-molodi-ukraintsi-i-chogo-ochikuvati-vid-nikh> (23.01.2020)
3. Тищенко Ю. Діти, які не знають мови та історії України: як не втратити молодь Донбасу і Криму. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 04.10.2019. URL: <https://niss.gov.ua/news/novini-nisd/diti-yaki-ne-znayut-movi-ta-istorii-ukraini-yak-ne-vtratiti-molod-donbasu-i-krimu>

4. Студентське голосування: тренди, мотиви і цінності. Аналітичний центр «Обсерваторія демократії». URL: <http://od.org.ua/uk/%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B5-%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5-%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%B4%D1%8B-%D0%BC%D0%BE%D1%82/> (дата звернення 25.01.2020).

*С.П. Дмитренко
кандидат політичних наук
доцент, професор кафедри публічного управління
та міжнародних відносин
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)*

КОНСТРУКТИВНІ ТА ДЕСТРУКТИВНІ ФАКТОРИ ПОЛІТИЧНИХ ПРОТЕСТІВ

У сучасному світі, коли ми почали «занурюватися» у світову економічну кризу, чи, у найкращому випадку, рецесію, політичну невизначеність, як у внутрішньому так і в міжнародному напрямках розвитку, протестний потенціал та реальні протестні дії суспільства стають актуальною проблемою публічного управління, політичної практики і соціальної дійсності, а відтак – важливим напрямком дослідження політичної науки. Для сучасних учених ця проблема не нова, загальна теоретична основа дослідження різних форм протесту у політичній науці складають роботи зарубіжних учених: Ш. Айзенштадта, Т. Гара, С. Терроу, Дж. Дженкінса, Б. Кландермаса, Ч. Тіллі, Т. Скокпола, Т. Жиро та інших. В українській суспільній науці урамках дослідження проблематики політичної участі, політичної боротьби та вивчення сучасних суспільних та політичних процесів, проблематика політичного протесту піднімається Г. Зеленько, Н. Ротар, І. Побочим, Є. Лисеєнко, О. Максимовою.

У після пандемічний період, з метою стабілізації та зростання вітчизняної економіки, уряд та суспільство мають знайти моделі та канали співпраці які допоможуть уникнути, чи бодай мінімізувати політичні та соціальні причини для протестних дій, які не завжди можуть призводити до позитивних економічних чи політичних рішень. З огляду на це, спробуємо розглянути принаймні основні причини, особливості, які можуть призвести до політичних виступів та протестів.

Протест політичний (лат. protestor – публічно доводити, грец. – політика) – вид політ. участі, що виражається у негативному ставленні до політ. системи в цілому або до її окремих елементів, норм, цінностей у відкритій, демонстративній формі [2, с. 557].

Головними причинами для незадоволення найчастіше є економічні причини до яких відносять: зниження рівня життя, безробіття, відміну пільг, відсутність перспектив для покращення рівня життя для певних соціальних категорій або секторів економіки. При цьому варто зазначити, що соціально-економічні кризові явища найчастіше виступають своєрідним приводом для протестної мобільності суспільства, а масові протести виникають та розгортаються якщо до них додаються політична нестабільність, невизначеність, явна слабкість чи некомпетентність владних інститутів у вирішенні кризових явищ. У цьому зв'язку влада повинна розуміти і правильно оцінювати поріг колективного терпіння (він залежить від особливостей конкретної країни та суспільства) щодо її дій та, відповідно, потенціал суспільної налаштованості на широкі чи локальні протестні виступи. Сучасні дослідники вказують, що поріг терпіння найчастіше настає тоді, коли усвідомлені людьми права і свободи опиняються під загрозою і «проті люди»,

які раніше не приймали участі ні в яких суспільних акціях, вливаються до лав протестуючих. Американський дослідник Т. Гарр пропонує виходити з кількох визначальних факторів політичного протесту. Перший – це вивчення незадоволення людей (відносна депривація) разом з аналізом тих соцієнтальних умов, які викликають незадоволення. Другим фактором є думка людей з приводу того, чи виправданий той ризик якому вони піддають себе здійснюючи політичні акції, а також з приводу вірогідності того, що ж саме вони отримують у результаті протестних дій. Третій фактор – це баланс між здатністю незадоволених людей до дій – тобто тими способами якими вони можуть організуватися, і здатністю уряду придушити чи каналізувати їх незадоволення [1, с. 30–31].

Протести відображають потреби, інтереси і устремління людей, виявляють та показують причини незадоволення, і, паралельно, створюють умови, або й вказують шляхи для політичного і громадянського становлення активної політичної особистості. Сучасні дослідники відзначають, що сам по собі протест, як технологія дій, чи форма участі у політичному житті постає методологією формування індивідуальних і групових умінь і навичок. Це розвиток фактично професійних здатностей і якостей, які людина чи соціальні групи несуть з собою у політичне життя і діють на їх основі, піднімаючи або занижуючи поріг «політичного терпіння». Така функціональна динамічність політичного протесту дозволяє йому підштовхувати суспільний розвиток до більш швидкого темпу та змушувати і владу і саме суспільство погоджуватись і здійснювати іноді кардинальні чи позитивні чи й негативні соціальні та політичні зміни.

Не дивлячись на всю відносність щодо оцінювання функцій політичного протесту, незаперечним є те, що вони відіграють як позитивну, так і негативну (деструктивну) ролі.

Конструктивним є те, що по-перше, самі по собі політичні протести стимулюють соціально-політичні чи економічні суттєві зміни, вирішення яких влада з різних причин відкладала «на потім». Політичний протест є способом висловлення і фіксації проблем, які суспільство вимушене висловлювати у такий крайній спосіб, а отже сигнал для владних інституцій запропонувати прийнятний для усіх сторін політичного протесту алгоритм вирішення проблеми. Сам політичний протест означає, що «поріг терпіння» вже пройдено і подальші зволікання чи не вирішення причин виступів може призвести до деструктивних наслідків для суспільства і держави в цілому. Важливою тут є вчасна і адекватна реакція системи влади, адже її запізнілі дії призводять не тільки до людських та суспільних трагедій, але й до загроз існування державності, як в Україні у 2014 році.

Однак, сама по собі протестна активність є одним з ефективних способів для ініціювання саме конструктивних (у соціальному, економічному, або й загальнодержавному сенсі) дій з боку органів влади. Приклад суспільств з розвиненою демократією, де соціальні чи економічні протести, які вимагають політичних рішень і є об'єктивною реальністю політичного життя показує, що для громадян цих країн природною складовою їх політичної свідомості є ланцюжок «проблема – протест – суспільна увага – дії влади». Це одна із сталих соціально-політичних та психологічних моделей формальної інституціоналізації протестних дій, яка дозволяє максимально оптимізувати та зробити якщо не ефективними, то не загрозливими, стихійними чи деструктивними протестні політичні дії. Формалізація політичного протесту законодавчо затвердить юридичний факт, що держава не кваліфікує вимоги протестувальників як провокації, чи загрози стабільності, або необ'єктивні вияви маргінальності, а готова сприймати їх як одну із крайніх форм політичної участі чи діяльності.

Зміни, до яких призводять політичні протести часто бувають швидкими, але не завжди очікувано позитивними, що дає можливість вітчизняним та зарубіжним дослідникам говорити про їх деструктивні наслідки. До деструктивних характеристик політичного протесту найчастіше відносять те, що вони можуть загрожувати суспільній інтеграції, бути причиною руйнації існуючих соціально-політичних структур, викликати причини для напруження в суспільстві, які у звичній ситуації не несуть важливого

загальносистемного характеру. Внаслідок цього, протести можуть викликати уповільнення темпів розвитку суспільства, викликати стагнацію, політичну або економічну кризи, що не завжди гарантує тяглість демократичних перетворень. Політичні події, які вийшли за рамки конвенційності, та мають характер силового протистояння з владою, викликають зміни у соціальній поведінці, проявляють нівелювання багатьох моральних, етичних, індивідуальних та групових установок, призводять до підвищення рівня агресії та зростання беззаконня в суспільстві.

Тож підсумовуючи маємо зазначити, що політичний протест, як політична дія, об'єктивний феномен політичного життя може підштовхнути до створення умов для позитивних, поступальних чи й швидких та конструктивних дій політичної влади, або призвести до негативних процесів для держави та суспільства. У обох випадках наслідки виступів не обов'язково є прямим продуктом самих протестних дій. Як політичне явище і одна з форм політичної участі політичний протест реально існуючий феномен сучасності, право на який має кожен громадянин, соціальна чи професійна спільність або суспільство у цілому. Його наслідки залежать від складного комплексу дій усіх сторін залучених у протест, їх політичної і професійної зрілості, гнучкості, позиції щодо забезпечення державних інтересів, та усвідомлення і готовності до викликів, які несуть із собою протестні акції.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гарт Т.Р. Почему люди бунтуют / Т.Р. Гарт. – СПб.: Питер, 2005. – 461с.: ил. – Серия «Мастера социологии».
2. Політичний протест // Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н. Н.М. Хоми В. Денисенко, О.М. Сорба, Л.Я. Угрин та ін.. – Львів: «Новий Світ – 2000», 2014. – 779 с.

А.А. Карнаух
кандидат політичних наук
доцент кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

РІВЕНЬ ДОВІРИ ГРОМАДЯН ДО СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ В УКРАЇНІ

На даний час українське суспільство характеризується все ж таки значною довірою до родичів, знайомих, інших неформальних мереж і незначною довірою, насамперед, до органів державної влади.

Делегуючи повноваження громадяни надають право політичним інститутам ухвалювати обов'язкові рішення, здійснювати дії, необхідні для їх реалізації, й відтак надають владі політичну довіру – важливий для існування демократії фактор. Таким чином, довіра пов'язує пересічних громадян з політичними інститутами, підвищуючи легітимність цих інститутів і їх ефективність. Як зазначає Б.Міцтел «зміни в модерному соціумі роблять формування довіри одночасно і важливим, і важким» [1, с. 7].

На сьогодні практика управління вказує на те, що традиційні організаційно-управлінські засоби і заходи є майже неефективними, саме тому необхідно шукати шляхи вирішення питань управління, які будуть відповідати сучасним проблемам та потребам часу в умовах демократизації суспільного життя та становлення ринкової економіки.

Взаємовідносини між представниками влади й громадянами можуть бути різними. Адже владні взаємовідносини полягають не лише у керівництві і підкоренні між представниками влади та громадянами, це також довіра до владних структур, прагнення захисту, допомоги, підтримки в складних життєвих ситуаціях громадян по відношенню до влади й здатність влади (або її нездатність) відповідати цим очікуванням. Кредит довіри до влади залежить від характеру реальних взаємодій, які складаються між владою і громадянами.

Нажаль, на сьогодні, констатуємо факт, що рівень взаємної довіри між владою, бізнесом і громадянським суспільством стрімко падає, що зумовлено тривалою соціально-економічною й політичною кризою, непродуманою державною політикою, а також військовими діями в Донецькій та Луганській області. Наслідком цього є соціальна відчуженість - ситуація, в якій індивіди та групи не мають можливості користуватися соціальними правами, виконання яких гарантується їм міжнародними, національними та місцевими нормативно-правовими актами [2]. Найбільш відчутним в умовах трансформації суспільства є відчуження індивіда від ринку праці, одним із соціально-економічних наслідків якого доцільно вважати бідність як чинник, що перешкоджає включенню до соціальних структур суспільства та реалізації в повному обсязі громадянських прав.

Виходячи із сучасних реалій дослідники до соціально відчужених відносять хронічно безробітних, значну частину пенсіонерів, соціальна і гуманітарна політика мешканців віддалених сільських районів, інвалідів, представників багатодітних сімей, бездомних осіб, безпритульних дітей, зокрема тих, народження яких офіційно не зареєстровано, ромське населення й інших - тобто тих, хто отримує соціальну допомогу в розмірах, що не дають змоги задовольнити мінімальні соціальні потреби, та/або відділені від соціальної інфраструктури [3, с. 272-273, 4, с. 21-22].

За даними Державної служби статистики України, тенденція до зростання рівня зареєстрованого безробіття в Україні збереглась і у 2020 році.

Слід зазначити також, що у зв'язку зі спадом світової економіки і впровадженням масштабних заходів, спрямованих на стримування і боротьбу з COVID-19, рівень безробіття в Україні в 2020 році становитиме 9,4% проти раніше прогнозованих 8,1%.

Під час тривалих криз ступінь довіри до політичних сил, які перебувають при владі, зменшується. Це відбувається з різних і важко прогнозованих причин. Зокрема, ресурс довіри може бути втрачений, якщо:

- продукти політики є сумнівними через непередбачуваність наслідків, що вони можуть спричинити;
- наслідки політики суперечать проголошеним цілям;
- політика реалізується настільки неефективно, що це широко обговорюють у засобах масової інформації;
- критерієм прийняття рішень виступає не дієвість (що визначається результативністю, ефективністю, справедливістю, адміністративною й політичною здійсненністю), а політична доцільність [4].

Щодо результатів дослідження, яке було проведене соціологічною службою Центру Разумкова з 13 по 17 лютого 2020 року. Було опитано 2018 респондентів віком від 18 років у всіх регіонах України, за винятком Криму та окупованих територій Донецької та Луганської областей за вибіркою, що репрезентує доросле населення країни за основними соціально-демографічними показниками.

Серед державних та соціальних інститутів найчастіше довіра висловлюється до Збройних Сил України (їм довіряють 69% опитаних), Державної служби з надзвичайних ситуацій (65%), Церкви (62,5%), Державної прикордонної служби (60%), волонтерських організацій (60%), Національної гвардії України (60%), ЗМІ України (52,5%), Президента України (51,5%), добровольчих батальйонів (51%) [5].

Високий рівень довіри до Збройних Сил України може бути спричинений у зв'язку з посиленням ролі цього соціального інституту у забезпеченні безпеки та боротьби з тероризмом.

Недовіра найчастіше висловлюється ЗМІ Росії (не довіряють їм 82% опитаних), державному апарату (чиновникам) (77%), судовій системі загалом (76%), комерційним банкам (71,5%), місцевим судам (71%), політичним партіям (70%), Прокуратурі (68%), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (66%), Національному антикорупційному бюро України (НАБУ) (65%), Верховній Раді України (65%), Національному агентству з питань запобігання корупції (НАЗК) (65%), Уряду України (64,5%), Верховному Суду (64%), Антикорупційному суду (64%), Конституційному Суду України (60,5%), Національному банку України (60%), профспілкам (51%) [5].

Рівень довіри до Президента України В. Зеленського був найвищим у вересні 2019 р. — тоді йому довіряли 79% громадян, не довіряли — лише 13,5%, у лютому 2020 р. — відповідно 51,5% і 41% [5].

Верховній Раді України у вересні 2019 р. довіряли 57% опитаних, не довіряли — 25%, у лютому 2020 року — відповідно 28% і 65% [5]. Серед основних причин недовіри до парламенту можна вказати такі: корумпованість депутатів, непрозорість його діяльності, відсутність зв'язку з виборцями.

Уряду у вересні 2019 р. довіряли 57% респондентів, не довіряли — 22%, у лютому 2020 року — відповідно 28% і 64,5% [5].

Отже, рівень довіри до державних та соціальних інститутів в українському суспільстві, певною мірою залежить від кризових явищ в суспільному житті, зокрема, низькою якістю правосуддя; уявленнями, що ситуація в країні розвивається в неправильному напрямі; незадоволеністю проведенням реформ; корупцією в органах державної влади. Підтвердженням є зв'язок між рівнем корупції у сферах життєдіяльності суспільства та інститутах і рівня довіри до них. Так, найвищі рівні корупції фіксуються в правоохоронних органах (поліції), судовій системі, органах прокуратури, митній службі, податковій інспекції. Саме тому до відповідних соціальних інститутів і найменша довіра.

Як результат, низький рівень довіри до влади, опозиції, громадських організацій може призвести до соціальної апатії, зниження задоволеності життям і до різних асоціальних явищ.

З метою відновлення ресурсу довіри до органів державної влади мають бути призначення, які викликать довіру, адже аналізуючи діяльність окремих державних службовців спостерігаємо недостатній рівень їх професіоналізму та компетентності, відсутність бажання самовдосконалення, також підставами для довіри до політичних інститутів є дієвість їх функціонування та, насамперед, відповідність їх діяльності очікуванням громадян.

Слід зазначити, що недостатньо мати велику кількість соціальних інститутів, необхідно, щоб вони сумлінно виконували свої обов'язки, і взаємодіяли один з одним.

Отже, підвищенню рівня довіри до соціальних інститутів сприятиме: забезпечення прозорості бюджетних видатків; децентралізація системи прийняття владних рішень; відмова від дискримінаційної політики; забезпечення незалежності виконавців; використання можливостей соціально відповідального бізнесу; мінімізація рівня корупції в суспільстві; створення умов для прозорості та відкритості функціонування органів державної влади; надання можливості громадянам бути учасниками процесу ухвалення рішень у сфері державної політики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Misztal B. A. Trust in Modern Societies: the search for the bases of social order. / B. A. Misztal— Cambridge (U.K.): Polity Press, 1995.

2. Світлана Горбатюк. Проблема соціального відчуження в умовах суспільних трансформацій // Вісник Національної академії державного управління. – с.206 / Режим доступу: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2011-3-29.pdf>
3. Толстых Н. Бедность как форма социального исключения / Н. Толстых // Соціальні виміри суспільства: зб. наук. пр. - К., 2002. - Вип. 5. - С. 272-276.
4. Рябцев Г.Л. Відновлення довіри як необхідна умова вироблення дієвої державної політики в Україні // Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток», - № 6, 2014.
5. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (лютий 2020 р.) Електронний ресурс / Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-instytutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-liutyi-2020r>
6. Чабанна М.В. Довіра до політичних інститутів: передумови та наслідки для демократії. Електронний ресурс / Режим доступу: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3287/Chabanna_Dovira_do_politychnykh_instytutiv.pdf?sequence=1&isAllowed=y

А.А. Карнаух
кандидат політичних наук
доцент кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова
А.В. Рихлюк
студентка 4-го курсу
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

ПОРІВНЯННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

У жовтні 2020 року Україну чекають чергові місцеві вибори, щодо яких експертне коло інколи налаштоване дуже скептично. Зокрема, пояснюється це незавершеністю реформи адміністративно-територіального устрою в Україні. У цьому аспекті нашій державі потрібно звернути особливу увагу на довід реформування сусідньої Польщі. Бінарне порівняння подібних країн дає змогу виокремити спільні та відмінні риси щодо підходів до місцевих виборів в умовах реформи адміністративно-територіального устрою в Україні та Польщі та здійснити спробу визначення пріоритетних кроків у цьому напрямку для України.

Місцеві вибори – усталена норма та практика для провідних демократичних країн світу. І. Климова та М. Остапенко під місцевими виборами розуміють такий вид виборів, що охоплює адміністративно-територіальну одиницю чи місто, тобто об'єднання громадян на відносно невеликій території, де функціонують органи місцевої влади [3]. М. Ільницький називає вибори до органів місцевого самоврядування ключовим елементом політичної системи країни, єдиним способом формування органів місцевого самоврядування [2].

Основні засади реформування системи місцевих виборів в умовах реформи місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою мають багато спільного. Часто складається враження, що реформа адміністративно-територіального устрою в контексті місцевих виборів в Україні відбувається за польським сценарієм. Однак, у здавалося б тотожних системах є чимало відмінного.

Спільність полягає у стартових умовах, наявності соціалістичного минулого, декларуванні демократичних процедур, визнанні європейських, певній історичній та етнічній спільності. Однак, потрібно відмітити, що помітна різниця у парламентській формі правління та відсутності військової агресії у Польщі.

У 2020 році в Україні затвердили Виборчий Кодекс, який став спробою уніфікації виборчого законодавства в Україні. Зазначається, що у населених пунктах (селах, селищах, містах) до 90 тис. виборців обиратиметься 2-4 депутати на округ за мажоритарною системою, голова обиратиметься за мажоритарною системою відносною більшості. У населених пунктах з населенням більше 90 тис. депутатів обиратимуть пропорційною системою з відкритими списками; міські голови великих міст - за мажоритарною системою абсолютної більшості. На виборах зможуть голосувати тимчасово переміщені особи, прохідний бар'єр та гендерна квота зберігатиметься [1].

Подібні процедури наявні і у Польщі. Виборчий кодекс 2011 року визначає наявність пропорційної системи за відкритими списками – з преференційним типом для населених пунктів від 20 тис. жителів, голови рад не обираються на виборах узагалі. А посади вїта, бурмістра та президента міст – як очільників населених пунктів, - за мажоритарною системою абсолютної більшості [8]. Бачимо, наявні відмінності у виборчих пропорціях та виборності окремих процедур.

Польща, відразу після повалення комуністичного режиму, визначила тип виборчої системи. У 2002 році за «Ustawa o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta» відповідні посади у Польщі стали виборними [9]. Україна ж довго не могла визначитися з системою місцевих виборів. Місцеві вибори прямо стосуються системи адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування, оскільки вона визначає на яких рівнях будуть наявні виборні органи місцевого самоврядування та якими повноваженнями вони володітимуть. Нині Україна проводить реформи у цьому напрямку. Відповідно до дорожньої карти законодавчого забезпечення завершення реформи, реформа місцевого самоврядування завершується проведенням у кінці жовтня місцевих виборів [5]. В Польщі впроваджувались подібні реформи. Бургомістр Польської Республіки Л. Стефанський стверджує, що ситуація в Україні зараз нагадує Польщу у 90-х [7].

Пропонований адміністративно-територіальний устрій України подібний до польського – трьохрівнева система: громада співставна гміні, район – повіту, область – воєводству. Реформування органів місцевого самоврядування у Польщі розпочалося ще напередодні перших демократичних місцевих виборів Польщі. Процес укрупнення гмін тривав з 70-х років ХХ ст. У 90-х роках ХХ ст. процеси передачі частини повноважень на рівень гміни та розширення меж компетенції органів місцевого самоврядування відновились. Вищі рівні адміністративно-територіального устрою деякий час лишалися без змін. Упродовж 1993-1997 років відбувалися процеси унормування політико-правових аспектів цих рівнів. У 1997 році децентралізацію закріпила і нова Конституція Польщі. У 1999 році остаточно закріпилася нова система адміністративно-територіального устрою.

В Україні ж декларування реформи та розмови про її необхідність велися давно, однак новий етап реформи місцевого самоврядування розпочався у квітні 2014 році зі схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні [5]. З 2015 розпочинається процес укрупнення громад. Укрупнення районів не відбулось і досі, поки не прийняті зміни до Конституції України.

Координував впровадження реформи Польщі єдиний штаб «Urząd i Biuro Pełnomocnika Rządu do spraw Reformy Samorządu Terytorialnego») на чолі

якого був призначений уповноважений з питань адміністративної реформи. До роботи над реформами були залучені експерти, що розробляли концепцію. Парламент вирішував питання змін Конституції та напрацюванні проектів законів що стосуються самоврядування, організацію органів самоврядування та виборів. Уряд запроваджував пакет реформ «шокової терапії», що запустили ринкову економіку. Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej – Фонд розвитку місцевої демократії як недержавна структура, залучав інвесторів, займався питаннями інформаційного забезпечення та навчання [6].

В Україні ж, за даним ГО «Європейський діалог», органи управління щодо реформи місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою є чи не в кожній гілці влади: 4 структури при Президентові, 3 – при парламенті, 2 – при уряді, 4 – при Міністерстві регіонального розвитку, окремі регіональні офіси реформ. У сфері громадських організацій вагомими є Всеукраїнська асоціація органів місцевого самоврядування «Асоціація міст України», Українська асоціація районних та обласних рад, Всеукраїнська асоціація сільських та селищних рад [6]. Крім цього, необхідно звернути увагу і на відсутність застав на місцевих виборах у Польщі та можливостях впровадження альтернативних методів голосування у цих державах.

Отже, процеси становлення та основні концептуальні елементи щодо місцевих виборів України та Польщі мають чимало спільного. Це стосується виборчих процедур, методів їхнього проведення, процесів реформування місцевого самоврядування та ін. Однак, основні відмінності можна побачити у детальнішому охопленні ретроперспективності процесів становлення реформи місцевого самоврядування та адміністративно-територіального устрою Польщі та України. Зокрема, основоположним моментом є відносно швидке визначення типу виборчих процедур, поступовість реформування та наявність єдиного координаційного штабу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Виборчий кодекс України від 01.01.2020 Відомості Верховної Ради України. 2020. № 7, № 8, № 9. ст.48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20> (дата звернення 24.05.2020 р.)
2. Ільницький М.С. Розвиток законодавства про самоврядування в Україні. Правовий часопис Донбасу. 2018. №3 (64). С. 25 -32.
3. Климова І.І., Остапенко М.А. Вибори та виборчі системи. Київ: Міжрегіональна академія управління персоналом. Видавничий дім «Персонал». 2011. 160с.
4. Про стан підготовки та затвердження перспективних планів формування територій громад областей [матеріали презентації]. Київ: Міністерство розвитку громад та територій України. 2019. 9с.
5. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 01.04.2014. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 №333-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#n8> (дата звернення 24.05.2020 р.)
6. Уроки польської реформи децентралізації для України [мат. презентації]. Люблін. 2016. 12с.
7. Шматченко Ю. Польські уроки децентралізації. Слобідський край. 26 Лист. 2017. URL: <https://www.slk.kh.ua/multimedia/articles/vlada/polski-uroki-decentralizaciyi.html> (дата звернення 24.05.2020 р.)
8. Ustawa o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta. [Dziennik Ustaw. 2002. №113. poz. 984. URL: http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20021130984](http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20021130984) (дата звернення 24.05.2020 р.)

9. Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. - Kodeks wyborczy [Dziennik Ustaw. 2011. №21. poz. 112.](#) URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20110210112> (дата звернення 24.05.2020 р.)

О.В. Новакова
доктор політичних наук, професор
кафедри політичних наук
НПУ ім. М.П. Драгоманова
(м. Київ)

ФОРМУВАННЯ НОВОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: АНАЛІЗ ПРАЦІ Ф.ФУКУЯМИ «ЯКИЙ РЕЖИМ МАЄ КИТАЙ?»

Дуалістичний характер глобальних інформаційно-комунікативних технологій та їх впливу на політичне життя приводить, з одного боку, до розширення можливостей демократичного урядування шляхом запровадження більшої відкритості та соціальної справедливості прийняття рішень, з іншого – спостерігається широка практика використання новітніх засобів для жорсткого маніпулювання свідомістю громадян, пропаганди та інформаційних війн. У другому випадку починає формуватися, так би мовити, новий, модернізований тоталітаризм з «цифровим обличчям». Дещо спрощеним та незбалансованим, але дуже яскравим прикладом такого тоталітаризму є Північна Корея. Мартін Вільямс, відомий журналіст та експерт з технологічного розвитку у аналітичній праці, підготовленій для Комітету з прав людини в Північній Кореї (HRNK), довів, що Кім Чен Ин та його режим використовують тотальний контроль над інформаційними джерелами, блокуючи будь-яку неофіційну інформацію про оточуючий світ. Дослідник зазначає: «Уся інфраструктура контролюється державою, а безпекові сервіси – глибоко інтегровані в управління мережею телекомунікацій» [1]. Програмне забезпечення смартфонів модифіковано для шпигування за користувачем, для комп'ютерів розроблена єдина програма «Червона зірка», що з визначеною періодичністю здійснює скріншоти екрану та надсилає їх до спеціального сервісу перевірки. Це далеко не повний перелік «інновацій» Північно корейського тоталітаризму, який домогся максимальної ізоляції власних громадян від альтернативної інформації із зовнішнього світу.

Більш витончений, глибокий та системний варіант нового тоталітаризму, на думку Ф.Фукуяма, створюється в Китаї. Сутність такої трансформації китайської політики та можливі виклики для сучасного світу вчений виклав у своїй праці «Який режим має Китай?» [2]. Ф.Фукуяма намагається відсторонитися від галасливих конфліктів, які нещодавно виникли у відносинах між США та Китаєм, і об'єктивно проаналізувати актуальні суспільні зміни китайського політичного режиму. Автор наголошує, що «хоча між правлінням Комуністичної партії Китаю сьогодні і династичним Китаєм існують певні точки наступності, є також важливі відмінності. Найважливішим з них є прагнення КПК Сі досягти такого рівня тоталітарного контролю над китайським суспільством, якого ніколи не робилося в попередній людській історії» [2].

Після реформ День Сяопіна в період з 1978 по 2012 роки в Китаї було створено потужний авторитарний режим розвитку, який забезпечив як певні особистісні свободи громадян, так надзвичайно успішне реформування, що вилилося в надпотужні темпи зростання економіки та добробуту. Ф.Фукуяма особливо підкреслив високий рівень інституціоналізації авторитарного режиму в цей період китайської історії: «Партія послабила контроль над економікою та державою і регулювала власну поведінку за

допомогою таких норм, як колективне керівництво, обов'язкове звільнення та регулярні десятирічні обмеження строків для керівників» [2].

Але з приходом до влади Сі Цзіньпіна почали відбуватися суттєві зміни, спрямовані на відродження старої маоїстської моделі. Роль Комуністичної партії була відновлена та посилена в усіх сферах життя суспільства, марксистсько-ленінська ідеологія під назвою «Думка Сі Цзіньпіна» була внесена до конституції та почала викладатися в кожній школі, значно поширилося використання поліцейського тиску на громадян.

І хоча, на думку Ф.Фукуями, нова ідеологія Сі Цзіньпіна ґрунтується переважно на загальних цінностях китайського націоналізму і не має таких цілісності, системності та мобілізаційного потенціалу, як Червона книга Мао, у розпорядженні нинішнього очільника Китаю є сучасні інформаційно-комунікативні технології, що створює нові потужні можливості. Зокрема, запровадження «системи соціального кредитування» створює потужне підґрунтя для контролю щоденних дій, слів та транзакцій підданих китайської держави. Як відмічає Р.Крімерс з Лейденського університету Нідерландів, мета системи соціального кредиту представляє собою кібернетичний контроль, відслідковування поведінки людей та швидке реагуванні на небажані для влади вчинки. Все населення прагнуть поділити на «червоних» - благонадійних, та «чорних» - неблагонадійних китайців, які не мають права на доступ до багатьох громадянських прав, навіть таких простих, як подорожі або купівля квитків на потяг чи літак [3].

Оновлена пропагандистська система стала більш гнучкою, орієнтованою не стільки на відкрите насильство, скільки на позитивні стимули. Цільовою аудиторією інформаційних звернень китайського уряду замість селянства став задоволений економічним зростанням та поступливий середній клас. Але все це не зменшує рівня примусу та контролю над кожною можливістю або дією громадян Китаю. Важливим аспектом є також і вплив китайської системи кібернетичного контролю за населенням на інші країни світу, зокрема, через багаточисельні групи китайців, що живуть, працюють та навчаються за кордоном. Уряд Китаю прагне використовувати їх для просування зовнішніх інтересів власної країни. Це є виявленням, так званої «гострої сили» [4], яка представляє собою політику «досягнення конкурентних переваг за допомогою інформаційних операцій, кіберзагроз і маніпулювання новинним контентом мас-медіа й соціальних мереж ... Інструментарій «гострої сили» може включати спроби окремих міжнародних акторів управляти інформацією про себе в мас-медіа, освітніх і культурологічних системах іншої країни аби ввести в оману, або розділити громадську думку в обраній країні чи відвернути увагу від негативної інформації про себе» [5, с.68]. Така ситуація створює, з одного боку, загрозу дестабілізації соціально-політичного клімату в ліберальних країнах, а з іншого – формує упереджене ставлення до громадян китайського походження та звинувачення їх у подвійній лояльності.

В той же час, наголошує Ф.Фукуяма, Китай ще остаточно не сформував тоталітарне суспільство, система тотального контролю більше використовується в соціально-економічній, ніж політичній сфері. Вчений зазначає: «Режим є тоталітарним у прагненні, але не обов'язково в реальності. Ми не знаємо, наскільки ефективними будуть такі нові технологічні методи контролю, як система соціального кредитування. Громадяни Китаю все ще мають більшу особисту свободу, ніж громадяни Північної Кореї» [2]. Однак існує реальна загроза підсилення репресивного навантаження системи цифрового контролю за громадянами Китаю в сучасних умовах, коли темпи розвитку китайської економіки сповільнюються, а, відповідно, можливості для позитивного стимулювання населення зменшуються.

Стратегією Заходу у таких умовах, зазначає Ф.Фукуяма, повинно стати поступове економічне дистанціювання від Китаю та пошук нових партнерів серед країн, що поділяють демократичні цінності. Надзвичайний і повноважний посол України в Японії С.Корсунський в даному контексті слушно наголошує, що формування відносин з Азією повинно будуватися, як на прагматизмі у відношенні Китаю, так і намірах ЄС

активізувати співробітництво з демократичною частиною Азії, в першу чергу – з Японією [6]. Об'єктивно це створює хороші шанси для України у розширенні продуктивної співпраці з країнами Європи та США, використанні режиму вільної торгівлі з ЄС для розміщення на нашій території тих виробництв, які ЄС, США і Японія будуть виводити з КНР.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Як Південна Корея використовує інформаційні технології для контролю громадян. URL: https://tsn.ua/svit/strata-za-pereglyad-porno-ta-informaciyna-izoljaciya-yak-pivnichna-koreya-vikoristovuyete-tehnologiyi-dlya-kontrolyu-gromadyan-1467561.html?utm_source=page&utm_medium=readmore (дата звернення 22.04.2020).
2. Fucuyama F. What Kind of Regime Does China Have? // The American Interest. Т.15. № 6. URL: <https://www.the-american-interest.com/2020/05/18/what-kind-of-regime-does-china-have/> (дата звернення 19.05. 2020).
3. Большой китайский брат. Как устроена самая мощная система тотального контроля за населением. URL: <https://lenta.ru/articles/2019/08/22/credit/> (дата звернення 14.05.2020).
4. Walker C., Kalathil S., Ludwig J. The Cutting Edge of Sharp Power. URL: <https://muse.jhu.edu/article/745959/pdf> (дата звернення 11.05.2020).
5. Копійка М. «Гостра сила» в стратегії інформаційної безпеки Китаю // Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2020. №1(7) С. 68-80.
6. Посол пропонує розмістити на території України виробництва, які ЄС, США і Японія виводитимуть з Китаю. URL: <https://dt.ua/POLITICS/posol-proponuye-rozmistiti-na-teritoriyi-ukrayini-virobnictva-yaki-yes-ssha-i-yaponiya-vivoditimut-z-kitayu-349270.html> / (дата звернення 29.05.2020).

*П.М. Печерський
аспірант кафедри
політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПОЗИТИВНА ТА ПЕРСПЕКТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – КРИТЕРІЙ ВИМІРУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО КОНТРОЛЮ У ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРИ

Важливою методологічною основою розуміння феномену відповідальності є філософські категорії «свобода» і «необхідність». Свобода поза межами необхідності породжує свавілля, всюдозволеність, волюнтаризм. Необхідність, узятя поза свободою, спричинює цілковиту нездатність суб'єкта до прийняття самостійних рішень, вчинення самостійних дій. Саме відповідальність дає змогу знайти оптимальну рівновагу між ними.

Відповідальність у суспільстві значною мірою постає як «обов'язок і готовність суб'єкта відповідати за власні дії і вчинки та їх наслідки» [1, с. 227]. Завдячуючи цьому забезпечується стійкість та впорядкованість суспільних відносин. А розмаїття цих відносин вимагає і різноманітності проявів, форм, видів соціальної відповідальності, які складають цілісну систему соціальної відповідальності, де досить специфічною підсистемою є відповідальність у публічному управлінні.

Тривалий час розуміння публічної відповідальності беззаперечно пов'язувалось із деліктним правопорушенням. Науковцями висловлювалась думка, що внаслідок реалізації

публічної влади, передусім у правовій формі, особливе місце належить юридичній відповідальності як відповідальності за недодержання формально визначених загальнообов'язкових правил поведінки, встановлених (або санкціонованих) і гарантованих державою. Свого часу навіть стверджувалося, що "вся юридична наука присвячена в різних аспектах вивченню природи відповідальності і специфічних форм її правового забезпечення" [2, с. 20].

Дійсно, поняттю відповідальності присвячено велику кількість юридичної літератури, в якій вона переважним чином трактується у значенні негативних наслідків для суб'єкта, що склалися внаслідок порушення ним законодавчих норм. Так, відповідно до класичного розподілу відповідальності, останнє буває соціальною (публічною) та юридичною. До юридичної науковці відносять конституційно-правову, кримінальну, адміністративну, цивільну, дисциплінарну тощо. Тобто, відповідальність, яка має делікт і за яке передбачено покарання. В той же час, в юридичній науці є двохаспектне розуміння юридичної відповідальності: позитивна (перспективна або заохочувальна) відповідальність — передбачає заохочення за виконання корисних для суспільства і держави варіантів поведінки та негативна (ретроспективна або охоронна) відповідальність — передбачає покарання за правопорушення [3].

В більшості своїх випадків відповідальність пов'язують із застосуванням покарання за порушення закону. В той же час, надаючи можливість застосувати відповідальність до відповідного суб'єкта правовідносин потрібно пам'ятати, що не можна говорити про відповідальність винятково у правовому (негативному) значенні. Це поняття напрочуд багатогранне, що демонструється у всіх сферах людського буття на, що вказує наявність перспективної (позитивної) відповідальності за яку взагалі непередбачена відповідальність, але вона є різновидом правової, що підсилює зростаючу зацікавленість до даного поняття з боку політичної науки.

І це не дивно, адже виглядає нелогічно розповсюджувати юридичну відповідальність на сумлінне виконання своїх прав та обов'язків, які носять позитивний характер, без застосування правових оціночних санкцій. Завдяки омонімічному значенню даної інституції виникає питання щодо доцільності застосування поняття відповідальність до суб'єкта, який належно виконує свої обов'язки. Відсутність протиправних, аморальних, неетичних, загальноосудливих вчинків виключає застосування будь-якої відповідальності. Аксиомою у даному процесі є розуміння кожного, що необхідно виконувати свої посадові та громадянські обов'язки сумлінно та бездоганно. Це є основним та одним із ключових критеріїв для надання квоти довіри в публічному просторі. Однак відсутність критеріїв виміру, засобів та способів контролю публічних осіб викликає невизначеність в суспільстві, як основного джерела влади.

У зв'язку з цим є необхідність розділити перспективну і позитивну відповідальність з метою застосування цих понять в політичному просторі, як елемент суспільного контролю, позитивна – належне виконання своїх обов'язків на, що наголошується в суспільному просторі із застосуванням комунікативних засобів масової інформації; перспективна – система моральних санкцій з боку суспільства, які будуть мати негативні наслідки для сформованої політичної системи в процесі демократичної реалізації публічних процесів.

Актуальність такого перевтілення позитивної (перспективної) юридичної відповідальності в публічну площину – мінімізація політичної корупції, оптимізація державного управління, підвищення ефективності розпорядження державним майном, розширення кола реальних вигодонабувачів від діяльності держави від умовних «100 найбагатших українців» до, щонайменше, більшій частині суспільства. Як правило, особливі надії в цьому контексті покладаються на вибори і прихід до влади нових людей. Але, як показує українська політична практика, особи міняються, а правила політичної гри суттєво не трансформуються. І чим більше нові політики втягуються в усталений механізм старої системи, тим примарніше стають шанси розірвати «кругову поруку». І це усе при

тому, що рецепти є. Зокрема, йдеться про переформатування української традиційно кулуарної політики в публічну, яка передбачає невідворотну суспільну оцінку підготовленим та прийнятим державним рішенням.

Очевидно, що запровадження позитивних та перспективних підходів в контексті політичних відносин, дозволить визначити чіткі межі та механізми застосування позаюрідичних санкцій до представників владних інституцій, тим самим підсилюючи вплив народовладдя на політичні процеси країни.

На сьогоднішній день, залишається актуальним вироблення єдиного наукового підходу до застосування політичної відповідальності з якого буде виключена юридична складова та впровадженій чіткій та зрозумілій критерій оцінки предметної специфіки роботи владних інституцій.

Неважко помітити, що в розумінні відповідальності як покарання первинною є об'єктивна дія суб'єкта. Після неї відбувається оцінка цієї дії за допомогою певного набору критеріїв – норм (моральних, соціальних, законодавчих). Якщо встановлено порушення цих норм, спільнота (безпосередньо або через уповноважені установи й посадовців) застосовує до суб'єкта каральні санкції. Отже, визначення відповідальності в сенсі покарання потребує звернення у минуле (ретроспективна відповідальність), що за своєю суттю виключає застосування політичної відповідальності, як елемент позаюрідичної відповідальності.

Таким чином позитивна та перспективна відповідальності не є цілісними комплексами взаємопов'язаних елементів, адже вони є різними за своїми наслідками, а тому не можуть зводитись лише до почуття обов'язку чи правослухняної, правомірної поведінки або ж до простого усвідомлення своїх обов'язків, адже при формуванні здорового підґрунтя та функціонування громадянського суспільства проявляються не лише вольові, свідомі, активні правомірні дії, які спрямовані на досягнення загального блага, що має оцінюватись з подальшим заохоченням правомірної поведінки, але і дії, які є суспільношкідливими, що в подальшому тягне за собою застосування політичної відповідальності владних інституцій за несумлінну поведінку шляхом громадського осуду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Социологический энциклопедический словарь / ред.-координатор - Г. В. Осипов. - М.: НОРМА (Изд. гр. НОРМА-ИНФРА-М), 2000. - 488 с.
2. Ответственность в управлении / И. А. Бачило, П. Г. Щекочихин, С. В. Катрич и др.; отв. ред. А. Е. Лунев, Б. М. Лазарев. - М.: Наука, 1985. - 303 с.
3. https://pidruchniki.com/12991010/pravo/ponyattya_vidi_yuridichnoyi_vidpovidalnosti, 20.02.2020.

О.В. Серета
кандидат юридичних наук
доцент, начальник відділу
науково-методичного забезпечення
інтеграції в європейській освітній простір
НУ «Інститут модернізації змісту освіти»

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ДИСЦИПЛІНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ:

ЗАЛИШИТИ VS ВІДМОВИТИСЯ

З перших років незалежності Україна обрала європейський вектор розвитку, націлений на партнерство і співробітництво з Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами. Вона є дієвою особою у регіоні, а її свободу, незалежність і стабільність віднесено до найбільш амбітних завдань ЄС.

З прийняттям 22 лютого 2014 р. рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо європейської інтеграції України» та ратифікації Угоди про асоціацію між ЄС та Україною від 16 вересня 2014 р. процес європейської інтеграції України перейшов на новий рівень – Асоціації з ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами. Це важливий перехідний етап посилення політичного діалогу, економічних і торговельних відносин, співробітництва у сфері освіти, юстиції та інших напрямках. Згідно із цілями цієї Угоди Україна здійснюватиме поступове наближення свого законодавства до права ЄС, відповідно до основоположних принципів спільноти. Фактично має відбутися ціннісне, нормативне та інституційне перетворення правової системи України та всіх сфер суспільного життя. На виконання Угоди про Асоціацію держава взяла на себе 1943 зобов'язання. Кінцевою метою інтеграційного процесу є вступ до ЄС.

На порядок денний у сфері вищої освіти винесені завдання з впровадження стандартів щодо забезпечення якості освіти в Європейському просторі вищої освіти: міжнародне визнання Національної рамки кваліфікацій (п. 1424); створення Національного реєстру кваліфікацій (п. 1425); дотримання загальних принципів забезпечення якісної вищої освіти та підвищення кваліфікації (п.1426); розроблення стандартів освіти відповідно до Національної рамки кваліфікації (1432). Ця низка технічних умов покликана перебудувати систему вищої освіти України для інтеграції в Європейський простір вищої освіти (2005) в рамках реалізації Болонського процесу. Відповідно до Болонської декларації (1999 р.) мотивом до створення інтегрованого простору є необхідність зміцнення інтелектуального, культурного, соціального, наукового і технологічного вимірів європейської спільноти, а також розвитку європейського громадянства, стабільного й демократичного суспільств. Нагадаймо, що Україна є учасницею Болонського процесу та Європейського простору вищої освіти ще з 19 травня 2005 р.

В основу стандартів Європейського простору вищої освіти покладено парадигму публічної політики щодо забезпечення якості освіти, яка орієнтована на студентоцентроване навчання і викладання; набуття компетенцій для зручного пристосування в усіх сферах світу; особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та можливості працевлаштування.

Однак стандарти є лише «вершиною айсбергу». Цей злагоджений механізм уніфікованих технічних засобів, обумовлений засадами, цінностями та цілями європейської спільноти. Їх зміст визначає низка фундаментальних документів: Хартія основних прав Європейського Союзу (2000), Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950), Європейська культурна конвенція (1954), Лісабонська конвенція, Сорбонська декларація (1988 р.), Договір про Європейський Союз (1992), Болонська декларація (1999 р.).

У сукупності положення цих документів складають ціннісне світоглядне ядро Європи. Воно визначає сенс існування та перспективи розвитку європейської спільноти, забезпечує єдність підходів та динаміку інтеграційного процесу. До його компонентів належать історична спадщина та ментальність країн-членів об'єднань. Остання поєднує в собі духовні, гуманітарні та культурні традиції, а також прихильність країн до європейської ідентичності та інтеграції. Їх доповнюють такі базові цінності як права людини, свобода, демократія, рівність громадян перед законом і верховенство закону. Цілі мають динамічний характер та орієнтовані на конкретний результат: перехід до стійкого економічного зростання, оздоровлення державних фінансів країн-членів, стимулювання науково-технічного прогресу, забезпечення зайнятості,

дотримання гендерної рівності, охорона прав споживачів, підвищення якості освіти, боротьба із злочинністю та запобігання торгівлі людьми і їх органами, просування європейських цінностей у зовнішній політиці ЄС та РЄ.

На цій підставі для України важливо не лише змінити систему вищої освіти, але й наповнити її сенсами, скерувати до спільних з європейською спільнотою засад, цінностей та цілей. Важливо скерувати її зміст до формування в суспільстві європейської ідентичності. Це завдання виконується лише через переосмислення спільної історичної спадщини як консолідуючої засади європейської спільноти, ставлення до людини, формату відносин між державою і суспільством.

У цьому контексті важливо відзначити якісні зміни у реформуванні вищої правничої освіти. Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії (Далі по тексту – Концепція) проголосила становлення правничої освіти як системи стандартів змісту та методики викладання правничих дисциплін. Її фундаментальними засадами визначено формування правничих навичок, обізнаності щодо питань етики та прав людини, розумінні фундаментальної ролі правника в утвердженні верховенства права через захист прав і свобод людини, а також стандартів доступу до правничої професії.

Ядро правничої освіти складають розуміння ролі правника – утверджувати верховенство права через захист прав і свобод людини; принцип верховенства права; служіння суспільству; поєднання фахової юридичної, так і професійної етичної підготовки на засадах справедливості, неупередженості, співпереживання. Серед загальних компетентностей майбутнього правника **названо сприйняття світоглядних та морально-етичних цінностей, широку соціально-гуманітарну ерудованість і усвідомлення мультикультурного розмаїття сучасного життя**. Правничі школи повинні забезпечувати здобуття спеціальних компетентностей відповідно до доктрин, принципів та інститутів, на яких сформувались сучасні національні правничі традиції та сучасна європейська правнича культура.

На виконання Плану заходів наказом Міністерства освіти і науки України від 12.12.2018 р. № 1379. затверджено і введено в дію Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень вищої освіти, галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право». Об'єктом вивчення визначено право як соціальне явище. Вивчення права та його джерел ґрунтується на правових доктринах, цінностях і принципах, в основі яких покладені права та основоположні свободи людини. Стандарт передбачає реалізацію інтегральних, загальних та спеціальних компетенцій. Окремі з них передбачають отримання історико-правових знань для збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнення суспільства, розуміння закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій. Отже, **історико-правові знання зберігають свою актуальність у підготовці правників**.

Знання про закономірності розвитку права, держави та окремих державно-правових інститутів і явищ студенти отримують в рамках навчання саме за історико-правоими дисциплінами, наприклад «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн». Як правило, їх викладають на першому курсі по одному семестру кожна.

Однак, на сьогодні склалася кризова ситуація. Навчальні дисципліни перебувають у стані боротьби за студента і викладача. Вони не витримують конкуренції з галузевими дисциплінами. Потрібно переконувати студента і колег-викладачів в актуальності та цінності історико-правового знання, вмінні його використовувати. А така цінність визначена інтеграційним процесом України, міжнародними документами та законодавством України.

На мою думку, причиною такого «засліплення» у студентів є сприйняття історії права і держави як обсягу фактичного історичного матеріалу: набору дат, подій та документів. Для більшості, - це матеріал на повторення шкільного курсу історії. Дійсно викладання історії держави і права спрямоване на розуміння предмету і методу історико-правової науки, вивченні окремих державно-правових явищ, інститутів, закономірностей їх виникнення та розвитку. Без наповнення його контекстом формування європейської ідентичності, усвідомлення місця України в державотворчих процесах Європи такий підхід позбавлений виховного значення, а сама дисципліна залишається поза процесом інтеграції в Європейський простір вищої освіти. Сумлінне викладання викладача досягне у такому випадку лише технічного результату: атестації студентів.

Отже, дидактика історії держави і права повинна змінити вектор – формувати світогляд майбутніх юристів з огляду на стандарти Європейського простору вищої освіти та європейської спільноти в цілому. Відтак важливо знайомити з правом і державою як динамічними соціальними явищами; обрати людиноцентриський вимір, підкреслюючи роль людини як суб'єкта та об'єкта права; показати зв'язок історії держави і права України з історичною спадщиною Європи.

Ці завдання вимагають розробки нової Концепції змісту і викладання історико-правових дисциплін та відповідних навчальних програм, орієнтованих не лише на запам'ятовування фактів, але й на критичне мислення та виховання студентів-правників в дусі служіння людям на користь загального блага. Дисципліни повинні сприяти світоглядній інтеграції студентів в європейське суспільство, виховати в них повноцінних членів цього суспільства.

Відповіддю на оголошену тезу, на моє переконання, є безумовне збереження історико-правових дисциплін як інструменту виховання світоглядних та ціннісних орієнтирів студентів-правників, набуття ними фундаментальних знань про право водночас як про соціальне та публічне явище, а також становлення і розвиток держави в умовах культурної багатоманітності.

В. М. Тімашова
доктор політичних наук
професор кафедри публічного управління
та міжнародних відносин
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ВІДНАЙДЕННЯ СЕБЕ АБО ПОВЕРНЕННЯ ДО СЕБЕ ЯК МЕГАТРЕНД ПОСТМОДЕРНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сьогодні у мінливому глобалізованому світі стан суспільної нестабільності створює унікальну психологічну ситуацію, коли значна кількість людей змушена адаптуватися до змін, які відбуваються в суспільстві. Масштаби трансформаційних перетворень в усіх сферах суспільного життя, що відбуваються на глобальному, регіональному, локальному й особистісному рівнях, не можна описати теоретичними схемами, заснованими на лінійно-еволюційних теоріях. На думку В. Іноземцева, «вступаючи у постіндустріальну (постмодерну, інформаційну) епоху, людство небаченою раніше мірою випробовує себе незвіданим» [1, с. 85]. Отже, сучасні реалії потребують нових концепцій, пов'язаних із всебічним аналізом не тільки соціально-економічних, політико-правових, а насамперед культурно-гуманітарних процесів на рівні особи.

Разом з тим, сучасна постмодерна епоха виступає як машина утилізації не тільки природи, культури, а й самої людини, взявши за мету переведення наявної інформації з описового стану в технологічний (матричний, структурований). Ті інформаційні пласти

культури, які не піддаються процедурам такого «переведення», визнаються в кращому випадку як пережиток, у гіршому – як непотрібна річ. Згадаємо оповідь класика фантастичної літератури Р. Бредбері «451 градус за Фаренгейтом», в якій йдеться про знищення культурного надбання попередніх поколінь: класичні твори в кращому випадку залишаються у вигляді конспектів на кілька сторінок, а то і кількох рядків, що нині спостерігаємо в Інтернеті. Але на час виходу цього твору в 50-х рр. минулого століття це сприймалася як фантастика.

Утвердження постматеріального начала в структурі сучасної цивілізації є, насамперед, проблемою морально-духовного порядку, з чим погоджуються багато вчених і науковців. На думку українського філософа С. Кримського, першочерговість ролі особистісних якостей у розумінні духовності XXI століття «визначається вимогою утвердження так званої монадної особистості, здатної репрезентувати свою націю, свою культуру, свою епоху і тим самим маніфестувати індивідуальну іпостась універсального досвіду, оскільки нині щільність соціальних зв'язків виросла настільки, що формування монадних особистостей стає поширеним явищем» [2, с. 12–13].

Сьогодні мабуть найгострішим питанням у галузі освіти є те, як підготувати наших дітей, які народилися сьогодні, до швидких інноваційних трансформацій, що відбуваються внаслідок процесів глобалізації та інформатизації. Яких умінь і навичок потребуватимуть ці діти для того, щоб правильно обрати освіту, отримати потрібну роботу, заявити про те, хто вони є й обрати свій шлях у житті, й, нарешті, зрозуміти, що відбувається в цьому мінливому світі? Звісно, майже неможливо передбачити майбутнє, як це робили свого часу Вольф Мессінг або Едгар Кейсі, однак саме зараз це зробити набагато складніше, бо, на відміну від сталого, доволі спокійного життя в XX столітті, що давало можливість досить точно прогнозувати наше майбутнє, нині ми не можемо бути ні в чому впевненими.

Зміни, які вже є, і які тільки насуваються, можуть трансформувати власне базову структуру життя. Ще донедавна життя було розділено на дві частини – період навчання і період роботи. Перший етап давав можливість отримати освіту, потрібні для майбутньої професії знання, сформувати погляд на сучасність як стабільну ідентичність. Другий етап за допомогою накопичених знань і набутих умінь допомагав облаштуватися в житті, обрати професію, заробити на життя і т. ін. Якщо ви навіть після сорока років продовжували вчитися, то це, як правило, були лише незначні поправки до набутих знань і добре розвинених умінь.

Що стосується змін у галузі освіти, то нині все ще багато навчальних закладів продовжують займатися збільшенням обсягів надання інформації. Це було доцільним ще наприкінці XX століття, але у XXI столітті ми маємо в розпорядженні неймовірний за обсягом потік інформації, який, навіть за великим бажанням, майже неможливо заблокувати. Через цей величезний, на 99 % непотрібний обсяг інформації, який заважає зосередитися, який відволікає від розв'язання нагальних поточних проблем, виникає спокуса переключитися на легкі необтяжливі речі, що проявляється, скажімо, у потягу до електронних ігор, перегляду коміксів, нескінченних серіалів і т. ін.

Численні фахівці з педагогіки стверджують, що навчальним закладам потрібно переключитися на викладання чотирьох «К»: 1) критичного мислення; 2) комунікації; 3) колективної роботи і 4) креативності, тобто зробити ставку на загальножиттєві уміння і здатність впоратися зі змінами, пристосуватися до них, захищаючи свою душевну рівновагу в незвичних, незнайомих ситуаціях. У цій новій реальності, вважає Н. Харарі, замість нарощування обсягів інформації, люди потребують здатності й навичок правильно використовувати інформацію, визначати різницю між головним і другорядним, намагатися об'єднувати отриману інформацію, формуючи власну картину світу [3, с. 322].

Надзвичайно важливим є те, щоб молода людина обрала майбутню професію за своїм покликанням, дослухаючись до себе, своїх здібностей, враховуючи власні можливості, а не під тиском батьків, порад знайомих та інших чинників. У зв'язку з цим

заслуговує на увагу думка сучасного американського філософа і письменника Д. Уолша, який говорить про те, що «рай» і «пекло» існують не поза земним життям, а в житті кожної людини. Коли людина крокує по життю за своїм покликанням, здібностями та можливостями, професія апріорі стає улюбленою й приносить набагато більше бонусів і можливостей навіть якщо не дуже добре оплачується. Як правило, в такої людини набагато кращим є здоров'я і щасливо складається сімейне життя, бо людина живе в злагоді зі своїми вподобаннями, здібностями, врешті-решт, – власним внутрішнім світом. Тобто, підсумовує Д. Уолш, – така людина вже живе в раю за свого земного життя. Ситуація навпаки, як правило, призводить до фізичної і духовної руйнації людини, негараздів зі здоров'ям, особистим життям і т. д. [4].

Згідно із записами грецького письменника Павсанія, давньогрецький афоризм «пізнай самого себе» є однією з дельфійських максим, яка була викарбувана на стіні у храмі Аполлона в Дельфах у Стародавній Греції. Пізнання себе починається в ранньому віці, коли дитина має певні схильності до того чи іншого заняття, наприклад, любить малювати, співати, конструювати, чи «лікувати». В цей момент батькам важливо прислухатися до дитини, її здібностей, бо від цього залежить чи зможе дитина проявити себе у сфері, яка їй подобається. Підтримувати, допомагати, дозволити зробити свій вибір та скерувати у правильне русло – ось основне завдання батьків стосовно дитини. Головне у цьому творчому процесі – не зупинятися на досягнутому і завжди відкривати перед собою щось нове та цікаве незалежно від віку і професії.

Пізнання самого себе або повернення до самого себе через чесний діалог із самим собою стосовно власних здібностей, талантів, умінь, яким тебе наділила природа, відкриває всі можливості особистісного людського прогресу, успіху, щастя та процвітання в житті. І якщо людина розуміє й дотримується свого призначення й крокує за ним, тоді пізнання самого себе поступово розкриватиметься більш глибоко та повно.

До того ж, у сучасних непростих умовах вищій навчальний заклад покликаний готувати не тільки дуже добре теоретично підготовленого фахівця в певній галузі народного господарства, мета вищої освіти – сформувати людину з широким світоглядом, нонконформістською свідомістю, системою гуманістичних цінностей тощо. Це завдання можливо виконати лише за допомогою викладання дисциплін соціально-гуманітарного блоку. Саме тому так цінуються випускники з дипломами найпрестижніших вишів світу. Можна почути думку, що в європейських вишах технічного профілю обсяг вивчення соціально-гуманітарних дисциплін є значно меншим, ніж профільні предмети, або такі дисципліни в навчальній програмі взагалі відсутні [5, с. 23]. Проте прихильники наведеної точки зору не беруть до уваги той факт, що в країнах Західної Європи дуже давні й стали традиції демократичного суспільства, що, безумовно, позначається на рівні освіченості та світогляді громадян цих країн. Те, що для європейських студентів є нормою, загальновідомими фактами, традицією, наша молодь мусить дізнаватись, розуміти, сприймати самостійно, що, звісно, не є простим завданням.

У минулому, модерному суспільстві, вважає вище згадуваний Н. Харарі, ми здобули силу для перетворення і маніпулювання світу навколо нас. У найближчому майбутньому революції в біо- й інформаційних технологіях матимуть контроль над світом всередині нас, що дасть змогу проектувати й продукувати наше життя. Ми навчимося як програмувати мозок, подовжити життя або знищувати думки на власний розсуд. Але ми не знаємо, які з цього будуть наслідки, оскільки «людям завжди простіше було винаходити інструменти, ніж мудро ним користуватися» [3, с. 24]. Подібним чином легше буде змінити напрям потоку наших думок, ніж передбачити, що це зробить з нашою психологією і нашою соціальною системою. Як наслідок, наша ментальна система може трансформуватися аж до її ймовірної руйнації.

Рішення, які прийматимуть у майбутньому сьогоднішні діти, формуватимуться на підставі нинішнього бачення світу. Уже сьогодні ми в позиції наздоганяючого, ми – спізнюємося. Якщо нинішнє покоління не знайде себе або не повернеться до себе, йому

бракуватиме усвідомленого широкого, всеосяжного погляду на цей світ. Тоді майбутнє, скоріше за все, вирішуватимуть випадковості, а не дії особистості, яка реалізувала власний внутрішній світ, тобто себе.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Иноземцев В. Л. Расколота цивилизация. Наличествующие предпосылки и возможные последствия постэкономической революции. Москва: Academia, 1999. 724 с.
2. Кримський С. Заклики духовності ХХІ століття (З циклу щорічних лекцій ім. А. Оленської-Петришин, 2002 р.). Київ: КМ Академія, 2003. 287 с.
3. Харарі, Ювал Ной. 21 урок для 21 століття. Київ: Форс Україна, 2018. 416 с.
4. Уолш, Нил Доналд. Беседы с Богом (необычный диалог). Кн. 1. Москва: София, 2008. 336 с.
5. Галактіонова І. В. До питання про необхідність вивчення навчальної дисципліни «політологія» як обов'язкової студентами вищих навчальних закладів України. *Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації. Український науковий журнал*. 2009. № 4. С. 20–24.

О.М. Чижова
кандидат політичних наук
доцент, професор кафедри публічного управління
та міжнародних відносин
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

ПРАГМАТИЗМ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПРОЦЕСУ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Прагматизм ототожнює об'єктивну реальність з досвідом, з відчуттями, дає змогу озброїти сучасну науку ефективними методами вирішеннями політичних та соціальних проблем сьогодення, а також з'ясовує причини і обставини розвитку процесів соціалізації молодіжного покоління в умовах глобальних політичних змін та євро інтеграційних процесів в освіті.

Прагматизм (від грецького *pragmatos* - справа, дія) – суб'єктивно – ідеалістичне вчення в західній філософії, яке вважає істинним лише те, що дає практичну користь мети, а як теоретична концепція виникла в Сполучених Штатах Америки у 70-ті роки ХІХ століття. Критерієм істинності понять, за прагматизмом, є їхня практична вигода в період соціокультурної інтеграції в людському вимірі. Прагматизм витлумачує практику як діяльність людини, спрямовану на задоволення її безпосередніх потреб в контексті євроінтеграції.

Соціальні явища прагматизм намагається пояснити за допомогою «теорії прогресу», за якою прогрес у суспільстві полягає не в досягненні суспільством певної мети, а в самому євро інтеграційному процесі руху [1, 423]. Цікаво те, що мета до досягнення якої прагне людина, різна, хоча трапляються випадки, коли вона зберігається з визначенням дій, що засновані на об'єктивному аналізі обставин, розташування сил та основних прагматичних тенденцій розвитку.

Основоположником цього вчення був американський філософ та логік Ч.Пірс (1839-1914). За Пірсом прагматизм – це готовність діяти особливим чином, що спирається

на віру, прагнення до емоційного спокою, психологічне задоволення від подолання сумніву з метою забезпечення «зацікавленому суб'єкту» його цілеспрямованої діяльності. Доктрину прагматизму розробляли також У. Джемс, Дж. Дьюї, Ф. К. Шиллер, Дж. Г. Мід. [2, 23,25]

Прагматизм – це теорія про доцільну діяльність людини, важливими принципами якої є: справа, потреба практичної діяльності, матеріальний інтерес, тощо. Згідно з цим, потрібно дати визначення, що таке соціалізація.

Соціалізація (від латинського *socialis* - суспільний) – це процес засвоєння індивідом, у продовж всього його життя, досвіду, який був накопичений людьми на протязі існування людства. [3, 194]

Розглянемо взаємозв'язок процесів соціалізації, інтеграції та прагматизму з історичної точки зору в період розвитку євро інтеграційних процесів.

Історія людства в епоху первіснообщинного ладу вивчається за допомогою решток матеріальної діяльності людства. Основними матеріалами, з яких виготовлялися знаряддя, були каміння та дерево. Людина на той час була однією з найменш захищених істот, вона не мала величезних пазурів та зубів як у шаблезубого тигра, не мала велетенських розмірів як у печерного ведмеда, не мала спритності та швидкості як у інших звірів. Людина починає копіювати все те, що вона побачила і що для неї становить користь. Так, розумово пов'язавши госте каміння з зубами або кігтями тварин, починає становити для неї практичну цінність. Вона розуміє, о цим можна як захищатися, так і нападати. Фактично загострене каміння стає універсальним знаряддям, яке поступово змінюється та удосконалюється.

Згадаймо визначення прагматизму – це вчення, яке вважає істинним лише те, що дає практичну користь. Отже, з самого початку свого існування люди несвідомо почали користуватися саме принципом прагматизму. В той же час, без процесу інтеграції, засвоєння та передачі знань люди щоразу «відкривали б колесо» заново. Тобто кожне наступне покоління відкривало б те, що вже знали їх «батьки». Всі знання інтегрувались, передавались в роду нащадкам, які їх вже практично засвоювали. Все вище зазначене, є ніщо інше як примітивні процеси соціалізації та інтеграції. З удосконаленням спочатку жестів та звуків, далі винайдення мови та письма процес передачі знань та їх за фіксування отримав глобальний соціокультурний масштаб.

Таким чином, ще на світанку людської доби, первісна людина завдяки прагматичному підходу до життя, змогла вижити в надзвичайно важких умовах.

Отже, було коротко розглянуто в загальному масштабі виникнення прагматизму, інтеграції і соціалізації та їх взаємозв'язок. Тепер спробуємо простежити ці процеси в наш час на прикладі виховання та розвитку звичайної дитини.

Від самого народження дитина не є людиною в повному розумінні цього слова. Вона є лише «матеріалом», який в процесі соціалізації та інтеграції перетвориться в повноправного члена суспільних відносин. Дитина ще не усвідомлює саму себе. Людина на відміну від усіх інших істот усвідомлює своє існування, сприймаючи світ крізь себе. Інші істоти діють відповідно до своїх примітивних потреб та інстинктів. В той час, як людина діє усвідомлено та цілеспрямовано, дитина яка до того моменту, поки не усвідомить, що крім оточуючих її речей, які вона бачить, існує і вона сама, не може повністю вступити в процес соціалізації. Вона усвідомлює себе, що допомагає їй розвиватися як особистості.

В процесі первинної соціалізації людина в дитинстві отримує чужі знання, використовує чужий досвід. Не маючи ще свої власних знань, дитина, як губка, вбирає інформацію, що надходить ззовні. Так, вона вчиться моральним нормам, формуючи моральну складову свого світогляду. Отримує знання про оточуючий світ, про те, що в ньому відбувається, які його людські виміри. [4, 132, 165]

Діяльність розуму не є якась вроджена риса. Великі відмінності вроджених характеристик розуму залежать від освіти, що є продуктом наявних соціальних умов.

Освіта ґрунтується на знаннях, які були накоплені на протязі багатьох сотень років і були відкриті завдяки величезній праці багатьох науковців – як теоретиків, так і практиків, які, завдяки силі свого розуму, змогли побачити те, що недосяжним було для простих, неосвічених людей.

Бажано мати суспільство, де переважають люди сильні, мужні, які мають активну життєву позицію, від якої саме залежить розвиток подальших подій, прагматичні орієнтири яких складають невимушеність політичного успіху кожного і суспільства в цілому.

Нині в українському суспільстві спостерігаємо своєрідну конкуренцію історичних моделей прагматизму, який сповідують лідери всіх політичних сил. Однак суть прагматизму кожен розуміє по – своєму та ще й інколи формулює не зовсім виразно. Доречним з цього приводу є співставлення європейського і вітчизняного досвіду розуміння цієї категорії. Характеризуючи європейське бачення ефективності, Ф. Жюльєн нагадує афоризм: «Прагни до найважливішої мети, до вирішальної мети, яку під силу досягнути; обери для досягнення цієї мети найкоротший шлях, який ти відчуваєш, що зможеш подолати». [5, 51]

Зазначений вислів демонструє орієнтацію на ефективність прагматичних дій, а моральна сторона справи повністю ігнорується. У наших реаліях існує досить спрощене розуміння прагматизму, коли ефективність є результатом кінцевого продукту діяльності, соціокультурним феноменом, а не процесуальним виміром певних якісних змін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Політичний словник. – К., 1976. – С. 423.
2. Философский словарь. – М., 1981. – С. 23, 25.
3. Соціологія. Підручник. Видання 2 – ге / за ред. В.Г. Городяненка. – К., 2012. – С. 194
4. Вікова психологія. – К., 2010. – С. 132, 165.
5. Джеймс В. Прагматизм. – К.: «Україна», 1995. – С. 51.

ПАНЕЛЬ ІV
ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Є. В. Білозьоров
кандидат юридичних наук, доцент
заступник директора навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ)

ДІЯЛЬНІСНИЙ АСПЕКТ ПІЗНАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

У процесі подальшої модернізації державної влади та становлення України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної, правової держави важливого наукового та практичного значення набувають питання, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину дієвий захист від потенційних загроз у сфері національної безпеки нашої держави.

У сучасному світі виникають нові виклики міжнародній безпеці у сировинній, енергетичній, фінансовій, інформаційній, екологічній, продовольчій та інших сферах життєдіяльності суспільства. Загрози від поширення зброї масового ураження, міжнародний тероризм, транснаціональна організована злочинність, кіберзагрози, піратство, нелегальна міграція, міждержавні та громадянські конфлікти стають все більш інтенсивними, зачіпають все нові геополітичні регіони і держави. Спостерігається небезпечна тенденція щодо зміни державних кордонів із порушенням принципів та норм міжнародного права, застосуванням сили і погрози силою вирішувати міжнародні проблеми.

Свідченням цієї тенденції є події політичного, військового та економічного протистояння, що відбуваються в Україні протягом останніх років за участі Російської Федерації та анексія нею Автономної Республіки Крим і міста Севастополь, чим порушується державний суверенітет і територіальна цілісність нашої держави.

Водночас все більш загрозливими стають внутрішні виклики національній безпеці. Неefективність системи забезпечення національної безпеки через недосконалість системи державного управління, витратна економічна модель та економічна криза, що поглиблюється, виснаження фінансових ресурсів держави і, як наслідок, зниження рівня життя населення, тотальна корупція, спотворення демократичних процедур, що стримує процеси кадрового оновлення державних органів, ведуть до неспроможності держави виконувати свої функції, насамперед щодо захисту прав і свобод людини та громадянина, викликають зростаючу недовіру до держави зі сторони громадянського суспільства [1, с. 109].

Зважаючи на це, проблема національної безпеки постає як надзвичайно актуальна, першочергова, що потребує її суспільного і державного вирішення. Це зумовлює нагальну потребу напрацювання єдиної системи знань про організаційно-правові гарантії забезпечення національної безпеки на основі діяльнісного підходу сучасної юридичної науки.

Організаційно-правові гарантії національної безпеки становлять собою комплекс теоретико-методологічних, нормативно-правових, політико-дипломатичних, інформаційно-аналітичних, організаційно-управлінських, науково-технічних та інших заходів, які здійснюються державними органами у внутрішньо- і зовнішньополітичній

сферах, спрямованих на забезпечення провадження безпекової діяльності в умовах нестабільності, що передбачає зміцнення обороноздатності та забезпечення правопорядку з метою захисту суверенітету, територіальної цілісності та непорушності державних кордонів України, реалізації її політичних, торговельно-економічних та інших національних інтересів, а також відновлення територіальної цілісності Української держави [2, с. 77].

Необхідно зазначити, що правову основу реалізації безпекової політики у сферах національної безпеки і оборони становлять Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України» [3] та інші нормативно-правові акти, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Однак поняття «правових основ» значно ширше за своїм змістом, ніж просто сукупність нормативно-правових актів, які належать до цієї правової категорії. Окрім вказаного, до правових основ відносяться принципи права, які, хоч і знайшли закріплення в нормативно-правових актах, але все ж таки мають і окреме значення. На принципах права ґрунтується система чинного законодавства у сфері національної безпеки, що спрямовує безпекову діяльність на захист: людини і громадянина – їх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства – його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави – її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища – від надзвичайних ситуацій [3].

До основних принципів, що визначають порядок формування державної політики у сфері безпекової діяльності є: 1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість та дотримання засад демократичного цивільного контролю за функціонуванням сектору безпеки і оборони та застосуванням сили; 2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки, міждержавних системах та механізмах міжнародної колективної безпеки; 3) розвиток сектору безпеки і оборони як основного інструменту реалізації державної політики у сферах національної безпеки і оборони.

Таким чином, можна виокремити, що дослідження організаційно-правових гарантій національної безпеки через призму діяльнісного підходу має не тільки теоретичне, а й безпосередньо практичне значення, оскільки спрямоване на формування суб'єктів безпекової діяльності, їх цілей та завдань, механізмів захисту національних інтересів України та є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки.

Відповідно до чинного законодавства, система організаційно-правових гарантій національної безпеки України складається із таких державних органів та організацій: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику.

Інші державні органи та органи місцевого самоврядування здійснюють свої функції із забезпечення національної безпеки у взаємодії з органами, які входять до складу сектору безпеки і оборони [3].

Таким чином, до системи організаційно-правових гарантій забезпечення національної безпеки належать органи та організації, які спеціально уповноважені державою здійснювати на професійній основі та відповідно до закону, а у випадках встановлених законодавством – у відповідній процесуальній формі із застосуванням правових засобів безпекову діяльність, спрямовану на захищеність державного

суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антонов В. О. Політика національної безпеки України в сучасних умовах: проблеми та реалії. *Право України*. 2014. № 5. С. 106-114.
2. Крук С. І. Аналіз стану організаційно-правових механізмів державного управління у сфері забезпечення національної безпеки України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 20. С. 76-78.
3. Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 03.03.2020).

Л. Ф. Купіна
кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри галузевих юридичних дисциплін
та правознавства
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ НОРМ ТРУДОВОГО ПРАВА

Право, як правило поведінки, виконання якого забезпечено відповідними санкціями, є тільки одним з декількох інструментів, які стимулюють людей на вчинення тих чи інших дій, але наявність певних об'єктивних чи суб'єктивних обставин, в яких формується поведінка людей, впливає на ефективність використання такого правового інструменту, та на результати від дії норми права, за допомогою якої врегульовуються ті чи інші відносини. Серед таких обставин у трудових відносинах можуть бути, наприклад, матеріально-економічний стан суб'єкта, який спонукає до праці, рівень виховання суб'єкта, який, для прикладу, не дозволяє порушувати трудову дисципліну, його відношення до релігії, політики і те, що формує психологічний портрет в колективі.

Така дія норм права на поведінку учасників суспільних відносин не може бути ізольованим явищем і, як наслідок, при аналізі ефективності норм права, вона повинна досліджуватися в сукупності з іншими обставинами. Професор Н. М. Оніщенко при дослідженні взаємозв'язку дії права та ефективності законодавства приходила до висновку, що з дією права пов'язується ступінь гарантованості прав і свобод, у той час, коли ефективність законодавства», безумовно, ближче до його практичної реалізації. У випадку регулювання трудових відносин неповнолітніх, ситуація зі зниженням дії права є очевидною, оскільки той віковий ценз, який встановлений у чинному Кодексі законів про працю України (надалі – КЗпП України) є недієвим нині в часі. Тому щопрактична можливість застосування неповнолітніми своєї праці піддана змінам під впливом обставин суб'єктивного та об'єктивного змісту, які зумовлюють соціальну природу права, що характеризує зміст існування права в суспільстві та його дію при регулюванні суспільних відносин.

Даний висновок цілком прийнятний до визначення ефективності правового регулювання трудових відносин неповнолітніх, коли дія права щодо них повинна

оцінюватися з врахуванням об'єктивних та суб'єктивних чинників, таких як соціалізації молоді, що пов'язана із впливом глобалізаційних процесів на розвиток суспільства.

Дослідники соціалізації молоді визначають це явище як процес цілісного формування, виховання і становлення молоді як особливої соціальної групи на основі суспільних відносин, в які вона включається за допомогою всіх видів всієї суспільно значущої життєдіяльності при умовах одночасної дії різного роду чинників довготривалої та короткотривалої дії, які розділяються на дві основні групи: об'єктивні і суб'єктивні. Автори доходять висновку, що визначальними чинниками цього процесу виступають політико-економічні і соціокультурні тенденції як загально-цивілізаційного (за змістом) і глобального (за масштабами) характеру, так і трансформаційні суспільні процеси внутрішнього характеру.

Якщо говорити про правову соціалізацію молоді, то це явище охоплюється усвідомлення громадянином своєї соціальної ролі, місця у суспільстві, залучення його до соціально-правових відносин, приєднання до правових норм, цінностей, правової практики загалом. Особливостями є конкретність, спрямованість і визначеність, а найголовнішими методами – навчання (індивід навчається певних зразків, способів поведінки та діяльності); передача досвіду (може бути результатом власної правової поведінки особистості або здійснюватися під впливом певних осіб, обставин, середовища); символічна соціалізація (зумовлює вироблення людиною власної системи значень, асоціативно об'єднує у її свідомості різні уявлення та поняття. Вона не обов'язково ґрунтується на досвіді включення в правову практику. Основою її можуть бути уявлення людини на підставі оцінок інших членів суспільства). Невід'ємним елементом процесу правової соціалізації є правове виховання, мета якого – формування звички соціально активної, правомірної поведінки; засвоєння, розвитку і закріплення певних принципів права та моралі, правових норм, здатності протидіяти негативним зовнішнім впливам. Правове виховання може здійснюватися у різних формах (навчання, пропаганда), але однією з найважливіших є самовиховання як свідомий розвиток позитивних якостей, самоконтроль. Тому процес правової соціалізації постає як єдність впливу на індивіда соціального середовища і цілеспрямованої виховної діяльності.

Убачається, що з точки зору застосування вищевказаних трактувань у питаннях дослідження молоді як суб'єкта трудових відносин, соціалізація молоді впливає на зміст правового статусу неповнолітнього, який трансформується не лише під впливом поведінки інших суб'єктів та процесу виховання молоді, а й під впливом загальносвітових соціальних процесів з розширенням сфери глобальних тенденцій і «викликів». Нині молодь орієнтується на «нові норми в суспільстві», які панують серед підлітків, а саме: швидкий заробіток через системи комунікацій, що з точки зору реалізації їх праці, не завжди може бути врегульовано нормами трудового права, тобто норми чинного КЗпП України не є адаптованими для врегулювання трудової діяльності, що виходить за межі безпосередньо людської праці. Широке застосування інформаційних технологій у соціальних процесах дозволяє неповнолітнім працювати дистанційно, навіть у деяких випадках без ідентифікації себе як особи, та отримувати прибутки за свою працю. Зрозуміло, що така діяльність молодого покоління є неминучою у нинішніх глобалізаційних процесах, які є наслідками тотальної інформатизації практично усіх сфер життя. Про взаємозв'язок цих процесів слушно зазначив М. Х. Ялі, який говорив, що головною рушійною силою сучасної глобалізації є інформаційно-технологічна революція, а також породжені нею інформаційні технології, які об'єднали розвинуту частину світу в єдину комунікативну систему, створивши спільний фінансово-інформаційний простір призвели до значних трансформацій в усіх галузях соціально-політичного життя, коли на перший план виступило не просто масштабне розширення людської діяльності, але універсальна структуризація її механізмів та результатів.

У сфері права такі процеси спонукали до виникнення нової групи суспільних відносин, які потребують належного правового регулювання, у залежності від їх

суб'єктного складу та об'єкту. Очевидно, що даний етап розвитку суспільства є не врегульованим з точки зору застосування праці всіх працездатних осіб, у тому числі, які не досягли повноліття, але відомим є факт, що молоде покоління є більш адаптованим до інформаційно-технологічної революції, що дозволяє роботодавцям активно, на постійній основі, використовувати їхні вміння та навички поза полем правового регулювання відносин, що складаються між даними суб'єктами, наприклад, в онлайн-просторі.

Таким чином, незважаючи на те, що з одного боку глобалізація відкриває значні можливості для розвитку суспільства в цілому, з іншого боку вона впливає на обсяг прав і свобод неповнолітніх, фактично звужуючи їх обсяг та зменшує гарантії дотримання прав. Н. В. Ортинська зазначає, що сучасні зміни у правовому регулюванні статусу неповнолітніх зумовлені зміною соціального середовища. Правова політика має відповідати об'єктивним умовам існування суспільства. Динаміка людських взаємин спричиняє трансформацію правової реальності. Саме вона викликає зміни у правовому статусі членів суспільства. Неповнолітні із властивими цій категорії не повною мірою сформованим, але незаангажованим правовим мисленням та правовою свідомістю, є тим елементом, що досить швидко сприймає та акумулює новітні інтенції життя, швидко відповідає на виклики глобалізованого середовища.

Аналізуючи вплив глобалізації на здійснення прав людини, М. Н. Хендель зазначає, що глобалізація зачіпає країни по-різному і підсилює їх схильність до впливу зовнішніх факторів, як позитивних, так і негативних, зокрема в сфері прав людини. Глобалізація є не просто економічним процесом, а включає соціальний, політичний, екологічний, культурний та правовий аспекти, які впливають на здійснення у повному обсязі всіх прав людини і основних свобод.

Якщо говорити про неповнолітніх, то особливої уваги при забезпеченні ефективної дії норм права в умовах глобалізації є рівень правового виховання та правової свідомості молодого покоління. Це зумовлює певне соціально-моральне підґрунтя для сприйняття правил поведінки, котрі встановлює норма права та формує правову свідомість неповнолітнього, визначаючи формат його поведінки в певній ситуації, яка, як правило, є своєрідним копіюванням поведінки іншого неповнолітнього чи певної групи осіб, в якій розвивається дитина чи підліток. Фактично правове виховання неповнолітнього досягається через зразки поведінки, які є в його колі спілкування або на території, якій він проживає. Тому надзвичайно важливим є забезпечувати основи правопорядку в суспільстві через правомірні навички та стереотипи, встановлювати певні еталони поведінки та виробляти систему цінностей в суспільстві по відношенню до права, що в свою чергу буде впливати на поведінку суб'єктів суспільних відносин. Ключовою позицією у правовому вихованні неповнолітнього посідає його права соціалізація, тобто не лише його усвідомлення своєї ролі в розвитку суспільств, й свідоме розуміння місця норм права в регулюванні суспільних відносин, у тому числі регулюванні своєї праці. Неповнолітня особа через процес правової соціалізації засвоює та закріплює на практиці ті принципи моралі, які дозволяють їй сформулювати модель власної правової поведінки та виробити здатність протидіяти негативним впливам зовнішніх обставин. Таким чином, правове виховання та права соціалізація є тим єдиним цілим, що формує цілеспрямовану поведінку суб'єктів права, є однією із основних умов забезпечення ефективної дії норм права при регулюванні відносин неповнолітніх.

У якості висновку зазначимо, що у випадку широкого поширення глобалізації, як соціального явища, що впливає на зміст правового статусу працездатної молоді, в тому числі неповнолітніх, правильне формування умов дії правової норми, з врахуванням рівня правового виховання та соціалізації молодого покоління в певному суспільному середовищі дозволить спрогнозувати результат її правової дії та визначити її ефективність.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оніщенко Н.М. Категорії «дієвість» та «результативність» як критерії реалізації конституційних положень // Судова апеляція. 2009. № 3(16). С. 10
2. Оленич С. Об'єктивні та суб'єктивні чинники становлення молоді в системі суспільних відносин сучасної України. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць.* № 2(26). 2009. С. 113–117.
3. Механізм соціальної дії та реалізації права. Електронний ресурс. URL <http://textbooks.net.ua/content/view/5311/46/>
4. Ялі М.Х. Парадигма глобалізації: основні підходи. *Актуальні проблеми міжнародних відносин. Випуск 123 (частина I).* 2014.С. 62-72 .
5. Ортинська Н.В. Правовий статус неповнолітніх: теоретико-правове дослідження: дис...д-ра юрид.наук. Львів, 2017, 524 с. С. 293
6. Хендель Н.В. Глобалізація і її вплив на здійснення прав людини. Електронний ресурс. URL https://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/gosbaokiashchkyak-II-vtoyv-ra-iekmfryerrya-tuav-oyueyry/

О.В. Макарова

*кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М.П. Драгоманова*

О.О. Гоцуляк
*студентка 3 курсу
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Поняття булінгу, як повторюваної агресивної поведінки однієї людини щодо іншої з метою заподіяння моральної та/або матеріальної шкоди поширене в усьому світі. Це явище досить часто зустрічається серед дорослих, проте, на жаль, останнім часом швидкими темпами розповсюджується саме серед дітей. Не є винятком і Україна, де за останніми даними ЮНІСЕФ 2018 року близько 67% дітей стають жертвами постійного фізичного і психічного насильства з боку однолітків [1].

Найрозповсюдженішим осередком «зародження» та «розвитку» неприязних міжособистісних відносин є заклад загальної середньої освіти. Саме в них нерідко можна зустріти випадки психологічного, фізичного, сексуального, економічного насильства, що в свою чергу негативним чином позначається на формуванні особистості. Слід зазначити, що конфліктні ситуації відбуваються як серед хлопців, так і серед дівчат. Діти, що стають жертвами постійного цькування зазвичай діляться на дві групи: до перших належать ті, хто не має або втратив авторитет у класі, до другої ж – занадто самовпевнені підлітки з власною точкою зору, які намагаються виділятися з-поміж інших. З одного боку, причиною цього вбачаємо в недосконалості виховання дітей. З іншого, – в недосконалості підготовки вчителів, які не можуть створити сприятливу, психологічно здорову атмосферу в колективі та часто ігнорують «поділ» міжособистісного середовища дітей, що врешті-решт нерідко призводить до булінгу. Ще однією серйозною проблемою, яка перешкоджає своєчасному виявленню випадків цькування, є відсутність педагогічних працівників у

момент вчинення правопорушень або невтручання в конфліктну ситуацію. До того ж, поширеною серед вчителів є думка, що гоніння, сутички, приниження, бійки, конфлікти, боротьба за владу – це один із невід’ємних етапів самоствердження і розвитку хлопців. Важливим завданням перед світовою спільнотою постає знищення загальноприйнятих стереотипів в освітньому просторі.

Що стосується України, то нашій державі необхідно зосередити більше уваги на підготовці педагогічних працівників і розробленні та впровадженні антибулінгових стратегій, моніторингов, програм, перейнявши позитивний досвід іноземних держав. Крім того, доцільним є проведення спеціальних курсів як для педагогічних працівників, так і батьків учнів, адже однією з причин конфліктів в закладах загальної середньої освіти є відсутність комунікації між адміністрацією зазначених закладів, вчителем і сім’єю дитини.

Не зважаючи на те, що вже зроблено перші кроки для зупинення поширення насильства серед дітей і прийнято Закон України від 18.12.2018 року № 2657-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)», відповідно до якого дане правопорушення тягне за собою накладення штрафу в розмірі від п’ятдесяти до ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин, слід також створювати та запроваджувати інші засоби впливу для запобігання випадкам булінгу [2].

В Європі штрафи за психологічне та/або фізичне насильство у закладах загальної середньої освіти не застосовуються. У Чехії, наприклад, є низка превентивних заходів, що впроваджені в освітній процес як обов’язкові. Одним із найважливіших державних осередків виступає інститут шкільних психологів. Оскільки основним способом взаємодії між учнями виступає спілкування, то до першочергових завдань психолога можна віднести спостереження та своєчасний аналіз ситуацій контактування дітей на предмет виявлення ознак булінгу (емоційне приниження, втручання у приватне життя, зверхнє ставлення до оточуючих, образливі жести або нецензурна лексика), проведення позакласних уроків для виховання в учнів поваги один до одного, навчання коректно висловлювати свої думки без жорстокості, агресії й грубості. Також, у чеських школах встановлені конфіденційні скриньки і налаштовані корисні додатки до смартфонів та онлайн-програми, де діти можуть написати скаргу або повідомити про випадок знущання над їх товаришем. Зазвичай, жертви постійного цькування замикаються в собі і не можуть розповісти про свої проблеми, у таких випадках вони мають можливість написати анонімне повідомлення, яке того ж дня буде опрацьоване відповідними державними інституціями [3].

У школах Канади організують об’єднання викладачів, психологів, представників правоохоронних органів, громадських організацій, учнів та їх батьків для затвердження антибулінгових стратегій, налагодження взаємодії у випадках виявлення фактів постійного психологічного та/або фізичного насильства, розроблення планів уроків, майстер-класів із запрошенням поліцейських, соціальних педагогів та представників влади, опитувань, тестувань, конкурсів. До того ж, багато уваги акцентовано на розповсюдженні фото-, аудіо- та відео- матеріалів проти шкільного насильства [4].

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що булінг – це складне соціальне та психологічне явище, що є недопустимим в освітньому процесі й потребує системної уваги держави. Шкільне насильство зазвичай поширюється у ворожій, конфліктній, агресивній атмосфері серед учнів і виявляється через різні засоби тиску одних дітей над іншими.

Для запобігання розповсюдженню таких інцидентів Україні необхідно змінити підходи до підготовки педагогічних працівників відповідно до нових умов суспільства, а також проводити просвітницьку роботу для вчителів, дітей та їх батьків для ознайомлення з причинами, ознаками й наслідками булінгу, сприяти створенню безпечного освітнього середовища в навчальних закладах шляхом удосконалення освітніх програм, спрямованих на розвиток у школярів навичок вирішення конфліктів ненасильницьким способом.

Створення ефективної освітньої системи є важким та довготривалим процесом, проте заклади загальної середньої освіти повинні стати вільним середовищем для розвитку і становлення психологічно здорових особистостей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Безп'ятчук Ж.І. Булінг у школі: чому українські діти такі жорстокі? [Електронний ресурс] / Ж.І. Безп'ятчук // BBC News Україна. – Режим доступу: www.bbc.com/ukrainian/features-44425003.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 №2657-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2019. – №5. – Ст.33.

3. Стеценко С. «Ми не можемо вслідкувати за кожним класом та перервою» – як в Чехії борються з булінгом [Електронний ресурс] / С. Стеценко. – Режим доступу: www.radiosvoboda.org/a/30123070.

4. Костюк О.С. Досвід Канади щодо антибулінгової роботи в середній школі [Електронний ресурс] / О.С. Костюк // Порівняльно-педагогічні студії. 2015. – №4 (26). – Режим доступу: library.udru.edu.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2015/04/4.pdf.

О.В. Макарова
кандидат юридичних наук, доцент
кафедри теорії та
історії держави і права
НПУ імені М.П. Драгоманова
У.В. Костюшко
студентка I курсу
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПОВНУ ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ»

Євроінтеграційне спрямування системи національної освіти є логічним продовженням реалізації Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка передбачає поглиблення співробітництва в галузі освіти, навчання та молодіжної політики з метою покращення взаєморозуміння та активізації міжкультурного діалогу і посилення знань щодо відповідних культур [1].

Одним із законів на шляху інтеграції нашої країни в єдиний європейський освітній простір є прийнятий 16 січня 2020 року новий Закон «Про повну загальну середню освіту» (далі – Закон) [2]. Його норми, безперечно, становлять інтерес з точки зору подальшого впровадження європейських стандартів при формуванні загальної структури національної освіти, поряд із вже прийнятими законами «Про позашкільну освіту» (2000 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.) та «Про фахову передвищу освіту» (2019 р.).

Перед тим, як вдатися до аналізу положень Закону щодо його євроінтеграційного спрямування, слід зазначити, що структура середньої (обов'язкової) освіти в Європейському Союзі різниться від країни до країни, не є однаковою як через відмінне розуміння самого поняття «обов'язкова освіта» та часу для її отримання, так і підходів до

моделювання систем освіти, оцінювання рівня знань тощо. При цьому, важливо, що ЄС підтримує наявність різноманітності систем освіти європейських країн, наголошуючи, що саме ця різноманітність і є культурним багатством кожної окремої країни і, в той же час, надбанням всього Європейського Союзу. Разом з тим, ЄС вживає заходів щодо модернізації та гармонізації європейської освіти. Модернізація європейської освіти спрямована на досягнення нового рівня її якості з метою забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку на принципах демократії, відкритості, безперервності, рівного доступу до здобуття освіти та мобільності, із збереженням автентичності національної освіти. При цьому, турбота про збереження самобутності культур та їхнього розмаїття в країнах ЄС ґрунтується на визнанні культурного плюралізму як потужного чинника соціального поступу. Основними напрямками впровадження в освіті засад полікультурності є створення «рівних можливостей» для етнічних меншин та формування взаємної толерантності між представниками різних етнічних (мовних, релігійних, культурних) груп суспільства. Важливого значення у цьому процесі набувають навчання мов та мови навчання. Перевага надається білінгвальній (двомовній) освіті, наслідком якої є успішне володіння як рідною, так і домінантною мовами [3, с. 204–221].

Підтримуючи самобутність освітніх систем європейських країн, ЄС, в той же час, наголошує на єдності мети в організації освіти, а саме створенні можливостей для набуття всіма громадянами восьми основних компетентностей, необхідних для особистої реалізації та розвитку, активного громадянського життя, соціальної єдності та працевлаштування, закріплених у Рекомендації Європейського Парламенту та Ради ЄС № 2006/962/ЄС «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя» від 18 грудня 2006 року (далі – Рекомендація № 2006/962/ЄС) [4]. Зокрема, до таких компетентностей належать можливість спілкування рідною мовою, спілкування іноземною мовою, математична компетентність та базові компетентності у галузі науки і техніки, цифрова компетентність, можливість вчитися заради здобуття знань, соціальні та громадянські навички (міжособистісна, міжкультурна, соціальна і громадянська компетентності), ініціативність та практичність, обізнаність та культурне самовираження.

Україна, впроваджуючи кращі європейські традиції, не тільки визначила в Законі (ст. 3) єдину з ЄС мету в організації власної системи середньої освіти, а й врахувала інші аспекти, наведені в Рекомендації № 2006/962/ЄС [4]. Все це, насамперед, відображається в засадах і принципах, на яких ґрунтується державна політика у сфері загальної середньої освіти, серед яких: людиноцентризм; верховенство права; забезпечення рівного доступу до освіти; розвиток інклюзивного освітнього середовища; гуманізм; демократизм; єдність навчання, виховання та розвитку; нетерпимість до проявів дискримінації; формування громадянської культури та культури демократії, здорового способу життя та екологічної культури; навчання впродовж життя; інтеграція у міжнародний освітній та науковий простір тощо. Така декларація принципів не є випадковою, адже вона включає в себе найкращі надбання освітніх систем країн ЄС, підкреслюючи важливість системи загальної середньої освіти для України. Не випадковим є й принцип «людиноцентризму» – як перший серед принципів середньої освіти в Україні, адже саме людина визнана найвищою соціальною цінністю в Європі.

Безперечно, євроінтеграційною в Законі є норма статті 3, яка визначає, з посиланням на Закон України «Про освіту», перелік ключових компетентностей, на формування яких спрямовується система середньої освіти в Україні. Цей перелік не тільки формально враховує Рекомендації № 2006/962/ЄС щодо доцільності розробки системи основних компетентностей як частини національної освітньої стратегії країни, а й повністю узгоджується з визначеними цією Рекомендацією компетентностями. Більш за те, до восьми компетентностей, визначених Рекомендації № 2006/962/ЄС, наш Закон додає ще екологічну та фінансову компетентності [4].

У Законі зазначено, що зусилля освіти мають бути спрямовані на набуття спільних для всіх компетентностей таких вмінь, як читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми, що повністю кореспондується з положеннями Рекомендації № 2006/962/ЄС [4].

Стаття 5 Закону надає можливість отримання середньої освіти мовами національних меншин, вчитися рідною мовою та навчатися рідній мові, що відповідає політиці полікультурності Європейського Союзу та сприяє здобуттю першої з восьми компетентностей (спілкування рідною мовою), визначених Рекомендацією № 2006/962/ЄС [4].

Крім того, євроінтеграційне спрямування за формою і змістом мають положення статті 5 Закону щодо можливості викладання одного чи декількох навчальних предметів, поряд із державною мовою, англійською чи іншою офіційною мовою Європейського Союзу. По-перше, це сприяє вивченню мови країни ЄС, по-друге, мовами ЄС можна вивчати європейську культуру, історію, літературу тощо. Це також відповідає принципу білінгвальної (двомовної) системи освіти, яка практикується в ряді країн ЄС. Крім того, вміння спілкуватися іноземною мовою належить до другої з восьми компетентностей, визначених Рекомендацією № 2006/962/ЄС [4].

Як і в більшості країн ЄС, Закон гарантує безоплатне здобуття повної загальної середньої освіти та рівний доступ до неї (ст. 6, 9); забороняє будь-які форми дискримінації (ст. 7); враховує територіальну доступність до школи (ст. 8), сприяє реалізації індивідуальної освітньої траєкторії учня (ст. 14), закріплює право на справедливе, неупереджене та об'єктивне оцінювання результатів навчання (ст. 17) [2].

Для досягнення математичної грамотності під час навчання (третя компетентність у Рекомендації № 2006/962/ЄС) Закон (ст. 17) впроваджує складання обов'язкового іспиту з математики під час державної підсумкової атестації на кожному рівні отримання повної загальної середньої освіти [2; 4].

Реалізуючи Рекомендацію № 2006/962/ЄС щодо набуття учнями протягом навчання вмінь і навичок соціального та громадянського характеру (шоста компетенція), Закон (ст. 28) надає широкі можливості для повноцінного функціонування у закладах освіти учнівського самоврядування з метою формування та розвитку громадянських, управлінських і соціальних компетентностей учнів, пов'язаних з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту, здорового способу життя тощо.

Закон надає також можливість не тільки вивчення мови чи навчання мовою країни ЄС у власній країні, а й реалізації права на освіту безпосередньо в країнах ЄС шляхом участі закладів середньої освіти у міжнародному співробітництві та безпосередньої участі учнів та/або педагогічних працівників у програмах двостороннього та багатостороннього міжнародного обміну із збереженням за ними статусу за основним місцем навчання/роботи (ст. 63, 65).

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що національна система середньої освіти поступово, але впевнено інтегрується в єдиний європейський освітній простір. І черговим кроком на цьому шляху стало прийняття Закону України «Про повну загальну середню освіту».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. № 75. *Офіційний вісник України*. 2014. С. 83. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

2. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. *Офіційний вісник України*. 2020. № 24. Ст. 916. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20>.

3. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика: навч. посіб. Рівне: Овід, 2012. 352 с. URL: <http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/9019/1/Sysoieva%20Osvitni%20s.pdf>.

4. Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" від 18 грудня 2006 року. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2006. С. 10. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975.

О.О. Морозова
кандидат політичних наук, доцент
доцент кафедри правознавства
НПУ імені М. П. Драгоманова
В. О. Морозова
асистентка кафедри підприємницького
та корпоративного права
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
(м. Київ)

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ТАЄМНИЦЮ ПРО СТАН ЇЇ ЗДОРОВ'Я

Закріплення в Конституції України демократичного напрямку розвитку політичної системи, проголошення життя, здоров'я, честі та гідності, недоторканності та безпеки людини найвищою соціальною цінністю й проголошення України правовою державою передбачає потребу належної правової охорони права на медичну допомогу, важливою складовою якої є право на таємницю про стан здоров'я, що як особисте немайнове право виникає на підставі закону або з договору. Повага до приватного життя людини важлива грань будь-якого демократичного суспільства. Однак її рівень в сучасному українському суспільстві є недостатній. Одним з ефективних засобів підвищення поваги до приватного життя є правова охорона. Відповідні правові норми, виховують у людей цінунання свого особистого життя та повагу й невтручання в особисте життя інших. Особливу роль в правовій охороні особистого життя відіграє ЦК України, в якому знайшли відображення особисті немайнові права фізичних осіб, що спрямовані на охорону особистого життя.

Проблемою захисту цивільних прав, зокрема особистих немайнових прав, до яких відноситься право на таємницю про стан здоров'я, науковці почали займатися з 60-70 років минулого століття. Проте, зазначена проблема не втрачає своєї актуальності. Сьогодні українська медична практика не гарантує фізичній особі таємницю щодо стану її здоров'я. Сучасна організація профілактики і лікування населення в Україні не приділяє належної уваги цій важливій стороні приватного життя людини. Багато лікарів та інших медичних працівників не замислюються над тим, що розголошення ними будь-якої медичної інформації (діагноз, історія хвороби, мета запропонованих досліджень та лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, перспективи одужання тощо) без згоди фізичної особи, навіть його родичам та близьким, є прямим порушенням її законних прав та інтересів. Особливої актуальності захист права фізичної особи на таємницю про стан свого здоров'я набуває в

умовах впровадження новітніх інформаційних технологій.

Охорона права на таємницю про стан здоров'я включає всі юридичні засади з приводу цього особистого немайнового права. Поняттям охорони охоплюється вся сукупність засобів, що забезпечують як розвиток цивільних правовідносин у їх непорушеному стані, так і відновлення порушеного права. Захист права здійснюється у випадку, коли право вже порушене і полягає у системі заходів, спрямованих на припинення правопорушення та усунення його наслідків. Будь-який спосіб захисту спрямований проти правопорушника. Захист слід розглядати як окремий вид охорони, що застосовується у разі наявного правопорушення.

Цивільно-правова охорона права на таємницю про стан здоров'я безпосередньо пов'язано з правом на таємницю особистого життя та правом на повагу і гідність. Під нею будемо розуміти систему заходів і способів, що встановлюється державою та законодавчо закріплюється з метою забезпечення в таємниці відомостей, що стали відомі лікарю або іншим медичним працівникам під час обстеження, спілкування та лікування фізичної особи. Встановлюючи у правових нормах масштаби і рамки поведінки з приводу таємниці про стан здоров'я, визначаючи права та обов'язки учасників правовідносин, держава таким чином бере під охорону це немайнове благо.

Цивільне законодавство України наділяє фізичну особу правом на особисте життя та його таємницю (ст. 301 ЦК України) та на таємницю про стан свого здоров'я, під якою розуміє факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також відомості, одержані при її медичному обстеженні, зобов'язує кожну фізичну особу утримуватись від поширення будь-якої інформації про хворого, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків або з будь-яких джерел та забороняє вимагати та подавати за місцем роботи або навчання інформацію про діагноз та методи лікування фізичної особи. (ст. 286 ЦК України).

В Україні лікарська таємниця фізичної особи може бути поширена без її згоди чи її законних представників за умови, якщо відповідний випадок передбачений в законодавстві або в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Таким чином, право фізичної особи на таємницю про стан здоров'я належить до фундаментальних особистих немайнових прав фізичної особи. Існуючий правовий режим щодо охорони та захисту даного права потребує подальшого удосконалення. Враховуючи, що порушена лікарська таємниця відновленню не піддається, особливу актуальність в рамках цивільно-правової охорони лікарської таємниці набувають, на наш погляд, способи захисту, що направлені на запобігання даного правопорушення, наприклад, посилення відповідальності посадових осіб та створення правових умов невідворотності покарання за порушення лікарської таємниці. Також вважаємо за доцільне створення системи заходів, спрямованої на дієву пропаганду правового режиму лікарської таємниці серед медичного персоналу, підвищення рівня професійної культури у сфері охорони здоров'я в цілому. Подальшого законодавчого вдосконалення потребує порядок доступу до лікарської таємниці (в першу чергу визначення вичерпного переліку осіб, які мають право на запит такої інформації, а також випадків, коли медичний працівник зобов'язаний розкрити лікарську таємницю на вимогу певних осіб або органів). Вважаємо за доцільне чітко визначити і загальні правові підстави правомірного розголошення лікарської таємниці.

Р.Г.Пєсцов
кандидат юридичних наук, доцент
НПУ імені М.П. Драгоманова
Т.В.Горохівська-Вєрбовецька
кандидат юридичних наук, доцент
Київський міжнародний університет
(м. Київ)

ДІЗНАННЯ, ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Досліджуючи проблеми дізнання, як процесуальної форми досудового розслідування, як стадії кримінального провадження, можна виділити чотири історичні періоди його становлення та розвитку:

1. дореволюційний (1864-1917 р.р.);
2. радянський (1917 -1960 р.р.);
3. пізній радянський та пострадянський (1960-2012 р.р.);
4. сучасний (2012- по даний час).

Дореволюційний період характерний тим, що, по-перше, не було законодавчо закріплено визначення дізнання, по-друге, дізнання розглядалося як один із напрямів діяльності поліції. Так, в ст.ст. 252, 253 Статуту Кримінального Судочинства зазначається, що, " в разі відсутності судового слідчого або прокурора поліція одночасно, повідомляючи про подію, яка містить ознаки злочинного діяння, здійснює належне дізнання про цю подію. Якщо ознаки злочину або проступку мають сумнівний характер поліція зобов'язана пересвідчитися через дізнання"[1]. Дізнання здійснювалося поліцією переважно розшуковими методами. Статут Кримінального Судочинства в ст. 254 чітко визначає способи (методи) проведення дізнання: "при здійсненні дізнання поліція всі необхідні їй свідчення збирає за допомогою розшуку, словесного розпитування та негласним спостереженням, не проводячи при цьому обшуків, виїмок в будинках"[1]. Таким чином діяльність поліції у формі дізнання було виведено за межі кримінального судочинства і не визнавалась процесуальною.

Радянський період розвитку дізнання охарактеризувався самостійною специфічною формою розслідування. Однак, також не містив законодавчого визначення поняття дізнання. В Розділі 8 Кримінально-процесуального кодексу РСРФР 1922р. визначалося:

1. коло суб'єктів, які здійснювали дізнання - органи міліції, карного розшуку, органи ДПУ, податкові, санітарні, продовольчі та торгівельні інспекції, посадові особи урядових установ щодо дисциплінарних проступків (ст.102 КПК 1922р.);

2. строк проведення дізнання становить не більше 1 місяця (ст.107 КПК 1922р.);

3. виділялося два автономних види проведення дізнання:

1) здійснення дізнання у вигляді розшукових заходів, що не носять процесуального характеру (опитування підозрюваних, свідків);

2) здійснення дізнання у вигляді проведення слідчих дій, і носять процесуальний характер (обшук, виїмка, огляд, освідування). Стаття 104 КПК 1922 р. чітко визначала, що проведення дізнання у вигляді слідчих дій можливо якщо наявно достатньо підстав вважати, що сліди злочину, або речові докази можуть бути знищені або приховані [2].

Характерними особливостями третього етапу історичного розвитку дізнання є глибокий науковий аналіз вченими-процесуалістами. Результати їх наукових досліджень отримали законодавче закріплення в Кримінально-процесуальному кодексі 1960р.

1. Так, ст.101 КПК 1960 р. встановлювала чіткий перелік органів, що здійснювали дізнання, а саме: міліція, податкова міліція, органи безпеки, начальники органів управління Військової служби правопорядку у ЗСУ, командири кораблів, митні органи, начальники установ виконання покарань, органи пожежного нагляду, органи прикордонної служби, капітани морських суден, що перебувають в далекому плаванні, командири підрозділів Державної спеціальної служби транспорту [3].

2. КПК 1960 р. закріпив два види проведення дізнання: 1) здійснення оперативно-розшукових заходів з метою виявлення ознак злочину та осіб, що їх вчинили (ст.103КПК); 2) за наявності ознак злочину орган дізнання порушує кримінальну справу і керується правилами кримінально-процесуального закону, проводить слідчі дії до встановлення особи, яка його вчинила (ст. 104 КПК) [3].

3. ст.108 КПК 1960 р. визначалися строки проведення дізнання: 1) у справах про злочини, що не є тяжкими або особливо тяжкими дізнання проводиться не більше 10 днів, починаючи з моменту встановлення особи, яка його вчинила; 2) у справах про тяжкий або особливо тяжкий злочин дізнання проводиться не більше 10 днів з моменту порушення справи.

Таким чином, можна констатувати, що третій історичний період розвитку дізнання охарактеризувався чіткою законодавчою регламентацією строків дізнання і розширенням підслідності органів дізнання.

На сучасному етапі важливим для подальшого розвитку дізнання є його законодавче визначення в кримінальному процесуальному законі. Так, згідно п.4 ч.1 ст.3 КПК України 2012 р. дізнання - форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків. В ст.215 КПК запроваджено дві процесуальні форми досудового розслідування: досудове слідство злочинів та розслідування у формі дізнання кримінальних проступків [4].

Стаття 219 КПК встановлює строки проведення дізнання: Строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань до дня повідомлення особі про підозру становить шість місяців - у кримінальному провадженні щодо кримінального проступку; Досудове розслідування повинно бути закінчено протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку.

Статтею 38 КПК визначено, що при досудовому розслідуванні кримінальних проступків повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснювати співробітники інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства. Таким чином, законодавець визначив суб'єктами дізнання посадових осіб відповідних правоохоронних органів.

Ще однією особливістю дізнання на сучасному етапі розвитку - дізнання має лише процесуальний характер. Так в ст.300 КПК закріплено, що для проведення дізнання кримінальних проступків дозволяється виконувати всі слідчі (розшукові) дії, окрім негласних слідчих (розшукових) дій [4].

Отже, підводячи підсумок, можемо констатувати, що хоча попереднє (досудове) слідство і дізнання тісно пов'язані між собою, однак діяльність органів досудового розслідування як у формі дізнання, так і у формі попереднього (досудового) слідства, мала свої особливості. Діяльність органів досудового розслідування у формі дізнання мала забезпечувальний характер по відношенню до попереднього (досудового) слідства [5]. І лише на теперішній час дізнання отримало однаковий процесуальний статус щодо попереднього (досудового) слідства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Статут Кримінального Судочинства 1864р. Електронний ресурс: Режим доступу: <https://constitution.garant.ru/history/act1600-1918/3137/>
2. Уголовно-процесуальний кодекс РСФСР от 25.05.1922г. Електронний ресурс: Режим доступу: <http://docs.cntd.ru/document/901757376>
3. Кримінально-процесуальний кодекс 1960р. Електронний ресурс: Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KD0007.html
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 2012р. Електронний ресурс: Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
5. Іскендеров Е.Ф. Становлення та розвиток діяльності органів досудового розслідування за Статутом Кримінального Судочинства 1864р. та їх місце у кримінально процесуальному доказуванні. / Електронний ресурс: Режим доступу: http://vkslaw.knu.ua/images/verstka/4_2014_Iskenderov.pdf

*Р. Г. Пєсцов
кандидат юридичних наук
доцент кафедри правознавства та
галузевих юридичних дисциплін
НПУ імені М. П. Драгоманова
В.І.Євтушик
студентка 2 курсу ОР Магістр
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)*

СУБ'ЄКТ ТА СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ ЗА СТ.299

В українському законодавстві закріплені принципи гуманного ставлення до тварин. Одним з основних принципів державного управління в галузі охорони і сталого використання об'єктів тваринного світу є здійснення користування тваринним світом способами, що не допускають жорстоке поводження з тваринами, відповідно до загальних принципів гуманності. Правове регулювання в області полювання і збереження мисливських ресурсів повинно ґрунтуватися на принципі використання мисливських ресурсів із застосуванням знарядь полювання і способів полювання, відповідних вимогам гуманності і запобігання жорстокого поводження з тваринами.

Жорстокість по відношенню до тварин сприяє формуванню у громадян, особливо у неповнолітніх, почуття байдужості до страждань живих істот, закріплює у суб'єкта ниці

прагнення, породжує агресивність і насильство по відношенню до оточуючих. Жорстоке поведження з тваринами веде до деформації психологічних якостей людини і моральної деградації особистості, створення живильного середовища для здійснення більш тяжких злочинів.

Вивчення особистості злочинця, який вчинив жорстоке поведження з тваринами, свідчить про те, що великий відсоток осіб, які вчинили насильницькі і корисливо-насильницькі злочини, будучи в неповнолітньому віці, неодноразово катували тварин. Жорстокість приймала у цих осіб стійкий характер і перетворювалася в рису особистості, що згодом сприяло вчиненню правопорушень.

У кримінально-правовій науці досить укоріненою є точка зору про розуміння суб'єктивної сторони злочину як психічного відношення злочинця до здійснюваних дій і наступних наслідків, передбачених нормами Кримінального кодексу України. До ознак суб'єктивної сторони прийнято відносити наступні елементи: вину, мотив, мету і емоції.

Приступаючи до характеристики суб'єктивної сторони складу злочину, представляється необхідним впершу чергу розглянути провину як найбільш важливий для цілей кваліфікації злочину елемент.

Провина - це психічне ставлення особи до здійснюваного ним конкретного суспільно небезпечного діяння і до його суспільно небезпечних наслідків, виражене у формі умислу або необережності [7, с. 583].

З аналізу статті 299 Кримінального кодексу України виходить, що ознакою суб'єктивної сторони даного кримінально-правового складу законодавство закріпило умисну форму вини. При цьому диспозиція даної статті не дозволяє однозначно розмежувати форми умислу, з яким відбувається дане діяння: на прямий (якщо особа усвідомлювала суспільну небезпеку своїх дій у вигляді катування тварин, що виражаються в побитті, перетині батогом, задушенні, сковуванні рухів і т.п.; використанні тварин з метою позанаукових дослідів; організація боїв з участю тварин та інших болісних змагань; стравлюванні тварин між собою; тренування і дресирування тварин, пов'язаних з їх мукою; болісного умертвіння, в тому числі спалення живцем, і т.п. [2, с. 234], передбачала можливість або неминучість настання суспільно небезпечних наслідків і бажала їх настання) і непрямий (якщо особа усвідомлювала суспільну небезпеку своїх дій, передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків, не бажала, але свідомо допускало ці наслідки або ставився до них байдуже).

Огляд наукової юридичної літератури показує, що думка вченого середовища неоднозначна у визначенні форми умислу, з яким відбувається жорстоке поведження з тваринами. Є як представники позиції про прямий форми умислу даного злочину, наприклад, М.П. Журавльов, Б.В. Здравомислов, З. А. Незнамова, Е.В. Серьогіна, [3; 4; 6; 7; 10], так і представники тієї точки зору, що даний кримінально-правовий склад відбувається з непрямым умислом (Е. Н. Федик, А. І. Рарог, М. В. Талан) [6; 8; 10].

Думка про пряму форму умислу, закладену в конструкцію складу злочину, передбаченого статтею 299 Кримінального кодексу України, поділяють і правозастосовні органи.

На нашу думку, більш правильно видається точка зору, згідно з якою суб'єктивна сторона жорстокого поведження з тваринами характеризується прямим або непрямым умислом. Адже диспозиція розглянутого складу злочину побудована таким чином, що винний розуміє, що жорстоко поводить з твариною, усвідомлює можливість або неминучість її загибелі або каліцтва і має намір заподіяти такі наслідки (прямий умисел) або свідомо допускає їх настання або ставиться байдуже (непрямий умисел). Тому категоричне судження про пряму форму умислу тут недоцільно, а його точне визначення можливо в залежності від обставин тієї чи іншої ситуації.

Наступним елементом суб'єктивної сторони розглянутого складу злочину є мотив його скоєння, під яким розуміють зумовлені конкретними потребами і бажаннями внутрішні спонукання, що зумовлюють у індивіда рішучість вчинити злочин [11, с. 222].

Стаття 299 Кримінального кодексу України пов'язує настання кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами, якщо воно було пов'язане з хуліганськими або корисливими спонуканнями. Під кримінально караними діяннями, вчиненими з хуліганських спонукань, слід розуміти умисні дії, спрямовані проти особистості людини або його майна, які здійснюються без будь-якого приводу або з використанням незначного приводу. Хуліганські спонукання означають бажання протиставити себе суспільству, висловити зневагу до встановлених правил поведінки, нормам моралі і моральності [9, с. 283].

На думку С. І. Нікуліна і Н. І. Пікурова, хуліганськими спонуканнями жорстокого поводження з тваринами є ті обставини, коли в діях винної особи присутній відкритий, демонстративний, безпричинний прояв жорстокості по відношенню до тварини, за умови, що злочинець ігнорує зауваження оточуючих його людей про неприпустимість його діянь відносно тварин [3, с. 607]. А. Н. Ігнатов ж, в свою чергу, вважає, що такі спонукання виражаються тоді, коли тварини вбиваються, калічаються заради задоволення бажання споглядати їх муки, або заради задоволення бажання продемонструвати зневагу нормами моралі. А.І. Чуча зазначає, що хуліганськими спонуканнями визнаються такі, які свідчать про відкрите, демонстративне, безпричинне прояві жорстокості до тварин, коли винний протиставляє себе оточуючим його людям, ігнорує зауваження інших про неприпустимість його протиправних дій» [5, с. 583].

Відштовхуючись від аналізу представлених точок зору, можна відзначити, що проблеми з ідентифікацією хуліганських спонукань при кваліфікації діяння, яке містить ознаки жорстокого поводження з тваринами, немає. Розуміння даного мотиву досить одноманітне як в науковому середовищі, так і в практиці, які сходяться в тому, що хуліганські спонукання виражаються при жорстокому поводженні з тваринами в прагненні винної особи знехтувати нормами моралі і моральності, які склалися в суспільстві в сфері гуманного поводження людини з тваринами.

До мотиву вчинення злочину, що виражається в жорстокому поводженні з тваринами, стаття 299 Кримінального кодексу України відносить і корисливе спонукання. Корисливий мотив несе в собі дві складові: бажання збагатитися і бажання заощадити кошти, уникнути витрат за рахунок кого-небудь. Перший аспект корисливого спонукання, на думку А. Н. Ігнатова, С. І. Нікуліна, Н. І. Пікурова [3, с. 607-608], З. А. Незнамова [7, с. 655], стосовно ст. 299 ККУ слід розуміти як отримання винним матеріальної вигоди при проведенні боїв між тваринами, коли стягується плата з глядачів або робиться ставка на переможця (тоталізатор). Корисливі спонукання можуть припускати також прагнення особи позбутися матеріальних зобов'язань (повернення боргу, оплата послуг). Прикладом другого випадку прояви користі при жорстокому поводженні з тваринами є умертвіння тварин особою, що відмовився в цілях економії від послуг фахівця-ветеринара.

Хуліганський або корисливий мотив при кваліфікації діяння за кримінально-правовим складом, передбаченим статтею 299 Кримінального кодексу України, відіграє ключову роль. Його відсутність в діях особи не породжує існування даного злочину.

Дані елементи не викликають будь-яких труднощів при кваліфікації діяння, яке містить ознаки жорстокого поводження з тваринами, як злочини, але мають важливе значення. Так, мета вчинення жорстокого поводження з тваринами поставлена в залежність від мотиву, а емоції лише додатково розкривають психологічну сторону мотивації злочинця.

При хуліганських спонуканнях при здійсненні злочинцем жорстокого поводження з тваринами переслідується мета, спрямована на нехтування нормами моралі і моральності, у сфері гуманного поводження людини з тваринами в сучасному суспільстві; при корисливих спонуканнях - отримання матеріальної вигоди при здійсненні злочинцем цього діяння.

Розглянувши кожен елемент суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого статтею 299 Кримінального кодексу України, зазначимо таке. При кваліфікації діяння, яке

містить ознаки жорстокого поводження з тваринами як злочину, слід звертати увагу на ту обставину, що даний кримінально-правової склад може характеризуватися не тільки виною в формі прямого умислу, а й непрямого. Категоричне судження про прямій формі умислу тут недоцільно, а його точне визначення можливо в залежності від обставин тієї чи іншої ситуації.

Розуміння наукового середовищем інших елементів (мотиви, мета, емоції) суб'єктивної сторони розглянутого складу злочину досить одноманітно: хуліганські спонукання або корисливий мотив - ключові ознаки даного складу злочину.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України. Стаття 299. Жорстоке поводження з тваринами.
2. Авдеева, Л. В. Кримінально-правова характеристика жорстокого поводження з тваринами [Текст] / Л. В. Авдеева - 2015. - № 3. - С. 232-240.
3. Журавльов, М.П. Кримінальне право. Частина Загальна та Особлива [Текст]: підручник / М.П. Журавльов, під ред. А.І. Рарога. - 7-е изд., Перераб. і доп. - М.: Юрайт, 2012. - 728 с.
4. Здравомислов, Б.В. Кримінальне право. Частина Особлива [Текст]: підручник / Б.В. Здравомислов. - М.: Юрайт, 2013. - 680 с.
5. Іногамова-Хегай, Л. В. Кримінальне право. Особлива частина [Текст]: підручник /Л.В.Іногамова-Хегай, А.І. Рарог, А.І. Чуча. - М.: МАУП, 2014. - 796 с.
6. Казанцев, С.Я. Кримінальне право [Текст] / С.Я. Казанцев [и др.]. - М.: Академія, 2013. - 352 с.
7. Козаченко, І. Я. Кримінальне право. Особлива частина [Текст]: підручник / І.Я. Козаченко, З. А. Незнамова. - М.: Юрайт, 2014. - 864 с.
8. Подройкін, І.А. Кримінальне право [Текст]: в 2 т. Т. 2. Особлива частина / відп. ред. І.А. Подройкін, Е.В. Серьогіна, С.І. Улезько. - 2-е изд., Перераб. і доп. - М.: Издательство Юрайт, 2013. - 787 с.
9. Серьогіна, Е.В. Кримінальне право [Текст]: в 2 т. Т. 2. Особлива частина / Є.В. Серьогіна. - М.: Наука, 2013. - 960 с.
10. Сундурова, Ф. Р., Талан, М. В. Кримінальне право. Частина Особлива [Текст]: підручник / відп. ред. Ф. Р. Сундуров - М.: Проспект, 2012. - 722 с.
11. Худяков, С.С. Кримінальне право. Частина Особлива [Текст]: підручник / С.С. Худяков. - М.: Юрайт, 2013. - 595 с.

Г. М. Степанова
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри досудового розслідування ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ
О.С. Степанов
кандидат юридичних наук, доцент
Національної академії внутрішніх справ
(м. Київ)

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІСТЬ

У перші роки існування УСРР законодавчий досвід регулювання питань судочинства було зазначено у Положенні про народний суд Української Соціалістичної

Радянської Республіки від 26 жовтня 1920 р. [1]. У цьому законодавчому акті норми про судочинство були певним чином систематизовані – він поділявся на розділи про загальні засади судочинства, а також про порядок судочинства на різних етапах кримінального процесу. У 1922–1924 рр. в УСРР відбулась кодифікація права, зокрема і кримінально-процесуального. Перший КПК УСРР був затверджений Всеукраїнським ЦВК 13 вересня 1922 р. Це був комплексний законодавчий акт, який регулював провадження у кримінальних справах в органах попереднього слідства та в судах, визначав повноваження органів прокуратури на всіх стадіях кримінального процесу. КПК 1922 р. складався із 6 розділів, 32 глав, які містили 481 статтю. Перший розділ визначав загальні положення про склад суду, підсудність, докази, судові терміни та витяги. Другий розділ містив норми щодо провадження слідства: порушення кримінальної справи, дізнання, пред'явлення обвинувачення, допит обвинуваченого, свідків, експертів, оскарження дій слідчого та ін. Третій розділ врегульовував процедуру провадження в суді, четвертий – у революційних трибуналах, п'ятий – провадження в порядку вищого судового контролю Нарком'юсту, шостий – порядок виконання вироків. Значення КПК УСРР 1922 р. полягало в тому, що він проголошував такі демократичні засади, як: гласність, усність і безпосередність судового процесу, його змагальність; провадження процесу мовою більшості населення із забезпеченням для осіб, які не володіли цією мовою, права на перекладача; рівноправність сторін; право обвинуваченого на захист. Принциповим було положення про те, що “ніхто не може бути позбавлений волі та взятий під варту інакше, як у зазначених у законі випадках та у визначеному законом порядку”. Докладно регламентувалась діяльність органів дізнання та попереднього слідства; віддання до суду, судовий розгляд, постановлення вироку, його оскарження й перегляд. Проголошувалась публічність усіх судових засідань, за винятком випадків, що потребували збереження військової чи державної таємниці. Крім того, в КПК УСРР 1922 р. відображалися дві паралельні судові системи, котрі склалися на той час, – революційні територіальні трибунали на чолі з Єдиним Верховним трибуналом УСРР і народні суди та губернські ради народних суддів. Органом судового нагляду за всіма судовими установами був Верховний судовий контроль НКЮ УСРР. На прийнятий у 1922 р. КПК УСРР почали впливати істотні чинники. Так, 30 грудня 1922 р. був утворений Союз РСР, до складу якого увійшла і Українська СРР. Союзні органи прийняли у 1924 р. Основи кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік. Тому виникла потреба законодавство УСРР про кримінальне судочинство адаптувати до загальносоюзних законів, що й було зроблено.

20 липня 1927 р. був прийнятий КПК УСРР, який набув чинності з 15 жовтня 1927 р. У цьому кодексі чимало статей залишилось з КПК УСРР 1922 р., крім того – містив низку статей, що по-новому регулювали діяльність органів попереднього розслідування, прокуратури і суду. Так, КПК УСРР 1927 р. розширив права слідчих і прокурорів у закритті кримінальних справ за відсутністю складу злочину [1].

Враховуючи, що КПК УСР 1927 р. проголошував демократичні засади, він включав і такі положення, які не можна назвати демократичними. Так, наприклад, органам слідства, прокуратури, судам заборонялося відмовляти в прийнятті до свого провадження кримінальні справи або закривати їх на тій підставі, що в Кримінальному кодексі (далі КК) УСРР не передбачалося покарання за суспільно небезпечне діяння. Так КПК УСРР 1927 р. підсилював антидемократичну вимогу КК УСРР про аналогію закону. Згідно з КПК УСРР 1927 р. захисник мав право брати участь у кримінальному процесі виключно зі стадії судового слідства. Крім того, визнавалося за можливе допитати захисника як свідка, якщо тому було щось відомо про злочини, передбачені статтями 542-541-4 КК УСРР, чим порушувався принцип професійної таємниці захисника. Ці та деякі інші антидемократичні положення КПК УСРР 1927 р. давали змогу порушувати права і свободи громадян України. У наступні роки до КПК УСРР 1927 р. вносилися деякі зміни і доповнення. У середині 1950-х рр. законодавство про судочинство, яке складалося із загальносоюзних законодавчих актів та кримінально-процесуальних кодексів союзних республік, було

таким, що приймалося у різний час і тому відображало особливості того чи іншого періоду розвитку радянської держави. Крім того, справді “більшість із цих законів, як застарілі, не відповідали новим завданням подальшого розвитку радянського суспільства, а деякі суперечили один одному і Конституції СРСР” [1]. Отже, існували всі передумови для створення досконалого кримінально-процесуального законодавства. Важливим кроком на шляху досягнення цієї мети було прийняття Верховною Радою СРСР 25 грудня 1958 р. Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік. Пізніше на їхній основі були ухвалені Кримінально-процесуальні кодекси союзних республік. В УРСР КПК затверджено 28 грудня 1960 р., а введений у дію з 1 квітня 1961 р. Ухвалення КПК УРСР 1960 р. було прогресивним кроком для подальшого розвитку вітчизняного кримінально-процесуального законодавства, демократизації засад кримінального судочинства. “...Вперше в історії розвитку радянського права кримінально-процесуальні кодекси союзних республік сформулювали вимоги до органів дізнання, слідчого, прокурора та суду – виявляти при провадженні у справі причини та умови, що сприяли вчиненню злочину, і вживати заходів до їх усунення. Отримали подальший розвиток положення, спрямовані на розширення участі громадськості у боротьбі зі злочинністю. У ньому знайшло свій прояв нове ставлення до традиційних, історично складених форм залучення громадськості в роботу суду у вигляді інститутів народних засідателів, громадських обвинувачів, громадських захисників. Основи кримінального судочинства і КПК союзних республік суттєво розширили права обвинуваченого і його захисника, допустивши останнього в стадію попереднього розслідування. Були розширені також права потерпілого та інших учасників кримінального процесу” [2]. Структурно КПК України 1960 р. складався з Загальної та Особливої частини, а також особливих проваджень, мав дев’ять розділів (спочатку їх було шість, потім вісім), тридцять вісім глав (спочатку було тридцять чотири), а також статті, частини та пункти. Це вказує на те, що протягом дії КПК 1960 р. в нього постійно вносились зміни і доповнення. Найбільше змін і доповнень до КПК 1960 р. внесено після проголошення Незалежності України. Так, Законом України від 15 грудня 1992 р. з КПК було вилучено поняття “соціалістичний”, назву “УРСР” змінено на “Україна”, вилучено посилання на Основи кримінального судочинства СРСР і союзне законодавство. Законом від 19 грудня 1992 р. “Про адвокатуру”, а потім і законом від 21 червня 2001 р. значно розширено права адвоката у кримінальному судочинстві (ст. 45–48 КПК України). Деяко змінено пріоритети завдань кримінального судочинства (ст. 2 КПК України). І вперше серед них визначено завдання “охорони прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві”. Посилено процесуальний контроль суду за діями органів досудового слідства та дізнання. Введена норма, яка зобов’язує в усіх випадках затримання особи обов’язково повідомляти родичів або близьких затриманого. Стало можливим оскаржити рішення слідчого, органу дізнання, прокурора про відмову в порушенні чи закритті кримінальної справи та ін. [2].

Пізніше до прийняття КПК України 2012 р. внесено багато і інших змін до КПК України 1960 р. Зрозуміло, що зміни та доповнення до будь-якого закону можливі і навіть необхідні у зв’язку зі змінами у державному устрої, інтеграцією вітчизняного законодавства в європейське правове поле. З дня проголошення України незалежною державою гостро постало питання оновлення національного законодавства. Науковці неодноразово наголошували на тому, що КПК України 1960 р. справді не відповідав вимогам часу і потребам регулювання сучасних суспільно-правових відносин у кримінально-процесуальній сфері. Для цього потрібен комплексний науково-обґрунтований підхід до підготовки та ухвалення нового КПК з метою приведення у відповідність його вимогам сьогодення, з урахуванням законодавства Європейського Союзу та міжнародних норм у справі захисту прав людини.

13 квітня 2012 року прийнято Кримінальний процесуальний кодекс України, який вступив у дію 19 листопада 2012 року. У КПК України 2012 р. кримінальний процес

виписаний у якісно новій формі, порівняно з процесами у попередніх КПК. У ньому відображено положення, раніше не відомі кримінально-процесуальному законодавству України. Так, з'явилася окрема глава “Засади кримінального провадження”, вперше законодавець закріпив 22 загальні засади, відповідно до яких має здійснюватися кримінальне судочинство; немає стадії порушення кримінальної справи, стадії дізнання і досудового слідства об'єднані в одну – досудове розслідування, яка розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; запроваджено нову форму діяльності прокурора – нагляд у формі процесуального керівництва; з'явилися нові суб'єкти кримінального провадження (слідчий суддя, суд присяжних), запроваджений інститут угод і ін.

Структурно кодекс складається з 615 статей, двох прикінцевих і 26 перехідних положень, об'єднаних у 46 глав і 11 розділів. Треба зазначити, що кримінальне процесуальне законодавство України має свою багатовікову історію, свій розвиток і походження. Кримінальний процесуальний кодекс – це законодавчий акт, у якому об'єднуються і систематизуються норми, що регулюють правовідносини, які виникають у зв'язку з заявою чи повідомленням про кримінальне правопорушення, її досудовим розслідуванням, судовим розглядом та виконанням вироку, тому КПК є основним і єдиним законодавчим актом, який визначає процедуру кримінального судочинства в державі [3].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Сусли Д. С. Історія суду Радянської України (1917–1967 р.) – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1968. – 233 с.
2. Савонюк Р. Кримінально-процесуальний кодекс України: змістовна характеристика та еволюція розвитку // Кримська світлиця. – 20.01.2012. – №3.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар/ за ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстиніан, 2012. – 1217 с.

О.В. Токарчук
доктор юридичних наук
професор кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

ІДЕЇ СВОБОДИ І СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ С. ДНІСТРЯНСЬКОГО ТА О. ЕЙХЕЛЬМАНА

Видатний український правознавець Станіслав Дністрянський (1870-1935) у своїх працях узагальнював досвід французької революції, яка означила політичні права людини, а також здійснила значний вплив на приватну сферу, зрівнявши усіх перед правом, зруйнувала привілеї стану, походження, запровадила свободу віросповідання, свободу набуття, непорушності приватної власності. Держава наблизилася громадян до себе, забезпечивши їм рівну правову охорону. Громадянське суспільство стало основою правового життя в державі, натомість поняття «мешканці держави» почало вживатися поняття «громадяни» [2, с. 7].

Приватне право ґрунтується на ідеї особистої свободи. Сюди відноситься принцип абсолютної свободи переселення, принцип рівності громадян держави та іноземних громадян. С. Дністрянський наводив приклад, що іноземці повинні мати право

одружуватися та розлучатися за законами держави, в якій вони проживають, а «дотичні держави» не можуть відмовляти у реалізації їх особистої свободи. З іншого боку, поняття особистої свободи містить обмеження, яке сформулювала французька конституція: «Свобода – це право чинити все те, що не завдає шкоди іншому». Таким чином, межі природних прав людини можуть встановлюватися тільки законом. Правова держава визначає такі межі не лише для громадян своєї держави, але й для іноземців, що перебувають на її території [2, с. 14].

Право є виразником соціального порядку суспільного зв'язку (організованого соціального порядку). Відносини між людьми ґрунтуються на потребі взаємодопомоги й охорони [1, с. 48, 49]. Соціальний порядок, на думку С. Дністрянського, повинен розвиватися у двох напрямках: 1. визначити, що й кому належить; визначити, чим окремих громадянин може поступитися і що зробити задля досягнення загальної мети держави. Приватна та публічна сфера в праві ґрунтуються на однаковій ідеї соціального порядку, який забезпечується охороною, що є головною ознакою соціального порядку, права загалом. Такий лад ґрунтується на взаємних правах і обов'язках окремих громадян, що є внутрішньою стороною соціального порядку [1, с. 48].

Державі не варто втручатися у найважливіший порядок внутрішнього життя родини. Необхідна цілковита автономія родини – первісна та природна, нехтування якою принесе державі більше шкоди, чим користі. С. Дністрянський залишався певним, що її не можливо замінити будь-якими владними приписами, адже держава часто послуговується авторитетом родини, щоб утримати чи закріпити свій власний авторитет, досягнути найбільш близьку державну мету [1, с. 51]. Авторитет держави знаходить завжди основну підтримку в авторитеті окремих соціальних груп. До адміністративного апарату здебільшого звертаються ті громадяни, для кого не достатньо авторитету й охорони найближчих соціальних зв'язків. Більша частина правових питань урегулюється без впливу держави, без знання правових приписів, у більшості випадків немає потреби звертатися до державного апарату, адже правила, що взяті за основу в родині, станах, політичних партіях, релігійних об'єднаннях, різних товариствах і підприємствах, а також моральний авторитет, пов'язують соціальні групи іноді тісніше ніж держава.

Діяльність державної влади повинна бути обмеженою та активно не втручатися у всі сфери соціального життя. Держава повинна контролювати соціальне життя у сфері власної безпеки, проте одночасно надавати можливість індивідам та соціальним групам створювати власні об'єднання. Існує потреба відповідності вимог державного загалу задля раціонального вирішення проблем у всіх сферах державної політики, до вирішення надважливого питання про права, належні громадянам для активної участі в публічних справах держави [4, с. 19].

Правознавець і науковець Отто Ейхельман (1854-1943) у Проекті конституції основних державних законів УНР, 1921 р. виокремив основні засади соціальної справедливості у суспільстві, окреслив нові перспективи розвитку української держави і права. З погляду вченого, держава повинна на законодавчому рівні забезпечувати охорону людської праці. Зокрема ст. 322 Проекту конституції передбачала: «...Окремий закон забезпечить матеріально працівників у випадках хвороби, каліцтва, старості. Робочий день не може бути довший 8 годин...», ст. 324. встановлювала, що людське життя і здоров'я охороняються законом, а держава зобов'язана піклуватися про нормальний фізичний розвиток дітей [3, с. 87].

О. Ейхельман запропонував реалізовувати ідею соціальної справедливості, яка відображала б культурні та правові норми. Зокрема, пропонував надавати пільгове кредитування активним громадянам, що підтримає їх економічну незалежність, такі ж механізми підтримки передбачалися для підприємств. Культурний статус працівника рекомендував посилити на законодавчому рівні. Правознавець виокремив систему соціальних і економічних гарантій, що забезпечувались би як працездатним, так і непрацездатним особам, соціально незахищеним верствам [5, с. 27]. Отже, зміст принципу

соціальної справедливості учений вбачав у підвищенні економічного, культурного рівня життя різних категорій населення як ключової мети політики держави через дотримання чітко виражених критеріїв стосовно усіх членів суспільства.

Громадянам надавалося право організовувати різноманітні товариства, які, що обов'язково повинні бути зареєстровані у встановленому законом порядку. Праця неповнолітніх, жінок, материнство перебувають під особливою охороною закону (ст. 325). Кожному громадянину, що вийшов з під опіки батьків передбачалося право цілком вільно визначати вид своєї діяльності у сфері економічної чи іншої, не забороненої законами праці, вільно розпоряджатися своїми прибутками. О. Ейхельман був прихильником обмеження приватної власності у разі державної, публічної чи суспільної потреби, з огляду на економічні причини, а також в інтересах соціальної справедливості. Спосіб обмеження приватної власності, як і форма та розмір справедливої винагороди мали визначатися окремим законом. Продуктивні витрати на економічні покращення, меліорацію та сільськогосподарський інвентар в маєтках у разі конфіскації повертаються сповна, але з вирахуванням амортизаційних сум.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дністряньський С. Загальна наука права і політики. Наклад українського університету в Празі. Друк державної друкарні в Празі. Прага, 1923 р. 400 с.
2. Дністряньський С. Провідні думки в історії і теорії міждержавного приватного права. Наклад Українського Університету в Празі. Прага, 1923. 22 с.
3. Ейхельман О. Проект конституції основних державних законів Української Народньої Республіки. Видавництво С.У.Д., 1921 р. 104 с.
4. Токарчук О.В. Розвиток державно-правової думки представниками української еміграції (1920-1930-і рр.) автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.01. Харківський національний університет внутрішніх справ. Х., 2019. 40 с.
5. Турчин Я. Ідея правової держави в науково-теоретичній спадщині Отто Ейхельмана. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку: Збірник наукових праць. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2008. Вип. 20. С. 23-29.

ПАНЕЛЬ V
ТРИБУНА МОЛОДОГО ВЧЕНОГО

О. А. Булда
LLM Кандидат з Міжнародного Бізнес Права
Університет Генту
(Бельгія)

«Legal asymmetry» in the context of liability of the state sponsored cyber-attacks actors / «ЮРИДИЧНА АСИМЕТРИЯ» У КОНТЕКСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА СПОНСОРОВАНИХ ДЕРЖАВОЮ СУБ'ЄКТІВ КІБЕР-АТАК

The globalized world is more and more confronted with the phenomenon of “hybrid war”, which poses a new type of threat based on a combination of military and non-military means such as cyber-attacks, mass disinformation campaigns and many others.

Cyber-attacks are particularly dangerous as they can hit the country’s strategic infrastructure, interrupt political processes and influence economic development. Therefore, hybrid war can destabilize and undermine entire societies. The increasingly widespread use of these new tactics, especially in combination, raises concerns about the adequacy of existing legal norms.

The legal framework for cyber security measures still has no definition of “hybrid war” and there is no unified legislation on the matter as well. However, the common understanding is that the main feature of this phenomenon is “legal asymmetry”, as hybrid adversaries, as a rule, deny their responsibility for hybrid operations and try to avoid legal consequences for their actions.

Despite the complexity of “hybrid war”, hybrid adversaries do not operate in a legal vacuum and that relevant domestic and international law norms must be applicable to their actions, although the question of attribution and hence accountability may raise difficulties. If, in the framework of “hybrid war”, a state resorts to the use of force against another state, the latter state is allowed to invoke the right to self-defense but in practice, hybrid adversaries avoid manifest use of force that would reach the required threshold for triggering application of the above norms, thereby creating a legal grey area.

The «legal asymmetry» problem arises from the fact that international law does not generally hold states responsible for the actions of non-state actors as in most cases of cyber-attacks, states don’t generally operate through formal state bodies. Instead, they use non-state actors who are less visible, more removed and offer plausible deniability. Thus, the liability will only be acknowledged if the state either recognizes and adopts the conduct of the non-state actor as its own, which is unlikely to happen, or the state directs or controls the non-state actor. As a result, the chances that a state will ever be held publicly accountable for cyber-attacks under existing legal framework are quite low.

The delay in the enactment of laws, outdated legal norms, rapid technologies development, collision of legislation, limited scope of the law applicability and cybersecurity low awareness – all together make it much difficult to incorporate the sufficient legislation in order to bring to justice not only the state sponsored cyber-attacks actors but also to hold the state accountable for such actions.

Various considerations determine the creation of laws in different countries, so their promulgation depends on a multiplicity of factors; for example, political issues or other issues

affecting local initiatives, or adherence to international agreements encouraging the same level of development for cross-border collaboration.

However, it is on account of these very conditions and characteristics that legislation is often postponed. The Budapest Convention has been in the ratification process for more than a decade.

Also, the evolution of technology should be considered; the development of standards may, therefore, fall far behind technological advances. Just as organizations continuously update their standards in response to evolving risks and new technologies, the law must be at the forefront when it comes to responding to present and emergent issues which may need to be regulated.

Perhaps the way to rectify this disparity between technological innovation and the enactment of appropriate legal measures, is to focus on regulating human behaviors, especially since technologies can become obsolete in a relatively short period. This may prove to be the most reliable way for regulation to be effective, but it is also important to note that this could lead to rising tensions in the future. An example of this might be trying to regulate the use of social networks, which are not supported by legislative enactment.

Similarly, the absence of legislation or agreements on specific aspects of certain issues can undermine international collaboration, even within the same territory. Public and private sectors face a challenge when it comes to access the information for investigations, with implications for security, the right to privacy, and commercial interests, mainly of tech companies.

The aim is therefore to have legal measures in place for protection at various levels and in various spheres. To this end, legislators have also started to consider the requirements necessary for security in their countries, including their capacity to respond to large-scale incidents, the protection of their critical infrastructure, their ability to collaborate with other countries, and even to consider the development of a security culture which can be implemented in society.

Considering all above mentioned, in order to make the legislation truly effective, there is a need to define the unified common rules based on international, regional or national agreements and cross-border countries cooperation considering not only the legal side of the problem but the technical as well.

References:

1. «Legal challenges related to the hybrid war and human rights obligations», Parliamentary Assembly, Committee on Legal Affairs and Human Rights, Council of Europe. □ Available at <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?FileID=24762&lang=EN> □
2. «International law cannot keep up with cyber-criminals», World Economic Forum. □ Available at <https://www.weforum.org/agenda/2019/02/why-international-law-is-failing-to-keep-pace-with-technology-in-preventing-cyber-attacks/> □
3. «Asking the right questions to define government's role in cybersecurity», Mary Calam, David Chinn, Jonathan Fantini Porter, and John Noble, September 2018, Article, McKinsey&Company. □ Available at <https://www.mckinsey.com/industries/public-sector/our-insights/asking-the-right-questions-to-define-governments-role-in-cybersecurity> □
4. “National Cyber Security Index 2018”, e-Governance Academy. □ Available at https://ega.ee/wp-content/uploads/2018/05/ncsi_digital_smaller.pdf □
5. «Challenges and implications of cybersecurity legislation», Miguel Ángel Mendoza. Available at <https://www.welivesecurity.com/2017/03/13/challenges-implications-cybersecurity-legislation/> □

ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

У нинішній час відбувається процес становлення України як цивілізованої європейської країни. Він передбачає проведення низки складних державних реформ та змін, що сприятимуть розвитку та зміцненню України, як правової держави. Саме в такий період змін та оновлення ринкових відносин важливо тримати на високому рівні правову соціалізацію як всього населення, так і підростаючого покоління. Ця вимога обґрунтована низкою причин, а саме: неможливістю побудувати правову державу та громадянське суспільство; необхідністю зниження рівня злочинності та вчинення інших правопорушень в Україні особами різних вікових груп; формування правової культури та правової ідеології в державі; вироблення у громадян поваги до права та закону; зростання довіри громадянського суспільства до органів державної влади та місцевого самоврядування та ін. У юридичній літературі правову соціалізацію розглядають як процес або як результат. У свою чергу правова соціалізація як процес – це двосторонній об'єктивно зумовлений процес взаємодії особи і соціального середовища, який передбачає опанування особою соціальних цінностей, загальнообов'язкових правил поведінки (правових норм), правової культури, які притаманні певному суспільству, включення її в систему суспільних відносин через набуття правового досвіду і самостійної участі у правовідносинах [1, с. 38].

Зауважимо, що через відсутність належної правової соціалізації або через інші причини правосвідомість особи може стати деформованою. Правосвідомість – це система ідей, поглядів, почуттів індивідів, соціальних груп, націй та населення, що виражають їх ставлення до права, закону, правосуддя в державі та уявлення про правомірне та неправомірне.

Разом із тим, О. М. Іваній відзначає, що правосвідомість не є пасивним відображенням правової дійсності, а постає як необхідна домінанта й корелят правового буття: соціоюридична реальність не існує в «чистому вигляді», вона дана в (культурно-опосередкованих) актах правосвідомості, через сконструйовані нею змісти, системи класифікацій і оцінки громадянського життя [2, с. 241].

Деформація правової свідомості – це перекручування або ж «руйнування» позитивних ідей, установок, відчуттів та переконань. Іншими словами – викривлення правосвідомості осіб чи групи осіб. В Україні існують такі види деформованої правосвідомості:

правовий нігілізм – заперечення, відкидання загальноприйнятих правових норм, правил, цінностей тощо;

правовий ідеалізм – це перебільшена оцінка, уявлення про роль юридичних засобів при вирішенні правових, соціально-економічних, політичних та інших проблем;

правовий інфантилізм виражається в недостатньому рівні правових знань їх носія одночасно при особистій його впевненості у власній фаховій юридичній підготовці;

правовий дилетантизм – це вільне поводження (поверхове або неадекватне тлумачення) із приписами закону та (або) з оцінкою певної правової ситуації через легковажне ставлення до права.

Макарова О. В. виділяє наступні форми прояву деформації правової свідомості: правовий інфантилізм, правовий ідеалізм, правовий фетишизм, правовий конформізм, правовий дилетантизм, правова демагогія та „переродження” правосвідомості й наголошує, що занепад духовних і моральних цінностей, нестабільність і недосконалість національного законодавства, дефіцит поваги до органів державної влади з боку громадян, криміналізація суспільства, корупція, порушення прав та свобод людини і громадянина та інші деструктивні явища сьогодення є проблемами, які потребують нагального вирішення [3, с. 1].

В контексті нашої теми важливо з'ясувати представники яких саме професій є педагогами. Педагогічні працівники – це представники педагогічних професій в Україні. Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників» від 16 червня 2000 року № 963 затверджено перелік педагогічних та науково-педагогічних посад в Україні. Оскільки даний перелік є досить об'ємним, а необхідності в даній роботі його повністю відобразити немає, з метою узагальнення, наведемо приклад декількох найбільш розповсюджених посад – це вихователі, вчителі, викладачі, тобто люди, які здійснюють роль особи, яка навчає (виховує) у навчальному (виховному) процесі. Безпосередньо від таких осіб (окрім сім'ї, держави тощо) залежить формування правової свідомості підростаючого покоління в Україні. Через це достатньо важливою та актуальною на сьогодні є проблема деформації правової свідомості педагогічних працівників та проблема формування правової культури педагога, адже вони беруть участь у формуванні правосвідомості інших індивідів, а тому повинні перш за все самі мати здорову правосвідомість та необхідну правову освіту.

Іноді мають місце випадки, коли педагогічні працівники є носіями деформованої правової свідомості, що обумовлено різними причинами: правовими, соціально-економічними, політичними, релігійними тощо. Проблема полягає в тому, що причинами викривлення правової свідомості педагогів є загальні явища чи юридичні факти, але їх наслідки мають згубніший вплив, ніж деформована правосвідомість пересічного громадянина та потребують швидшого і якіснішого вирішення й комплексного підходу. Адже педагог, вчитель – це людина, яка відіграє важливу роль у державі, даючи знання, навчаючи правильним та цінним речам молоде покоління громадян нашої держави, виховуючи в них повагу як до своїх прав, свобод та обов'язків, так і до прав та свобод інших людей. Деякі автори вважають, що саме правовій освіті відводиться ключова роль у формуванні правосвідомості і правової культури особи, громадянина, суспільства, в цілому [4, с. 299]. Тоді гостро постає питання надання належної правової освіти майбутнім педагогам.

На нашу думку, правову освіту слід розглядати як структурний компонент освіти в Україні загалом, як систему правових знань, умінь та навичок, процес їх набуття та результат засвоєння особами, які навчаються, зокрема. Правова освіта є обов'язковим елементом навчально-виховного процесу в усіх освітніх закладах держави, визначених Законом України «Про освіту». Проте ми вважаємо, що варто удосконалити програму навчання осіб педагогічних спеціальностей, додавши як обов'язковий компонент правову освіту. Незважаючи на те, що в закладах середньої освіти вивчається така навчальна дисципліна як «Правознавство», все ж саме педагогу, вчителю варто володіти вищим рівнем правової підготовки, бути обізнаними про права, свободи та обов'язки громадян загалом, знати найелементарніші способи захисту прав, свобод та інтересів. Така необхідність обґрунтовується постійним спілкуванням вчителів, вихователів з дітьми, в процесі якого перші повинні мати належну правову освіту, щоб мати змогу проінформувати дітей про їхні права та свободи, привити повагу до них та до держави, знати свої права та обов'язки, а також вміти їх захистити.

Наразі правова освіта педагогів в нашій країні залишає бажати кращого: більшість закладів освіти в процесі підготовки вчителів та вихователів не викладають правничі

дисципліни. Такий підхід, на нашу думку, є неправильним, адже правовою підготовкою педагогів не слід нехтувати, вона має бути на одному щаблі із профільними предметами.

На жаль, реалії сьогодення такі, що майбутні педагоги або взагалі не вивчають право, або засвоюють його поверхово. Таке явище може призвести до маніпулювання свідомістю та поведінкою особи, мати наслідком виникнення деформації правової свідомості педагога. Тоді настає ризик деформування правової свідомості педагога, внаслідок чого може розвивається правовий інфантилізм чи правовий нігілізм, як форми деформації правової свідомості.

Наступною проблемою, яка може виникнути при підготовці педагогів – це відсутність практичної частини при вивченні «сухої» теорії права. Загальновідомо, що для кращого закріплення знань слід їх застосувати на практиці. Але сучасний досвід показує, що навіть якщо для майбутніх педагогів розроблений ґрунтовний курс з правознавства, то практична складова в ньому відсутня. В таких випадках втрачається глибина освоєння курсу, його життєва цінність. Тому дуже важливим аспектом правової освіти педагогів стає надання можливості застосувати вивчений матеріал на практиці (наприклад, в суді, в органах державної влади чи в юридичному підрозділі закладу освіти) [4, с. 300].

Правова підготовка є однією з умов високого професіоналізму педагога. По-перше, це сприятиме запобіганню деформації правової свідомості педагога, по-друге, стане обов'язковим складником професійної компетентності, що дозволить охарактеризувати представників педагогічних професій як менеджерів освітніх послуг, по-третє відповідатиме сучасним вимогам щодо обізнаності вчителя, викладача, вихователя відразу у декількох сферах, де право є тут чи не як найширша сфера діяльності людини.

Іваній О. М. вважає, що «високий професіоналізм майбутнього вчителя передбачає необхідність його правової підготовки, яка, в свою чергу, вимагає активізації творчого потенціалу педагогічної громадськості. Процес формування правової компетентності майбутнього вчителя потребує включення особистості в систему постійного розширення професійних відносин, що формують цілісну систему узагальнених знань, правових теорій, цінностей, ідеалів, які розкривають правові аспекти педагогічної діяльності, надають можливість визначати адекватні моделі поведінки й ухвалювати рішення в типових і нестандартних правових ситуаціях, керуватися в своїй професійній діяльності принципами законності, поваги до прав і свобод інших осіб» [5, с. 331].

Розкрита у даній роботі проблема дедалі частіше привертає увагу багатьох вітчизняних науковців. Дослідники схиляються до думки, що надання належної, ґрунтовної правової освіти особам, які навчаються на педагогічних спеціальностях не тільки буде гарантувати високий професіоналізм майбутнім педагогам, а й слугуватиме засобом попередження та протидії деформації правової свідомості, сприятиме підвищенню рівня правової свідомості громадян України в цілому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Парута О. Правова соціалізація особи як об'єкт теоретично-правового дослідження / О. Парута // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2018. – № 889, випуск 17. – С. 37–41.

2. Іваній О.М. Професійна правосвідомість у моделюванні поведінки вчителя / О.М. Іваній // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 5. – С. 241–247. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_5_31 (дата звернення: 07.04.2020).

3. Макарова О.В. Правовий нігілізм: теоретико-правовий аспект: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / О.В. Макарова; керівник роботи Ю.С. Шемшученко; Нац пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 19 с.

4. Кислицька Ю. Проблеми формування правосвідомості вчителів у системі їх професійної підготовки в сучасній Україні / Ю. Кислицька // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 73. – С. 299-301. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2013_73_136 (дата звернення: 07.04.2020).

5. Іваній О.М. Правова підготовка як умова високого професіоналізму вчителів / О. М. Іваній // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – № 1. – С. 326-333. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2014_1_41 (дата звернення 07.04.2020).

А.В. Голішевська
аспірантка кафедри політичних наук
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ РЕПУТАЦІЇ В ПОЛІТИЦІ

Сьогодні в динамічному світі швидкого поширення та доступу до інформації, неможливо уявити високий рівень довіри до суб'єкта політики без існування в нього позитивної репутації, яка слугує показником рівня довіри та відповідальності. Саме тому дослідження феномену репутації, ключових технологій її формування та функціонування в політиці, мають важливе значення та актуальні до вивчення.

Поняття «репутація» використовується у різних сферах діяльності: в соціології, психології, менеджменті, праві, економіці та ін. Сьогодні феномен «репутації» вивчають й через призму політології в контексті політичної репутації лідера, репутації політичних організацій, країн. Психологами репутація частіш за все розглядається як складова індивідуального рівня взаємодії, і визначається як механізм оцінки її ризику, що дуже важливо для будь-якої соціальної діяльності. Технології репутаційного менеджменту дозволяють визначати спосіб і характер спрямованого впливу по формуванню і зміні репутації лідера в соціально-політичній комунікації. Відповідно до запропонованої моделі репутації політичного лідера репутаційний менеджмент також передбачає аналіз актуального стану суспільної свідомості, конструювання на цій основі параметрів бажаної репутації (створення в тому числі «несучої метафори репутації»), дає змогу створити приватну історію, створення політичної міфології як героїчної історії, створення фреймів ефективної комунікації з різними політичними суб'єктами. В економіці, як і в політології, поняття «репутації» інколи порівнюють із поняттями «бренду» та «корпоративного іміджу». Про взаємозв'язок іміджу та репутації зазначає і А.Шишканова: перед тим, як створювати репутацію, необхідно правильно побудувати імідж суб'єкта, а потім поступово коректувати його у напрямку формування у свідомості громадян стійких уявлень, які і стануть базою репутації [8].

Досить часто, з метою руйнування позитивної репутації суб'єкта політики, конкуруючі сторони використовують популізм, політичний авантюризм, політичний блеф, демагогію через брудні маніпуляційні технології загравання та маніпулювання свідомістю громадян. Це свідчить про низький рівень політичної культури, високий рівень політичної безвідповідальності, що проявляється у використанні брудних засобів та методів політичної боротьби як ефективного шляху позбавлення конкурентів. В цьому контексті Р.Дарендорф вважав за необхідне розмежовувати такі важливі для репутації демократичного політика риси як популярність, відкритість та популізм. Стабільна позитивна репутація не може бути створена на підставі популізму та безвідповідального маніпулювання, оскільки привабливий образ, створений під час виборчої кампанії, швидко руйнується в процесі реального управління суспільством. Саме тому надзвичайно

важливою у побудові моделі репутації, в антикризових репутаційних стратегіях має бути реальна ціннісна основа, що виключає використання методів дифамації, політичних інтриг, політичних ілюзій, провокацій та консюмеризму (в контексті нівелювання ціннісних основ репутації).

Механізм створення репутації у загальному вимірі складається з двох процесів:

- стихійне формування репутації (природний шлях);
- цілеспрямоване формування репутації (штучний шлях) [5, с. 130].

Будуючи репутаційну стратегію, потрібно пам'ятати, що взаємодія репутації з навколишнім світом створює репутаційний капітал - можливість залучити ресурси для реалізації ваших намірів. Не обов'язково володіти певним ресурсом, але обов'язково мати можливість залучити його в потрібний момент, в необхідному обсязі. Рейчел Ботсман, у 2012 році під час конференції TED Talk зазначила: «Репутаційний капітал створює масовий позитивний зрив у того, хто має владу, вплив і довіру».

Важливою складовою в репутаційній технології є побудова «репутаційного профілю суб'єкта політики». На основі вищезазначеного документа створюються образи «суб'єктивного минулого» і «суб'єктивного майбутнього» та поліваріантна стратегія (дорожня карта) по їх формуванню [2].

Важливою характеристикою репутаційного профілю є діяльнісний аспект носія репутації, що складається з намірів (публічна заява про що-небудь) і вчинків (реалізований намір, який вплинув на навколишній світ. Тому потрібно здійснювати постійний аналіз публічних обіцянок суб'єкта політики та слідкувати за їх виконанням. Адже в багатьох аналітичних центрах, ЗМІ фахівці формують публічний портрет певного політичного лідера саме за допомогою аналізу публічних обіцянок. Таким чином формується рівень довіри до чергового спітчу і до політичного лідера вцілому.

При наявності багатьох спільностей з маркетинговими та менеджерськими підходами побудова політичної репутації має ряд особливостей:

- необхідно враховувати, що глобалізація пропонує нові форми побудови політичної репутації, яка на практиці часто створюється безсистемно та хаотично;
- в багатьох країнах, що лише будують демократичне суспільство, репутаційний менеджмент недостатньо інтегрований з громадянським суспільством та має слабкий вплив на інститути влади [5, с. 143].

Така ситуація притаманна, зокрема, і для України, де діалог влади та громадянського суспільства здійснюється фрагментарно, а рівень політичної культури, на жаль, не виключає використання у виборчих кампаніях та піарі маніпулятивних технологій. Як наслідок, маємо низький рівень довіри до політичних інститутів, політичних лідерів, низький рівень соціальних очікувань, неконструктивні політичні рішення сил, що приходять до влади та ін...

Важливим в PR- комунікаціях є правило: або ви керуєте своїм інформаційним портретом, або хтось чужий управляє ним та формує ваш імідж та репутаційний профіль. Тому для досягнення політичного успіху, репутація повинна бути інтегрована в загальну культуру діяльності суб'єкта політики та формуватися не ситуативно, за нагальних ситуацій та потреб, а довгостроково та комплексно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Буряченко О. В. Репутація політичної партії: структурні компоненти та суспільно-значущі функції / О. В. Буряченко // Гілея: науковий вісник. - 2018. - Вип. 135. - С. 285-289. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2018_135_77
2. Кашпур А. А. «Репутация»: [монографія] / А.А. Кашпур. – К.: Логос, 2015.- 70 с.

3. Корнієнко В. О. Репутація як складова політичної комунікації [Текст] / В.О. Корнієнко, С. Г. Денисюк // Політологічний вісник. — Київ: ІНТАС, 2011. — Вип. 52. — С. 320–328.
4. Пірен М. Проблеми професійної відповідальності політико-владної еліти в Україні / М. Пірен. - Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=6&n=71&c=1651>.
5. Устинова Н. В. Политическая репутация: сущность, особенности, технологии формирования. Екатеринбург, 2005.
6. Федорів Т. В. Медіа-репутація органів державної влади та специфіка її формування [Електронний ресурс] / Т.В. Федорів // Державне управління: удосконалення та розвиток: електронне наукове фахове видання. – Електронні дані. – [Дніпро, Дніпров. держ. аграрний ун-т: ТОВ "ДКС Центр"].– №4, 2013 р., Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=570>.
7. Шарков Ф. И. Константы гудвилла: стиль, публицити, репутация, имидж и бренд фирмы: Учебное пособие / Ф.И. Шарков. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К»; 2010. – 272 с.
8. Шишканова А. Ю. Репутація політичного лідера: особливості та технології формування с. 1-8.

Т.С. Горуц
студентка 4-го курсу
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ

Актуальність обраної теми полягає в тому, що міжнародна торгівля являє собою одну з найбільш поширених форм міжнародних відносин. Торгівля товарами на світовому ринку має свої особливості. Вони визначаються механізмами її регулювання, специфікою взаємодії продавців та покупців та характеристиками конкретного товарного ринку.

Визначення прозорих, недискримінаційних та справедливих правил регулювання міжнародної торгівлі, сприяння економічному зростанню кожної країни потребує встановлення відповідного правового регулювання. Велику роль в цій системі відіграють міжнародні організації.

Особливого значення міжнародно-правове регулювання для України набуло у 2014 році після підписання і ратифікації Угоди про асоціацію з ЄС. Саме вона визначила новий формат відносин між Українською державою та Співтовариством на принципах політичної асоціації та економічної інтеграції і стала стратегічним орієнтиром системних соціально-економічних реформ. Однією з цілей даної Угоди є поступова інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС шляхом створення поглибленої зони вільної торгівлі.

Саме тому метою роботи є теоретичне обґрунтування правового регулювання міжнародної торгівлі. Для досягнення мети роботи були поставлені наступні завдання: розглянути особливості становлення та розвитку міжнародно-правового регулювання торгівлі; визначити загальні та спеціальні принципи міжнародної торгівлі; охарактеризувати її форми; здійснити нормативно-правове регламентування міжнародних торговельних угод; розглянути види і зміст контрактів; охарактеризувати порядок врегулювання міжнародних торгових спорів; з'ясувати особливості правового

регулювання міжнародної торгівлі в Україні та розвиток торговельних відносин між Україною та ЄС.

Об'єктом дослідження є організаційно-правові відносини, що складаються при здійсненні міжнародного регулювання зовнішньої торгівлі як одного з напрямів діяльності держави. Предметом дослідження є теоретичні та практичні засади міжнародної торгівлі, що визначають вимоги легітимації здійснення зовнішньої торгівлі в контексті досягнення стабільного розвитку.

Міжнародна торгівля вважається однією із форм міжнародних відносин економічного характеру та являє собою імпорتنі та експортні операції товарів та послуг, які здійснюються між багатьма державами. За операційного підходу предметом міжнародної торгівлі є організація експортно-імпорتنих операцій; за державно-політичного підходу - організація торговельного обміну між державами з врахуванням національних інтересів та глобальних тенденцій [13, с. 13, 14].

Міжнародна торгівля зароджується за часів стародавнього Єгипту, де розвивалась морська та сухопутна торгівля між різними містами та державами того часу [8, с. 231]. Становленню та розвитку світової торговельної системи сприяла промислова революція у період XIX ст. - першої половини XX ст. Великий вплив на світову економіку у XIX ст. належить системі золотого стандарту. Наприкінці XIX ст. утворився світовий ринок, котрий зазнав великих втрат за часів Першої та Другої світових воїн [13, с. 20, 21]. Найвищого рівня світова торгівля досягла у післявоєнний період (друга половина XX ст. - початку XXI ст.). Значна роль належить і міжнародним організаціям, створеним того часу - Міжнародний валютний фонд, Світовий Банк та Генеральна угода про тарифи і торгівлю. XXI ст. ознаменувалося стрімким розвитком процесів глобалізації та лібералізації [8, с. 231].

Міжнародний економічний правопорядок в торговельній сфері підтримують міжнародні організації. На універсальному рівні в межах ООН регулювання здійснюють ЮНКТАД та Комісія ООН по праву міжнародної торгівлі ЮНСИТРАЛ, Світова організація торгівлі (СОТ), Міжнародний торговий центр ЮНКТАД/СОТ.

Зазначимо, що лібералізація міжнародної торгівлі в умовах глобалізації світової економіки зумовлює множинність її правового регулювання, яке сьогодні здійснюється на універсальному, регіональному, двосторонньому та національному рівнях. Основу її правової бази складають загальні та спеціальні принципи міжнародного права, як закріпленні у багатьох уніфікованих міжнародно-правових актах: статуті ООН, «Принципах» ЮНКТАД 1964 р., ГАТТ, СОТ, Хартії економічних прав і обов'язків держав 1974 р. та інших.

Торгівля на світовому ринку має свої особливості. Саме вони складають основу для класифікації форм торгівлі та інструментів її регулювання.

Міжнародна торгівля неможлива без міжнародної торговельної операції. Міжнародно-торговельна операція - це дії, які спрямовані на організацію, проведення та регулювання процесу обміну товарами, послугами, продукцією інтелектуальної праці між двома або кількома контрагентами різних країн. Основними міжнародними торговими операціями є експортні та імпорتنі операції. Експортні операції являють собою діяльність, яка пов'язана з продажем і вивезенням за кордон товарів для передачі їх у власність іноземного контрагента. Імпорتنі операції - це діяльність, яка пов'язана із закупівлею і ввезенням іноземних товарів для наступної реалізації їх на внутрішньому ринку країни [16, с. 218].

У міжнародній практиці виділяють також транзитні операції, при здійсненні яких товари і транспортні засоби переміщуються під митним контролем між двома митними органами [12, с. 58].

Організація міжнародної торгівлі характеризується великим ступенем уніфікації шляхом розробки і застосування міжнародно-правових документів, прийнятих на міждержавному рівні. Уніфікацією та гармонізацією міжнародного торгового права

займаються такі міжнародні економічні організації як ЮНСІТРАЛ, УНІДРУА, ЮНКТАД, СЕК ООН.

До найважливіших документів, розроблених ЮНСІТРАЛ, відносяться: Конвенція ООН «Про договори міжнародної купівлі-продажу товарів» [2], Конвенція «Про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів» [1].

До найважливіших документів УНІДРУА відносять: Гаагську конвенцію [14, с. 39], Принципи міжнародних комерційних договорів УНІДРУА [3], Конвенції «Про одностайні закони про міжнародну купівлю-продаж товарів»; «Про туристичний контракт»; «Про представництво (агентство) в міжнародній купівлі-продажу товарів»; «Про міжнародний фінансовий лізинг»; «Про міжнародний договір факторингу» тощо [14, с. 39].

З метою уникнення непоінформованості в торговельних порядках тієї чи іншої країни, що може призвести до спорів, судових розглядів та фінансових збитків Міжнародною торговельною палатою були розроблені «Міжнародні правила тлумачення торговельних термінів ІНКОТЕРМС». Це базисні умови постачання, які спрощують процес розробки і укладання контракту, допомагають партнерам знайти спосіб розподілу відповідальності, визначають, хто несе транспортні витрати.

З 1 січня 2011 р. вступила в дію нова версія правил ІНКОТЕРМС, яка отримала назву «ІНКОТЕРМС 2010». ІНКОТЕРМС містить 11 комерційних термінів, згрупованих за чотирма різними категоріями. За кожною умовою визначаються обов'язки продавця і покупця по доставці товару і встановлюється момент переходу ризику випадкової загибелі або ушкодження товару з продавця на покупця. Одинадцять термінів ІНКОТЕРМС 2010 розділені на дві групи: базисні умови постачання для будь-якого виду чи видів транспорту (EXW, FCA, CIP, CPT, DAT, DAP, DDP) та базисні умови постачання для морського і внутрішнього водного транспорту: FAS, FOB, CFR, CIF. Серед усіх базисних умов сторони зовнішньоторговельних операцій віддають перевагу умовам FOB («франко-борт» або «вільно на борту судна») і CIF («вартість, страхування і фрахт») [16, с. 229-232].

Варто зазначити, що правовою формою будь-якої міжнародної торговельної операції є міжнародна торгова угода. Найчастіше відносини у сфері міжнародної торгівлі оформляються у вигляді контракту міжнародної купівлі-продажу. Його обов'язковими умовами є: назва, номер договору (контракту), дата та місце його укладання; преамбула; предмет договору (контракту); кількість та якість товару; базисні умови постачання товарів, ціна та загальна вартість контракту, умови платежів, умови здавання-приймання товару (робіт, послуг), пакування та маркування, форс-мажорні обставини, санкції та рекламації, урегулювання спорів у судовому порядку, місце знаходження поштові та платіжні реквізити сторін [11, с. 52-53].

Важливим недержавним органом, який вирішує міжнародні спори є міжнародний комерційний арбітраж. Зазначимо, що перевагами арбітражного розгляду справ є: швидкість розгляду; добровільність підпорядкування спору арбітражу; компетентність і нейтральність арбітрів, можливість вибору сторонами таких арбітрів, яких вони вважають найбільш кваліфікованими; конфіденційність розгляду спорів; відносно невелика вартість порівняно із судовим; арбітражне рішення оскарженню не підлягає.

Регулювання засобів захисту торгівлі здійснюється прийнятими ГАТТ/СОТ трьома спеціальних угодами: «Про застосування статті VI ГАТТ» [6], «Про субсидії та компенсаційні заходи» [7] й «Про захисні заходи» [5], які містять детальне правове регулювання як по суті, наприклад, стосовно визначення демпінгу, субсидій і захисних заходів, так і всіх процедурних моментах.

Регулювання зовнішньої торгівлі в Україні здійснюється ратифікованими міжнародними конвенціями та договорами, законами України; актами тарифного і нетарифного регулювання, які видаються державними органами України в межах їх компетенції і т. ін. Відносини, які виникають у сфері зовнішньоекономічної діяльності в Україні регулюються Цивільним, Господарським, Митним кодексами України, Законами України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті», «Про

зовнішньоекономічну діяльність», «Про Міжнародний комерційний арбітраж», «Про митний тариф», «Про валюту і валютні операції» та низкою інших нормативно-правових актів.

До іноземних суб'єктів господарської діяльності можуть застосовуватися такі правові режими: національний режим, режим найбільшого сприяння, спеціальний режим. Велике значення для ефективного державного регулювання зовнішньої торгівлі має його інституціональний і функціональний устрій [15, с. 31].

Щодо правового регулювання розвитку торговельних відносин між Україною та ЄС, відзначимо, що підписання Угоди про Асоціацію [4] стало новим етапом у розвитку європейсько-українських договірних відносин. З 1 листопада 2014 року набуло чинності часткове застосування деяких частин Угоди про Асоціацію, а саме: щодо поваги до прав людини, основних свобод та верховенства права; політичного діалогу та реформ; правосуддя, свободи та безпеки; економічної співпраці та співпраці в таких галузях, як охорона навколишнього середовища, інфраструктура та сільське господарство; фінансової співпраці. З 1 січня 2016 року в Україні почав діяти Розділ IV Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, який стосується торгівлі та питань, пов'язаних з торгівлею. Урядом було ухвалено План заходів з виконання Угоди про асоціацію та список пріоритетних євроінтеграційних законопроектів для розгляду Верховною Радою.

З 1 січня 2019 року в Україні скасовано застосування 10917 старих стандартів, розроблених до 1992 року, що становить майже 90% від їх загальної кількості. Результатом впроваджених євроінтеграційних змін стало зростання обсягу зовнішньої торгівлі України з країнами ЄС [10, с. 1].

Слід зазначити, що інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС ще далека до завершення. Станом на червень 2019 року у рамках виконання цієї угоди не відбулось жодного із передбачених графіками досягнень. А на сьогодні ситуація ускладнюється й епідемією COVID-19 та світовою економічною кризою, що йде услід.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція ООН про позовну давність у міжнародній купівлі-продажу товарів від 14.06.1974 року /Відомості Верховної Ради України (ВВР) // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_002

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про договори міжнародної купівлі-продажу товарів від 11 квітня 1980 року /Відомості Верховної Ради України (ВВР) // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_003

3. Принципи міжнародних комерційних договорів (принципи УНІДРУА) від 01.01.1994 р. /Відомості Верховної Ради України (ВВР) // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_920

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 року /Відомості Верховної Ради України (ВВР) // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

5. Угода про захисні заходи від 15.04.1994 року /Відомості Верховної Ради України (ВВР) // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_016

6. Угода про застосування статті VI Генеральної угоди про тарифи й торгівлю 1994 року: Міжнародний документ від 15 квітня 1994 року № 981_010 /Відомості Верховної Ради України (ВВР) // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_010

7. Угода про субсидії та компенсаційні заходи від 15.04.1994 року /Відомості Верховної Ради України (ВВР) // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_015

8. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ: [монографія] /Кер. авт. кол. і наук. ред. Т. М. Циганкова. - К.: КНЕУ, 2003. - 660 с.

9. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом 2018 року //Режим доступу: <http://eu-ua.org/zvity-pro-vykonannia-uhody-pro-asotsiatsiiu>
10. Короткий посібник з Угоди про Асоціацію //Режим доступу: http://www.eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/association_agreement/guide.pdf
11. Крилова Н. В. Управління міжнародними торговельними операціями: навч. посіб. / Н.В. Крилова. - К.: МАУП, 2006. - 232 с.
12. Міжнародна торгівля: підруч. / За ред.. Козака Ю. Г., Логвінової Н. С., Барановської М. І. - К.: ЦУЛ, 2011. - 512 с.
13. Міжнародна торговельна діяльність: підруч. /В. В. Рокоча, В. Г. Алькема, В. І. Терехов, Б. М. Одягайло, К. В. Ковтонюк, Л. Г. Харсун, С. І. Ткаленко, С. В. Співаковський, Т. В. Співаковська, Н. М. Літвін, Г. П. Оласюк, О. І. Горбачук, О. І. Стародубцева, Н. О. Дмитрієва. - К.: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2018. - 698 с.
14. Міжнародні комерційні угоди та розрахунки: нормативно-правове регламентування: навч. посіб. /за ред.. Козака Ю. Г., Логвінової Н. С. - К.: ЦУЛ, 2010. - 648 с.
15. Правове регулювання міжнародних економічних відносин: конспект лекцій. - Луцьк, 2017. - 67 с.
16. Handel Międzynarodowy - Wydanie piąte, poprawione i uzupełnione.- Pod redakcją prof. Jurija Kozaka, prof. Tadeusza Sporka, prof. Edwarda Molendowskiego - Kijów - Katowice - Kraków: Centrum literatury naukowej, 2015 - 272 p.

*Т. В. Івіна
студентка 41-П (з) групи
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

До недавнього часу держави незалежно встановлювали стандарти захисту прав інтелектуальної власності. В умовах глобалізації змінилися підходи до розробки національних законів. Сьогодні країни, прагнучи здійснити ефективний захист прав чи інтересів національних економік, ініціюють підвищення міжнародного рівня захисту прав інтелектуальної власності. Такі країни встановлюють високі стандарти для країн периферії шляхом застосування різних заходів впливу та санкцій проти останніх. Всесвітня система міжнародних відносин у галузі захисту інтелектуальної власності об'єднана в рамках Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), створеної в 1967 році. Прийнята в тому ж році Стокгольмська конвенція визначила інтелектуальну власність права на літературні, художні твори, наукові досягнення, виконавські, звукозаписні, радіо- і телевізійні передачі, винаходи, промислові зразки, торгові марки, знаки обслуговування, торгові назви та інші торгові марки. права, пов'язані з інноваціями в різних державних сферах.

Г. Римарчук, досліджуючи нормативно-правову базу регулювання у сфері забезпечення прав громадян на об'єкти інтелектуальної власності, виявив, що останнім часом Європейське співтовариство дуже активно розробляє питання забезпечення прав громадян на продукцію інтелектуальної власності, можливості створення та вільне використання творчих об'єктів [1]. Правова система Європейського Союзу передбачає

існування зони вільної торгівлі та руху товарів, послуг, капіталу та робочої сили. Виникнення єдиного внутрішнього ринку зумовило необхідність підтримки та заохочення держав-учасниць до співпраці в цій галузі та відповідного врегулювання певних аспектів інтелектуальної власності, таких як запровадження торгової марки та дизайну, визнання винаходів та корисних моделей (Європейський патент) у межах ЄС за єдиною процедурою, будуючи систему законодавства ЄС, що регулює створення та використання одних і тих же об'єктів. Натомість захист прав власників та ступінь їх юридичної відповідальності за передбачені законом юридичні положення залишаються в межах юрисдикції кожної держави. Слід зазначити, що законодавство України не має чіткого механізму захисту прав інтелектуальної власності. Навіть серед науковців є дискусії щодо розмежування захисту та охорони інтелектуальної власності.

Захист прав - це насамперед відновлення порушених прав інтелектуальної власності та запобігання їх порушенню, який може розглядатися у трьох аспектах, як:

- відповідне право особи, яке виникає разом із набуттям прав інтелектуальної власності, та потребує дотримання такого права іншими особами;
- необхідні види діяльності, які можна здійснювати за допомогою юрисдикційних та неюрисдикційних засобів;
- функція державного управління, яка передбачає, крім безпосередньо виконуваних державними органами дій та заходів щодо захисту інтелектуальної власності, забезпечення умов для захисту інтелектуальної власності самими суб'єктами цих відносин [2].

Вчені кажуть, що впродовж розвитку прав інтелектуальної власності в Україні пропонувались різні проекти, розроблялися національні та міжнародні правові акти, впроваджувалися та скасовувалися системи реєстрації наукових відкриттів, але проблема залишається відкритою. На думку І. Беззуба, в Україні не приділяють належної уваги інноваційним винаходам, що призводить до втрати інтелектуального потенціалу держави. Вченим рекомендовано надавати пріоритет розробці всебічної національної стратегії інтелектуальної власності, стратегії, яка визначає необхідні правові реформи, окреслено обов'язки держави щодо впровадження необхідних змін та виділення ресурсів, достатніх для забезпечення ефективного правозастосування [3].

Ефективне державне управління інтелектуальною власністю неможливе без створення кваліфікованої правової бази у цій галузі, яка б відповідала міжнародним стандартам і не спричиняла б юридичних конфліктів у системі національного законодавства. Пропонується внести відповідні зміни до конкретних законів у галузі інтелектуальної власності з метою приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів. Такий крок запобігає виникненню правових конфліктів, а отже, і конфліктів інтелектуальної власності [4].

Сьогодні Україна поступово приєднується до світової спільноти у сфері захисту інтелектуальної власності. Хоча система правового забезпечення захисту результатів інноваційної діяльності має певні недоліки, інституційна та регуляторна сфери реформуються та доповнюються державою, яка спирається на міжнародний досвід впровадження ефективної моделі захисту прав інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Римарчук Г. С. Державне регулювання у сфері забезпечення прав громадян на об'єкти інтелектуальної власності. Захист прав і свобод людини і громадянина в умовах формування правової держави : матеріали І Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 25 квітня 2012 р.). Л., 2012. С. 477–481.

2. Ромат Т. Удосконалення захисту інтелектуальної власності в Україні в контексті міжнародних зобов'язань. Державне управління та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. Дн. : ДРІДУ НАДУ, 2011. № 3 (10). С. 132–141.

3. Беззуб І. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності: оцінки експертів URL: http://www.nbuvip.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=597:intelektualna-vlasnist-2&catid=71&Itemid=382.

4. Якубівська Ю. Є. Колізії норм права та компетенції органів управління у сфері інтелектуальної власності як загроза інформаційній безпеці. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. (Серія: Юридичні науки). К. : УДУФМТ, 2015. № 4 (81). С. 37–42.

*Ю.С. Капля
студентка 4-го курсу
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Нині трудова міграція значно увійшла у звичне життя українського суспільства. Явище трудової міграції, як міжнародної, так і внутрішньої є органічною частиною всієї правової системи держави. Враховуючи масовість міграційних процесів громадян України, важливою складовою ефективною системи правового регулювання є вивчення трудової міграції з урахуванням історичних, політичних та соціальних аспектів даного суспільного явища. Задля можливості покращення дії системи трудової міграції потрібне постійне прагнення до вдосконалення існуючої системи національного правового регулювання та імплементації норм міжнародного законодавства в законодавство України. Дослідження актуальних питань проблем трудової міграції проводили такі українські вчені, як Белєвцева В.В. , Крижанівська О. П., Максименко, О. М., Майданік І. П., Ануфрієва Л. П., Волоско Я. О. та інші.

Досліджуючи відповідну тему, доцільно виокремити поняття трудової міграції. Науковці С. В. Фомішин, І. Д. Шутак дають визначення трудової міграції населення як особливого виду міграції економічного характеру, який обумовлений пошуком роботи, як правило, за межами країни постійного місця проживання. У науковій літературі трудову міграцію ще розуміють як переміщення у просторі, що здійснюються індивідами з метою підвищення рівня життя на основі більш вигідного використання власної робочої сили без зміни постійного місця проживання. На думку О. Журби, трудова міграція є ширшим поняттям, ніж праця за кордоном і являє собою переміщення працездатної особи на територію держави, громадянином якої вона не є та в якій постійно не проживає, з метою зайняття оплачуваною трудовою діяльністю.

Досліджуючи праці науковців можна сформулювати власне визначення терміну трудової міграції. Так, на нашу думку, трудовою міграцією є переміщення працездатних осіб з метою покращення рівня життя та матеріального добробуту шляхом заміщення вакантних посад наявних в іншому місті країни або за кордоном.

Згідно досліджень Державної міграційної служби України з 2014 року по 2019 рік кількість трудових мігрантів значно збільшилась. Тому нагальною проблемою є покращення стану правового регулювання, а саме систематизація існуючих правових актів із внесенням доповнень. Відтак, потрібно звернути увагу на актуальні питання правового регулювання трудової міграції в законодавстві України.

Одним з актуальних питань правового регулювання є застосування зовнішнього та внутрішнього законодавства. На сьогодні існує чимало нормативно-правових актів, нормами яких здійснюється правове регулювання трудової міграції. Національним

законодавством, що регулює працю мігрантів є Кодекс законів про працю України (далі – КЗпП України) від 10.12.1971 року, який регулює працю всіх громадян України, в тому числі і внутрішньо переміщених, праця яких застосовується для заміщення вакантних посад. Так, для внутрішньо переміщених мігрантів законодавством України закріплено основні трудові права працівників та гарантії забезпечення громадян на працю, що не мають суттєвих відмінностей порівняно з громадянами, що працюють у рідному місті. Проте не менш актуальним питанням є правове регулювання праці зовнішніх мігрантів. Згідно ст. 4 КЗПП України визначено, що законодавство про працю складається з Кодексу законів про працю України та інших актів законодавства України, прийнятих відповідно до нього. Згідно ст. 81 КЗпП України розуміється, що якщо міжнародним договором або міжнародною угодою, в яких бере участь Україна, встановлено інші правила, ніж ті, що їх містить законодавство України про працю, то застосовуються правила міжнародного договору або міжнародної угоди. Можна виокремити основну нормативну базу правового регулювання праці міжнародних мігрантів, яка в свою чергу складається із внутрішнього законодавства, прикладом якого може слугувати Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» від 05.11.2015 року та зовнішнього законодавства, ратифікованого Україною, наприклад Європейська конвенція про правовий статус трудящих-мігрантів, Конвенція про зловживання в галузі міграції і про забезпечення працівникам-мігрантам рівних можливостей і рівного ставлення, Конвенція Міжнародної організації праці про працівників мігрантів № 97 та інші. Трудові відносини громадян України, які працюють за її межами, а також трудові відносини іноземних громадян, які працюють на підприємствах, в установах, організаціях України, регулюються відповідно до Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23.06.2005 року.

У зв'язку з різноманітністю професій та трудового складу виникає потреба введення в механізм правового регулювання елементів, що стабілізують процес правової регламентації суспільних відносин, а саме спеціального законодавства. Так, постає не менш актуальне питання застосування загального та спеціального законодавства.

Комплексні правові акти являють собою систему загального законодавства. Загальне законодавство встановлює основоположний початок правової регламентації праці, дає своєрідне підґрунтя для спеціального законодавства. Загальні принципи, які розроблені в комплексних правових актах, не можуть бути скасовані шляхом прийняття спеціального законодавства. Крім того, важливим аспектом є те, що норми загального законодавства поширюються на всіх працівників. Проте, без відповідних галузевих нормативних актів правове регулювання не буде повним та всебічним. Так, спеціальне законодавство покликане встановити правове регулювання у окремих видах праці та стосовно різних категорій працівників. Спеціальні норми, які поширюються на окремі категорії працівників: неповнолітніх; жінок; інвалідів; працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими і небезпечними умовами праці; осіб, котрі працюють у районах з особливими природними географічними та геологічними умовами тощо. Вбачається, що відносини, пов'язані із трудовою міграцією є також, однією зі складових класифікації спеціального законодавства та потребують відповідного правового регулювання.

Загальне законодавство має значно більший вплив на регулювання суспільних відносин, аніж спеціальне, адже впливає на всі сфери трудової діяльності. У співвідношенні загальних і спеціальних норм виражаються єдність і диференціація трудового права. Принцип єдності виявляється в загальних нормах, а диференціація - у спеціальних. Основою для єдності правового регулювання виступає стаття 2-1 КЗпП, де проголошено принцип рівності трудових прав. Загальні норми обов'язкові для всіх власників або уповноважених ними органів, їх можна змінювати тільки в бік поліпшення становища працівників порівняно з чинним законодавством. Спеціальні норми конкретизують загальні, доповнюють їх, а в деяких випадках встановлюють вилучення із загальних норм. Варто пам'ятати, що без розумного співвідношення та

взаємозастосування спеціального й загального законодавства неможливе ефективне правове регулювання трудових відносин, зокрема праці трудових мігрантів.

Можна зробити висновок, що у тандемі міжнародного та національного законодавства правового регулювання трудової міграції мають бути сильне законодавство України і належне його виконання та правильне взаємозастосування загального й спеціального законодавства, адже міграційні процеси займають чільне місце у сучасному світі та є складовою частиною зовнішньої та внутрішньої політики держав.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Правові основи міжнародної економічної діяльності: [навч. посіб.] / С. В. Фомішин, І. Д. Шутак. — Київ: Кондор, 2009. — 454 с.
2. Населення України. Трудова еміграція в Україні. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. — 233 с.
3. Журба О. В. Поняття та сутність праці за кордоном та сучасної української трудової міграції / О. В. Журба // Форум права. — 2008. — № 1. — С. 130-133. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.nbuv.gov.ua.
4. Дослідження Державної міграційної служби /«Статистика з основної діяльності»/[Електронний ресурс]: <https://dmsu.gov.ua/diyalnist/statistichni-dani/statistika-z-osnovnoj-diyalnosti.html>
5. Кодекс законів про працю України : закон України від 10.12.1971 № 322-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

*І. А. Клімова
студентка 3 курсу
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м.Київ)*

ФОРМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Одна з гострих проблем, які постають перед сучасним українським суспільством – це прояви насильства в сім'ї. Домашнє насильство – надто розповсюджена форма порушення прав людини. Щоденно воно здійснює посягання на найцінніші блага людини – життя і здоров'я, честь і гідність.

Метою даної статті є висвітлення окремих аспектів домашнього насильства. Правова база по запобіганню та протидії домашньому насильству – це Конституція України, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та інші нормативно-правові акти, що стосуються попередження та протидії насильству в сім'ї. Норми Основного Закону України визначають та гарантують охорону і захист прав, свобод та інтересів сім'ї та людини. Це показано зокрема ст. ст. 3, 21–24, 27–29, 32, 51, 52 [1].

У п. 3 ст. 1 Закону України України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» відзначено, що домашнє насильство – це діяння (дія або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення

таких діянь [2]. Як впливає з визначення поняття насильства в сім'ї, наведеного вище, це явище має чотири основні форми: фізичну, економічну, сексуальну й психологічну.

Фізичне насильство - умисне нанесення одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може призвести чи призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного чи психічного здоров'я, нанесення шкоди його честі та гідності [2].

Щодо дітей, фізичне насильство – це дії або відсутність дій з боку батьків чи інших дорослих, у результаті яких фізичний або розумовий стан дитини порушується чи знаходиться під загрозою погіршення. Фізичне насильство вважається одним із найтяжчих видів насильства в сім'ї, оскільки кривдники посягають безпосередньо на життя і здоров'я, недоторканість та безпеку особи, які, згідно зі статтею 3 Конституції України, визнаються найвищою соціальною цінністю. Дія кривдника може полягати як у безпосередньому фізичному впливі на організм людини (заподіяння ушкоджень життєво важливим органам, удушення, побиття, стусани та укуси тощо), так і зумовлювати такий вплив за допомогою чинників зовнішнього середовища (дія високих чи низьких температур, електроструму, отруйних чи вибухових речовин, пожежі та ін.), а також незаконне позбавлення волі, залишення в небезпеці, ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані тощо.

Економічне насильство – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я [2]. При його вчиненні можуть порушуватися такі права і свободи особи, як право на недоторканість житла, право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, право на працю, право приватної власності тощо. Економічне насильство в сім'ї теж різноманітне за видами і виявляється у своєрідному економічному тиску на члена сім'ї. До економічного насильства відносять умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, примус члена сім'ї виконувати важку, непосильну роботу; відмова члена сім'ї (батька, матері) опікуватися малолітніми, неповнолітніми членами сім'ї, старими, інвалідами, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, навчатися та інші правопорушення економічного характеру. [3]

Цей вид насильства може проявлятися у позбавленні чи обмеженні трудових і майнових прав або у створенні ситуації, за якої один член сім'ї змушений систематично просити гроші на утримання сім'ї або на власні потреби, у втягненні неповнолітніх у заняття жебрацтвом, пошкодженні чи знищенні майна іншого члена сім'ї або спільного майна, примушуванні чи втягненні в заняття проституцією. Одним із найбільш поширених проявів економічного насильства в Україні є вигнання з дому (квартири), що в переважній більшості випадків застосовується до жінок та дітей [4].

Сексуальне насильство – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканість іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру по відношенню до неповнолітнього члена сім'ї [2]. Незважаючи на те, що більшість видів сексуального насильства є злочинами, що передбачені в Кримінальному кодексі України (примус жінки до сексуальних зносин із чоловіком та іншими людьми проти її волі; примус до болісних або садистських статевих зносин та застосування предметів для цієї мети; застосування погрози насильством для примусу партнера до згоди на сексуальний зв'язок тощо), сексуальне насильство в сім'ї може проявлятися й у сексуальній поведінці, яка хоч і не суперечить КК, але відповідно до Закону про попередження насильства, порушує сексуальну недоторканість і статеву свободу жінки чи чоловіка. До неї можна віднести нав'язування жінці чи чоловіку особливих видів сексуальних контактів проти її (його) волі; постійне нав'язування сексуальної близькості, коли жінка чи чоловік перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння; нав'язування без згоди жінки чи чоловіка фізичного контакту з ерогенними зонами, іншими частинами їхнього тіла і т. п. [5].

В ст.1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» вказано, що психологічне насильство – це форма домашнього насильства, що включає словесні образи, погрози, у тому числі щодо третіх осіб, приниження, переслідування, залякування, інші діяння, спрямовані на обмеження волевиявлення особи, контроль у репродуктивній сфері, якщо такі дії або бездіяльність викликали у постраждалої особи побоювання за свою безпеку чи безпеку третіх осіб, спричинили емоційну невпевненість, нездатність захистити себе або завдали шкоди психічному здоров'ю особи [2]. Психологічне насильство має такі прояви: використання лайливих слів, крику, образ, принизливих дій, що завдають шкоди самооцінці дитини; вияв брутальності щодо родичів, друзів дитини, висловлювання чи дії, які здійснюються з метою приниження дитини. Психологічне насильство виявляється у брутальному ставленні до родичів чи друзів члена сім'ї, заподіянні шкоди домашнім тваринам, знищенні, пошкодженні, псуванні або приховуванні особистих речей, предметів, прикрас тощо, використанні принизливих зауважень щодо члена сім'ї, постійних проявах незадоволення, безпідставних докорів, зауважень і звинувачень, крайніх проявах підозрілості, ревнощів, перевірок, стеження, що робить нестерпним життя, тощо. У психологічному насильстві можна виокремити вербальне та емоційне насильство. Вербальне (словесне) чиниться у разі критики та докорів буквально за кожний вчинок. Емоційне насильство може відбуватися взагалі без слів за допомогою відповідної міміки, пози, поглядів, інтонації. Окреме місце займає психологічне насильство між тещею або тестем і зятем, свекром або свекрухою і невісткою, онуками та дідусем або бабусею тощо. Прояви безвідповідальності по відношенню до дітей, нехтування чи неспроможність реалізувати батьківські права та обов'язки часто виступають спонукаючими факторами зародження психологічного насильства в сім'ї, що часто спричиняє депресії, нервові розлади, загострення хронічних захворювань, і навіть призводить до самогубства. Психологічне насильство в сім'ї супроводжує всі інші види насильства. [6]

Дослідивши дане питання, можна дійти висновку, що насильство в сім'ї широко поширене в різних формах. На сучасному етапі розвитку суспільства ця проблема є гострою, актуальною і потребує ефективних шляхів подолання. Подальшим напрямком дослідження може бути розробка методів та програм роботи з людьми, які зазнають насилля в сім'ї.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: чинне законодавство станом на 02 лютого 2020р.,: Офіц. текст. К.: Алерта, 2020. – 80с.
2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних «Законодавство України» /Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60306 (дата звернення 11. 03.2020).
3. Новели законодавства про запобігання та протидію домашньому насильству: матеріали міжнародного круглого столу (27 вересня 2019 року). Київ: Національна академія прокуратури України, 2019. - 184 с.
4. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 18.05.2018 № 1/11-5480 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ МІНІСТЕРСТВО МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ Запобігання та протидія насильству МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ. – Київ – 2018.
5. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ щодо його подолання: навчально-методичний посібник для курсантів вищих навчальних закладів МВС України /Укладачі: Запорожцев А.В., Лабунь А.В., Заброта Д.Г., Басиста І.В., Дроздова І.В., Брижик В.О., Мусієнко О.М. – Київ, 2012. – 246с.
6. Правові та психологічні аспекти домашнього насильства /О. І. Зінсу. //«Молодий вчений». – 2018. – №12. – С. 178–182.

СУБКУЛЬТУРА «А.У.Є.» В УКРАЇНІ

Нещодавно в Україні почала зароджуватися нова молодіжна субкультура під назвою «А.У.Є.». Ця абревіатура розшифровується як «арештанський уклад єдиний». «А.У.Є.» - це якби «Конституція» в тюремному світі, за якою живуть в'язні, або ж, по іншим даним, вітання між собою ув'язнених. Але ж як це пов'язано з неповнолітніми? А ось так, любителі «блатної романтики» здебільшого підлітки та школярі, які дотримуються неписаних законів кримінального світу залучають інших неповнолітніх здійснювати правопорушення, нахабно ставитися до співробітників поліції, збирати гроші на так званій «общак», вчиняти самосуд над тими, хто не підкорився їхньому «кодексу». В багатьох українських школах це стало культом. Угрупування в котре вступають школярі, аби дотримуватися тюремних законів, в прямому сенсі живе за тюремними поняттями і спілкуються в ньому на тюремному жаргоні. Члени угрупування з легкістю можуть відібрати у дитини телефон, відлупцювати за найменшу провину або ж відібрати кишенькові гроші. Такі випадки вкрай не рідкість.

Ця мода прийшла до нас із сусідньої Росії, через простори інтернету, а саме з соціальної мережі «В Контакті», яка зараз офіційно заборонена на території України. На просторах цієї соц. мережі є спільноти в яких поширюють різноманітні лозунги та цитати про кримінальне життя. В топових таких спільнотах налічується більше 100 а іноді і 200 тисяч користувачів, серед яких 40 тисяч українських дітей. Підписники таких спільнот, як показує практика, здебільшого зі східних регіонів України. Серед лідерів Харківська, Одеська, Запорізька області, не далеко відійшов і Київ. Звісно, більшість підписників не досягнули і 18 років та не перебували у місцях до яких вони так прагнуть потрапити. Та що там говорити, якщо навіть на просторах «YouTube» можна з легкістю знайти популярних блогерів, які доносять у маси інформацію про тюремне життя, а їхні ролики набирають мільйони переглядів. Яскравим прикладом цього є канал Сергія Новіка і Андрія Щадило, який має назву «Мопс-дядя пес». Контент цього каналу полягає у побитті за гроші, або ж за виконання різних завдань котрі скидають прихильники такого екстремального формату. Фішкою каналу є розповіді на теми як вести себе в камері, як правильно відповідати на запитання однокамерників. Славиться канал і крилатими фразами з кримінального жаргону.

В згаданій Росії, школярі на свято фарб в 2018 році закидали поліцейські машини фарбами і камінням. При цьому вони вели себе неадекватно і нецензурно ляялися у бік представників правоохоронних органів. Якщо вони ведуть себе так з органами порядку в країні, то що вони зможуть зробити з ні в чому невинними дітьми або ж навіть і з дорослими.

Здебільшого малолітні злочинці формують банди, які збираються в торгових центрах, на подвір'ях, в школах. Вони здебільшого, чисельно переважаючи, нападають гуртом.

Такий випадок відбувся у торговому центрі в якому малолітні хулігани пристали до чоловіка, який просто фотографував себе. Неповнолітні навмисно провокували чоловіка на конфлікт, і самі лізли в кадр, аби потім напасти з претензіями: «Яке ти маєш право нас знімати?» В результаті потасовки, хулігани насильно вивели чоловіка з торгового центру.

І це, не поодиноким випадком. Одного разу діти навіть напали на поліцейську дільницю, побили камери відеонагляду і пошкодили службовий автомобіль.

Приміром, 23 квітня минулого року п'ятеро 18-річних житомирян відгамселили на вулиці Київській водія тролейбуса, який зробив зауваження молодикам щодо порушення ними правил дорожнього руху України. У відповідь на це вони кинулися з криками «АУЄ» бити чоловіка та пасажирів, що намагалися його захистити. А буквально днями увечері на площі Соборній йшла неповнолітня дівчина, на вигляд років 13-14, у кофті з надписом «АУЄ». На зауваження щодо не усвідомлення масштабу небезпеки, на яку наражає себе дівчина, вона почала погрожувати розправою, але швидко втікла з місця подій. Також, є чималі випадки самогубств зі сторони однокласників проблемних підлітків, які просто не витримували знущань зі сторони ауешників [1].

Все частіше школярі 16-17 років організованими групами громлять в Києві магазини, провокуючи бійки з охороною, щоб поцупити алкоголь. Останній такий випадок стався увечері 7 жовтня. Підлітки розгромили магазин, розташований неподалік від будівлі Верховної Ради, на вулиці Грушевського.

«50-70 осіб прибігли з боку метро «Арсенальна» і пограбували натовпом магазин навпроти входу в Маріїнку», - розповіла на своїй сторінці в Facebook журналіст Ангеліна Бакалінська [2].

На нашу думку, основна причина появи субкультури АУЄ - соціально-економічна нестабільність України. Підлітки, мріючи про матеріальну забезпеченість, таку як у кримінальних авторитетів, здійснюють злочини майнового характеру (грабежі, розбійні напади, крадіжки). Потрапляючи у місця обмеження волі, вони отримують зламані долі та сльози матерів. Тиняючись по вулицям підлітки часто потрапляють в залежність від наркотиків та алкоголю, замість правильного харчування, ведуть неправильний спосіб життя, замість того аби займатися спортом.

Ще однією вагомою причиною неповнолітньої злочинності є неправильне виховання. Батьки так турбуються про власну кар'єру, що зовсім забувають слідкувати за своїми дітьми. Діти з неблагополучних сімей взагалі, по суті батьків не мають, вони шукають своїх авторитетів серед вулиць і в місцях обмеження свободи. Замість авторитету який вони могли б бачити в своїх батьках, вони вбачають його в представниках криміналітету. «Злочинні авторитети серйозно впливають на психіку підлітків, у яких ще немає стійких поглядів. Вони пояснюють, мовляв, «закони держави вас не захищають, а у нас є свої закони», - пояснює «Вістям» екс-глава Державної пенітенціарної служби Сергій Старенький [3].

Бути ув'язненим – не модно, модно мати власне хоббі, хорошу компанію, люблячу сім'ю. Не варто потрапляти у заклади обмеження свободи, бо там підлітки починають усвідомлювати важливість скоєного, але це вже пізно. Свобода – це найцінніше відчуття яке має людина, але цим нехнують підлітки, що належать до субкультури «А.У.Є.». За ґратами свобода починає цінуватися, але вже пізно.

Отже, виходячи з вище викладеного матеріалу можна зробити висновок, що проблема «А.У.Є.» в Україні є надзвичайно серйозною та нагальною. Суспільство та держава повинні створити бар'єр між дитиною (підлітком) і представниками цих груп та налагодити ефективну систему запобігання виникнення таких «банд».

ЛІТЕРАТУРА:

1. «АУЄ» в Україні: хто і як провокує молодь долучатися до кримінального світу // [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – 20 хвилин – Режим – доступу: <https://zt.20minut.ua/Kryminal/ae-v-ukrayini-hto-i-yakprovokuemoloddoluchatisya-do-kriminalnogo-s-10967689.html> – Назва з екрана. Дата публікації : 12.11. 2019. – Дата перегляду: 13.03.2020.

2. На Украине крепнет молодёжная субкультура с криминальным окрасом // [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Украина.ру – Режим доступу: <https://ukraina.ru/news/20181008/1021347405.html>. – Назва з екрана. Дата публікації : 08.10.2018. – Дата перегляду: 13.03.2020.

3. "АУЕ" в Украине: кто и как тянет молодежь в криминал // [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Vesti.ua – Режим доступу: <https://vesti.ua/strana/244168-ae-po-ukrainski>. – Назва з екрана. Дата публікації : 23.06.2017. – Дата перегляду: 13.03.2020.

*І. С. Коробченко
студентка 2 курсу
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ЕКОНОМІЧНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК РІЗНОВИД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Проблема домашнього насильства в Україні є досить актуальною. Здавалося б, у сучасному світі це можна назвати феноменом, але таке приховане явище як насильство в сім'ї прогресує швидкими темпами, в результаті якого жертвами стає значна кількість людей.

В Україні раніше домашнє насильство відносилось тільки до адміністративних проступків, за які наставала адміністративна відповідальність.

Згідно Кодексу України про адміністративні правопорушення, вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого, а так само невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення, - тягнуть за собою накладення штрафу від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від тридцяти до сорока годин, або адміністративний арешт на строк до семи діб [1].

Наразі, з удосконаленням законодавства, з наданням даним проступкам більшої суспільної небезпеки, відбулася криміналізація домашнього насильства, шляхом доповнення Кримінального Кодексу статтею 126-1 «Домашнє насильство» та набрав чинності ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 17.01.2019 р.

Відповідно до цього закону, домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь [2].

Отже, домашнє насильство – це не тільки заходи, що супроводжуються

застосуванням фізичної сили. Адже люди найчастіше стають жертвами саме психологічного і економічного насильства.

Відповідно до ст. 1 ч. 2 п. 4 ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому насильству» економічне насильство – форма домашнього насильства, що включає умисне позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна, коштів чи документів або можливості користуватися ними, залишення без догляду чи піклування, перешкоджання в отриманні необхідних послуг з лікування чи реабілітації, заборону працювати, примушування до праці, заборону навчатися та інші правопорушення економічного характеру [2].

Зазвичай, економічне насильство здійснюють ті люди, які вважають себе годувальниками в сім'ї і, на їх думку, тільки вони мають право вирішувати як розпоряджатися коштами в родині. Ці люди зосереджують в своїх руках всі сімейні доходи: заробітну плату членів родини, стипендію чи інші соціальні виплати та контролюють видатки, розподіл коштів, визначають грошові покарання або заохочення.

В основному такого насилля зазнають жінки та діти. Дуже часто в деяких українських сім'ях чоловіки забороняють жінкам працювати, вважаючи, що основне призначення і завдання жінки – це ведення домашнього господарства та виховання дітей. Таким чином, жінка повністю впадає в фінансову залежність перед своїм чоловіком, не маючи джерела власного доходу. Коли ж справа доходить до поділу майна та активів, то зазвичай залежні жінки найчастіше залишаються ні з чим.

Стосовно дітей також здійснюється економічне насилля, яке проявляється в фінансових покараннях та заохоченнях.

Аб'юзер (від англ. abuse – насильство) задля досягнення певного результату може маніпулювати діями та думками жертви, відбираючи в неї матеріальні ресурси та їжу.

Проте ст. 48 Конституції України зазначає, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло [3].

Економічне насильство може проявлятися у примушуванні жертви займатися жебрацтвом, проституцією та крадіжкою, в результаті чого особа може притягнутися до юридичної відповідальності, яка передбачена кримінальним законодавством.

Існують інші ознаки, які характеризують економічне насильство: позбавлення права можливості розпоряджатися матеріальними ресурсами; вимога звітувати за витрачені кошти, створюються умови фінансової залежності.

Економічне насильство створює сприятливі умови для розвитку психологічного насильства. Унаслідок переведення особи у фінансову залежність, вона автоматично потрапляє у залежність психологічну внаслідок пригнічення її емоційного стану та приниження самооцінки.

Економічне насильство досить складно припинити так як особа повністю фінансово залежна від свого кривдника і не має ресурсів для самостійного існування.

Проте прояви економічного насильства можуть виявлятися і після розлучення. Це стосується тих випадків, коли чоловік відмовляється сплачувати аліменти на утримання дитини, приховує офіційну заробітну плату при зверненні жінки для стягнення аліментів.

Юридично довести вину «економічного тирана» вкрай складно. Ще складніше залучити його до відповідальності.

Проте, можна захиститися звернувшись до певних організацій чи державних органів, які допоможуть встановити факт насильства, або ж нададуть тимчасовий притулок жертві.

Куди ж звернутися жертві домашнього насильства:

- в екстреній ситуації дзвонити в поліцію;
- звернутися до мобільних бригад психологічної допомоги 0-800-500-335;
- звернутися в організацію з протидії насильства в сім'ї (Ла Страда) – 116 123;
- за необхідності - звернутися за медичною допомогою;
- пройти лікування, яке відбувається лише за згодою пацієнта або його законного представника [4].

Крім цього, існує окрема служба з протидії домашньому насильству "Поліна". Це поліцейські групи, які пройшли спеціальну підготовку і виїжджають на виклики, пов'язані з домашнім насильством [4]. Також можна звернутися в Центр соціальних служб для сім'ї та молоді (в регіоні свого проживання) або Єдиний контакт-центр системи безоплатної правової допомоги 0 800 213 100 [4].

Отже, економічне насильство – є одним із найнебезпечніших проявів домашнього насильства, який в майбутньому може спровокувати й інші форми насильства (психологічне, фізичне, сексуальне).

З будь-яким насильством потрібно боротися. Адже ніхто не може бути підданим жорстокому поводженню, або такому, що принижує гідність людини.

Україна тільки стала на шлях активної боротьби з таким видом злочину, створивши нормативну базу, яка забезпечить подальший захист жертв домашнього насильства, дасть можливість кожному постраждалому відновити своє порушене право і змусить кожного кривдника усвідомити, що за прояви домашнього насильства його буде покарано.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: закон України від 7 грудня 1984 року р. № 80731-X //Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – додаток до №.51. – Ст. 1123.

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 17.01.2019 р. №. № 2671-VIII// Відомості Верховної Ради України. – 2019. – Ст.73

3. Конституція України : закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96 //Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

4. 112.UA [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. Електронні дані. – 112. UA. - Режим доступу: <https://ua.112.ua/suspilstvo/piat-pytan-pro-domashnie-nasylstvo-iaki-vy-boialysia-postavyty-515419.html> (дата звернення 11.03.2020). – П'ять питань про домашнє насильство, які ви боялися поставити.

*О.І. Линник
співшукач кафедри публічного управління
та міжнародних відносин
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Командно-адміністративне прийняття та виконання рішень в політиці має негативний вплив на суспільство. А одним з прикладів прийняття політичних рішень в тоталітарній системі стала практично повна безвідповідальність осіб, які їх приймають. Це негативно позначалося на ступені їх (рішень) ефективності та нині створює перешкоди поглибленню євроінтеграційних процесів.

Ефективність реалізації політичних рішень залежить від виконання ряду вимог: підтримка рішень необхідними ресурсами (матеріальними, фінансовими, людськими); прогнозування наслідків рішень, їх вплив на різноманітні сфери життєдіяльності суспільства; визначення термінів виконання (реалізації) політичних рішень.

В умовах реформування українського суспільства та держави, поділу влади як по вертикалі, так і по горизонталі, стає актуальною демократизація процедур підготовки й

прийняття політичних рішень, аналіз їх на конфліктогенність та можливість їх корегування.

Суттєвою вимогою до політичного рішення є ефективність його виконання, а корегування рішення потребує лише тоді, коли стає очевидним, що без нього не можливо досягти поставленої цілі й поглибити євроінтеграцію, що впливає на сталий розвиток українського суспільства.

Треба відмітити, що проблеми, які торкаються політичних рішень, активно вивчаються дослідниками – політологами, соціологами, економістами та ін. Тут можна відмітити таких авторів, як: Атаманчук Г. В., Гаджиєв К. С., Демидов А. І., Мельник В. А., Шаран П., Соловійов А. І., Панарін А. С. Ці вчені докладно вивчали проблемні питання щодо політичних рішень та намагались знайти правильні засоби для їх вирішення.

Слід відмітити, що політичне рішення є важливим видом управлінського рішення. З проблемою прийняття політичного рішення в умовах трансформаційних та інтеграційних процесів учасники політичних дій зіштовхуються тоді, коли стають перед необхідністю вибору оптимального варіанту поведінки (політичної дії). Політичне рішення це також технологічне переобрахування політичної влади в керуванні соціальними процесами.

Процес прийняття політичного рішення являє собою симбіоз раціонально організованої взаємодії структур та інститутів влади, а також значного суб'єктивізму управлінців.

В процесі прийняття рішень можна виділити три стадії: постановка проблеми, формування можливих альтернатив вирішення, вибір альтернативи.

На різних етапах процесу підготовки та прийняття політичних рішень можуть брати участь різні соціальні суб'єкти: широкі соціальні прошарки, політичні партії, суспільні організації, експерти, представницькі органи влади.

На нашу думку сучасній українській політиці необхідно в першу чергу:

- прийняти до уваги значущість політичних рішень, їх можливу конфліктогенність, а також спрогнозувати можливі негативні результати впливу цих рішень на суспільне життя;
- аналізувати ефективність прийнятих рішень, розуміти, наскільки вони співпадають з потребами сьогодення. Необхідна своєчасна реакція на результат реалізації політичного рішення;
- необхідне грамотне корегування політичних рішень, що приймаються, а для цього необхідно застосувати допомогу незалежних експертів, вчених, які займаються схожими проблемами, а також дослідження суспільної думки, детальної демократизації деяких аспектів в процесі прийняття вірного політичного рішення.

Здійснення цих принципів і буде глибинним виявленням політичних рішень з боку влади, в період трансформації та інтеграції політики та економіки.

Що ж до прийняття вірного політичного рішення, то воно вимагає від управлінців (політиків) високого політичного професіоналізму. Це означає знання ситуації: наявність ієрархічних структур, досягнення угоди довіри щодо заходів, які приймаються, володіння інформацією й перевіреними фактами. Прийняття рішень потребує володіння механізмами зв'язку й інформації, що дають можливість обґрунтування рішення. Обґрунтованість рішень визначається тим, наскільки вміло й ефективно суб'єкти політики підготовлені до пізнання закономірностей політики і вибору механізмів їх дій. Цей вибір передбачає: а) визначення провідного напрямку суспільного розвитку; б) оптимальне співвідношення провідного напрямку з іншими тенденціями, сукупність яких і становить широке коло можливостей для врахування вимог євроінтеграції. Правильно реалізований вибір забезпечує правильність і ефективність рішення, що сприятиме сталому розвитку держави – України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаджиев К. С. Опыт введения в политологию//Полис. 1992. №1/2
2. Демидов А. И. Основы политологии: Учеб.пособие. – М.: Высш.шк., 2005 – 271с.
3. Панарин А. С. Политология. / Учебник - М.: «Пбюл С. М. Грачёв», 2000 – 448с.
4. Політологія: Підручник / За ред.. І. С. Дзюбка, К. М. Левківський. – К.: Вища школа, 2001. – 415с.
5. Рорти Р. Случайность, ирония и солидарность. – М., 1996. – с. 63
6. Тадевосян Э. В. Словарь – справочник по социологии и политологии – М.: Знание, 1996. – с. 172.

*Р. Манафов
студент 1 курсу
ОР Магістр
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПОНЯТТЯ ТА ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ЛЮДСЬКУ ГІДНІСТЬ

Право на людську гідність відноситься до природних прав людини та є одним із провідних прав, які на даний час малодосліджені. У результаті порушення будь-якого права людини чи громадянина так чи інакше принижується її честь та гідність. Право на людську гідність – це одна із головних правових цінностей, що слугує критерієм оцінки конституційності та законності актів, дій чи бездіяльності органів і посадових осіб публічної влади, інших юридичних і фізичних осіб. Саме право на людську гідність у правовій системі є не лише конституційним принципом, а й природним невід’ємним правом кожної людини.

Відповідно до статті 28 Конституції України кожен має право на повагу до його гідності, яке належить до особистих невід’ємних прав людини; ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню; жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим досліддам [1].

На думку Н. Шукліної, гідність людини у загально-соціальному значенні – це сукупність різноманітних орієнтирів, соціальних і правових можливостей, а також індивідуальної культури держави, що визначають сутність людської гідності на певному етапі історичного розвитку цивілізації [4].

В свою чергу В. Головченко вважає, що гідність у правовій системі – це не лише конституційний принцип, а й природне, невід’ємне право кожної людини.

В. Вдовіченко та В. Кампо виділили навіть три основні концепції права на людську гідність: 1) нормативно-позитивістська – в основу її покладено право на людську гідність як формально-визначене право, яке забезпечується відповідним правовим захистом; 2) соціолого-позитивістська – розглядає право на людську гідність як право, що закріплене в ненормативних джерелах (таке право може бути захищене за допомогою суспільно-правової практики при цьому факт порушення права особи на людську гідність є підставою для його правового захисту); 3) природно правова, яка має надправове значення, тобто право на людську гідність захищається у правовому порядку (в демократичних країнах), шляхом мирних чи збройних революцій (в епоху монархій), або взагалі не захищається (у тоталітарних державах) [2].

Конституційне (позитивне) право закріплює повагу до гідності людини, а також заборону катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження чи покарання, заборону медичних, наукових чи інших дослідів над людиною без її особистої згоди [3].

У правничій науці категорія «гідність» є багатоаспектною. Вона є невід'ємною ознакою цивілізованої людини та пов'язана із правами і свободами людини. У філософії гідність визначається як етична і природно-правова категорія, яка позначає цінність людської особистості, визнану як нею самою, так і її соціальним оточенням.

У структурі механізму реалізації права виділяють три складники: механізм забезпечення, що є передумовою реалізації прав громадян; механізм безпосередньої реалізації – фактичного втілення цих прав у життя; механізм захисту, який починає діяти у разі порушення прав і спрямований на їх відновлення.

Конституційний захист гідності особи здійснюється у формі закріплення права людини на повагу до її гідності, а також заборони катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження чи покарання, заборони медичних, наукових чи інших дослідів над людиною без її особистої згоди. Конституційні гарантії гідності передбачають закріплення в законодавстві різних форм і засобів її захисту, в тому числі над самою особою [5].

Конституційний Суд України неодноразово розглядав справи, пов'язані з гідністю людини та висловлював певні правові позиції у своїх рішеннях, однак у своїй практиці він не виходить за межі позитивістського трактування права на людську гідність, а це означає, що природно-правові проблеми цього права залишаються поза увагою.

Виходячи із вищевикладеного, варто зазначити, що до механізму захисту прав і свобод людини та громадянина потрібно включити право на людську гідність, оскільки гідність, слід розглядати як суб'єктивне право та цілісний правовий інститут, який у контексті сучасної доктрини прав людини має особливе значення та потребує наукового розроблення та вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 141.

2. Вдовіченко В., Кампо В. Право на людську гідність: українська теорія і практика у контексті європейського досвіду // Вісник Конституційного Суду України. 2012. – №5. – С.60–70.

3. Права і свободи людини і громадянина в Україні (доктрина Європейського суду з прав людини і Конституційного Суду України): навчальний посібник /звернення до читачів Головіна А. С. Голови Конституційного Суду України (VII.2010- VII.2013 рр.) вст. слово і заг. ред. проф. Мартиненка П. Ф., Кампа В. М. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – С. 376.

4. Шукліна Н. Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії і практики): моногр. – К.: Центр навч. л-ри, 2005.

5. Шляхтун П. П. Конституційне право: словник термінів. – К.: Либідь, 2005.

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ УКРАЇНИ: РУХ ПО КОЛУ ЧИ НА ПОРОЗИ НОВОЇ ЕПОХИ?

Суспільно-політичні цінності сучасної України характеризуються досить суперечливо, що пов'язано з переживанням циклічного кризового стану в політиці та суспільстві, політичною нестабільністю з одночасною готовністю виразити свій протестний потенціал та піддатися реакційним настроям. Такому суперечливому стану щодо суспільних цінностей передували наступні фактори:

- тривалий історичний період бездержавності, коли Україна ставала об'єктом політичних експериментів держав-гегемонів, в тому числі в рамках реалізації комуністичного проекту Радянського Союзу;
- геополітичне роздоріжжя та засвоєння різних моделей реалізації політики, політичного розвитку, ідеологій та форм суспільного життя в умовах включення до різних державних утворень з численними політичними режимами та цінностями;
- деструктивний потенціал співіснування західних демократичних цінностей поруч із радянськими практиками патерналізму, автократизму та централізованого порядку.

В рамках історичного досвіду доведено, що лише демократія є гарантією дотримання прав і свобод людини, її гідності, рівності, унеможливлення узурпації влади та зловживання нею політичною елітою. Тому зі здобуттям незалежності Україною проголошено та закріплено в Конституції саме демократичний шлях розвитку. Проте процес трансформації та формування національних, демократичних суспільно-політичних цінностей є досить тривалим, пов'язаним із певними суперечностями в свідомості українців, що включають природне прагнення до свободи, справедливості та рівності, толерантність, здатність в кризові часи згуртовуватися, але водночас і політичну безвідповідальність, перекладання її на політичну еліту, а тому пошук сильного лідера, нехтування дотримання своїх прав заради благ чи спокою.

Відповідно до опитування, яке здійснювалося Інститутом соціології НАН України щодо динаміки ціннісних пріоритетів українців, за період з 2012 до 2018 р., основними життєствердними цінностями українців, серед двадцяти запропонованих, є здоров'я, сім'я, діти, цікава робота, суспільне визнання, участь в релігійному житті. Проте цінності безпеки превалюють над цінностями самореалізації, соціального комфорту та демократії [3, с. 211]. Вищезазначене можна пояснити через матеріальну невлаштованість більшості населення, відсутність соціальної та економічної стабільності, а також додалася війна з Росією. Проте в той же час з 2014 р., після Революції гідності, для українців більшого значення набирають цінності самореалізації та демократії, що пов'язане зі зростанням соціальної та політичної активності, відходом від споживацького розуміння ролі держави та необхідності брати участь в суспільному та політичному житті України засобами розбудови громадянського суспільства, що зараз забезпечується посиленням волонтерського руху.

Водночас, чи не найголовніше протиріччя щодо політичних цінностей українців пов'язане з поглядами на зовнішню політику та геополітичну стратегію України, що виокремлюється за регіональною ознакою. Стандартною є схема Захід – європейські цінності та вступ до ЄС, Схід – східнослов'янські цінності та союз з державами СНД. Проте після Революції гідності прихильність українців західноєвропейським цінностям зростає, як і кількість громадян, що підтримують вступ України до ЄС та НАТО. Пропаганда проти вступу до «інфернального» Північноатлантичного альянсу, що велася

за часів влади В. Януковича, зазнала поразки на тлі остаточного проголошення геополітичного вибору України, закріпленого в Преамбулі Конституції України. Так, станом на січень 2020 р. рівень підтримки українцями вступу до НАТО складає 49,8% [2] порівняно з 13% підтримки в квітні 2012 р. [4, с. 4]. Це стосується й прихильності євроінтеграції України: 63,3% [2] опитаних проголосували б на референдумі за вступ України до ЄС. Стабільне зростання підтримки українцями західного геополітичного вектору навіть в умовах динамічного 2019 р. – року виборів (коли, як відомо, суспільні настрої істотно змінюються), свідчить про певну трансформацію суспільно-політичних цінностей українців, скорочення протиріч між населенням України щодо її майбутнього та методів реалізації політики. Проте, варто додати, що суспільні настрої українців мають тенденцію стабільно змінюватися з періодичністю закінчення каденції президента України: від сподівання на краще та високого рівня довіри на початку строку повноважень Глави держави до цілковитого розчарування в його політиці. Рекордно високий рівень довіри Президенту В. Зеленському за славнозвісною аналогією почав падати: «рівень довіри до Президента України В. Зеленського був найвищим у вересні 2019 р. – тоді йому довіряли 79% громадян, не довіряли – лише 13,5%, у лютому 2020 р. – відповідно 51,5% і 41%» [1]. Тоді як, за даними Інституту соціології НАН України рейтинг П. Порошенка в 2014 р. становив 34%, «то у 2018 р. – лише 8%. Для порівняння, рейтинг Президента Л. Кучми знижувався з 27% у 2000 р. до 15% – у 2004 р.; у В. Ющенко – з 49% у 2005 р. до 23% – у 2009 р., у В. Януковича – з 31% до 10% (2010-2013рр.)» [5, с. 24]. Причинами такого перманентного стану сплеску надії вбачаються в:

- перекладанні населенням відповідальності за своє життя та добробут на владу;
- конформізм, пов'язаний із ухилянням від політичної участі та громадянської активності;
- вибіркова прихильність демократичним цінностям, що співіснують поруч із посткомуністичним баченням лідера з «сильною рукою»;
- певною нетерплячістю щодо негайних соціальних і економічних змін, що часто підкріплені популістськими гаслами;
- відсутністю єдиної консолідуючої національної ідеї, заснованої на чіткому баченні майбутнього України та стратегії внутрішньої та зовнішньої політики, в якій зберігається наступність та послідовність.

В той же час дослідження базових цінностей України в рамках розуміння прав людини вказують, що українці в своїй ціннісній ієрархії ставлять на перші місця свободу, справедливість, безпеку, гідність та рівність. Проте порівняно з 2016 р., в 2018 р. превалююче значення безпеки дещо знизилося (з 71,9% до 66,5%), як і гідності (з 64,4% до 62,5%) та матеріальної забезпеченості (з 44,7% до 40,9%). В той же час зросла необхідність в свободі (з 80,3% до 86%), рівності (з 56,7% до 58%), відповідальності (з 49,3% до 52,3%) [6, с. 18]. Навіть на тлі війни з Росією першочергова цінність безпеки дещо знизилася за рахунок надання більшого значення свободі, рівності та відповідальності. Це свідчить про закріплення переважання демократичних цінностей над конформістським ставленням до політики серед українців.

Отже, попри суперечності в ціннісних ієрархіях українців, головні протиріччя в суспільстві стосуються не базових цінностей, а шляхів їх реалізації та модернізації України: демократичними процедурами чи за допомогою авторитарного лідера, спогляданням за політикою чи участю в ній, готовністю поступитися своїми правами заради вищих цілей чи відстоюванням їх за будь-яку ціну. Лише засобами політичної освіти громадян України можна їх переконати, що лише перший шлях, шлях демократичного розвитку, дійсно забезпечить добробут, зростання та стабільність України.

Необхідно усвідомлювати, що процес формування демократичних цінностей та цінностей, що призводять до стабільності, відбувається в руслі державної політики

шляхом підвищення рівня життя, зниження рівня тривожності населення, засобами культурної політики, політичної освіти та стимулювання політичної грамотності. Адже доцільно зрозуміти, що час «Великих Сподівань» закінчився, що прихильність певному політику не можна віддавати «на вирість», що свої права та свободи потрібно відстоювати і знати, коли вони порушуються та яким чином можна відновити справедливість. Найближчий час покаже, чи українці готові й надалі традиційно сподіватися чи стояти на порозі нової демократії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Оцінка громадянами діяльності влади, рівень довіри до соціальних інститутів та політиків, електоральні орієнтації громадян (13-17 лютого) 2020 року. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-diialnosti-vlady-riven-doviry-do-sotsialnykh-institutiv-ta-politykiv-elektoralni-orientatsii-gromadian-liutyi-2020r> (дата звернення: 23.04.2020).
2. Рівень підтримки громадянами вступу України до ЄС та НАТО (січень 2020 р.). URL: [https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-pidtrymky-gromadianamy-vstupu-ukrainy-do-yes-ta-nato-sichen-2020r#:~:text=%96%20\(46%2C8%25\)](https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-pidtrymky-gromadianamy-vstupu-ukrainy-do-yes-ta-nato-sichen-2020r#:~:text=%96%20(46%2C8%25)) (дата звернення: 23.04.2020).
3. Ручка О. Динаміка ціннісних пріоритетів громадян України. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Збірник наукових праць. Інститут соціології НАН України. Київ, 2018. Вип. 6 (20), С. 210-215.
4. Ставлення українців до НАТО: актуальні тенденції, приховані мотивації та завдання на майбутнє. Фонд «Демократичні ініціативи» імені І. Кучеріва, 2017. с. 16. URL: <https://dif.org.ua/uploads/pdf/10410056505a259920b19c82.93550129.pdf> (дата звернення: 23.04.2020).
5. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Збірник наукових праць. Інститут соціології НАН України. Київ, 2018. Вип. 6(20). 414 с.
6. Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін (2016-2018): Резюме дослідження. В рамках проекту «Права людини в Україні: оцінка змін», що реалізовується Центром інформації про права людини у співпраці з Фондом «Демократичні ініціативи» імені І. Кучеріва, Секретаріатом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Колишко С., Парашевін М., Яворський В. Під заг. ред. Печончик Т. Київ, 2018. 96 с.

*О.П. Миколаєнко
студентка 1 курсу
ОР Магістр
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА – ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Відповідно до статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1]. Він являє собою похідну всіх загальних засад права; як ціннісний сплав ідей справедливості, рівності, свободи і гуманізму. Верховенство права формує

відповідний образ правової системи і визначає ті умови, що дозволяють перетворити цей образ на реальність. Відданість принципу верховенства права – загальноприйнята не тільки в Україні, а й в усьому світі міра легітимності уряду.

Принцип верховенства права сформулювався в XVII-XIX ст. в умовах європейського культурно-правового простору, в лоні доктрини природного права. На думку відомого дослідника Б. Таманаги він є «виключним і легітимуючим політичним ідеалом», який поступово поширюється на увесь сьогодняшній світ, покликаний якісно змінити як основоположні засади, так і практичну складову системи правового регулювання суспільних відносин у напрямі до загальноновизнаних гуманітарних цінностей та критеріїв соціальної ефективності [6].

О.В. Петришин на сьогодні розглядає принцип верховенства права у двох аспектах: 1) в широкому значенні – як принцип правової організації державної влади у суспільстві, у сенсі «*верховенства права над державою*»; 2) у вузькому розумінні, а саме у контексті співвідношення однорідних правових категорій – права та закону в системі регулювання суспільних відносин, їх ролі та місця в забезпеченні правопорядку, тобто у сенсі «*верховенства права над законом*» [5].

На думку одного із творців доктрини верховенства права А. Дайсі цей принцип ґрунтується на визнанні та сприйнятті найвищої цінності людини, її невідчужуваних прав і свобод, які є основою держави, а правила, що лежать в основі Конституції є не джерелом, а наслідком прав людини [4].

Слід зазначити, що метою принципу верховенства права є не просто формальне забезпечення порядку, передбаченого законами та іншими нормативно-правовими актами, встановленими державою, а й утвердження такого правопорядку, який обмежує абсолютизм державної, передусім виконавчої влади, ставить її під контроль суспільства, створюючи для цього відповідні правові механізми. Таким чином, стає зрозумілим, що простого формулювання досконалої системи законодавства, що закріплює основні права людини і встановлює ефективну законодавчу процедуру, ще не достатньо для ефективно дії принципу верховенства права в демократичній державі.

Принцип верховенства права – це юридично обов'язкова норма сучасного українського правопорядку і однією із складових цього принципу є верховенство Конституції. Як зазначив дослідник Ю. Тодика, для національної правової системи України принцип верховенства права є невідривним від Конституції України [7]. Це пояснює, чому конкретизація принципу верховенства права в ст. 8 Конституції України полягає в проголошенні найвищої юридичної сили Конституції і в характеристиці її норм як таких, що мають пряму дію.

Отже, фіксування принципу верховенства права в Конституції України – це перший і найвищий рівень юридичного закріплення цього принципу в сучасному українському праві [5]. Згодом він увійшов у новітню систему українського права шляхом ухвалення Верховною Радою України 31 жовтня 1995 року рішення про приєднання України до Статуту Ради Європи (чим, власне, було «підтверджено відданість України ідеалам та принципам, які є спільним надбанням європейських народів» [2], та визнання Україною як державою членом Ради Європи обов'язковості принципу верховенства права) та шляхом ратифікації Верховною Радою України 17 липня 1997 року Європейської Конвенції з прав людини (з преамбули якої випливає, що до «спільної спадщини політичних традицій та ідеалів» країн, що її уклали, належать «свобода» та «верховенство права»). При цьому зазначалося, що Україна повністю визнає на своїй території дію статті 46 Конвенції про визнання обов'язковою юрисдикції Європейського Суду з прав людини в усіх питаннях щодо тлумачення і застосування Конвенції [3]. Це – другий рівень узаконення принципу верховенства права в сучасному українському праві, який характеризується тим, що норми зазначених міжнародних договорів України (з урахуванням положень ст. 9 Конституції України), згода на обов'язковість яких була надана Верховною Радою України, увійшли до національного українського законодавства як його складова частина.

Третій рівень узаконення цього принципу в сучасному українському праві представлений ще не досить численною на цей час низкою звичайних українських законів. Одна група цих законів логічно стосується передовсім сфери регулювання статусу і діяльності судових органів влади та окремих видів судочинства. Суд – своєрідний лакмусовий папірець принципу верховенства права [6], одна з рук влади, чия роль полягає в забезпеченні того, щоб її інші руки діяли в межах права, що й забезпечить панування права над державною владою. Тільки завдяки суду права людини із гучних конституційних гасел можуть бути перетворені в дійсні правові норми [7].

Подальша розробка і втілення в суспільне життя принципу верховенства права – є необхідною умовою подальшої ефективної модернізації України, та її правової системи. Головна мета органів державної влади – модернізувати країну. І зробити це можливо лише за рахунок зміцнення демократичної, соціальної та правової держави шляхом формування активного і захищеного громадянина на основі реалізації принципу верховенства права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР //Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – С. 3.
2. Закон України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» //Відомості Верховної Ради України. – 1995. – №38. – С. 287.
3. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів №2,4,7 та 11 до Конвенції №457/97-ВР від 17 липня 1997 року» //Відомості Верховної Ради України. – 1997. – №40. – С. 263.
4. Дайсі А. Вступ до вчення про право Конституції. Анатомія лібералізму. Політико-правовничі вчення та верховенство права. – 2008. – С. 678.
5. Петришин О.В. Верховенство права в системі правового регулювання суспільних відносин //Право України. – 2010. №3. – С.24–34.
6. Таманага Б. Верховенство права: історія, політика, теорія /Пер. з англ. Іщенко А. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 208.
7. Тодика Ю. Основы конституционного строя Украины. – Х.: Право. – 2000. – С. 367.

*М.І. Нікітенко
студент 2 курсу
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

СУДОВА РЕФОРМА: СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Демократична трансформація українського суспільства передбачає перетворення в сфері парламентської, адміністративної, муніципальної, судової діяльності з метою створення умов формування в Україні демократичної, правової держави. Цієї мети можна досягти тільки за умови наявності ефективної державної влади, заснованої на принципі поділу влади. Актуальність дослідження обумовлена тим, що прийняття в 2001 р. пакета законів, які одержали назву "малої" судової реформи, і 7 лютого 2002 р. нового Закону України "Про судоустрій України" радикально змінило зміст і напрям діяльності судів зі зміцнення законності в державі, захисту прав і свобод людини в адміністративному,

конституційному, господарському, цивільному і кримінальному судочинстві. Таким чином, Україна одержала унікальну можливість створити таку судову систему, яка, спираючись на позитивний досвід діяльності судових систем інших держав, змогла б ефективно виконати призначену їй роль у суспільстві стати надійним гарантом захисту прав і свобод людини. Однак специфіка судової влади – однієї із самостійних гілок державної влади – до кінця не усвідомлена ні в суспільстві, ні на рівні державного апарату. Ігнорується той факт, що без повноцінної судової влади інші гілки державної влади є неефективні, а це обумовлює й неефективність системи державної влади в цілому.

Системні перетворення українського суспільства зумовили необхідність проведення судової реформи, основним завданням якої було формування суду як незалежного інституту, здатного контролювати ефективність функціонування права в усіх сферах суспільства.

За радянських часів судова влада не була самостійною, що пояснювалося організацією політичної системи, в якій суд виступав частиною єдиної системи правоохоронних органів. Зі набуттям Україною статусу незалежної держави відбулася низка інституційних перетворень, спрямованих на становлення та затвердження незалежного суду. Незалежність, як якість судової влади в сучасній науковій правовій літературі трактується у трьох аспектах: по-перше, це її самостійність, відсутність легальних повноважень, які дозволяли б втручатися в компетенцію судової влади органам влади законодавчої і виконавчої; по-друге, це свобода судді від впливу будь-яких суб'єктів на прийняття процесуальних рішень при відправленні правосуддя; по-третє, інтелектуальну незалежність суддів при вирішенні кожної конкретної судової справи актуалізує питання належного кадрового забезпечення цієї влади [3, с.53].

Весь комплекс заходів, спрямованих на зміну статусу судової влади та досягнення нею реальної незалежності, здійснюється шляхом певних інституційних перетворень. Цікаво, що академічна юридична наука виділяє кілька напрямків судово-правової реформи. Найбільш складним для втілення в життя видається той, який пов'язаний зі створенням фундаменту для нових принципів ідеології сучасного відкритого суспільства з формуванням оновленої системи цінностей, вищою з яких є вільна, моральна, соціально активна особистість [5, с.473]. І не остання роль у цьому процесі відведена саме судовій владі.

Сьогодні реформування судової системи України знаходиться на стадії пошуків концептуальних засад і практичних методів їх реалізації. У зв'язку з відсутністю однаковості в думках експертів, фахівців, суддів і політиків щодо основних напрямків очікуваних реформ виникає необхідність детального дослідження цього питання.

Термін "реформа" походить від латинського *reformo* – перетворюю: перетворення, зміна, нововведення, яке не знищує підвалин існуючої структури [6, с.16]. Етимологічно він характеризує зміну форми об'єкта, що проявляється в засобах його взаємодії із зовнішнім середовищем і відбивається на результатах його функціонування (життєдіяльності). Однак ступінь зміни об'єкта може бути як суттєвим для глибокої реформи, так і поверхневим, коли проведені зміни не впливають на кінцевий результат його діяльності.

Поглиблення судової реформи відбулося з прийняттям 7 лютого 2002 р. нового Закону України «Про судоустрій України», який набув чинності з 1 червня 2002 р.

Суттєвими нововведеннями Закону було створення нових судів: Апеляційного та Касаційного судів України в системі загальних судів, а також адміністративних судів (окружних, апеляційних адміністративних судів і Вищого адміністративного суду України). Положення Закону України «Про судоустрій України» щодо Касаційного суду Конституційним Судом України були визнані такими, що не відповідають Конституції України [4, с.93].

Судова реформа 2010р. кардинально змінила всі три складові вітчизняного правосуддя – судоустрій, статус суддів та судочинство. Зміни торкнулися також усіх

головних аспектів діяльності судів і суддів: принципів судоустрою держави, самої системи судів та їх повноважень, порядку звернення до суду і процедур судового розгляду справ, механізму добору суддів, підстав і порядку їх відповідальності, системи забезпечення діяльності судів, засад суддівського самоврядування та навіть мови судочинства.

Судову реформу було здійснено без врахування головних висновків і зауважень наукової (правової) експертизи.

Парламентські експерти констатували концептуальні вади законопроекту, які не могли бути усунуті у процесі його розгляду Парламентом і потребували серйозного доопрацювання суб'єктом законодавчої ініціативи, а також вказали на невідповідність багатьох ключових положень проекту Конституції, правову необґрунтованість пропонувананих законодавчих новел, хибні підходи до розв'язання наявних у сфері правосуддя проблем.

Протягом 2014-2015 рр. суспільних очікувань щодо реформування судової системи виправдати не вдалося. У підсумку, рівень довіри до судової влади знизився навіть у порівнянні з часами Януковича. Перешкодами для проведення судової реформи став опір старих політичних еліт і підконтрольних їм судів і суддів, бажання нової влади скористатися з переваг «ручного» правосуддя для своїх потреб. Заважало і небажання змін значної частини суддівського корпусу.

Після Революції Гідності було створено можливості для самоочищення суддівського корпусу. Заради цих цілей Закон «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» [1] припинив повноваження Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії суддів, припинив повноваження голів судів та їх заступників, створив нові можливості для суддівського самоврядування та запровадив перевірку суддів, які ухвалювали судові рішення щодо учасників Майдану. Однак невдовзі після прийняття закону стало зрозуміло, що надії на самоочищення суддівського корпусу не виправдалися.

Не дав належного результату і Закон «Про очищення влади», зокрема судової. Серед іншого, Закон запровадив перевірку достовірності відомостей щодо наявності майна (майнових прав) та відповідність вартості майна (майнових прав) зазначеному у декларації. Однак перевірка є здебільшого формальною, тож судді легко її проходять.

Оскільки сподівання на самоочищення судової влади не виправдалися, в експертному та політичному середовищі почали обговорювати інші механізми оновлення суддівського корпусу, які б дозволили сформувати суспільну довіру до суду. Конкурували між собою дві ідеї, одна з яких полягала у переатестації всіх суддів, а інша – в оновленні суддівського корпусу через перехідні положення до Конституції України шляхом відкриття прозорого конкурсу на кожну посаду судді

7 листопада 2019 року в Україні набув чинності закон № 193-IX Про судову реформу [2], який 4 листопада підписав президент Володимир Зеленський. Закон набув чинності після того, як його текст опублікували в офіційному парламентському виданні "Голос України".

За новим законом припиняються повноваження членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів (ВККС).

В Україні готується чергова реформа судової системи: ще в грудні 2019 року Кабінет міністрів і прем'єр-міністр Олексій Гончарук ініціювали більш широке впровадження суду присяжних у практику судочинства країни [7].

Висновки. Досягнення справжньої незалежності судової влади має супроводжуватися заходами з оновлення суддівського корпусу та заповнення суддівських посад юристами з незаплямованою репутацією на основі прозорого конкурсу.

Для повноцінної судової реформи необхідно внести зміни до Конституції, проект яких подав на розгляд Парламенту Президент. У зв'язку із заснуванням нової системи судів потрібно забезпечити оновлення суддівського корпусу повністю або принаймні в

судах вищого рівня через конкурс на кожну суддівську посаду у нових судах. У конкурсі можуть взяти участь як чинні судді, так й інші правники.

Також змінами до законодавства потрібно установити чіткі строки переходу до триланкової системи та реорганізації судів вищого рівня, запровадити ефективні механізми проведення оцінювання суддів і конкурсів та забезпечення участі громадськості у цих процедурах.

Системні перетворення українського суспільства зумовили необхідність проведення судової реформи, основним завданням якої було формування суду як незалежного інституту, здатного контролювати ефективність функціонування права в усіх сферах суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» (або Закон про люстрацію суддів). Редакція від 05.01.2017, підстава - 1798-VIII //Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18>

2. Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо удосконалення засад організації та функціонування судової влади відповідно до європейських стандартів» №1497 // http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=52976

3. Горобець Р., Овчар О. Інституційний аналіз судової системи України та шляхи її вдосконалення / Р. Горобець, О. Овчар //Актуальні проблеми державного управління. Збірник наукових праць Одеського регіонального інституту державного управління. – 2009. – №2 . – С. 53-64

4. Полянський Ю. Є. Судова реформа в Україні: проблеми її реалізації / Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. ОНЮА. — О., 2007. — Вип. 32. — С. 93-101.

5. Рекецкая И. Р. Судебно-правовая реформа в Украине как реальная потребность социально-политических преобразований общества //Держава і право: Зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. Вип. 18. – К.: Ін-т держави і права НАН України, 2002. – С. 473–476.

6. Стефанюк В. Судова влада як основна юридична гарантія захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні // Право України. — 2001. — № 1. — С. 16

7. Судебная реформа от Гончарука: правосудие в Украине будут вершить националисты // Режим доступу: <https://ukraina.ru/exclusive/20200217/1026706423.html>

*О.А. Панін
студент 2 курсу
ОР Магістр
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інститут ліцензування є одним із провідних інститутів у системі регулювання господарської діяльності, що набув важливого значення з набуттям статусу ринкової економіки в Україні.

Тривалий час у законодавстві не було визначено дане поняття із переліком усіх істотних ознак ліцензування. Крім того законодавець, уживаючи термін "ліцензування",

часто підмінює його словосполученням "видача ліцензій". На сьогодні існує декілька сотень нормативних документів, які врегульовують питання ліцензування. Така велика їх кількість говорить, у першу чергу, про те, що інститут ліцензування не досить чітко визначений Законом України "Про ліцензування певних видів господарської діяльності", а також про необхідність удосконалення інституту ліцензування на теоретичному та практичному рівнях.

Ліцензування можна розглядати і як правовий інститут, тобто сукупність правових норм, що регулюють такі групи відносин: відносини, що виникають стосовно створення системи органів, які мають право видавати ліцензії на провадження окремих видів господарської діяльності; відносини щодо організації діяльності органів, які здійснюють ліцензування; відносини, що виникають між органами виконавчої влади й особою, яка бажає одержати, одержала чи втратила ліцензію на проведення того чи іншого виду господарської діяльності. Інститут ліцензування є комплексним, оскільки містить у собі норми адміністративного і цивільного права, де наявність ліцензії є підставою для виникнення правоздатності і майнових відносин при здійсненні окремих видів діяльності[2,с.19].

Поняття ліцензування не є однозначним, у зв'язку з цим можна виділити такі його особливості: ліцензійна діяльність відноситься до системи державно - виконавчих відносин, змістом яких є організація діяльності громадян і юридичних осіб у тих сферах діяльності, де потрібне неухильне виконання параметрів і визначеної правової поведінки.

Підприємництво як одне з фундаментальних засад державницької політики полягає в реалізації конституційного права громадян на підприємницьку діяльність. Відповідно до статті 42 Конституції України кожен громадянин має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. Насамперед, це право базується на свободі підприємницької діяльності, яка полягає в здійсненні на власний розсуд і ризик особою господарської діяльності, не забороненої законом, з метою одержання прибутку[1, с.53].

Суттєвим важелем державного впливу на процес здійснення господарської діяльності є її ліцензування, що на законодавчому рівні врегульовує гарантоване Конституцією право на здійснення підприємницької діяльності, проте за умови отримання відповідної ліцензії.

Основним нормативно-правовим актом, який регулює ліцензування є Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності». Дія цього Закону поширюється на всіх суб'єктів господарювання, якими є зареєстровані в установленому законодавством порядку юридичні особи незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, що провадять господарську діяльність, крім органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності.

Система ліцензування в Україні перебуває в процесі становлення. Закладено її нормативну базу, продовжується формування системи органів, які здійснюють ліцензування. Однак цей процес йде досить складно і суперечливо, з не виправданими витратами і збоями, що відображає проблеми і труднощі української економіки в процесі трансформації. В законодавстві недостатньо розроблена правова концепція ліцензування господарської діяльності, що у свою чергу, є відображенням проблеми відсутності правового забезпечення необхідного балансу між державним регулюванням економіки і створюваними в процесі реформ новими ринковими механізмами[1,с.52].

Встановлення правового режиму ліцензування певних видів господарської діяльності, що є потенційно небезпечними, є необхідним. Ліцензування являє собою, з однієї сторони, дієвий механізм реалізації прав громадян на заняття не забороненими законом видами діяльності, з іншої – один із способів забезпечення законності.

Ліцензування слугує встановленню особливого державного контролю за здійсненням таких видів господарської діяльності, які мають певні особливості, що пов'язані з реалізацією найбільш важливих публічних інтересів. До них слід віднести

забезпечення суспільної, економічної, екологічної безпеки. Цієї мети може бути досягнуто як шляхом попереднього (на стадії видачі ліцензій), так і наступного контролю за дотриманням суб'єктом господарювання, що отримав ліцензію, тих умов, на яких вона була йому видана. Органи, що здійснюють ліцензування, мають змогу оперативно реагувати на допущені порушення шляхом призупинення чи анулювання ліцензії. Це дозволяє вважати ліцензування ефективним засобом державного регулювання економіки. Ліцензування дозволяє державі забезпечувати безпеку потенційно небезпечної діяльності, не вводячи державну монополію на її здійснення і не обмежуючи тим самим свободу підприємництва [3, с.158]

Отже, система ліцензування в Україні знаходиться в процесі становлення. Про це свідчить велика кількість проблем та суперечностей, що виникають навколо питання ліцензування деяких видів господарської діяльності, а також суперечливий та складний процес формування системи органів ліцензування, що проходить з невиправданими витратами, що відображає проблеми і труднощі української економіки в період трансформації.

Необхідність формування принципово нової системи державного управління, в тому числі й у сфері економіки потребує вдосконалення діяльності державних органів, з одного боку, та успішного розвитку підприємництва та інших видів господарювання як запоруки розвитку усього суспільства та держави, з другого. Це зумовлює актуальність та важливість дослідження проблем ліцензування господарської діяльності, його сутності та значення, змісту та об'єктів, повноважень посадових осіб щодо виконання та застосування його правових норм тощо [4, с.124].

Розглядаючи проблеми ліцензування в нашій країні, необхідно зазначити, що перелік видів господарської діяльності, які підлягають ліцензуванню може змінюватися довільно, у силу волевиявлення деяких органів державної влади, без реального урахування необхідності захисту публічних інтересів. Існують недоліки у системі ліцензування певних видів професійної господарської діяльності, зокрема у галузях телекомунікаційних та фінансових послуг. Основні недоліки полягають у процедурі отримання ліцензій для здійснення окремих видів діяльності. Так, наприклад, для здійснення господарської діяльності на ринку телекомунікаційних послуг операторам, які використовують кабельний зв'язок з метою надання телевізійних програм абонентам, необхідно отримати ліцензію на мовлення, а також ліцензію провайдера програмної послуги у Національній раді України з питань телебачення і радіомовлення. Тобто, доводиться проходити подвійне ліцензування – діяльності із здійснення мовлення і із надання послуг кабельного зв'язку. Слід зазначити, що діяльність зі здійснення мовлення й діяльність з надання послуг кабельного зв'язку - це два різних види діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Григор'єв Є. М. Ліцензування в Україні, проблеми та перспективи //Національний університет Києво-Могилянська академія“: Зб. наук. пр. – Миколаїв, 2008. – Т. 4. – С. 52-53.

2. Кашперський О. В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів ліцензування господарської діяльності в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Кашперський Олександр Володимирович; Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2011. - 19 с.

3. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності»: закон від 02.03.2015 року (ред від 28.09.2017)/ (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 23, ст.158)

4. Усенко Г. С. Особливості видачі дозволів на здійснення підприємницької діяльності / Г.С. Усенко //Проблеми вдосконалення правового регулювання соціально-трудових відносин в Україні. Матеріали науково-практичної конференції. – Харків, 5-6 червня 2009 року. - ст.123-126.

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПРОКАТУ

Різні види договору найму є дуже поширеними сьогодні. Це, насамперед, пояснюється доцільністю у деяких випадках передання майна у користування, а не у власність: річ може бути потрібна наймодавцеві у майбутньому, тому продавати її немає сенсу; або ж наймачеві купувати річ є економічно не вигідно тощо [8; с. 26].

У Цивільному Кодексі України (далі – ЦК України) у главі 58 «Найм (оренда)» міститься параграф 2 «Прокат». Отже, прокат - це вид майнового найму, тому низка норм ЦК України про майновий найм поширюється і на договір прокату.

Відповідно до ч.1 ст. 787, за договором прокату наймодавець, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм, передає або зобов'язується передати рухому річ наймачеві у користування за плату на певний строк.

Цивільний Кодекс вказує, що договір прокату є договором приєднання – наймодавець вправі самостійно встановлювати типові умови договору прокату, проте вони не можуть порушувати прав наймачів, встановлених законом. В іншому випадку такий договір є нікчемними [1, ч.2 ст. 787].

Необхідно виділити, що договір прокату є публічним договором. З огляду на положення ст. 633 ЦК України це означає, що наймодавець зобов'язаний надавати послуги із прокату кожному, хто до нього звернеться [5; с. 2].

Предмет договору прокату - рухоме майно неспоживного характеру, визначене індивідуальними ознаками, яке використовується для задоволення побутових невиробничих потреб, проте дане майно може використовуватись і для виробничих потреб, якщо це визначено у договорі [1, ст. 788].

Даний договір за юридичними ознаками є двостороннім, відплатним та строковим, може бути як консенсуальним, так і реальним.

Договір прокату є двостороннім, адже сторони мають права і несуть обов'язки щодо одна однієї. Цей договір є оплатним, бо наймач користується переданою у найм річчю за плату, яка встановлюється за тарифами наймодавця [6; с. 152-153].

На відміну від загальних положень про найм (оренду), договір прокату не може мати характер безстрокового зобов'язання, адже для договору прокату строк є істотною умовою, тому він повинен бути чітко визначений у договорі [7; с. 206].

Договір прокату може бути як реальним, так і консенсуальним. Якщо наймодавець передає наймачеві річ у момент укладення договору - це реальний договір. Якщо ж сторони досягли узгодження за всіма істотними умовами договору, передбачивши передачу речі у майбутньому, то це - консенсуальний договір, у якому момент вступу договору в силу не пов'язується з переданням речі наймачу. Ця передача повинна розглядатися як виконання укладеного договору прокату з боку наймодавця [6; с. 152-153].

ЦК України не зазначає обов'язкових вимог до форми договору прокату. Тож, на основі загальних правил, що містяться у ст. 636 Цивільного Кодексу України, слід дійти висновку, що він може бути укладений у будь-якій формі, якщо інше не буде передбачено у типових умовах договору прокату [2; с. 63].

Сторонами в договорі прокату є наймодавець і наймач. Наймодавцем може бути лише суб'єкт, який здійснює підприємницьку діяльність з передання речей у найм. Це

можуть бути як фізичні особи, так і юридичні особи, незалежно від організаційно-правової форми. Діяльність з прокату не обов'язково має бути основним видом підприємницької діяльності – вона може бути другорядною, яка здійснюється паралельно з основною.

Коло наймачів Цивільним кодексом не обмежується, але, як правило, наймачами у договорах прокату виступають фізичні особи [4; с. 188].

Особливістю договору прокату, порівняно з класичним договором найму є заборона на укладання наймачем договору піднайму (ст. 791 ЦК України). Також, наймач не має переважного права на купівлю речі у разі її продажу наймодавцем, на відміну від положень ч. 2 ст. 777 ЦК України.

Договором прокату може передбачатись забезпечення його виконання заставою, штрафом тощо, що стимулює боржника до належного виконання обов'язку повернути предмет прокату. Відповідно і кредитор має додаткові гарантії вчинення цих дій [8; с. 27-28].

В разі прострочення платежу наймач оплачує вартість прокату згідно з тарифами, які діють на момент сплати платежу, а також пеню (для юридичних осіб і суб'єктів підприємницької діяльності в розмірі, встановленому договором прокату, проте не більше подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла в період, за який сплачується пеня, а для фізичних осіб – у розмірі, встановленому договором прокату, проте не більше облікової ставки Національного банку України).

У разі прострочення платежу внаслідок незалежних від наймача причин (форс-мажорні обставини) оплата здійснюється за тарифами, що діяли під час прострочення платежу [2; с. 64].

Стаття 790 Цивільного Кодексу України вказує на право наймача відмовитися від договору прокату і повернути річ наймодавцеві у будь-який час. В такому випадку, плата за прокат речі, що сплачена наймачем за весь строк договору, зменшується відповідно до тривалості фактичного користування річчю.

Проте, варто виділити, що в параграфі 2 «Прокат» Цивільного Кодексу України відсутні норми щодо дій наймача, який має бажання користуватись річчю понад встановлений договором строк.

На думку А. В. Федорончука, намір наймача поновлювати відносини прокату не може бути виражений конклюдентними діями (шляхом продовження користування річчю після закінчення строку договору прокату), а бажання наймодавця на продовження відносин прокату не може бути виражене через мовчазну згоду (відсутність заперечень і вимог повернути орендоване майно протягом одного місяця після закінчення строку договору прокату). Строк - це обов'язкова умова дійсності договору прокату, а тому в разі його припинення наймач зобов'язаний негайно повернути наймодавцеві річ. В протилежному випадку, виникатиме порушення договірної зобов'язання.

З огляду на вищевикладене, користування річчю понад установлений договором строк може бути здійснене лише завдяки механізму продовження договору [7, с. 208]. Тому виникає необхідність у правовому регулюванні цього питання.

На мою думку, є доцільним пропозиція А. В. Федорончука відредагувати параграф 2 «Прокат» ЦК України. Вчений пропонує додати статтю з таким змістом: «Наймач, який має намір користуватись річчю понад встановлений договором строк, зобов'язаний повідомити про це наймодавця до спливу строку договору прокату у строк, встановлений договором, а якщо він не встановлений договором, - в розумний строк» [7, с. 209].

Наймодавець не має права змінювати розміри плати для наймачів в односторонньому порядку, окрім випадків, визначених у законі, договорі, або в іншому нормативно-правовому акті.

Розрахунковими документами між сторонами вважаються касовий чек електронного контрольно-касового апарата (товарний чек у разі виходу апарата з ладу або тимчасового відключення електроенергії) або квитанція за формою, затвердженою в установленому

порядку для наймодавців, які згідно із законодавчими та іншими нормативними актами не застосовують ці касові апарати [2; с. 64].

ЦК України покладає обов'язок здійснювати як капітальний, так і поточний ремонт предмета прокату на наймодавця. Він звільняється від цього обов'язку тільки якщо доведе, що пошкодження речі сталося з вини наймача (наприклад, у разі недотримання останнім правил техніки безпеки або інструкції з експлуатації). Доведення вини наймача у погіршенні стану предмета прокату покладається на наймодавця. Якщо вини наймача у погіршенні речі буде доведено, він нестиме відповідальність за загальним правилом ст. 779 ЦК України - наймач зобов'язаний усунути погіршення речі, які сталися з його вини; у разі неможливості відновлення речі наймодавець має право вимагати відшкодування завданих йому збитків [3; с. 214-215].

На сьогодні договір прокату є досить поширеним, але не популярним. Це пояснюється тим, що плата за прокат речей є досить високою, а річ, яку отримує наймач часто не є новою. Наймач розуміє, якщо з його вини під час користування річ зламається, стане непридатною для подальшого використання, то її потрібно буде або полагодити за власний рахунок, або повернути рівноцінний предмет, або ж сплатити його вартість [6; с. 158]. Окрім цього, відсутні норми щодо дій наймача, який має намір користуватись річчю понад встановлений договором строк.

Тому сьогодні перед науковцями стоїть питання удосконалення регулювання договору прокату та його поширення в цивільному обороті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 03.11.2019)

2. Бойко Н. М. Зобов'язання, що виникають із договору прокату. Порівняльно-аналітичне право, № 8. 2014. С. 62-65. URL: http://www.pap.in.ua/8_2014/18.pdf (дата звернення 03.11.2019)

3. Договірне право України. Особлива частина: навч. посіб. Т. В Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.: за ред. О. В. Дзери. К.: Юрінком Інтер, 2009. 1200 с.

4. Калаур І. Р. Договірні зобов'язання про передання майна у користування в цивільному праві України: дис. канд. юр. наук: 12.00.03. Київ, 2015. 466 с.

5. Марківська Г. І. Правове регулювання договору прокату в Україні. Матеріали конференції кафедри цивільного права і процесу. К: Національний Авіаційний Університет, 2017. 3 с. URL: <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/27956> (дата звернення 04.11.2019)

6. Федорончук А. В. Договір прокату в сучасному цивільному обороті. Міжнародний журнал «Право і суспільство», 2017. С. 151-159. URL: <http://scijournals.pnu.edu.ua/index.php/LS/article/download/255/279> (дата звернення 04.11.2019)

7. Федорончук А. В. Строк договору прокату. Науковий вісник Херсонського державного університету. Вип. 1. Т. 1. Х: Херсонський державний університет, 2015. С. 206–209. (Серія: Юридичні науки).

8. Яновицька Г. Б. Споживач у правовідносинах прокату. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції №2. Том 2. Дніпро: Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, 2018. С. 26–29.

ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Однією з проблем, які постали перед Україною в ХХІ столітті є проблема захисту права інтелектуальної власності. Це нова ера, в якій не лише удосконалюються загальнолюдські цінності, але й швидкими темпами зростає інтелект населення, що, в свою чергу, породжує потребу захисту права інтелектуальної власності. Від рівня освіченості та інтелектуального розвитку держави, а також захисту права інтелектуальної власності залежить подальший розвиток держави, оскільки інтелектуальна власність – це перш за все створення нового продукту з мінімальними вкладеннями.

З кожним роком, проблемі захисту інтелектуальної власності присвячують свої дослідження різні науковці та вчені, зокрема: П. П. Андрушко, В. Д. Базидевич, А. А. Бовін, В. В. Галуцько, Р. О. Денисов, О. С. Йоффе, Г. В. Корчевний, О. М. Коцюба, Є. В. Курінний, О. М. Мельник, А. П. Сергєєв, Р. О. Стефанчук, О. М. Хотяшева, Р. Б. Шишка, А. М. Юрченко та інші.

Функція охорони права суб'єктів інтелектуальної власності ґрунтується на нормах ст. 41 Конституції України, відповідно до якої кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної та творчої діяльності [1].

Ми розуміємо, що кожен із об'єктів прав інтелектуальної власності має власні специфічні ознаки та характеристики, різні за своїм призначенням та методами правового регулювання, але їх об'єднують і спільні риси. Усі об'єкти, які підлягають захисту інтелектуальної власності так чи інакше є виявом творчої діяльності людей, також мають новизну та велику значущість для суспільства.

Ми підтримуємо думку Є. В. Курінного, який визначає сутність адміністративно-правового захисту як владної форми реалізації окремих груп суспільних потреб та інтересів, спрямованих на захист охоронюваного і порушеного права адміністративно-правовими засобами [2, с. 340].

Потрібне чітке усвідомлення поняття «адміністративно-правового захисту», яке має чіткий поділ на два поняття такі, як «охорона» та «захист».

За таких умов охорона – це сукупність різних взаємопов'язаних між собою заходів, які здійснюються як державними, так і громадськими організаціями і спрямовані на попередження порушень, усунення причин, що їх спонукали, і таким чином сприяють нормальному процесу реалізації громадянами їх прав і свобод. Відповідно, захист – примусовий (щодо зобов'язаної особи) спосіб здійснення суб'єктивного права, який застосовується в установленому законом порядку компетентними органами або самою правомочною особою з метою поновлення порушеного права [3, с. 47].

З огляду на вище сказане можна дійти висновку, що адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності – це система певних адміністративних заходів, які застосовуються компетентними органами, що спрямовуються на швидке реагування порушеного права, поновлення втраченого права та притягнення винної особи до відповідальності.

На сьогодні в Україні триває реформування сфери інтелектуальної власності, і це дає надію та сподівання, що прогалини, які існують на даний момент в Українському законодавстві буде подолано. Отже, для подолання проблем у сфері інтелектуальної власності, та розвитку нашого суспільства потрібно визначити одним із пріоритетних

завдань для держави – розвиток та захист інтелектуальної власності. Саме інтелектуальна власність, на нашу думку, стане однією із найприбутковіших галузей в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 92.
2. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України (характеристика категорій в умовах системного реформування): дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07 / Курінний Є.В. – К., 2004. – 416 с.
3. Бахрах Д. Н. Административное право: [учебник] / Д. Н. Бахрах. – М. : Изд-во БЕК, 1996.

Г.В. Федоришин
студентка 4 курсу
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м.Київ)

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Формування інноваційного типу економіки стало безпосереднім наслідком розвитку тенденцій глобалізації економіки. В умовах інноваційної економіки першочергове значення надається знанням. У цьому контексті особливо важливого значення набувають питання, пов'язані з захистом права інтелектуальної власності.

Сьогодні розвиток інтелектуальної сфери в Україні відбувається швидкими темпами. Наша держава традиційно вважається країною з високим рівнем розвитку науки, а закордонні компанії активно цікавляться наявними наукомісткими розробками. Водночас Україні властивий значний невикористаний потенціал, що є однією з беззаперечних переваг у сфері комерціалізації технологій. Відповідно до статистичних даних, щороку до експертного закладу країни надходить в середньому 35 тисяч заявок на реєстрацію об'єктів інтелектуальної власності та видається понад 25 тисяч охоронних документів [5, с.156]. Проте відсутність належних інструментів захисту прав інтелектуальної власності значно сповільнює процеси комерційної реалізації науково-технічних досягнень, а також спричиняє так званий «відтік мізків» з України – масову еміграцію представників професій, пов'язаних із інтелектуальною діяльністю. Саме тому тема правового регулювання захисту прав інтелектуальної власності є надзвичайно актуальною та потребує поглибленого вивчення.

Наукова новизна дослідження полягає у визначенні кола проблем, які гальмують створення ефективного адміністративно-правового механізму захисту права інтелектуальної власності в Україні, а також окреслення можливих шляхів їхнього подолання, має вагоме теоретичне та практичне значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дає змогу стверджувати, що окремі аспекти, пов'язані з захистом права інтелектуальної власності в Україні, цікавлять багатьох дослідників. Так, у працях О. Волощенко [1], А. Кодинця [2], С. Назаренка [3], О. Орлюк [4], Т. Романчик [5] та інших науковців наголошується на необхідності суттєвого удосконалення адміністративно-правового механізму захисту права інтелектуальної власності в Україні, особливо у зв'язку з прагненням нашої держави стати

повноправним учасником європейських інтеграційних процесів та діяльністю України в рамках Світової організації торгівлі.

Наявність розгалуженої системи законодавчого регулювання є характерною особливістю права інтелектуальної власності України. Так, нормативно-правовими актами, які регулюють захист прав інтелектуальної власності, є Конституція України, Митний кодекс України, Цивільний кодекс України, Кодекс України про адміністративно-правові порушення та приблизно 110 спеціальних нормативно-правових актів [1, с. 11].

Водночас слід зазначити, що в сучасних умовах характерною тенденцією є поступова уніфікація національного законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності, яка здійснюється на основі укладених міжнародних угод. Найважливішою на сьогодні вважається Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), одним із основних положень якої є потреба запровадження мінімальних вимог до стандартів захисту інтелектуальної власності. Крім того, вищезазначене питання являє собою важливий аспект Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [3, с. 191]. Так, цей документ передбачає закріплення індивідуальності, що являє собою додаткову умову патентоздатності промислових зразків у національному законодавстві [2, с. 51].

Серед основних проблем захисту прав інтелектуальної власності в Україні, які на сьогодні набули значного поширення та потребують удосконалення правового регулювання на державному рівні, можна виділити наступні:

- недосконалість нормативно-правового регулювання питань, пов'язаних із введенням та вартісною оцінкою об'єктів права інтелектуальної власності;
- недостатнє стимулювання творчої ініціативи та низький рівень поваги в українському суспільстві до результатів інтелектуальної праці;
- відсутність ефективних механізмів фіксації порушень права інтелектуальної власності в мережі Інтернет;
- масове використання неліцензійного програмного забезпечення в державних органах та приватних організаціях;
- відсутність притягнення до відповідальності власників сайтів, на яких розміщено піратський контент;
- відсутність взаємоузгодженості між окремими нормативно-правовими актами стосовно захисту права інтелектуальної власності;
- «патентний тролінг», який реалізується у вигляді шахрайства при митному оформленні у сфері товарів загального вжитку;
- відсутність належного захисту прав авторів з огляду на непрозорий механізм збору та розподілу авторських винагород через організації колективного управління;
- неналежний рівень фахової підготовки фахівців, професійна діяльність яких пов'язана із захистом прав інтелектуальної власності [4, с. 63; 5, с. 157].

Таким чином, проаналізувавши виявлені проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні, можна стверджувати, що основними напрямками діяльності щодо формування ефективного адміністративно-правового механізму захисту права інтелектуальної власності можна вважати такі: використання та впровадження в українську практику позитивного закордонного досвіду захисту права інтелектуальної власності; вдосконалення національного законодавства, в тому числі взаємоузгодження між собою законодавчих актів; впровадження інструментів стимулювання творчої діяльності та зростання престижу професій, пов'язаних із інтелектуальною діяльністю; формування єдиних баз даних об'єктів права інтелектуальної власності та забезпечення умов для безперешкодного користування ними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волощенко О. Проблеми удосконалення права інтелектуальної власності в умовах євроінтеграції. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 10–14.
2. Кодинець А. Реформування законодавства у сфері інтелектуальної власності: напрями, проблеми, перспективи. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2017. № 4. С. 49–58.
3. Назаренко С. М., Майстро Д. С., Перерва П. Г. Сучасні проблеми захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Законодавство України у сфері інтелектуальної власності та його правозастосування: національні, європейські та міжнародні виміри* : матеріали 6-ї Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів з проблем інтелектуальної власності, 27 вересня 2018 р. Київ : Інтерсервіс, 2018. С. 190–194.
4. Орлюк О. П. Захист прав інтелектуальної власності в контексті європейської інтеграції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. № 3 (86). С. 58–74.
5. Романчик Т. В. Проблемні питання захисту прав інтелектуальної власності в Україні. *Проблеми гармонізації законодавства України з питань інтелектуальної власності до законодавства Європейського Союзу* : матер. 2-ї Всеукр. наук.-практ. конф., 19 вересня 2014 р. Київ, 2014. С. 156–160.

*А.І. Черномаз
студентка 3 курсу
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ ЩОДО ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

У сучасних умовах розвитку освітнього середовища досить гостро стоїть питання насильства. Дитяча агресія та асоціальна поведінка вже стали перешкодою для ефективного здійснення навчального процесу педагогами та науково-педагогічними працівниками. Нерідко жертвами булінгу стають не лише учні чи студенти, а й педагоги та викладачі. Поширення випадків цькування та систематичного приниження освітян зумовлює необхідність системного підходу в протидії та профілактиці булінгу й насильства в освітньому просторі.

Дослідженням проблеми цькування в освітньому середовищі займаються науковці в усьому світі, серед яких: Д. Лейн [1], Е. Мунте, Д. Олвеус [2], А. Пікас, П. Рендолл [3] та інші. Проблема насильства в сфері освіти також привертає увагу таких українських дослідників як С. Бурова, М. Дмитренко, В. Панок, В. Синьов та інших. Дослідженням проблеми шкільного булінгу в Україні на сучасному етапі займаються А. Барліт [4], О. Барліт [4, 5], А. Король [6] та інші.

На думку дослідниці А. Король, булінг – це повторювані, свідомі, навмисні та обдумані дії з наміром нашкодити та викликати страх шляхом погрози подальшою агресією. Науковець також визначає спільні риси усіх дій: 1) дисбаланс влади, тобто кривдник та жертва обов'язково різняться за певними ознаками, такими як соціальний статус, стать, релігія тощо; 2) намір нашкодити, тобто кривдник навмисно викликає емоційний або фізичний біль у жертви та насолоджується спостерігаючи; 3) погроза подальшої агресії, коли кривдник і жертва розуміють можливість повтору таких ситуацій [6].

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» зазначає, що булінг (цькування) – це діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої/неповнолітньої особи та/або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути заподіяна шкода психічному/фізичному здоров'ю потерпілого [7].

Часто при дослідженні питання булінгу в школі розглядається проблема цькування дітей своїми однолітками або ж учителями. Проте нерідко жертвами булінгу стають самі педагогічні працівники, які піддаються систематичним образам та психологічному тиску з боку учнів.

Закон України «Про освіту» в ст. 53 зазначає, що здобувачі освіти зобов'язані поважати гідність, права, свободи та законні інтереси усіх учасників освітнього процесу, дотримуватись етичних норм [8]. Проте, як захистити себе учителю від зовсім протилежних дій учнів?

Стаття 54 Закону України «Про освіту» закріплює право педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників на захист професійної честі та гідності [8], а Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» встановлює поняття булінгу щодо усіх учасників освітнього процесу, включаючи булінг дітей між собою, дітей щодо вчителів і навпаки. Цей закон також чітко визначає типові ознаки булінгу:

- систематичність діяння;
- наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявністю);
- дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника, та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого [7].

Даний закон вніс зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення та доповнив його новою статтею, яка визначає відповідальність за булінг. Тепер у разі встановлення факту цькування до кривдника буде застосовано штраф у розмірі від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, тобто від 850 до 1700 гривень, або ж громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин. У разі вчинення таких дій малолітньою або неповнолітньою особою віком від 14 до 16 років обов'язок сплатити штраф або відбути громадські роботи на строк від двадцяти до сорока годин лягає на батьків або осіб, які їх замінюють. У разі вчинення таких дій групою осіб або повторно протягом року після накладення адміністративного стягнення, штраф складатиме від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 1700 до 3400 гривень), а громадські роботи призначатимуться на строк від сорока до шістдесяти годин [7].

Слід зазначити, що булери активно притягуються до відповідальності за дії, що зовсім недавно стали предметом правового регулювання. Так, Мукачівський міськрайонний суд постановою від 21 січня 2020 року у справі №303/7944/19 визнав винною малолітню особу у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-4 КУпАП, а саме булінг психологічного характеру відносно вчителя, що полягав у нецензурній лайці, агресивній поведінці та киданні шкільних приладь у вчителя. Суд наклав на батьків штраф у розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 1700 гривень [9].

Закон також встановлює відповідальність за неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу щодо учасника освітнього процесу. Така бездіяльність тягнучиме за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

або виправні роботи на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку [7].

Крім цього, на керівника закладу освіти покладено обов'язок затверджувати та оприлюднювати план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу в освітніх закладах [8].

Закон України «Про освіту» в ст. 30 також вказує, що заклади освіти, які мають ліцензію на провадження освітньої діяльності зобов'язані містити у відкритому доступі на веб-сайтах плани заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу, порядок подання та розгляду заяв про випадки булінгу, порядок реагування на доведені випадки булінгу в закладі освіти та інформацію про відповідальність осіб, причетних до булінгу [8].

Важливим елементом у механізмі протидії цькуванню в освітньому просторі стала просвітницька робота, якою займаються уповноважені органи. Минулого року за ініціативою Міністерства юстиції України був організований Всеукраїнський тиждень протидії булінгу, який проводився у період з 16 по 20 вересня 2019 року. Крім закладів освіти та державних органів до цього заходу долучилися також журналісти, громадські організації та освітні інтернет-платформи, які спільно з освітянами проводили різні інтелектуально-розважальні конкурси, долучивши до участі безліч школярів з усіх регіонів.

Тема цькування в освітньому просторі є досить актуальною та резонансною, адже вперше в Україні на законодавчому рівні було визначено поняття булінгу та встановлено відповідальність за такі діяння. Положення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» свідчать про необхідність звільнення освітнього середовища від проявів булінгу та застосування комплексного підходу при запобіганні цькуванню в сфері освіти. Протидія булінгу щодо педагогічних та науково-педагогічних працівників потребує досконалого врегулювання, встановлюючи відповідальність не лише за цькування, але й за бездіяльність та приховування факту булінгу в закладі освіти.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лейн Д. Школьная травля (буллинг) / Д. Лейн // Детская и подростковая психотерапия / под ред. Дэвида Лейна и Эндрю Миллера. – СПб.: Питер. – 2001. – С. 240–274.
2. Olweus D. Bullying at school: tackling the problem [Electronic resource] / D. Olweus. – 2001. – Retrieved from: <http://www.oecdobserver.org>.
3. Randall P. Bullying in Adulthood: Assessing the Bullies and Their Victims [Electronic resource] / P. Randall. – Florence, KY, USA: Brunner-Routledge, 2001. – Retrieved from: <http://site.ebrary.com/lib/bckharkiv/Doc?id=10053591>.
4. Барліт О.О. Соціально-педагогічна та психологічна проблема булінгу в освітньому середовищі / О.О. Барліт, А.Ю. Барліт. – Запоріжжя: Олекс, 2011. – 52 с.
5. Барліт О.О. Форми і методи подолання (мінімізації) соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі / О.О. Барліт // Горизонти освіти: Науково-методичний журнал. – 2012. – № 2 (35). – С. 44–47.
6. Король А. Причини та наслідки явища булінгу / Анна Король // Відновне правосуддя в Україні. – 2009. – № 1–2. – 190 с.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18 грудня 2018 року №2657-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2019. – № 5. – Ст. 33.
8. Про освіту: Закон України від 05 вересня 2017 року №2145-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2017. – №38-39. – Ст. 380.

9. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]: [Інформаційно-правова електронна база]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/87034866>.

*Є.Є. Шаповал
студентка 4-го курсу
факультету політології та права
НПУ імені М.П. Драгоманова
(м. Київ)*

ПОНЯТТЯ ТА ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА КК УКРАЇНИ

Принцип кримінального права про невідворотність кримінальної відповідальності та покарання проголошує, що будь-яка особа, яка вчинила злочин повинна бути піддана покаранню з боку держави і перетерпіти державний осуд. Ч.1 ст.2 КК вказує: “Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом”. Проте принцип гуманізму передбачає те, що особа може бути звільнена від кримінального покарання та його відбування за наявності підстав та умов, передбачених у КК України. Не є винятком і неповнолітні, які також можуть бути звільнені від кримінальної відповідальності, що прямо передбачено у ст.97 КК України [1, С.22]

Питання, пов’язані з особливостями кримінальної відповідальності неповнолітніх досліджували такі юристи: П. П. Андрушко, А. М. Бабенко, Ю. В. Баулін, А. С. Беніцький, П. С. Берзін, А. Б. Блага, І. Г. Богатирьов, В. І. Борисов, В. М. Бурдін, А. А. Вознюк, Т. О. Гончар, О. П. Горох, С. Ф. Денисов, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, О. О. Житний, Ю. М. Жмур, М. В. Карчевський, О. О. Книженко, В. В. Кондратішина, В. Я. Конопельський, М. Й. Коржанський, Н. М. Крестовська, В. М. Куц, Т. Є. Леоненко, О. М. Литвинов, П. С. Матишевський, М. І. Мельник, В. О. Меркулова, А. А. Музика, В. О. Навроцький, Є. С. Назимко, Л. М. Палюх, М. І. Панов, А. О. Пінаєв, Є. О. Письменський, Ю. А. Пономаренко, М. В. Романов, О. П. Рябчинська, С. В. Сахнюк, А. Х. Степанюк, Є. Л. Стрельцов, А. А. Стрижевська, В. О. Туляков, В. І. Тютюгін, В. В. Устименко, Є. В. Фесенко, П. Л. Фріс, М. . Хавронюк, П. В. Хряпінський, С. В. Черкасов, С. Д. Шапченко, О. І. Шинальський, С. М. Школа, І. С. Яковець, Л. В. Яковлев, А. О. Яровий, С. С. Яценко О. С. Яцун. Проте й у даній темі є ще досить багато, повністю не розкритих, моментів на які б нам би хотілося звернути особливу увагу.

Звільнення від кримінальної відповідальності – це відмова держави від застосування обмежень, засудження та покарання до особи, що вчинила злочин, передбачений кримінальним законом, якщо така особа не становить значної суспільної небезпеки, виконала певні нормативні умови та спроможна виправитися без примусу держави через покарання.

Іншими словами, звільнення від кримінальної відповідальності означає факт, що особу не буде притягнуто до кримінальної відповідальності, хоча ця особа вчинила діяння, що містять ознаки складу злочину і ці діяння не вчинені під впливом обставин, що виключають злочинність діяння. Рішення про таке звільнення приймається виключно судом. Умовами звільнення від кримінальної відповідальності необхідно визнавати сукупність, передбачених правовою підставою вимог, що пред’являються для звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин [2].

Для неповнолітніх передбачені особливі, менш суворі умови кримінальної

відповідальності та покарання, порівняно з дорослими злочинцями.

Ст.ст. 97 та 105 КК України допускають можливим звільнити від кримінальної відповідальності та від покарання неповнолітніх осіб, із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

Ст. 97 КК: Ч.1 Неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості або необережний злочин середньої тяжкості, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру, передбачені Ч.2 статті 105 цього Кодексу.

Ч.2 Примусові заходи виховного характеру, передбачені частиною другою статті 105 цього Кодексу, суд застосовує і до особи, яка до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу [3, С.56-59].

Суд, окрім того, що враховує ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання, також враховує умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього.

Вік особи є обставиною, що значно пом'якшує покарання і взагалі кримінальну відповідальність. Така обставина береться до уваги і за умов призначення судом покарання не залежно від того, чи виповнилось особі на день призначення покарання 18 років. То ж за таких умов до неповнолітнього, відповідно до ст.105 КК можуть застосовуватись:

- 1) застереження;
- 2) обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;
- 3) передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за його згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання;
- 4) покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;
- 5) направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. Умови перебування в цих установах неповнолітніх та порядок їх залишення визначаються законом. Також до неповнолітнього може бути застосовано кілька примусових заходів виховного характеру, що передбачені у частині другій цієї статті. Тривалість заходів виховного характеру, передбачених у пунктах 2 та 3 частини другої цієї статті, встановлюється судом, який їх призначає [4]

Проте, відповідно до ч.3 ст.97 КК якщо неповнолітній, що вчинив злочин, ухиляється від застосування до нього примусових заходів виховного характеру ці заходи скасовуються і він притягується до кримінальної відповідальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончар Т.О. Науковий вісник ужгородського національного університету. Серія Право. Ужгород 2014. Випуск 27. Т.3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/7282/1/ЗВІЛЬНЕННЯ%20ВІД%20КРІМІНАЛЬНОЇ%20ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.pdf>

2. Звільнення від кримінальної відповідальності. Правові підстави. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Звільнення_від_кримінальної_відповідально

сті. Правові підстави

3. Кримінальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 12 верес.2018 року (офіц. Текст). -К.: ПАЛИВОДА А.В., 2018. - 264 с.-(Кодекси України).

4. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://pidruchniki.com/17390617/pravo/osoblivosti_kriminalnoyi_vidpovidalnosti_pokarannya_povnolitnih

*А. О. Шевченко
студентка 2 курсу
факультету політології та права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)*

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ – ГЛОБАЛЬНЕ ЯВИЩЕ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

На сьогоднішній день торгівля людьми набула глобальних масштабів і є сучасною формою рабства. небезпека даного виду злочину полягає в його транснаціональності і високій латентності. Сексуальна експлуатація, примусова праця, боргова кабала, експлуатація дитячої праці, «домашнє» рабство, жебрацтво, насильницьке використання людей у збройних формуваннях, торгівля людьми для трансплантації органів і тканин – це жахливі форми одного і того ж злочину. Жертвами торгівлі людьми можуть стати чоловіки, жінки і особливо діти. Однією з основних причин торгівлі людьми, експерти називають бідність і гендерну нерівність. Торгівля людьми не вимагає великих капіталовкладень. Торговці будують свій бізнес на обмані, залякуванні, моральному знищенні людей, що надалі призводить до покори.

Торгівля людьми пов'язана з цілим рядом протиправних діянь, таких, як вбивство, вчинене з метою використання органів або тканин потерпілого, викрадення людини, вчинене з метою експлуатації, геноцид, найманство, організація або утримання місць розпусти для заняття проституцією, залучення і використання іноземної робочої сили, доведення до самогубства тощо.

Торгівля людьми є однією зі сфер кримінального бізнесу, що розвивається найбільш стрімкими темпами у світі. Вона приносить мільйонні прибутки, поступово витісняючи собою торгівлю зброєю та наркотиками. У цій індустрії домінують добре організовані кримінальні синдикати, а одержані прибутки спрямовуються на фінансування інших різновидів злочинної діяльності, зокрема торгівлі наркотиками та зброєю. За оцінками експертів, щороку жертвами торгівлі людьми у всьому світі стають 800 – 900 тис. осіб, причому їх основну частину становлять жінки та діти [1, с.7].

Той факт, що торгівля людьми в Україні існувала вже давно, не потребує жодних доказів. Це явище бере свій початок з давніх-давен, ще від набігів монголо-татар на українські землі. Зараз ця протизаконна діяльність значно відрізняється від тієї, що була в минулому. Торгівля людьми в сучасному розумінні виникла в нашій державі на початку 90-х років ХХ ст., як наслідок зростання безробіття, зниження асигнувань на програми соціального захисту, зубожіння населення. Якщо в 90-ті роки найбільш поширеною була торгівля людьми з метою сексуальної експлуатації і найбільше від цього страждали жінки, то зараз тенденція змінилася – українців все частіше залучають в трудове рабство. Низький рівень життя штовхає громадян на пошуки роботи за кордоном, навіть без знання місцевого законодавства, мови, кваліфікації, на нелегальних умовах, що водночас зумовлює їх потрапляння до груп ризику.

Сьогодні з України здебільшого здійснюється вивіз людей на світові ринки живого товару. Водночас вона є також транзитною для жителів азійських країн, які намагаються потрапити до Західної Європи. Пріоритетними країнами вивозу українських громадян є Туреччина, Росія, Польща, Чехія, Італія, Об'єднані Арабські Емірати, Македонія, Німеччина, Канада, США, Франція, Ізраїль, Греція, Португалія, Сербія, Чорногорія, Австрія, Іспанія, Боснія і Герцеговина. Також країнами вивозу українських громадян є Індонезія, Нігерія, Ємен, Казахстан, Ліберія, Лівія, Білорусь, Молдова. А останнім часом правоохоронними органами, міжнародними та громадськими організаціями зафіксовані випадки торгівлі людьми до України. Таким чином, можемо зробити висновок, що Україна є водночас країною постачальницею, транзиту та призначення в ситуації торгівлі людьми [2, с.8].

За результатами репрезентативного опитування населення, здійсненого на замовлення Міжнародної організації з міграції (МОМ), частка тих, хто працює за кордоном неофіційно, становить близько 41% від усіх громадян України, які працюють за кордоном [3]. Більшість з них виїжджають за туристичними чи приватними візами, працюють без необхідних документів, що значно зменшує їхній правовий захист і стає причиною потрапляння їх у сферу інтересів торгівців людьми.

В основному людей використовують на будівництві, сезонних сільськогосподарських роботах, в протизаконній діяльності. Українських чоловіків вербують, обіцяючи високий дохід і хороше робоче місце за кордоном, але в підсумку вивозять на нелегальні роботи. Причиною цього правозахисники називають погіршення економічної ситуації в країні і військові дії на сході України.

Однак нерідкі випадки експлуатації людей всередині країни. У 2017 році Національна поліція України викрила цілу мережу підпільних «центрів реабілітації алко- та наркозалежних». Організатори називали центри «духовними» і говорили, що в них допомагають почати нове життя. При цьому у людей забирали документи, примушували працювати, а за непокору застосовували фізичне насильство. В ході операції співробітники правоохоронних органів звільнили 87 осіб, яких використовували на будівництві і польових роботах [4].

Крім цього, в Україні людей купують злочинні угруповання, які організують і заробляють на жебрацтві. Жертвами в цьому випадку стають люди без певного місця проживання або діти, позбавлені батьківського піклування, а також люди з інвалідністю. Втім довести факт втягнення дітей у жебрацтво складно.

Зазвичай виділяється кілька груп підвищеного ризику по відношенню до торгівлі людьми, в першу чергу жінки і діти. Серед жінок особливо уразливі молоді, з невисоким рівнем освіти, які не мають стабільної роботи або джерела доходів, багатодітні, одинокі матері, які відчувають насильство або неблагополуччя в сім'ї, залучені в заняття проституцією. Серед дітей особливо уразливі діти з неблагополучних сімей, без батьків, з дитячих будинків, безпритульні та бездоглядні тощо.

Підвищеного ризику стати жертвою торгівлі людьми піддаються найбільш економічно або соціально вразливі групи, такі як мігранти, особливо з нерегульованим статусом, молодь шкільного та післяшкільного віку, особи з неблагополучних сімей, особи, що звільнилися з місць позбавлення волі, особи без певного місця проживання, інваліди та люди похилого віку. Слід пам'ятати про те, що жертвами торгівлі людьми можуть стати і українські, і іноземні громадяни. Ключовими факторами ризику є відсутність економічних ресурсів, тривале безробіття, дискримінація за ознакою статі.

Стати жертвою торгівлі людьми можна, лише погодившись на «високооплачувані» сезонні роботи за кордоном або знайшовши роботу/навчання за кордоном через недобросовісні фірми. Вербівка частіше будується на повному або частковому обмані, і людина, що погоджується на роботу, нічого не знає про справжні наміри вербувальника. Далі події розвиваються по перевірненій неодноразово схемі: за помилковими обіцянками слідує шантаж, вилучення документів, утримання зарплати, надмірні години роботи, обмеження сну, їжі, пиття, тепла, свободи пересування і можливостей звернення за допомогою. Всі ці «інструменти» дозволяють тримати «раба» під повним контролем.

Потерпілі не завжди вважають себе постраждалими, оскільки не знають своїх прав. Багато довіряють злочинцям як «своїм» – більше, ніж чужим. Над кимось тяжіє страх помсти з боку злочинців, над кимось – почуття провини і сорому, хтось не наважується звернутися в поліцію, через страх депортації або ув'язнення. Дуже багато «роботодавців» тримають в узді придбаних працівників, виставляючи величезні рахунки за квитки, документи, житло, харчування, медичну допомогу, рекламу, а також фабрикуючи борги різного роду і штрафи.

Наразі ведеться непримиренна боротьба з подібного роду злочинами, в основі якої лежать повага до прав людини, демократичних засад державного управління та дотримання принципів верховенства закону і верховенства права. Вже зроблено крок до співпраці держави з громадянським суспільством, здійснюється низка заходів, спрямованих на боротьбу з торгівлею людьми. У цих заходах задіяні правоохоронні органи, юстиція, прокуратура у співпраці з освітою.

Для вирішення проблеми торгівлі людьми необхідна координація всіх сил в загальнопланетарному масштабі, оскільки це проблема комплексного характеру, яка поєднує в собі економічні, соціальні, політичні, духовні, культурні та інші чинники. Її вирішення має здійснюватися шляхом поєднання різних методів, заходів і засобів. Так, недостатньо одних тільки правових або економічних заходів, вони повинні бути підкріплені іншими, спрямованими перш за все на те, щоб викоринити мотиви самопродажу у людей, що знаходяться в так званій «групі ризику» і є потенційним «живим товаром».

ЛІТЕРАТУРА:

1. United States, Department of State, Trafficking in Persons Report / Washington D.C.: United States Department of State, 2003. P. 7
2. Протидія торгівлі людьми в Україні: навчально-методичний посібник до спецкурсу / Автори-упорядники: Е. Мручковська, Н. Пахом'юк, О. Кочерга; за заг. ред. К. Левківського та ін. – К.: ВАІТЕ, 2017. – 88 с.
3. Новини прес-центру ООН //<http://www.un.org.ua/ua/informatsiinyi-tsentr/news/3549-2015-07-30-14-43-47-ukrayinci-stayut-dedali-vrazli>
4. Есть ли рабство в Украине? / Аргумент, 02.03.2019 [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://argumentua.com/stati/est-li-rabstvo-v-ukraine>

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

В.П. Андрущенко

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО ДО УЧАСНИКІВ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ.....4

В.Г. Пилипчук

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗБУДОВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ ТА ЙОГО РЕФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ.....6

Н.М. Оніщенко

ОБІЗНАНІСТЬ З ПРАВОМ, ЯК ПЕРЕДУМОВА ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ - ЮРИСТІВ.....10

Б. І. Андрусишин

ПРАВНИЧО-ПОЛІТОЛОГІЧНІ ВИМІРИ ОСВІТИ І НАУКИ ДРАГОМАНІВЦІВ.....13

В.П. Горбатенко

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРОГНОЗУВАННЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ЯВИЩ І ПРОЦЕСІВ.....17

Н.М. Пархоменко

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІ ПРАВА НА ОСВІТУ У ЗВ'ЯЗКУ З РЕФОРМОЮ ПОРЯДКУ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....23

О.В. Бабкіна

ПОЛІТИКА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС: ВИКЛИКИ ТА ЗАВДАННЯ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ.....25

В.І.Сергійчук

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІДРАХУНКУ ВТРАТ ВІД ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ 1932 – 1933 РОКІВ.....28

Б.І. Гуменюк

ПРОБЛЕМА ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ НОВИХ ЗАГРОЗ ТА ЗАВДАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....41

В.Ю. Стеценко

ДЕЯКІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВВЕДЕННЯ КАРАНТИНУ В УКРАЇНІ У З'В'ЯЗКУ ЗІ СПАЛАХОМ COVID-19 У СВІТІ.....44

Р. С. Огірко

ЧИ Є КРИЗА СУЧАСНОЇ НЕОЛІБЕРАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ ЗАКОНОМІРНОЮ?.....46

О. В. Бучма

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ФІЛОСОФІЇ РЕЛІГІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗБУДОВИ УКРАЇНСЬКОГО СВІТУ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....52

ПАНЕЛЬ I

ЗАГАЛЬНОЦИВІЛІЗАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НАУКИ І ОСВІТИ ТА ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ЇХ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

І. Ф. Корж

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ НАУКИ В УКРАЇНІ.....56

Н.М. Опольська

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИ СИСТЕМОЮ ОСВІТИ.....58

І.О. Самійленко-Войнаровська

СІМЕЙНЕ ВИХОВАННЯ, ЯК ПРИВАТНИЙ ПРОСТІР.....61

В.Ю. Тартасюк

ЛЮДИНА ЯК СУБ'ЄКТ І ОБ'ЄКТ ПРАВА.....63

Т.С. Томляк

УКЛАДЕННЯ ПРАВочИНІВ ЩОДО МАЙНОВИХ ПРАВ ДИТИНИ ЯК ФОРМА ЗАХИСТУ НАЙКРАЩИХ ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ.....65

В.М. Фурашев

ОСВІТА ТА ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК.....68

ПАНЕЛЬ II

ІСТОРІЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ОСВІТУ І НАУКУ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

А.А. Булда

МЕТОДИЧНА СКЛАДОВА ПРОФЕСІОГРАМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ.....71

Р. О. Воробей

ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....76

Р. В. Губань

ЛЕГІТИМНІСТЬ ТИМЧАСОВОГО УРЯДУ В СВІТЛІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВА.....78

Н.О. Деркачова РОЗВИТОК ОСВІТИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХVІІІ СТОРІЧЧЯ В ПРАЦЯХ М.Ф. ВЛАДИМИРСЬКОГО-БУДАНОВА.....	81
Ю.М. Жмур, Т.І. Никитенко НАСИЛЬСТВО У СІМ'Ї: НОВІ ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ДІЯНЬ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЩОДО ЧЛЕНІВ СІМ'Ї.....	83
Ю.М. Жмур, Є.О. Ткаченко ПОСИЛЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПЛАТНИКІВ АЛІМЕНТІВ.....	85
О.В. Макарова, А.О. Коржук КІБЕРБУЛІНГ.....	88
С. І. Шитий ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ І ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ.....	89

ПАНЕЛЬ ІІІ ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ ТА НАУКИ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

О. Я. Волянюк СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЙНОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	92
С.П. Дмитренко КОНСТРУКТИВНІ ТА ДЕСТРУКТИВНІ ФАКТОРИ ПОЛІТИЧНИХ ПРОТЕСТІВ.....	94
А.А. Карнаух РІВЕНЬ ДОВІРИ ГРОМАДЯН ДО СОЦІАЛЬНИХ ІНСТИТУТІВ В УКРАЇНІ.....	96
А.А. Карнаух, А.В. Рихлюк ПОРІВНЯННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД МІСЦЕВИХ ВИБОРІВ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ.....	99
О.В. Новакова ФОРМУВАННЯ НОВОГО ТОТАЛІТАРИЗМУ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: АНАЛІЗ ПРАЦІ Ф.ФУКУЯМИ «ЯКИЙ РЕЖИМ МАЄ КИТАЙ?».....	102
П.М. Печерський ПОЗИТИВНА ТА ПЕРСПЕКТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ – КРИТЕРІЙ ВИМІРУ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО КОНТРОЛЮ У ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ.....	104
О.В. Середа ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ДИСЦИПЛІНИ В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР ВИЩОЇ ОСВІТИ: ЗАЛИШИТИ VS ВІДМОВИТИСЯ.....	106

В.М. Тімашова

ВІДНАЙДЕННЯ СЕБЕ АБО ПОВЕРНЕННЯ ДО СЕБЕ ЯК МЕГАТРЕНД ПОСТМОДЕРНОГО СУСПІЛЬСТВА.....109

О.М. Чижова

ПРАГМАТИЗМ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПРОЦЕСІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ.....112

ПАНЕЛЬ ІV

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Є.В. Білозьоров

ДІЯЛЬНІСНИЙ АСПЕКТ ПІЗНАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИХ ГАРАНТІЙ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.....115

Л.Ф.Купіна

СОЦІАЛІЗАЦІЯ МОЛОДІ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ НОРМ ТРУДОВОГО ПРАВА.....117

О.В. Макарова, О.О. Гоцуляк

ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.....120

О.В. Макарова, У.В. Костюшко

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ОРІЄНТИРИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ПОВНУ ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ».....122

О.О.Морозова, В.О. Морозова

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВА ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ НА ТАЄМНИЦЮ ПРО СТАН ЇЇ ЗДОРОВ'Я.....125

Р.Г.Песцов, Т.В.Горохівська-Вербовацька

ДІЗНАННЯ, ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНА ФОРМА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ.....127

Р.Г. Песцов, В.І.Євтушик

СУБ'ЄКТ ТА СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ ЗА СТ.299.....129

Г.М.Степанова, О.С. Степанов

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС УКРАЇНИ: ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ТА СУЧАСНІСТЬ.....132

О.В. Токарчук

ІДЕЇ СВОБОДИ І СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ С. ДНІСТРЯНСЬКОГО ТА О. ЕЙХЕЛЬМАНА.....135

ПАНЕЛЬ V
Трибуна Молодого вченого

- О.А. Булда**
«ЮРИДИЧНА АСИМЕТРІЯ» У КОНТЕКСТІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ ТА СПОНСОРОВАНИХ ДЕРЖАВОЮ СУБ'ЄКТІВ КІБЕР-АТАК.....138
- Т.М. Галенко**
ЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ.....140
- А.В. Голішевська**
ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ РЕПУТАЦІЇ В ПОЛІТИЦІ.....143
- Т.С. Горуц**
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ.....145
- Т.В. Івіна**
ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....149
- Ю.С. Капля**
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ.....151
- І.А. Клімова**
ФОРМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....153
- В.О. Константинов**
СУБКУЛЬТУРА «А.У.Є.» В УКРАЇНІ.....156
- І.С. Коробченко**
ЕКОНОМІЧНЕ НАСИЛЬСТВО ЯК РІЗНОВИД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА.....158
- О.І. Линник**
ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНИХ РІШЕНЬ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІ В УКРАЇНІ160
- Р. Манафов**
ПОНЯТТЯ ТА ГАРАНТІЇ ПРАВА НА ЛЮДСЬКУ ГІДНІСТЬ.....162
- А.Є. Меньшеніна**
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ УКРАЇНИ: РУХ ПО КОЛУ ЧИ НА ПОРОЗІ НОВОЇ ЕПОХИ?.....164
- О.П. Миколаєнко**
ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА – ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....166

М.І.Нікітенко СУДОВА РЕФОРМА: СУЧАСНИЙ СТАН І ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	168
О.А. Панін ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	171
Я.С.Панченко ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ ПРОКАТУ	174
В. В. Соколовський ЗАХИСТ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	177
Г.В. Федоришин ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ.....	178
А.І.Чорномаз ПРОТИДІЯ БУЛІНГУ ЩОДО ПЕДАГОГІЧНИХ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	180
Є.Є. Шаповал ПОНЯТТЯ ТА ПІДСТАВИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ ЗА КК УКРАЇНИ.....	183
А.О. Шевченко ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ – ГЛОБАЛЬНЕ ЯВИЩЕ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	185

Наукове видання

Матеріали Міжнародної наукової онлайн-конференції

П'ЯТНАДЦЯТІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ

Матеріали подані мовою оригіналу

Автори опублікованих матеріалів **несуть повну відповідальність** за підбір, точність наведених фатів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

*Підписано до друку 2020 р.
Формат 60*84/16 Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умовн. друк. аркушів. Облік видав арк.
Наклад 100 прим. Зам №
Віддруковано з оригіналів*

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01030, м. Київ, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію №1101 від 29.10. 2002
(044)239-30-26